

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ศึกษารูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช
กับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง

A study Model of The role of King chaichetthathirat with
The stability both sides of the Mekong

โดย

ผศ.ดร. อริย์รัช เลิศรวมโชค

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760141

รายงานการวิจัยร่างสมบูรณ์

เรื่อง

ศึกษารูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช
กับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง

A study Model of The role of King chaichetthathirat with
The stability both sides of the Mekong

โดย

ดร.อริย์รัช เลิศรวมโชค

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760141

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

A study Model of The role of King chaichetthathirat with
The stability both sides of the Mekong

By

Asst Prof.Dr. Arithat Loesruamchok
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Nongkhai Campus
B.E. 2017

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760141

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย :	ศึกษารูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง
ผู้วิจัย :	ผศ.ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค,
ส่วนงาน :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
ปีงบประมาณ :	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยอยู่คือ ๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ๒. เพื่อศึกษาการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และ ๓. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการศึกษาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ของทั้งสองประเทศไทยและลาวที่มีความสัมพันธ์ในด้านรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และสถานการณ์ระหว่างประเทศในปัจจุบันให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถสรุปผลการวิจัยตามประเด็นได้ดังนี้

ประวัติความเป็นมาและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระไชยเชษฐาธิราชก็เป็นกษัตริย์อีกองค์ที่ครั้งอดีตมีรูปแบบการปกครองทั้งสองประเทศทั้งประเทศไทยและประเทศลาว ในหนังสือ "ลำดับกษัตริย์ลาว" ของสุรศักดิ์ ศรีสาออง ได้ระบุจำนวนพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจากการพิจารณาข้อมูลในจารึกและพงศาวดารลาวฉบับต่างๆ ว่ามีทั้งสิ้น ๕ พระองค์ ดังนี้

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๑

พระไชยองค์แก้ว นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒

พระเจ้าสิริบุญสาร นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๓

พระเจ้าอินทวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๔

พระเจ้าอนุวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๕

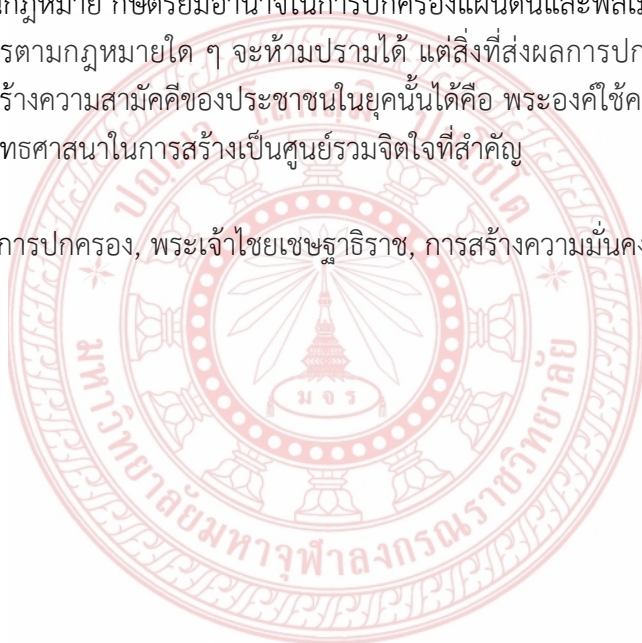
สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช หรือที่รู้จักกันดีในพระนาม พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ถือเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดพระองค์หนึ่งของชาติลาว ทรงเป็นผู้นำแห่งอาณาจักรล้านช้าง ผู้สถาปนากรุงศรีสัตนาคณหุตให้เป็นศูนย์กลางอารยธรรม และเป็นศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ของอาณาจักรล้านช้างเข้าไว้ด้วยกัน ประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าพระไชยเชษฐาธิราช เป็นพระญาติหรือพระนัดดา ในพระนางจิริประภา เจ้าหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระพุทธศาสนาในยุคของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับว่ามีความเจริญถึงขั้นขีดสุด ทรงได้สร้างวัดสำคัญมากมาย ที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างองค์พระธาตุหลวงขึ้นมาใหม่ให้ใหญ่โตมโหฬารสมกับที่เป็นปูชนียสถานคู่แผ่นดินพระราชอาณาจักร และได้สร้างวัดในกำแพงเมืองอยู่ประมาณ ๑๒๐ วัด และยังได้สร้างวัดพระแก้ว ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกต ที่นำมาจากเมืองเชียงใหม่ ในสมัยนี้ได้มีการแต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น สังสินชัย การเกิด พระลักพระราม เป็นต้นนอกจากพระองค์จะได้ทรงสร้างพระธาตุ อื่น ๆ

และพระพุทธรูปสำคัญ ๆ อีกมากมาย เช่น พระเจ้าองค์ดื้อ ที่เวียงจันทน์ พระเจ้าองค์ดื้อ ที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พระเสริม พระสุก พระใส พระอินทร์แปลง พระองค์แสน ทรงสร้างวัดพระธาตุที่จังหวัดหนองคาย และพระธาตุที่จมน้ำโขงอยู่หรือพระธาตุกลางน้ำ พระธาตุบังพวน อำเภอเมืองหนองคาย สร้างวัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย และพระประธานในโบสถ์ นามว่า พระไชยเชษฐา พระศรีโคตรบูร ที่แขวงคำม่วน พระธาตุอิงรัง ที่แขวงสุวรรณเขต (สุวรรณเขต) พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม เป็นต้น

วิเคราะห์รูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง จึงสามารถสรุปได้ว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ใช้รูปแบบการครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือ ระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ ในระบอบการปกครองนี้ กษัตริย์ก็คือกฎหมาย กล่าวคือ ที่มาของกฎหมายทั้งปวงอยู่ที่กษัตริย์ คำสั่ง ความต้องการต่าง ๆ ล้วนมีผลเป็นกฎหมาย กษัตริย์มีอำนาจในการปกครองแผ่นดินและพลเมืองโดยอิสระ โดยไม่มีกฎหมายหรือองค์กรตามกฎหมายใด ๆ จะห้ามปรามได้ แต่สิ่งที่ส่งผลการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในการสร้างความสามัคคีของประชาชนในยุคนั้นได้คือ พระองค์ใช้ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อ ผี และพระพุทธรูปในการสร้างเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญ

คำสำคัญ : รูปแบบการปกครอง, พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช, การสร้างความมั่นคง, สองฝั่งโขง,

Research Title : A Study of the Governmental Model of King Xayasetthathiraj and a Creation of the Stability in Both Sides of Khong River.

Researcher : Asst. Prof. Dr. Ariyathat Lertraumchok

Department : Mahachulalongkornrajavidyalay University, Nongkhai Campus

Fiscal Year : 2017

Supporting Fund : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The purposes of this research were; 1) to study the history and the government model of King Xayasetthathiraj 2) to study the nourishment of Buddhism of King Xayasetthathiraj and 3) to analyze the governmental model of King Xayasetthathiraj and creation of stability in both sides of Khong River. This research was the qualitative research by studying the historical documents of both Thai and Laos countries that were relationship in the aspect of the governmental model of King Xayasetthathiraj who created the relationship among the countries and the present situations among the countries to be developed sustainably and to summarize the points as follows:

For the history of the governmental model of King Xayasetthathiraj, King Xayasetthathiraj was the past one of the Kings who had the governmental models in both Thai and Lao countries. In the book “Lao Kings’ lineage” of Surasak Srisamang saying that the numbers of King Xayasetthathiraj from consideration of data in the stone tablet and various Lao chronicles, there were five kings as follows:

Somdet Phrachaoabhayabovorn Xayasetthathiraj was considered as the first Xayasetthathiraj

Phrachai Ong-Ve was considered as the second Xayasetthathiraj.

Phrachaosiriboonsan was considered as the third Xayasetthathiraj.

Phrachaointang was considered as the fourth Xayasetthathiraj.

Phrachaonuvong was considered as the fifth Xayasetthathiraj.

Somdet Phrachaoabhayaboron Xayasetthathiraj or he was well known as Phrachao Xayasetthathiraj was considered as one of the Kings of Laos who was leader of Lan Chang Kingdom and created Krungsrisatanahut to be the center of civilization and the center of various arts and cultures of Lan Chang Kingdom. The history assumed that the King Xayasetthathiraj was the relative or granddaughter of Phranang Chirapapa, a wife of ruler of Lanna Kingdom.

In the aspect of enhancement of Buddhism of King Xayasetthathiraj, Buddhism in the period of King Xayasetthathiraj was considered as the highest

development. He constructed many temples such as to rebuild the greatest Phra Datulaoung and the sacred places in the Kingdom and to build the temples in the wall of the town approximately 120 temples and to build the temple of emerald Buddha that was the place for placing the Emerald Buddha image brought from Chiangmai . In this period, a lot of literatures were written such as literature of Sangsinchai, Karaket and Phrarakpharam etc. Besides this, he still built various shrines and the important Buddha's images such as Phra Ong-Tue in Vientien, Phra Ong-Tue in Tabo District, Nongkhai Province, Praserm, Phrasuk , PhraInplaeng and PhraOngsaen and to build Wat Phra Datu in Nongkhai Province and Phra Datu Klangnam, Phra Datu Bangpoun in Maung District, Nongkhai Province, and to build Srimaung temple, Nongkhai Province, and the principle Buddha image in the church named Phra Xayasettha, Phra SriKotaboon and in the Kammoun District, such as Phra Datu Dongrang in the Suvanaket District, Phra Dutu Srisongrak in Dansaiy District, Loey Province and to improve Phra Panom etc.

In analysis of the governmental model of King Xayasetthathiraj and in creation of stability both sides of Khong River, it can be summarized that the King Xayasetthathiraj used the absolute monarchy, that is, the government system of the King as the chief and the absolute right to govern the country. In this governmental system, the King is the law, that is, all laws come from the Kings and all orders and the requirements are the results as laws. The Kings have the power to administer the land and population freely by not having any laws or any organizations can prohibit, but the things that effect on the governmental system of King Xayasetthathiraj in creating the unity of people in that period was that he used people's belief towards the ghosts and Buddhism to build up the important spiritual center.

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

รูปแบบการปกครองในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันและมีหลายระบบ ซึ่งแต่ละประเทศก็จะมีวิธีการบริหารจัดการที่ต่างกันไป เพื่อให้การปกครองประเทศทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี ซึ่งแต่ละยุคสมัยพูดได้ว่าการปกครองประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยหรือตามกระแสโลกาภิวัตน์ ข้อสังเกตคือการมีรัฐธรรมนูญที่หลายฉบับ เพื่อให้ทันกับการปกครองประเทศ ประเทศไทยก็เช่นกันถ้าจะพูดถึงในอดีตยาวมาจนถึงปัจจุบันก็มีการปกครองมาหลายรูปแบบเช่นกัน ดินแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือในอดีต มีประวัติมีความเป็นมาที่เกี่ยวข้องอยู่กับประเทศลาวและไทยอยู่ด้วยกันหลายตำนาน กษัตริย์หรือเจ้าเมืองในอดีตมีรูปแบบการต่อสู้เพื่อปกป้องดินแดนเพื่อความ เป็นอยู่ของประชากรให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขในการปกครองในอดีตนั้นได้ใช้พระพุทธศาสนาสมกับ พราหมณ์ที่ประชาชนส่วนใหญ่ในนั้นนับถือมาเป็นการที่จะสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในคนหมู่มาก การ เป็นหนึ่งเดียว กษัตริย์ในครั้งอดีตมีการปกครองแบบราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราช โดย สมบูรณ์แบบ คืออำนาจอยู่ที่กษัตริย์เพียงพระองค์เดียว โดยเชื่อถือตามคติพราหมณ์ตามแบบพวก เขมรว่ากษัตริย์เป็นผู้ได้รับอำนาจจาก สวรรค์ ฐานะของกษัตริย์จึงเป็น “สมมติเทพ” ทรงมีอำนาจที่จะ กำหนดชะตาชีวิตของใครก็ได้จึงเรียกระบบการปกครองนี้ว่า “ระบบเทวสิทธิ์”(Divine Right) ลักษณะการปกครองเป็นแบบนายปกครองป่าว หรือ “เจ้าปกครองไพร่ ฐานะของกษัตริย์กับประชาชน จึงห่างไกลกัน ข้าราชการบริหารเป็นสื่อกลางระหว่างกษัตริย์ และประชาชน จึงเกิดเป็นระบบเจ้าขุนมูล นาย หรือศักดินาขึ้นระบบเจ้าขุนมูลนายหรือศักดินาเกิดขึ้น อยู่ในสภาวะสงครามตลอดเวลา จึง จำเป็นต้องให้พลเมืองทุกคนอยู่ในสังกัดของเจ้าขุนมูลนายเพื่อว่าเมื่อมี ศึกลงครามพระมหากษัตริย์จะ ได้สั่งการ ให้เจ้าขุนมูลนายเกณฑ์ไพร่พลมาช่วยทำสงครามป้องกันบ้านเมือง

พระพุทธศาสนา เป็นสถาบันที่อยู่กับพุทธศาสนิกชนมาอย่างช้านานตั้งแต่สมัยพุทธกาลตอนที่ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังดำรงพระชนม์ชีพอยู่พระองค์ทรงประกาศเผยแผ่พระสัทธรรมของ พระองค์ให้กว้างขวางโดยเฉพาอย่างยิ่งสถาบันกษัตริย์ถือว่าเป็นเป้าหมายสำคัญในการให้เข้ามา เลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นพุทธมามกะและพระมหากษัตริย์ก็ทรงอุปถัมภ์ค้ำชูพระสงฆ์ใน พระพุทธศาสนา มาโดยตลอด เช่น พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าอโศกมหาราช เป็นต้น จน พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าสู่บริเวณพื้นที่ประเทศไทยและประเทศลาวแต่ละยุคแต่ละสมัยของ อาณาจักรที่ตั้งอยู่บนพื้นแผ่นดินไทยและลาวในลุ่มแม่น้ำโขงในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็น สมัยล้านนาสุโขทัย ออยุธยา จนถึงสมัยปัจจุบันพระมหากษัตริย์ของไทยและลาวแต่ละพระองค์ก็ทรงอุปถัมภ์ทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีถึงแม้บางครั้งจะมีสงครามที่ทำให้ ศาสนสถานถูกทำลายเกิดความ เสียหายแต่พระมหากษัตริย์องค์ต่อมาก็จัดให้สร้างบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามในพระพุทธศาสนาให้ งดงามและบำรุงพระภิกษุมাত্রาบเท่าทุกวันนี้พระพุทธศาสนา เป็น สถาบันที่คู่กับชนชาติที่อาศัยอยู่ บนพื้นแผ่นดินไทยและลาวนับมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาได้อยู่คู่กับ

สถาบันชาติ และสถาบันพระมหากษัตริย์ อย่างสง่างามเปรียบเสมือน พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ ต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกันพระมหากษัตริย์ของไทยทุกยุค ทุกสมัยทุกพระองค์ ต่างให้ความสำคัญนับถือยอมรับในพระพุทธศาสนาเสมอมาเท่าที่ได้ศึกษามาใน ประวัติศาสตร์ชาติไทยไม่เคยปรากฏว่าเคยมีพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ใดที่ไปนับถือศาสนาอื่นเลย

พระไชยเชษฐาธิราชก็เป็นกษัตริย์อีกองค์ที่ครั้งอดีตมีรูปแบบการปกครองทั้งสองประเทศทั้ง ประเทศไทยและประเทศลาว พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เป็นพระนามของพระมหากษัตริย์ลาวหลาย พระองค์ มีที่มาจากพระนามของสมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช ผู้ทรงเป็นวีรกษัตริย์ พระองค์สำคัญในประวัติศาสตร์ลาว นักประวัติศาสตร์ลาวระบุว่ามียุคทั้งหมด 3 พระองค์คือ

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 1

พระไชยองค์แก้ว นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2

พระเจ้านูนวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 3

ในหนังสือ "ลำดับกษัตริย์ลาว" ของสุรศักดิ์ ศรีสำอาง ได้ระบุจำนวนพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช จากการพิจารณาข้อมูลในจารึกและพงศาวดารลาวฉบับต่างๆ ว่ามีทั้งสิ้น 5 พระองค์ ดังนี้

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 1

พระไชยองค์แก้ว นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2

พระเจ้าสิริบุญสาร นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 3

พระเจ้าอินทวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 4

พระเจ้านูนวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 5^๑

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช หรือที่รู้จักกันในพระนาม พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ถือเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดพระองค์หนึ่งของชาติลาว ทรงเป็นผู้นำแห่งอาณาจักรล้านช้าง ผู้สถาปนากรุงศรีสัตนาคนหุตให้เป็นศูนย์กลางอารยธรรม และเป็นศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ของอาณาจักรล้านช้างเข้าไว้ด้วยกัน ประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าพระไชยเชษฐาธิราช เป็นพระญาติหรือพระนัดดา ในพระนางจิริประภา เจ้าหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา

ในรัชสมัยพระเจ้าโพธิสารราช(พ.ศ. 2063-2090) พระองค์เป็นผู้เคร่งครัดทางพระพุทธศาสนา เป็นอย่างยิ่ง ได้มีพระราชโองการให้พลเมืองเล็กน้อยถึงฝึสางเทวดา เลิกทรงเจ้าเข้าผีทั่วพระราชอาณาจักร ให้รื้อศาลหลวง ศาลเจ้าผีเสื้อเมืองทรงเมือง และให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาแทน ทรงสร้างวัดสุวรรณเทวโลกเพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากประเพณีการนับถือผี นั้นมีมาช้านาน และได้ฝังเข้าไปในจิตใจของประชาชนทั่วไป จึงยากที่จะเลิกอย่างเด็ดขาดได้

ครั้นต่อมาทางอาณาจักรล้านนาว่างกษัตริย์ปกครอง จึงได้อัญเชิญเจ้าไชยเชษฐาหรือ เชษฐวังโส พระโอรสของพระเจ้าโพธิสาร ไปครองนครล้านนา เมื่อปี พ.ศ. 2089 ทรงครองราชเป็นกษัตริย์เป็นพระองค์ที่ 15 เมื่อพระเจ้าโพธิสารเสด็จสวรรคต พ.ศ. 2090 ด้วยถูกช้างล้มทับขณะประพาสป่า ทรงกลับนครได้เพียง 3 สัปดาห์ก็สวรรคต เมื่อสวรรคตแล้ว พระโอรสทั้งหลายต่างแย่งชิงราชสมบัติกัน อาณาจักรลาวได้แตกเป็น 2 ฝ่าย คือ อาณาจักรฝ่ายเหนือ และฝ่ายใต้ พระเจ้าไชยเชษฐาแห่งล้านนา จึงยกทัพตีกรุงล้านช้าง และได้อัญเชิญพระแก้วมรกตที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดบุปผาราม จังหวัดเชียงใหม่

^๑ สุรศักดิ์ ศรีสำอาง, ลำดับกษัตริย์ลาว, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2545), หน้า 245.

รวมทั้งพระพุทธสิหิงค์ (พระสิงค์) และพระแก้วขาวไปด้วย เมื่อเสด็จถึงล้านช้าง ทรงยึดราชสมบัติจากเจ้าครองนครทั้งสองได้ ด้วยความเกรงกลัวของเจ้าครองนครทั้งสอง จึงทรงครองนครทั้งสองซึ่งเรียกว่ากรุงศรีสัตนาคนหุต พระองค์จึงขึ้นครองราชสมบัติ นับเป็นมหाराชองค์ที่ 2 ของลาว ที่ทรงพระปรีชาสามารถ ทรงพระนามว่า "พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช"

พระพุทธศาสนาในยุคของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับว่ามีความเจริญถึงขั้นขีดสุด ทรงได้สร้างวัดสำคัญมากมาย ที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างองค์พระธาตุหลวงขึ้นมาใหม่ให้ใหญ่โตมโหฬารสมกับที่เป็นปูชนียสถานคู่แผ่นดินพระราชอาณาจักร และได้สร้างวัดในกำแพงเมืองอยู่ประมาณ 120 วัด และยังได้สร้างวัดพระแก้ว ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกต ที่นำมาจากเมืองเชียงใหม่ ในสมัยนี้ ได้มีการแต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น สังสินชัย การเกต พระลักพระราม เป็นต้น

สมัยนี้ราชอาณาจักรไทยได้มีความสัมพันธ์ลาวอย่างแน่นแฟ้น ได้ร่วมมือกันเพื่อต่อสู้กับพม่า ได้สร้างเจดีย์ "พระธาตุศรีสองรัก" ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อเป็นอนุสรณ์ แห่งความเป็นพี่เป็นน้องกัน ของสองอาณาจักร

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ทรงย้ายเมืองหลวงจากเมืองเชียงทองมาอยู่ที่เวียงจันทน์ ได้ประดิษฐานพระแก้วมรกต และพระแซกคำ (พระพุทธสิหิงค์ หรือพระสิงค์) ไว้ที่เวียงจันทน์ เรียกว่าเวียงจันทน์ล้านช้างส่วนพระบางประดิษฐานไว้ที่เมืองเชียงทอง จึงได้ชื่อว่าหลวงพระบางมาจนถึงบัดนี้ บางครั้งก็เรียกชื่อว่่าล้านช้างหลวงพระบาง และได้สร้างวัดเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตขึ้นเป็นพิเศษ พระองค์ได้ทรงสร้างพระธาตุหลวง ซึ่งถือเป็นสถาปัตยกรรมชั้นยอดเยี่ยมของลาวเมื่อ พ.ศ. 2109 ซึ่งต่อมาได้ถูกพวกปล้นจากยูนนานทำลายเสียหายไปมาก

นอกจากพระองค์จะได้ทรงสร้างพระธาตุ อื่น ๆ และพระพุทธรูปสำคัญ ๆ อีกมากมาย เช่น พระเจ้าองค์ดื้อ ที่เวียงจันทน์ พระเจ้าองค์ดื้อ ที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พระเสริม พระสุก พระใส พระอินทร์แปลง พระองค์แสน ทรงสร้างวัดพระธาตุ ที่จังหวัดหนองคาย และพระธาตุที่จมน้ำโขงอยู่ พระธาตุบงพวน อำเภอเมืองหนองคาย สร้างวัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย และพระประธานในโบสถ์ นามว่า พระไชยเชษฐา พระศรีโคตรบูร ที่แขวงคำม่วน พระธาตุอิงรัง ที่แขวงสุวรรณเขต (สุวรรณเขต) พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม เป็นต้น

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงประทับระครองนาราชอาณาจักรล้านช้างผ่านพ้นภัยการเป็นเมืองขึ้นของพม่าไปได้ ตลอดรัชสมัยของพระองค์ แม้ว่าในขณะนั้นอาณาจักรล้านนา (เสียแก่พม่า พ.ศ. 2101) และอาณาจักรอยุธยา (เสียแก่พม่า พ.ศ. 2107) ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้ว แต่หลังจากพระองค์สวรรคตในปี พ.ศ. 2114 พอมาถึง พ.ศ. 2117-2118 พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองได้ยกทัพมาตีลาวและได้รับชัยชนะ และทรงนำโอรสองค์เดียวของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชซึ่งประสูติในปีที่สวรรคตไว้เป็นประกันที่หงสาวดีด้วย ต่อจากนั้นมาหลายปีแผ่นดินลาวก็วุ่นวายด้วยเรื่องราชสมบัติจน พ.ศ. 2134 พระเถระเจ้าอวาสวัตต่าง ๆ จึงได้ประชุมกันลงมติให้ส่งทูตไปเชิญเจ้าชายหน่อแก้วกุมาร ซึ่งเป็นตัวประกันอยู่ประเทศพม่ากลับมาครองราชย์ และในเวลานั้นพระเจ้าบุเรงนองสวรรคตลง พม่าเริ่มอ่อนแอลง และเจ้าหน่อแก้วกุมารขึ้นครองราชย์สมบัติ พ.ศ. 2135 และประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นกับพม่าต่อไป^๒

^๒ สุรศักดิ์ ศรีสำอาง, ลำดับกษัตริย์ลาว, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2545), หน้า 258.

จากประวัติเบื้องต้นทำให้ทราบถึงบทบาทของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในด้านการปกครอง รูปแบบการปกครองการบริหารประเทศที่มีบทบาทส่งผลถึงอรรถธรรมของคนไทยและคนลาวตามดินแดนแม่น้ำโขงยาวมาแต่ละช่วงอายุมาจนถึงปัจจุบันที่น่าสนใจ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชนอกจากจะมี การบริหารปกครองประเทศที่น่าสนใจในแล้วพระองค์ก็ยังใช้พระพุทธศาสนาเป็นรูปแบบหนึ่งในการ สร้างความสามัคคีที่จะนำมาวิเคราะห์ให้เข้ายุคปัจจุบันที่สังคมมีความเห็นที่ไม่ตรงกัน และการสร้าง ความสามัคคีในหมู่ประเทศต่างๆที่มีการทำสงครามด้วย เช่น พระธาตุศรีสองรักขึ้นเพื่อเป็นการสร้าง ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีการสร้างสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับทาง พระพุทธศาสนาหลายที่ เช่น สร้างพระธาตุ อื่น ๆ และพระพุทธรูปสำคัญ ๆ อีกมากมาย เช่น พระเจ้า องค์กรที่เวียงจันทน์ พระเจ้าองค์ที่ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดหนองคาย พระเสริม พระสุก พระใส พระ อินทร์แปลง พระองค์แสน ทรงสร้างวัดพระธาตุ ที่จังหวัดหนองคาย และพระธาตุที่จมน้ำโขงอยู่ พระ ธาตุบั้งพวน อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดหนองคาย สร้างวัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย และพระประธานในโบสถ์ นาม ว่า พระไชยเชษฐา พระศรีโคตรบูร ที่แขวงคำม่วน พระธาตุอิงรัง ที่แขวงสุวรรณเขต (สุวรรณเขต) พระ ธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม เป็นต้น

การศึกษาประวัติพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ปรากฏในข้างต้นทำให้ต้องการศึกษาโดยละเอียด ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจและตระหนักถึงคุณค่าของวรรณคดี และประวัติพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เรื่องนี้มีเนื้อหาประกอบด้วย รูปแบบการปกครอง รูปแบบการบริหาร รูปแบบการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา แนวคิดข้อคิดต่างๆรวมทั้งรูปแบบการสร้างสามัคคีให้เกิดขึ้นในยุคที่มีการ ปกครองไม่ใช่ระบบประชาธิปไตย รวมทั้งการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลายหมวดหมู่ด้วยกัน และหลักการสร้างความสามัคคีของคนในอดีต ที่สามารถนำมาพัฒนาบุคคลในสถาบันต่างๆ ของ สังคมไทยปัจจุบันให้เป็นผู้มีคุณภาพได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาหลักการปกครองและหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏทั้งหมด โดยศึกษาหลักการหลักฐานที่มีคุณค่าต่อสังคมไทยและลาวเพื่อ เป็นหลักในด้านการดำเนินชีวิต ด้านครอบครัว ด้านสังคมและเศรษฐกิจ ด้านการปกครอง ด้าน พระพุทธศาสนา และยังเป็น การนำหลักธรรมมาเป็นหลักความสามัคคีพัฒนาตนเอง อบรมสั่งสอน เยาวชนไทย ตลอดจนเป็นการเผยแผ่ผลงานของพระองค์ให้เป็นที่รู้จักของคนไทยและคนลาวสืบไป

1.2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช
- 1.2.2 เพื่อศึกษาการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช
- 1.2.3 เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคง สองฝั่งโขง

1.3. ขอบเขตของโครงการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ตามรอยประวัติศาสตร์ในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และการลงพื้นที่จริงโดยการสัมภาษณ์ ผู้ดูแลพุทธสถานสำคัญที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นผู้สร้าง ปราชญ์หรือผู้รู้ในดินแดนนั้นๆ และพระสงฆ์ โดยใช้การศึกษาจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary data) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Data) การสัมภาษณ์ ซึ่งมีขั้นตอน รายละเอียดดังต่อไปนี้

ศึกษาจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์นักวิชาการทางประวัติศาสตร์ล้านช้าง ของไทยและลาว 15 รูป/คน

ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดี, ปกรณวิเสส, วิทยานิพนธ์, หนังสือ, เอกสาร, สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชและสื่ออินเทอร์เน็ตที่มีความสัมพันธ์และเป็นประโยชน์

ศึกษาจากบทสัมภาษณ์ในประเด็นที่สำคัญ เช่น วัตถุประสงค์ของการสร้างพุทธสถานเพื่อประโยชน์กับกลุ่มต่างๆทางประวัติศาสตร์ รูปแบบการปกครองของท่าน รูปแบบการเผยแผ่ รูปแบบการช่วยเหลือ รวมทั้งการสร้างความปลอดภัยและความสามัคคี รวมทั้งประเด็นอื่นที่น่าจะเป็นประโยชน์ เป็นต้น

ประมวลข้อมูลที่รวบรวมได้ มาวิเคราะห์ตามขอบเขตของการวิจัย แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีเชิงพรรณนา อธิบายเป็นประเด็นที่สำคัญและสรุปประเด็นนั้นๆ รวมทั้งข้อดีที่เป็นประโยชน์ของประวัติศาสตร์มาสร้างเป็นรูปแบบการสร้างความปลอดภัยให้เกิดขึ้นในสังคม

1.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่/เวลา และกลุ่มประชากรตัวอย่าง

1.ขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือพื้นที่ที่มีการค้นพบร่องรอยการปกครองหรือพื้นที่ที่มีตำนานทางประวัติศาสตร์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่พระองค์ได้สร้างพุทธสถานสำคัญทางการปกครองและทางพระพุทธศาสนา ในดินแดนสองฝั่งโขงทั้งสองประเทศไทยและลาว

2.ขอบเขตด้านเวลาที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าได้กำหนดไว้ที่ระยะเวลา 1 ปี

3.ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือบุคคลผู้ดูแลพุทธสถาน ปราชญ์พื้นที่หรือผู้รู้ที่มีประสบการณ์ ประชาชนในพื้นที่นั้นๆที่มีการค้นพบร่องรอยการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่มีการสร้างพุทธสถานสำคัญทั้งทางด้านการปกครอง สร้างความสามัคคี และทางด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในดินแดนสองฝั่งโขงทั้งสองประเทศไทยและลาว

1.4 ปัญหาในการวิจัย

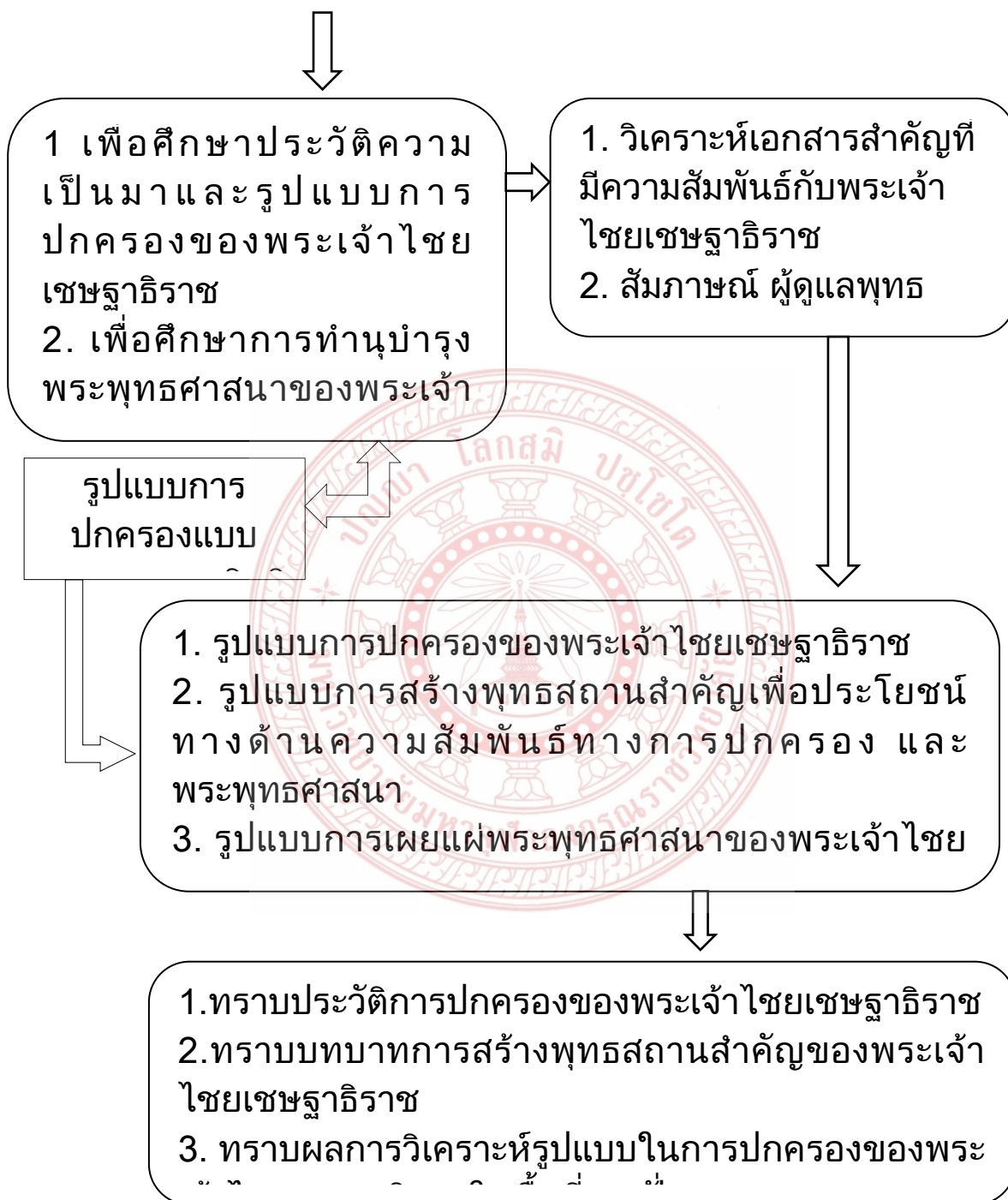
1.4.1 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมีประวัติการปกครองอย่างไร

1.4.2 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมีการปกครองการสร้างพุทธสถานสำคัญอย่างไร

1.4.3 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมีรูปแบบในการปกครองอย่างไรในพื้นที่สองฝั่งโขง

1.5 ทฤษฎีหรือกรอบแนวความคิด (Conceptual Framework) ของโครงการวิจัย

ศึกษารูปแบบปกครองของพระเจ้าไชย

1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1 หนังสือ

แสวง อุดมศรี กล่าวใน หนังสือการปกครองคณะสงฆ์ไทย ว่า การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่ เป็นสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ หากไม่สามารถฝึกฝนอบรมจิตใจของตน ให้หลุดพ้น หรือตแวนจากจากความโลภ ความโกรธ ความหลงได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ย่อมจะเกิดความขัดแย้งในหมู่คณะนั้น ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันรับผิดชอบและเข้มงวด ต่อการคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาในสังคมสงฆ์ ด้วยกฎหมายหรือแบบแผนจารีตประเพณีกฎเกณฑ์อย่างใด อย่างหนึ่งที่เป็นเครื่องรองรับสถานภาพแห่งการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ กฎหมายและแบบแผน ที่คนส่วนใหญ่ของสังคม ให้ความเห็นชอบร่วมกันว่า สามารถใช้เป็นมาตรการมาตรฐานแนวทางควบคุม ความประพฤติปฏิบัติแต่ละบุคคล ให้อยู่ในกรอบเขตอาณาเขตที่ถูกต้องและตั้งตามประเพณี ทั้งนี้ ก็เพื่อให้สังคมสงฆ์สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุขและไม่ก่อให้เกิดจลาจลกระทำการอันไม่ควรที่เรียกว่า กัณฑ์การภายใน^๓

ชาย สัญญาวิวัฒน์และสัญญา สัญญาวิวัฒน์ กล่าวใน หนังสือการบริหารจัดการแนวพุทธ ว่า ในวัฒนธรรมชาวพุทธ การเป็นองค์การ คือ สงฆ์ หรือคณะสงฆ์ ที่ต้องประกอบด้วยสงฆ์จำนวน ๔ รูปขึ้นไป เทียบกับทางโลก การจะเป็นกลุ่มสังคม (Social Group) ที่เป็นองค์การสังคม(Social Organization) ประเภทแรก ต้องมีคนที่มีการกระทำระหว่างกัน ตามกฎระเบียบสังคมอย่างสม่ำเสมอ อย่างน้อย ๒ คน สำหรับคณะสงฆ์ผู้ที่จะเป็นสงฆ์จะต้องผ่านพิธีบวช มีวัตถุประสงค์ เพื่อร่วมกันรักษา ระเบียบวินัย สร้างบุญกุศลสะสมบารมี เพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ นิพพาน^๔

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรตถ ธิธมฺโม) กล่าวใน หนังสือสังฆาธิปไตย : ระบบการปกครองสงฆ์ ว่า คำว่า สงฆ์ มีความหมาย ๓ ประการ ได้แก่ ความหมายอย่างกว้างชนิดที่เรียกว่าเป็น ความหมายระดับองค์กร ความหมายเฉพาะเป็นความหมายที่ใช้เรียกเพื่อให้รู้ถึงขอบเขตการปกครอง และความหมายที่ใช้ในการสังฆกรรม มีรายละเอียด ดังนี้๑) ความหมายอย่างกว้าง หมายถึง คณะสงฆ์ ทั้งหมดที่รวมกันอยู่เป็นองค์กร หรือเรียกภิกษุทั้งหมดว่า สงฆ์ ส่วนใหญ่จะหมายถึงองค์กรสงฆ์ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นภิกษุสงฆ์ หรือภิกษุณีสงฆ์ หรือสามเณรและสามเณรี เป็นส่วนประกอบของบริษัททั้ง ๔ (พุทธบริษัท ๔ ประกอบด้วยภิกษุภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา) ภิกษุเหล่านั้นอาจจะอยู่คนละอาวาส กัน หรืออยู่คนละเมือง หรืออยู่คนละแคว้นกันก็ตาม ตลอดไปถึงสงฆ์ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต ย่อมขึ้นอยู่กับองค์กรสงฆ์ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขทั้งสิ้น๒) ความหมายเฉพาะ หมายถึง คณะสงฆ์ที่อยู่เฉพาะถิ่นเฉพาะที่ เช่น คณะสงฆ์อินเดียคณะสงฆ์ไทย คณะสงฆ์จังหวัด เป็นต้น ความหมายนี้ จะหมายถึงการปกครองเป็นส่วนใหญ่ ๓) ความหมายที่ใช้ในสังฆกรรม หมายถึง พระภิกษุตั้งแต่ ๔ รูป ขึ้นไป รวมตัวกันเป็นสงฆ์ เพื่อทำสังฆกรรมนั้นๆ ให้สำเร็จตามพระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าทรง อนุญาตเอาไว้ เช่น พิธีอุปสมบท ประเทศไทย พิธีอุปสมบทจะมีได้ต้องมีพระภิกษุเป็นองค์ประกอบ มี หมู่พระภิกษุอย่างน้อย๑๐ รูปขึ้นไป ภิกษุทั้ง ๑๐ รูป อาจจะอยู่ต่างอาวาสกันก็ได้ มาประชุมร่วมกัน เฉพาะกิจ พิธีกรรมนั้นก็สำเร็จ ยกเว้นพิธีกรานกฐิน ซึ่งจะต้องอาศัยภิกษุภายในอาวาสนั้นๆ เท่านั้น

^๓ แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕.

^๔ ชาย สัญญาวิวัฒน์ และสัญญา สัญญาวิวัฒน์, การบริหารจัดการแนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๘.

พิธีกรรมจึงจะสำเร็จคำว่า คณะ หรือ หมู่ คือความหมายของคำว่า สงฆ์ จากความหมายนี้ จึงมีความหมาย^๕

2 งานวิจัย

พระธรรมราชา นวัตกรรม (แก้ว อุทุมมามาลา ป.ธ.๖) ได้รวบรวมและเรียบเรียงตำนานพระธาตุพนม (พิสดาร) ได้กล่าวถึงพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในการสร้างวัดและพระธาตุเจดีย์ ตลอดทั้งบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุพนมว่า เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเจ้าได้ครองแผ่นดินล้านช้างแล้ว ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงได้ให้การทำนุบำรุงด้วยการก่อสร้างพระเจดีย์ใหญ่โลมเจดีย์พระยาศรีธรรมมาโคก (พระธาตุหลวงเวียงจันทน์) และทรงสร้างวัดป่าฤๅษีสี่ชั้นวัดหนึ่ง ทรงสร้างอุโมงค์โลมธาตุพระอรหันต์ที่ป่ามหาพุทธวงศาอีกแห่งหนึ่ง ทรงสร้างวัดขึ้นที่ปากันทอง วัดหนองยางคำ แล้วเสด็จไปทรงสร้างพระเจดีย์โลมพระบรมธาตุหัวเหน่าที่ภูเขาหลวง และสร้างพระอารามขึ้นที่โพหนองกกแห่งหนึ่ง จากนั้นได้เสด็จสู่เมืองมรุกขนคร ทรงสร้างเจดีย์ไว้ที่นั่น พระองค์ได้เสด็จไปนมัสการพระบรมธาตุที่ภูเก้าพร้าวและทรงบูรณปฏิสังขรณ์ แล้วพระองค์ทรงพระราชทานจุมไว้พระพุทธศาสนา ทรงสร้างพระเจดีย์โลมพระธาตุฝาคินที่เมืองหนองคาย และสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่งที่หน้าโงงแทนที่ปราสาทที่พญานาคเนรมิตให้บุรีจันอ้วยล้วยกับนางอินทสว่างลงฮอด จึงได้ชื่อว่า “วัดมโนรมมาจันบุรี”^๖

พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ เขียนเรื่อง “งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย” ได้กล่าวถึงพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชว่า ทรงเป็นพระโอรสองค์ใหญ่ของพระยาโพธิสาร กษัตริย์ล้านช้าง ซึ่งเกิดกับเจ้าหญิงยอคำ ราชธิดาของพระเกษเกล้าเจ้าเชียงใหม่ กษัตริย์ล้านนา นามเดิมว่าเจ้าเชษฐวงศ์ เมื่อได้อภิเษกครองเมืองเชียงใหม่ จึงได้พระนามว่า “พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช” ต่อมาเมื่อพระโพธิสารกษัตริย์ล้านช้างสิ้นพระชนม์ พระไชยเชษฐาธิราชได้ขึ้นครองล้านช้าง โดยที่ยังยึดตำแหน่งครองล้านนาอยู่ด้วย เมื่อทรงเป็นกษัตริย์ครองทั้งล้านช้างและล้านนา จึงย้ายราชธานีมาอยู่เชียงแสน ภายหลังย้ายจากเชียงแสนเอาราชธานีไปตั้งที่เวียงจันทน์ และตั้งนามราชธานีว่า “จันทบุรีศรีสถนาคนहुตลานช้างร่มขาว” เมื่อย้ายราชธานีมาตั้งที่เวียงจันทน์ ได้ทรงงานสำคัญ ๒ ประการคือ ทรงสร้างพระเจดีย์ธาตุหลวงที่เวียงจันทน์ และได้ซ่อมแซมพระเจดีย์ธาตุพนม ที่เมืองนครพนม รัชกาลของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชสิ้นสุดลงเมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๔ ซึ่งเรื่องราวการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ขาดหายไปจากพงศาวดาร^๗

โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ศึกษาเรื่อง “พระพุทธศาสนาในประเทศลาว” การศึกษาที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับว่าเจริญสูงสุด พระองค์ได้อัญเชิญพระแก้วมรกต พระพุทธสิหิงค์ และพระแก้วขาวจากกรุงล้านนามาประดิษฐานที่กรุงล้านช้าง ได้สร้างหอ

^๕ พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ภิรมโม), **สังฆาธิปไตย : ระบบการปกครองสงฆ์**, (พะเยา : กองทุนเพื่อเอกสารตำราทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเมืองพะเยา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑ - ๑๒.

^๖ พระธรรมราชา นวัตกรรม, **อรัญญิกนิทาน ตำนานพระธาตุพนม (พิสดาร)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จูน พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า 17.

^๗ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, **งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า 25.

เพื่อประดิษฐานพระแก้วมรกตที่เวียงจันทน์ สร้างวัดในกำแพงเมืองประมาณ ๑๒๐ วัด สร้างพระธาตุหลวง ซึ่งถือเป็นสถาปัตยกรรมชั้นเยี่ยมของลาว ทรงสร้างพระธาตุศรีโคตรบูร พระธาตุอิงฮัง และวัดอีกมากมาย เช่น วัดองค์ต่อมหาวิหาร วัดอรุณ วัดป่าฤๅษีสังฆรณ์ วัดมหาพุทธวงศาป่าหลวง วัดป่ากันทอง วัดหนองยางคำ วัดป่ายาง วัดพระแก้ว (เวียงจันทน์) วัดเชียงทอง (หลวงพระบาง) เป็นต้น ทรงสร้างพระพุทธรูป เช่น พระเจ้าองค์ต่อ (เวียงจันทน์) พระอินทร์แปลง พระองค์แสน นอกจากนี้ยังได้ทรงสร้างวัด พระธาตุเจดีย์ และพระพุทธรูปที่สำคัญ ๆ ในจังหวัดหนองคาย เช่น วัดพระไชยเชษฐา วัดหายโศก วัดจอมมณี วัดศรีสะเกษ วัดพระธาตุ พระธาตุบังพวน พระธาตุ (หล้าหนอง) พระเจ้าองค์ต่อ (วัดศรีชมพูองค์ต่อ) พระเสริม พระสุก พระใส พระไชยเชษฐา เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้ให้แต่งตั้งวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง เช่น ขุนทิง สัจศิลป์ชัย กำกาดำ การเกิด นางแตงอ่อน แก้วหน้าม้า พระลักพระราม ปู่สอนหลาน หลานสอนปู่ เป็นต้น^{๘๘}

ภัชราพร ช่างแก้ว. ได้เสนองานวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนากับการก่อตัวของรัฐไทยแบบใหม่ในรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6” ได้สรุปผลการวิจัยว่า ความเปลี่ยนแปลงทางความคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของชนชั้นนำและอุดมการณ์ของรัฐที่มีส่วนสัมพันธ์กับการก่อตั้งรัฐในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6^{๘๙}

ม.ล. จุลลา กอนรณ, ได้เสนองานวิจัยเรื่อง “กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย” ได้สรุปผลวิจัยว่า ลัทธิชาตินิยมเกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อต่อต้านภัยคุกคามจากประเทศในยุโรป และภัยจากอิทธิพลในทางเศรษฐกิจของชาวจีนในประเทศไทย^{๙๐}

สุริย์ ทรัพย์สุนทร. ได้เสนองานวิจัยเรื่อง “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับแนวคิดพระราชดำริทางด้านพระพุทธศาสนาที่มีต่อการดำเนินการปกครองประเทศ” ได้สรุปผลวิจัยว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนำเอาพระพุทธศาสนามาใช้เป็นกุศโลบายสร้างความยอมรับ สร้างความชอบธรรมให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ การปกครองระบอบราชาธิปไตย และการนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาส่องประชาชนให้ทุกคนตระหนักในหน้าที่ของตนเอง^{๙๑}

กรรภิรมย์ สุวรรณานนท์, ได้เสนองานวิจัยเรื่อง “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย” ได้สรุปผลวิจัยว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพยายามที่จะสร้างชาติไทยให้มีความเป็นเอกภาพทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจน

^{๘๘} โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, **พระพุทธศาสนาในประเทศไทย**, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า 15.

^{๘๙} ภัชราพร ช่างแก้ว, พระพุทธศาสนากับการก่อตัวของรัฐไทยแบบใหม่ในรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6, **วิจัยภาควิชาประวัติศาสตร์** (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า ก.

^{๙๐} ม.ล. จุลลา กอนรณ, กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย, **วิจัยแผนกวิชาการปกครอง**, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513), หน้า ก.

^{๙๑} สุริย์ ทรัพย์สุนทร, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับแนวคิดพระราชดำริทางด้านพระพุทธศาสนาที่มีต่อการดำเนินการปกครองประเทศ, **วิจัยสาขาวิชาศาสนา**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528), หน้า ก.

ความรู้สึกนึกคิดของชนในชาติโดยทรงใช้แนวความคิดเรื่องชาตินิยมเป็นหลักพื้นฐานในการปกครองรวมทั้งในการดำเนินพระบรมราชาบายด้านการต่างประเทศ^{๑๒}

พระอริการเกียรติศักดิ์ กิตติเมโธ (กุนตี) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทำให้ทรงมีพระราชศรัทธาในพระบวรพุทธศาสนาอย่างยิ่งทั้งในเรื่องความเชื่อเรื่องกรรม คติเรื่องพระโพธิสัตว์สิ่งที่ยืนยันความเชื่อในเรื่องนี้ คือ การที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดให้ช่างหล่อรูปพระมาลัยและพระศรีอาริยมตไตรไว้ในพระวิหารวัดอรุณราชวราราม คติเรื่องพระพุทธศาสนา ๕,๐๐๐ ปีและ คติเรื่องปัญจอันตรธาน ได้ทรงบำเพ็ญ พระราชกรณียกิจหลายประการเพื่อการพระศาสนา เช่น ทรงสนพระราชหฤทัยอย่างยิ่งในการสร้างพระพุทธรูป เมื่อสร้างแล้วทรงโปรดให้อัญเชิญไปเป็นพระประธานในวัดที่ทรงสร้างโปรดให้มีอาจารย์บอกพระปริยัติธรรมทุกพระอารามหลวง เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีการบำเพ็ญกุศล เนื่องจากการทำบุญพระองค์เชื่อว่าผลของการทำความดีนั้นย่อมมีอานิสงส์เป็นการตอบแทน และพระองค์หวังที่จะเป็นพระโพธิญาณ อีกทั้งในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ปัจจัยสภาพทางสังคม ประเพณีวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองที่มีความเอื้ออำนวยให้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ พระอารามต่างมากมาย และทรงสนับสนุนให้ขุนนาง ข้าราชการหรือบุคคลทั่วไป ได้ปฏิบัติตามพระองค์ด้วย

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระอัจฉริยภาพในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงอุปถัมภ์บำรุงคณะสงฆ์ทั้งพระสงฆ์สามเณรฝ่ายคามวาสี และอรัญวาสี ทรงถวายนิยัตยภัต ปัจจัยสี่แก่พระภิกษุสงฆ์สามเณรเป็นประจำ รวมถึงพระสงฆ์ที่อาพาธหรือพิการตาบอด ทรงโปรดที่จะจัดบวชนาคหลวง นาคช่วย หรือแม้แต่คนที่ตกทุกข์ได้ยาก เพื่อสร้างศาสนทายาทและก็เป็นที่ยึดมั่นในสมัยนั้นด้านการเผยแผ่พระศาสนาทรงโปรดให้ส่งสมณทูตไปลังกา เขมร เพื่อนำเอาพระไตรปิฎกฉบับลังกามาเปรียบเทียบกับของไทยมีการปรับปรุงให้สมบูรณ์มากขึ้นและทรงโปรดให้แปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยโดยเฉพาะพระสูตรเพื่อใช้เทศน์สั่งสอน มีการส่งเสริมให้เรียนพระไตรปิฎกจนมีภิกษุสามเณรเป็นเปรียญเป็นจำนวนมาก บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์พระอาราม ทั้งที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๒ ไม่เสร็จก็ทรงดำเนินการสร้างต่อและสร้างใหม่ บูรณะใหม่เป็นจำนวนมาก วัดที่ทรงก่อสร้างใหม่ เช่น วัดเทพธิดาราม วัดเฉลิมพระเกียรติ วัดราชนันทาราม ส่วนวัดที่ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ที่เป็นวัดเก่าก็มีเป็นจำนวนมาก เช่น วัดราชโอรสาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวราราม เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกรณียกิจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดศิลปกรรมต่างๆ มากมาย ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทย ทั้งด้านจิตรกรรม ภาพวาด ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม ต่างๆ มากมาย การสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ อีกทั้งการสร้างรูปเหมือน การสร้างถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนามากมาย และที่สำคัญ ทรงมีความนิยมการสร้างวัดที่มีสถาปัตยกรรมแบบจีนเห็นได้จากวัดราชโอรสาราม เป็นต้น อีกทั้งให้มีการจารึกตำราวิชาแขนงต่าง ๆ ตามวัดที่ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ ที่เด่นชัดที่สุดคือ วัด

^{๑๒} กรรณิรมย์ สุวรรณานนท์, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย, **วิจัยภาควิชาประวัติศาสตร์**, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า ก.

พระเชตุพนวิมลมังคลาราม และยังมีอิทธิพลส่งผลให้ขุนนางข้าราชการ และบุคคลทั่วไปสร้างวัดตามแบบราชนิยมนั้นด้วย ทางด้านเศรษฐกิจนั้นพระองค์มีความชำนาญตั้งแต่ยังทรงเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ และยังทรงเก็บออมเงินไว้ เรียกว่า เงินถุงแดง และได้ใช้ประโยชน์ในรัชกาลต่อมา ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจตลอด ๒๗ ปีแห่งการครองราชสมบัติ ทำให้ศาสนาวัตถุ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ได้รับการอุปถัมภ์ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่มีอิทธิพลต่อพระองค์จนมีผลสืบเนื่องปรากฏให้เห็นถึงเอกลักษณ์ตามพระราชนิยม มาจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนถึงการที่พระองค์ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปกครอง กฎหมายทำให้ประเทศไทยมีการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศต่างๆ มากขึ้นจึงเป็นผลดีเกิดความเจริญรุ่งเรืองประเทศไทย^{๑๓}

พระมหาณัฐวุฒิ ภิรมย์โม (รอดวงศ์ศา) ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การสงเคราะห์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระพุทธศาสนา จากการวิจัยพบว่า ศาสนจักร หมายถึงอำนาจปกครองทางศาสนาที่มีองค์ประกอบ ได้แก่ ศาสดา ศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนบุคคล ศาสนสถาน และศาสนิกชน ซึ่งเกิดขึ้นมาเพื่อเป็นที่พึ่งของประชาชนผู้ใคร่ในความสงบทางจิตใจ ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่หลักธรรมคำสอนสู่ศาสนิกชน โดยมีจุดมุ่งหมายคือประโยชน์ที่จะได้รับตั้งแต่ขั้นต้นคือความสงบสุขของการอยู่ร่วมกัน จนถึงประโยชน์สูงสุดคือการเข้าสู่พระนิพพานโดยไม่เลือกเพศ ชนชั้น วรรณะ เชื้อชาติ หรือศาสนา ส่วนอาณาจักร หมายถึง การปกครองของรัฐหนึ่ง ๆ ซึ่งมีอำนาจในการปกครองทางบ้านเมืองที่มีส่วนประกอบ ๔ ประการ คือ ประชาชน ดินแดน รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย โดยที่การปกครองไม่ว่าจะเป็นระบบสมบูรณาญาสิทธิราชหรือประชาธิปไตย หรือสามัคคีธรรม ล้วนมีเป้าหมายคือความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง ความอยู่ดีกินดีของประชาชนเป็นเป้าหมายสำคัญทั้งอาณาจักรและศาสนจักรล้วนมีความสัมพันธ์เนื่องถึงกัน มีลักษณะสนับสนุนส่งเสริม โดยมีวัตถุประสงค์คือการนำสันติสุขมาสู่สังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สอนประชาชนให้มีศีลธรรม จริยธรรม รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเพื่อช่วยลดหรือแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้อยู่ในสังคม

วิธีการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรนี้ พอสรุปได้ว่า ทางฝ่ายศาสนจักร พระพุทธเจ้าทรงสงเคราะห์พระเจ้าปเสนทิโกศลตลอดจนชาวแคว้นโกศลทุกคนด้วยการชี้ให้เห็นโทษแล้วแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้ คือตั้งแต่ประโยชน์เบื้องต้นไปจนถึงประโยชน์ขั้นสูงสุด และต้องตั้งอยู่ในความไม่ประมาทด้วย ส่วนวิธีการสงเคราะห์ที่ทางฝ่ายอาณาจักรกระทำต่อพระพุทธศาสนานั้นคือ พระเจ้าปเสนทิโกศลให้ความเคารพศรัทธา เลื่อมใส นำเอาหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติตาม ตลอดจนการให้ความอุปถัมภ์บำรุงดูแล ให้ความสะดวกทั้งในเรื่องปัจจัย ๔ ที่จำเป็น และการคุ้มครองป้องกันภัยเท่าที่ทำได้ เช่น การคอยช่วยสอดส่องดูแลความประพฤติของภิกษุ ภิกษุณี เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายอันจะเป็นผลเสียหายต่อพระศาสนาเอง ในส่วนของผลสัมฤทธิ์ของการสงเคราะห์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรนั้นล้วนเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขของกันและกัน โดยที่ต่างคนต่างให้ และต่างคนก็ต่างได้รับผลของการให้ เช่น พระพุทธศาสนาได้รับความสะดวกด้วยปัจจัยสี่จาก

^{๑๓} พระอริการเกียรติศักดิ์ กิตติเมโธ (กุนตี), การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา, **วิจัยพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า ก.

ทางอาณาจักร เช่น ได้ปัจจัยเครื่องนุ่งห่ม ได้อาหารบิณฑบาตเลี้ยงชีพ ได้ถาวรวัตถุ ที่อยู่อาศัย ได้ยารักษาโรค อีกทั้งยังได้อุบาสกอุบาสิกาช่วยทำนุบำรุงพระศาสนา ได้รับความสนิทสนมค้ำคูณเคยจากชนต่างๆ ทำให้สามารถประกาศ พระศาสนาได้อย่างสะดวกมากขึ้น

ในส่วนของอาณาจักรก็ได้รับผลจากการเข้ามาของพระศาสนาอย่างมากมาย เช่น ได้มีกัลยาณชน มีผู้คนที่มิศีล ทรงธรรมในแคว้นตนมากขึ้น ทำให้ชนเหล่านั้นตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ไม่ก่อปัญหาขึ้นทำให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข เมื่อบ้านเมืองเกิดความสงบสุข ไม่มีปัญหา พระราชาก็สบายใจ ราชบัลลังก์ก็เข้มแข็งเพราะได้คนดีมาช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาแทนพระราชา ช่วยเป็นหูเป็นตาแทนบ้านเมือง.^{๑๔}

พระครูปลัดชูเกียรติ ฐิตปัญโญ (ศรียาชีพ) ได้ศึกษาเรื่องศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมบทบาทผู้นำของพระเจ้าพิมพิสารในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท จากการศึกษาพบว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวถึงความจำเป็นที่สังคมมนุษย์ต้องมีผู้นำเพื่อให้คนในสังคมนั้นอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสันติผู้นำจึงเกิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยของสังคม ผู้นำที่แสดงบทบาทนั้นย่อมรับนามว่า มหาสมมติบั้ง กษัตริย์บั้ง ราชาบั้ง ดังนั้น ผู้นำ จึงหมายถึง บุคคลผู้ที่ได้รับการยอมรับจากหมู่คณะหรือกลุ่มชนให้ทำหน้าที่ช่วยให้บุคคลทั้งหลายร่วมมือกันหรือกระทำการร่วมกันในทิศทางที่กำหนดไว้ สู่จุดหมายที่ถูกต้องดีงาม โดยมีหลักธรรมที่ผู้นำ สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการนำคนทั้งหลายไปสู่จุดหมาย อาทิ หลักทศพิธราชธรรม จักกวัตติธรรม พรหมวิหารธรรม ราชสังคหวัตถุ สัมปยุตธรรม และอภิธานิยธรรม

พระเจ้าพิมพิสาร ผู้ปกครองแคว้นมคธ ทรงมีพระราชศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา ทรงนำหลักธรรม อันได้แก่ หลักทศพิธราชธรรม จักกวัตติธรรม พรหมวิหารธรรม ราชสังคหวัตถุ สัมปยุตธรรม และอภิธานิยธรรม มาประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้บทบาทผู้นำของพระองค์โดดเด่นทั้งในด้านการปกครอง การส่งเสริมการศึกษา การป้องกันประเทศ การส่งเสริมสันติภาพ การเจริญสัมพันธไมตรีกับแคว้นอื่น โดยเฉพาะบทบาทผู้นำด้านการส่งเสริมการศึกษา ทั้งนี้เพราะ พระองค์ทรงส่งเสริมประชาชนของพระองค์ให้มีการศึกษาตามหลักไตรสิกขาควบคู่กับการพัฒนาจิตใจและปัญญา ส่งผลให้ชนทั้งหลายพ้นจากความทุกข์พบสุขอย่างแท้จริง

หลักธรรมที่ส่งเสริมบทบาทในฐานะผู้นำของพระเจ้าพิมพิสาร แบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน ส่วนที่ ๑ ทรงนำมาใช้ภายในประเทศ อันประกอบด้วย ๑) ฝ่ายอาณาจักร ทรงใช้หลักพรหมวิหารธรรม ข้อเมตตาและกรุณา ๒) ฝ่ายพุทธจักร ทรงใช้หลักทศพิธราชธรรมข้อ ทานในส่วนที่ ๒ ทรงนำมาใช้ระหว่างประเทศ ประกอบด้วย ๑) การบำบัดทุกข์ ทรงใช้หลักจักกวัตติธรรม ข้อ ธัมมิการักษา คัมภีระ สงเคราะห์แก่ชาวนิคมและชนบท ๒) การบำรุงสุข ทรงใช้หลักราชสังคหวัตถุ ข้อ ปุริสเมธะ

^{๑๔} พระมหาณัฐวุฒิ ธีรธมโม (รอดวงศ์ตา), ศึกษาวิเคราะห์การสงเคราะห์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระพุทธศาสนา, **วิจัยพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า ก.

ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าพิมพิสารจึงเป็นผู้นำที่มีลักษณะอ่อนโยน ประนีประนอม แต่ทรงไว้ซึ่งพลัง และอำนาจโดยธรรม^{๑๕}

พระสมชาย ธมฺมสาโร (พรมมา) ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาบทบาทพระครูบาศรีวิชัย สิริวิชัย ในฐานะนักบุญล้านนา กรณีศึกษาการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานในล้านนา ผลการวิเคราะห์พบว่า พระครูบาศรีวิชัย สิริวิชัย ท่านมีปฏิปทาบ่งบอกประณิธานในการอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาและ ถิ่นมั่นอยู่ในวิถีแห่งธรรมอย่างแน่วแน่มั่นคง นับตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๔๔ ได้สร้างศรัทธาจากธรรมะ ปฏิบัติของท่าน เป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธบริษัทและพระเถรทั่วไป ด้วยความมั่นคงในการบำเพ็ญ สมณะวิปัสสนากัมมัฏฐาน จนเป็นที่เรื่องลือสักระยะทั่วไปในหมู่ชาวล้านนา กอปรกับช่วงเวลา ตั้งแต่ปี พุทธศักราช ๒๔๔๒ เป็นต้นมา ได้มีการยกเลิกหัวเมืองประเทศราชล้านนา เพื่อรวมเป็นส่วนหนึ่งของ ราชอาณาจักรสยาม ย่อมเป็นที่เข้าใจว่าพุทธศาสนาคือเครื่องฟื้นฟูจิตใจของชาวล้านนากำลัง เคียงข้างเสียขวัญกำลังใจ ดูเหมือนว่าในยามนั้นพระครูบาศรีวิชัย จะเป็นศูนย์รวมความเลื่อมใส ศรัทธาของชาวล้านนาเอาไว้ได้ ดังปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนจากจำนวนวัดกว่าหนึ่งร้อยแห่ง ที่ได้รับการ บูรณะในช่วงเวลานั้น เรื่อยมาจนถึงปีพุทธศักราช ๒๔๗๗

ความเชื่อที่ว่าวัดเก่าแก่และทรุดโทรมย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความหม่นหมองของพุทธศาสนา พลังศรัทธาของชาวล้านนาจึงปรากฏให้เป็นที่ประจักษ์ทั่วไปบนพื้นแผ่นดินล้านนา ครั้งนั้นพระครูบา ศรีวิชัย คือศูนย์รวมความเลื่อมใสศรัทธาของชาวพุทธผู้ก่อตั้งด้วยปฏิปทาธรรมบารมีได้เป็นผู้นำในการ บูรณะปฏิสังขรณ์วัดกว่าหนึ่งร้อยแห่ง ในอดีตอันรุ่งโรจน์ของอาณาจักรล้านนาเจ้าผู้ครองนครมักจะเป็น ผู้นำในการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดอันสำคัญของบ้านเมืองจนล่วงถึงปีพุทธศักราช ๒๔๖๓ นับเป็นครั้งแรก ในแผ่นดินล้านนาที่ผู้นำในการบูรณะมิใช่ผู้ครองนครหากแต่เป็นพระภิกษุที่ชาวล้านน่านับถือและ ศรัทธาพระครูบาศรีวิชัย สิริวิชัย

บทบาทนักบุญแห่งล้านนาได้ปฏิบัติตนบำเพ็ญเพียรภาวนาสิกขาวิสัย ตามรอยพระบรม ศาสดาด้วยข้อวัตรปฏิบัติเสริมบุคลิกภาพด้วยความน่าเลื่อมใส อันเป็นลักษณะพิเศษที่เรียกว่า “ตน บุญ” ด้วยจริยวัตรอันเคร่งครัดที่ปรากฏให้บุคคลที่ได้พบเห็น มีความศรัทธานับถือเป็นความสันโดษ เกร่งในการรักษาศีลวินัย จึงเป็นที่เคารพศรัทธาและยกย่องว่านักบุญแห่งล้านนา ประกอบกับที่พระครู บาศรีวิชัย มีบทบาทแห่งตนบุญในการปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อสาธารณชน ที่เคารพศรัทธาโดย อาศัยหลักปฏิปทาข้อวัตรปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เจริญจิตภาวนาเป็นบรรทัดฐาน ในการต่อสู้กับ ปัญหาอุปสรรคและวางตนไว้ในฐานะที่พอเหมาะพอควรแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และ สิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามหลักประเพณี ที่เหมาะสมหลักคุณธรรมดังกล่าวมานั้นเป็นประโยชน์ต่อ พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก

บทบาทด้านการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานวัด เป็นประธานในการฟื้นฟู บูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานวัดในล้านนาเป็นจำนวนมาก เช่น ถนนขึ้นสู่พระธาตุดอยสุเทพ ได้ถูก เลือกลงให้เป็นสถานที่สร้างสถูปเก็บอัฐิของท่านพระครูบาศรีวิชัย คือวัดจามเทวี วัดบ้านปางในจังหวัด ลำพูน วัดพระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ และ

^{๑๕} พระครูปลัดชูเกียรติ ฐิตปัญโญ (ศรียาชีพ), ศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมบทบาทผู้นำของพระเจ้าพิมพิสาร ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, **วิจัยพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), หน้า ก.

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม จังหวัดลำปาง ศาสนาสถานอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ของพระพุทธศาสนา ในล้านนา การเป็นศูนย์กลางดึงดูดให้ผู้คนที่เคารพศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมากมาร่วมทำบุญกับ “ตนบุญ” ชาวล้านนาเชื่อว่าจะได้อานิสงส์ผลบุญจากการทำบุญกับผู้มีบุญ ในพระพุทธศาสนา^{๑๖}

นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์การเมืองการปกครองใน คัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลการวิจัย พบว่า “การเมืองการปกครอง” หมายถึง การปกครองดูแล แผ่นดินที่เป็นอาณาเขตรัฐของตน รวมถึงการดูแลบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชากรชาชนที่อาศัยอยู่ ภายในแผ่นดิน ซึ่งจะเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองได้จากบริบทต่าง ๆ ในคัมภีร์ พระพุทธศาสนามี ๓ บริบท คือ (๑)บริบททางการเมือง (๒)บริบททางสังคม และ (๓)บริบททาง เศรษฐกิจ โดยบริบททางการเมืองนั้นมีความหมายของรัฐ การกำเนิดและวิวัฒนาการของรัฐ ความสำคัญของรัฐ ความสัมพันธ์ภายในรัฐ สงครามระหว่างแว่น อำนาจในการปกครอง ความหมายของอธิปไตย และผู้ปกครอง มีโครงสร้างทางสังคมที่เป็นนักรบนักบวชและสามัญชนจนใน ที่สุดกลายมาเป็นระบอบวรรณะที่มีกษัตริย์เป็นชนชั้นปกครอง สภาพเศรษฐกิจสมัยพุทธกาล เป็นการ ผสมผสานระหว่างการค้าเลี้ยงสัตว์ และกสิกรรมเป็นหลักกิจกรรมที่ใช้ในการปกครองเหมาะสมกับการ เป็นอยู่ในสมัยนั้น เช่นหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ สังคหวัตถุ ๔ ประการ อคติ ๔ ประการ ใช้สำหรับชนชั้นผู้นำหลักธรรมที่ใช้และประพฤติร่วมกัน ทั้งชนชั้นผู้ปกครอง ผู้สนองงาน ข้าราชการบริหารและประชากรชาชน เช่น ทิศ ๖ และ จริต ๖

รูปแบบการบริหารรัฐกิจในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแบ่งเป็น ๒ รูปแบบ คือ (๑) แบบราชาธิปไตย และ (๒) แบบสამัคคีธรรม ซึ่งมี ๓ ประเด็น คือ (๑) ความหมาย (๒) อธิปไตย และ (๓) หลักการปกครอง โดยการปกครองแบบราชาธิปไตยนี้เป็นระบบการเมืองการปกครองของไทยในอดีต เรียกว่า “สมบูรณาญาสิทธิราชย์” พระมหากษัตริย์มีอำนาจอธิปไตยในการบริหารประเทศ เมืองที่เป็นศูนย์กลางในปกครองในสมัยพุทธกาลมี ๔ รัฐ ได้แก่ มคธ โกศลวังสะ และอวันตี การปกครองแบบสამัคคีธรรม ปัจจุบันเราเรียกว่า “ประชาธิปไตย” คือ รัฐวชิช วิธีการบริหารรัฐกิจใน คัมภีร์พระพุทธศาสนามี ๒ วิธี คือ (๑) วิธีการบริหารรัฐกิจในส่วนข้าราชการบริหารและ (๒) วิธีการบริหารรัฐกิจในส่วนประชากรชาชน ทั้งส่วนคฤหัสถ์ (ที่มีใช้ข้าราชการบริหาร) และส่วนสมณสงฆ์ ซึ่งมี ๔ ประเด็น คือ (๑) ความหมาย (๒) การได้รับตำแหน่งหรือการแบ่งกลุ่มการปกครอง (๓) บทบาทและหน้าที่ และ (๔) คุณธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สำหรับการประยุกต์รูปแบบและวิธีการบริหารรัฐกิจมาใช้ในสังคมปัจจุบัน เช่น พระราชาทรง ให้ความสำคัญแก่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ในปัจจุบัน เช่น ทางคณะรัฐบาลต้องให้ความสำคัญและ ปรีกษาปัญหาเกี่ยวกับคณะสงฆ์ การประยุกต์หลักธรรมในการบริหารรัฐกิจแบบสამัคคีธรรมของแคว้นวัช ชีมาใช้ในระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข^{๑๗}

^{๑๖} พระสมชาย ธมมสาร (พรมมา), ศึกษาบทบาทพระครูบาศรีวิชัย สิริวิชัย ในฐานะนักบุญล้านนา กรณีศึกษาการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานในล้านนา, *วิจัยพุทธศาสตร์*, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), หน้า ก.

^{๑๗} นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์, การศึกษาวิเคราะห์การเมืองการปกครองในคัมภีร์พระพุทธศาสนา, *วิจัยพุทธศาสตร์*, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า ก.

นางวนิดา ฉายาสุตบุตร การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระนางสามาวดีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุศาสตร์เถรวาทผลการวิจัยพบว่าพระนางสามาวดีเกิดในตระกูลเศรษฐีแต่เมื่อเติบโตขึ้นพระนางต้องประสบกับชะตากรรมที่มีทั้งความสุขและความทุกข์ แต่ไม่ได้ย่อท้อ และได้ใช้คุณธรรมด้านเมตตาช่วยแก้ปัญหาในชีวิตของพระนางและบริวาร พระนางยังได้บรรลุโสดาบันด้วยการฟังธรรมจากนางขุชุตตราหญิงบริวารของพระนางพระนางสามาวดี นอกจากนี้จะมีคุณสมบัติพิเศษ คือเป็นเอตทัคคะด้านเมตตาแล้วพระนางยังเป็นผู้มีความกตัญญู เป็นผู้ฝึกฝนธรรม และไม่ประมาท ชีวิตของพระนางสามาวดีต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ มากมาย ตั้งแต่พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ พระเจ้าอุเทนโฆสกเศรษฐี พระนางมาคันทิยา นางขุชุตตรา และที่สำคัญ คือ พระนางเป็นผู้ชักนำให้พระเจ้าอุเทน ผู้เป็นพระสวามี ศรัทธาเลื่อมใส ในพระพุทธศาสนา และเป็นอุบาสกที่สำคัญของพระพุทธศาสนาในโอกาสต่อมาพระนางสามาวดี มีบทบาทในการอุปถัมภ์พระศาสนา โดยการถวายทานการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนา ในส่วนของการดำเนินชีวิตของพระนางสามาวดีนั้นพบว่า เมตตาธรรมเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมรูปแบบการเจริญเมตตาจิตของพระนางสามาวดี สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตและสังคมได้ โดยต้องพัฒนาให้มีเมตตาเป็นคุณธรรมอยู่ภายในจิตใจของตนก่อน เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการมีเมตตาจิตต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้สามารถแก้ปัญหาชีวิตและสังคมได้^{๑๘}

พระปลัดสามารถ ธมฺมธโร(ชีวะพุกฤษ) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ผลวิจัยพบว่ากระบวนการประชาสัมพันธ์มี ๔ ขั้นตอนหลักคือการวิจัยหรือหาข้อมูลการวางแผน การติดต่อสื่อสาร และการประเมิน ขั้นตอนการติดต่อสื่อสารแบ่งเป็น ๔ องค์ประกอบย่อยคือ ผู้ส่งสาร ตัวสาร ช่องทางและผู้รับสารสิ่งสำคัญในการประชาสัมพันธ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ได้ผลคือ การมีคุณสมบัติของนักประชาสัมพันธ์เผยแผ่ที่ดี เช่น มีพรหมวิหารธรรม มีความรู้ความสามารถ มีความประพฤติดี และมีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นต้นคุณสมบัติส่วนตัวของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีความเป็นอยู่อย่างสมถะเรียบง่าย เป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก เป็นพระนักพัฒนาที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นพระนักเสียสละผู้มีเมตตาธรรมสูง เป็นพระนักการศึกษาที่มองการณ์ไกล ตลอดถึงเป็นพระอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่รักและตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง^{๑๙}

พระมหาสายเพชร วชิรเวที (หงษ์แพงจิตร) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนาคเสนเถระ ผลของการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ได้พบว่า พระนาคเสนเถระผู้เป็นพระเถระที่เชี่ยวชาญในปริยัติ และเป็นพระอรหันต์ผู้บรรลุปฏิสัมภิทา 4 ได้อธิบายหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์มีลิตนปัญหาอย่างละเอียดและลึกซึ้งพร้อมทั้งยกอุปมาอุปไมยประกอบการอธิบาย

^{๑๘} นางวนิดา ฉายาสุตบุตร, การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระนางสามาวดีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุศาสตร์เถรวาท, **วิจัยพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า ก.

^{๑๙} พระปลัดสามารถ ธมฺมธโร(ชีวะพุกฤษ), บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์(ปัญญา อินทปญฺโณ), **วิจัยพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า ก.

และยังใช้ปฏิภาณโวหารในการโต้ตอบปัญหา กับพระเจ้ามิลินท์ จนทำให้พระองค์หมดสิ้นความสงสัย เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น^{๒๐}

พระมหากวีล ปิยธมโม (ชนิดพจน์) ได้ศึกษา การศึกษางานนวรรกรรมและการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาด้วยงานสาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ผลการวิจัยพบว่า งานนวรรกรรมในทางพุทธศาสนา เป็นงานที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง เสนาสนะ ซึ่งมีทั้งทรงอนุญาต เช่น วิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น และถ้า เป็นต้นและไม่ทรงอนุญาต เช่น การสร้าง เสนาสนะ มีพื้นที่อันสงฆ์มิได้แสดงที่ให้อ่อน เป็นต้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงาน สาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต(โสม โสภโณ)ท่านเป็นผู้ชำนาญในด้านการก่อสร้างศาสนวัตถุ และศาสนสถาน ด้านสาธารณประโยชน์ ด้านศิลปหัตถกรรม เช่น ความชำนาญในงานจักสานสำหรับ ใช้ในครัวเรือน เช่น กระจับข้าว ไซ ตระกร้า กระจุง เป็นผู้นำจิตวิญญาณ ผู้ถ่ายทอดความรู้ ศิลปหัตถกรรมให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมด้านศิลปหัตถกรรม วัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ท่านเป็นครูสอนพระภิกษุสามเณร ชาวบ้านทั่วไป เยาวชน และผู้สูงอายุ เสมอกัน ที่ทำมากกว่า บทบาทที่กล่าวคือท่านให้โอกาสศึกษาวิชาชีพแก่ทุกๆ คนในชุมชนตามที่แต่ละคนต้องการเรียนรู้

ส่วนผลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานสาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต(โสม โสภโณ) ด้วยการสร้างศาสนวัตถุ เช่น อุโบสถ ศาลาการเปรียญ วิหาร ก่อประโยชน์แก่ชาวพุทธใน ตำบลป่าสังข์ เช่น ใช้อุโบสถเป็นที่ทำสังฆกรรมและอุปสมบทกุลบุตรในชุมชนพื้นที่นั้น ศาลาการ เปรียญใช้ประกอบพิธีทำบุญของชาวพุทธ และประชุมสงฆ์รวมถึงชาวบ้าน วิหารเป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธรูป สิ่งก่อสร้างมีลวดลายงดงาม มีภาพชาดกไว้ศึกษา ท่านสร้างอาคารเรียนโรงเรียนบ้าน ป่าสังข์ – ป่าม่วงวิทยา เพื่อใช้เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของนักเรียนในชุมชน^{๒๑}

นางสาวปรียาลักษณ์ ไทณะวณิก ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยใน การสร้างพระพุทธรูปและกุศลโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา พระครูภาวนาจิต สุนทร (สมจิตร จิตตสัรวโร) ผลจากการวิจัยพบว่า ในปัจจุบัน พระสงฆ์มีบทบาทในการสร้าง พระพุทธรูปเพิ่มมากขึ้นเพราะมีผลสำเร็จเป็นรูปธรรมได้ง่ายจากเทคโนโลยีที่ทันสมัยขึ้น การทำ ประชาสัมพันธ์และสื่อต่างๆ มีส่วนให้พระสงฆ์สามารถหาปัจจัยสนับสนุนได้ง่ายมากขึ้น นอกจากนี้ พุทธศาสนิกชนก็ยังมีศรัทธาในพระพุทธรูปอย่างแรงกล้าและเชื่อว่า พระพุทธรูปเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึง พระพุทธเจ้าและมีพุทธานุภาพ รวมทั้งความเชื่อในอานิสงส์จากการสร้างพระพุทธรูป

พระพุทธรูปเป็นสมบัติที่มีคุณค่า เป็นสัญลักษณ์ของประเทศ เป็นศูนย์รวมความสามัคคีและ วัฒนธรรมประเพณีไทย พระพุทธรูปเป็นที่พึ่งที่ระลึกของประชาชน นำเงินบริจาคมาสู่วัด นำเงินตรา ต่างประเทศเข้ามาสู่ท้องถิ่นและประเทศไทย พระมหากษัตริย์ไทยในราชวงศ์จักรีทรงมีพระราชศรัทธา สร้างพระพุทธรูปทั้งที่เป็นประเพณีและในบางโอกาส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ประชาชนสร้างพระพุทธรูปถวายแต่พระองค์มากที่สุดและอย่างต่อเนื่อง

^{๒๐} พระมหาสายเพชร วชิรเวที (หงษ์แพงจิตร), การศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระนาคเสนเถระ, **วิจัยพุทธศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า ก.

^{๒๑} พระมหากวีล ปิยธมโม (ชนิดพจน์), การศึกษางานนวรรกรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงาน สาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ), **วิจัยพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, 2556), หน้า ก.

การสร้างพระพุทธรูปเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีและมีหลากหลายวิธี สามารถน้อมนำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความศรัทธาเบื้องต้นจนถึงระดับปัญญาสูงสุดในขั้นสำเร็จมรรคผลได้ แต่ที่ขึ้นกับแต่ละบุคคลว่าจะมีปัญหาในลำดับใด อย่างไรก็ดี พระพุทธรูปก็ไม่ใช่กุศโลบายที่ดีที่สุดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องมีองค์ประกอบอื่นด้วย สิ่งสำคัญคือ พระสงฆ์จะต้องมีเจตนาบริสุทธิ์ในการสร้างพระพุทธรูป ส่วนโครงการก็ต้องมีความโปร่งใสและมีกุศโลบายนำมวลชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธรูปและพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องด้วย

พระครูภาวนาจิตสุนทรมีกุศโลบายที่หลากหลายในการสร้างพระพุทธรูป เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ท่านยังได้ผสานประโยชน์จากการสร้างพระพุทธรูปเพื่อการเผยแผ่พระธรรมรวมทั้งการบำรุงวัดและพระสงฆ์ อาณิสสในการสร้างพระพุทธรูปได้ส่งผลให้ท่านมีความซาบซึ้งในพุทธบารมีและได้ตั้งสัจจะที่จะบำเพ็ญพุทธการกกรรมเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าอีกด้วย ความศรัทธาในพระพุทธรูปและการสร้างพระพุทธรูป เพื่อแสดงความรักและศรัทธาแก่พระพุทธรูปเป็นเรื่องยากจะหยดยังได้และเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่ควรต่อยอดไปสู่ปัญญา เพื่อเข้าใจถึงธรรมและเกิดการหยั่งรู้ในมรรคผลนิพพาน ทั้งนี้เพราะมีแต่พระอรหันต์ที่หลุดพ้นเข้าสู่กระแสสุญญตาแล้วเท่านั้น ที่จะละทิ้ง ศรัทธา อาจารย์ พระพุทธรูป หรือพระพุทธรูปได้ แต่แน่นอนที่ว่า ปุถุชนคนธรรมดาย่อมแตกต่างกัน^{๒๒}

พระมหาติง มหิสสโร (ทองหล่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์หลักจริยศาสตร์ด้านการปกครองของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ผลการศึกษาพบว่าหลักจริยศาสตร์ด้านการปกครองที่ปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นหลักการปกครองเกี่ยวกับความประพฤติของมนุษย์ซึ่งเป็นผู้ตัดสินใจความถูกต้อง ข้อสำคัญการปกครองจึงอยู่ที่ความเป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์มีองค์ประกอบทางร่างกาย และจิตใจ ในการตัดสินใจความถูกต้อง ดีชั่ว ซึ่งถือเป็นหลักการปกครองตามหลักพระพุทธศาสนาที่อาศัยหลักธรรมในพัฒนาทางสังคม เพื่อให้เกิดความสงบสุข หลักธรรมการปกครองที่ปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาท ได้แก่ หลักทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ อธิปไตย ๓ อปริหานิยธรรม ๗ และสัปปุริสธรรม ๗ หลักจริยศาสตร์ด้านการปกครองของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ตามหลักศิลาจารึก หลักที่ ๑ มีทั้งหมด ๔ ด้าน ซึ่งได้แสดงเรื่องราวที่อุดมด้วยคุณค่าทางด้านการปกครอง ทั้งในด้านนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ภาษา วรรณคดี ศาสนา และจารีตประเพณี รายละเอียดในด้านที่ ๑ กล่าวถึงการปกครองในการช่วยเหลือชาวสุโขทัยให้อยู่เย็นเป็นสุขด้วยการให้มีอิสระในการค้าขาย ด้านที่ ๒ กล่าวถึงการให้ทาน รักษาศีล ด้านที่ ๓ กล่าวถึงความเชื่อทางศาสนาความตั้งตนยึดมั่นในพระราชศรัทธาต่อศาสนาพุทธ และด้านที่ ๔ ทรงใช้สติปัญญาในการอบรมสั่งสอนให้ความรู้กับประชาชนชาวสุโขทัยทุกหมู่เหล่า

การวิเคราะห์หลักจริยศาสตร์ด้านการปกครองของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชตามแนวพุทธปรัชญา ซึ่งได้ปรากฏในหลักศิลาจารึกหลักที่ ๑ ใน ๔ ด้าน พบว่า ในแต่ละด้านนั้นได้กล่าวถึง จริยศาสตร์การปกครองของพ่อขุนรามคำแหง ความว่า ด้านที่ ๑ พระองค์ทรงมีความกตัญญูต่อบิดามารดา และมีความเมตตาต่อชาวสุโขทัย ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นผู้ปกครองของชาวสุโขทัย ทำให้มองเห็น

^{๒๒} นางสาวปรียาลักษณ์ โทณะวนิก, ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา พระครูภาวนาจิตสุนทร (สมจิตร จิตตสวโร), *วิจัยพุทธศาสตร์*, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), หน้า ก.

ถึงจริยศาสตร์การปกครองตามหลักพุทธปรัชญา คือ หลักพรหมวิหารธรรม ด้านที่ ๒ พบว่า พระองค์ทรงให้ชาวสุโขทัยรู้จักการไถ่บุญกุศล และรักษาศีล ทำให้ทราบถึงหลักการปกครองตามหลักพุทธปรัชญาในหลักทศพิธราชธรรม ด้านที่ ๓ พระองค์ทรงประกอบความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา และตั้งตนไว้ในทางที่ชอบประกอบด้วยคุณความดีอยู่เสมอโดยการชักชวนชาวสุโขทัยร่วมกันทำความดี ซึ่งเข้าในหลักพุทธปรัชญาหลักสัปปริสธรรม และด้านที่ ๔ พระองค์ทรงเป็นครูผู้สอนด้วยการสงเคราะห์ให้ความรู้ทางภาษา และส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทำให้ทราบถึงการปกครองตามหลักพุทธปรัชญาตามหลักราชสังคัตถ์

ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่า หลักจริยศาสตร์การปกครองของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นการสะท้อนให้เห็นคุณค่า อันเกิดจากพุทธปรัชญา ที่ทำให้เกิดความสงบสุขต่อการอยู่ร่วมกัน เพราะการปกครองที่ประกอบด้วยคุณธรรมย่อมจะส่งผลให้เกิดสันติภาพปราศจากความขัดแย้งทางสังคม และเป็นผลดีต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติภาพและสันติสุขตลอดไป^{๒๓}

จากงานวิจัยข้างต้นจะเห็นว่าบทบาทของบุคคลที่มีความสำคัญต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ในครั้งพุทธกาล พระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน กษัตริย์ และคนทั่วไปต่างก็ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รูปแบบการปกครองต่างๆ ที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา เพื่อใช้ให้กลุ่มคนในสังคมเกิดความกลัวต่อบาปกรรมที่ได้กระทำแล้วก็หันกลับมาทำความดีเพื่อพระพุทธเจ้า จึงกลายเป็นสังคมที่ประกอบด้วยจริยธรรม มีความสามัคคี มีการเสียสละ มีความรัก และมีความเป็นธรรม จึงเป็นการง่ายต่อการบริหารการปกครองของกลุ่มผู้นำ ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ หรือกษัตริย์ ที่มีผลกระทบกับหลายด้าน เช่น ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจด้านการปกครอง ด้านการบริหารจัดการ ด้านพระพุทธศาสนา เป็นต้น จึงเป็นที่น่าสนใจที่จะทำการศึกษาเพราะการศึกษาประวัติศาสตร์ก็จะเป็นการอนุรักษ์ในประวัติบุคคลสำคัญอันจะเกิดประโยชน์สำหรับบุคคลทั่วไป และจะได้แนวคิดแง่คิดที่เป็นทฤษฎีในการปฏิบัติ ที่สามารถใช้ในการบริหารการปกครองหมู่คณะ องค์กร หน่วยงานให้มีความสามัคคีอย่างมั่นคง

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และหน่วยงานที่น่าผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- 1.7.1 ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช
- 1.7.2 ทำให้ทราบการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช
- 1.7.3 ทำให้ทราบการวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง

1.8 แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย

ผลการวิจัยจะนำเสนอ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนกลางส่วนวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียน หน่วยวิทยบริการ และสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ในเชิงข้อมูลเบื้องต้นและใช้เป็นฐานข้อมูลในการปรับปรุงแก้ไขการบริหารจัดการพัฒนาองค์กรต่อไป

^{๒๓} พระมหาตัง มหิสสโร (ทองหล่อ), การศึกษาวิเคราะห์หลักจริยศาสตร์ด้านการปกครองของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท, *วิจัยพุทธศาสตร์*, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), หน้า ก.

- 1) ดำเนินการถ่ายทอดให้กับสถานศึกษาที่เป็นพื้นที่กลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีการนำเสนอผลงาน และสรุปบทเรียนระหว่างที่วิจัยกับสถานศึกษา และเผยแพร่ในรูปแบบรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ให้กับสถาบันการศึกษาอื่นๆ
- 2) ดำเนินการถ่ายทอดองค์ความรู้และผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษาโดยการจัดส่งรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงาน องค์กรที่มีบทบาทการทำงานที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ประโยชน์จากผลการวิจัย
- 3) ดำเนินการถ่ายทอดโดยการจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ไว้เผยแพร่ในห้องสมุดของสถาบันการศึกษาต่างๆ ในรูปแบบของรายงานการวิจัย
- 4) เผยแพร่ผลงานการวิจัยผ่านเว็บไซต์ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และสถาบันวิจัยแห่งชาติ
- 5) นำเสนอข้อค้นพบจากการวิจัยในรูปแบบของบทความทางวิชาการในงานวิชาการระดับประเทศ และมีการตีพิมพ์ผลงานลงในวารสารที่ได้รับการยอมรับจากวงวิชาการ

1.9 วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาจากเอกสารทฤษฎีการจัดการเรียนรู้ รูปแบบการจัดการเรียนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พุทธศาสนา พระไตรปิฎก เอกสารเกี่ยวแนวคิด การบริหาร การปกครอง การสร้างความสามัคคีทั้งแบบนามธรรมและรูปธรรม ที่มีความเกี่ยวข้องกับ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง หนังสือที่ผู้ทรงคุณวุฒิเรียบเรียงไว้และการ สัมภาษณ์บุคคลที่เป็นผู้เกี่ยวข้องในการวิจัยเช่น ผู้ดูแลพุทธสถานสำคัญทั้งทางการปกครองและทาง พระพุทธศาสนา ปรากฏหรือผู้ที่มีความรู้ในพื้นที่นั้นๆ พระสงฆ์ที่มีความสัมพันธ์กับพุทธสถานในที่ ต่างๆที่มีการค้นพบตำนานร่องรอยสำคัญต่างๆของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง ทั้งประเทศไทยและลาว

1.9.1 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

- 1) การวิเคราะห์เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์การส่งเสริมการเรียนรู้ การสร้างความสามัคคีแนวพระพุทธศาสนา
- 2) การวิเคราะห์เอกสารทางประวัติศาสตร์ เรื่องราวต่างๆของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทั้ง ทางด้านการเมืองการปกครอง การสร้างสถานที่สำคัญทางการปกครองทางพระพุทธศาสนา
- 3) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นที่สำคัญ เช่น จุดประสงค์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ในด้าน การสร้างความสามัคคี สร้างพุทธสถานสำคัญ ทางการปกครองและทางพระพุทธศาสนา และประเด็นอื่น ๆที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และ ปัจจุบัน
- 4) การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups Discussion) โดยดำเนินการสนทนากลุ่มย่อย ระหว่างผู้วิจัย กับผู้ที่เป็นผู้ดูแลพุทธสถานสำคัญทั้งทางปกครองและทางพระพุทธศาสนา ปรากฏหรือ ผู้รู้ในพื้นที่นั้น พระสงฆ์ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับพุทธสถานสำคัญในสถานที่ต่างๆในดินแดนแม่น้ำโขง ทั้งไทยและลาว
- 5) วิธีการจดบันทึก (Field Note) และบันทึกเสียงโดยใช้แท็บบันทึกเสียง เพื่อบันทึกข้อมูลที่ ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย

6) การวิเคราะห์ แนวคิดและรูปแบบการบริหาร การปกครอง การสร้างพุทธสถานสำคัญ การเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

7) สังเคราะห์แนวคิดและรูปแบบกระบวนการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในด้านการสร้างพุทธสถานสำคัญในดินแดนแม่น้ำโขงทั้งประเทศไทยและลาว

1.9.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์หลักการ สร้างความสามัคคี การสร้างวัด เจดีย์ พุทธสถานต่างๆ หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง

2) คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เอกสารทางประวัติศาสตร์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทั้งหนังสือของประเทศไทยและลาว

3) คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นที่สำคัญ เช่น วัตถุประสงค์ของการสร้างพุทธสถานสำคัญของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ในด้านต่างๆ

4) ดำเนินการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups Discussion) โดยดำเนินการสนทนากลุ่มย่อยระหว่างผู้วิจัย ผู้ดูแลพุทธสถานสำคัญที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้สร้าง ปราชญ์หรือผู้รู้ในประวัติศาสตร์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระสงฆ์ที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และประชาชนในบริเวณพุทธสถานที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

5) ดำเนินการจดบันทึก (Field Note) และบันทึกเสียงโดยใช้แท็บบันทึกเสียง เพื่อบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย

6) คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ แนวคิดและรูปแบบการบริหาร การปกครอง การสร้างพุทธสถานสำคัญ การเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

7) คณะผู้วิจัยดำเนินการสังเคราะห์แนวคิดและรูปแบบกระบวนการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในด้านการสร้างพุทธสถานสำคัญในดินแดนแม่น้ำโขงทั้งประเทศไทยและลาว

สำหรับกลยุทธ์ในการวิจัยประกอบด้วย 4 กลยุทธ์ คือ

1. กลยุทธ์การเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาโดยมีหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนต่างๆ และสถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทในการขับเคลื่อน ทำให้ได้ได้แนวคิดและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา

2. กลยุทธ์การสื่อสาร ในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปสู่การสื่อสารสิ่งที่มีคุณค่าทางพระพุทธศาสนา ทางการปกครอง ให้เกิดขึ้นภายใน บ้าน/ชุมชน /วัด/องค์กรภาครัฐ เพื่อพัฒนาจิตใจและเจริญปัญญา สร้างความเข้มแข็งความสามัคคี นำไปสู่การเรียนรู้และการปฏิบัติตนตามแนวพระพุทธศาสนา

3. กลยุทธ์การมีส่วนร่วม สังคม บ้าน ชุมชน วัด องค์กรภาครัฐ โดยเน้นการมีส่วนร่วมในทุกระดับตั้งการวางแผน การดำเนินการ การติดตามประเมินผล เพื่อนำไปสู่การพัฒนาสังคม ชุมชน วัด เพื่อเป็นฐานในการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาทางการปกครอง

4. กลยุทธ์การประเมินและการวิเคราะห์อย่างสร้างสรรค์ เพื่อนำผลการศึกษาไปสู่ส่งเสริมแนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้ความเป็นผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา และส่งเสริมองค์ความรู้จิตสำนึกความเป็นนักปกครองตามพระพุทธศาสนาในสังคมไทยและลาว

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมาและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง คณะผู้วิจัยได้รวบรวมประวัติความเป็นมาจากเอกสารที่มีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ โดยการจัดลำดับประเด็นเป็น ประวัติพื้นที่ของการศึกษาคือประเทศลาว ประวัติเวียงจันทน์ และประวัติจังหวัดหนองคาย เพื่อเป็นแนวทางที่จะทำให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นที่สำคัญในการศึกษา ประวัติความเป็นมาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช รูปแบบการปกครองทั่วไปที่เป็นแนวคิดให้ทราบถึงการปกครองในแบบต่างๆ และอธิบายรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช อธิบายถึงการสร้างรูปแบบการปกครองที่สร้างความสามัคคีให้ประชาชนเป็นหนึ่งเดียว จะเห็นได้จากการสร้างสิ่งที่เป็นศูนย์รวมจิตใจเช่น พุทธสถานในดินแดนต่างๆที่เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และเป็นตัวอย่างให้เป็นสัญลักษณ์ของทั้งสองประเทศมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๑ ประวัติพื้นที่การวิจัย

๒.๑.๑ ประวัติประเทศลาว

ลาว (ลาว: ລາວ) หรือชื่ออย่างเป็นทางการคือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ลาว: ສາທາລະນະລັດປະຊາທິປະໄຕປະຊາລາວ, อักษรย่อ: สบ.ลว) เป็นประเทศที่ไม่มีทางออกสู่ทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีพื้นที่ 236,800 ตารางกิโลเมตร มีพรมแดนติดต่อกับจีน ทางทิศเหนือ ติดต่อกับพม่าทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ติดต่อกับเวียดนามทางทิศตะวันออก ติดต่อกับกัมพูชาทางทิศใต้ และติดต่อกับประเทศไทยทางทิศตะวันตก กั้นด้วยแม่น้ำโขงเป็นบางช่วง

ชื่อประเทศและเชื้อชาติ

ในภาษาอังกฤษ คำว่าลาวที่หมายถึงชื่อประเทศลาว สะกดว่า "Laos" ส่วนลาวที่หมายถึงคนลาวและภาษาลาวใช้ "Lao" ในบางครั้งจะเห็นมีการใช้คำว่า "Laotian" แทนเนื่องจากป้องกันการสับสนกับชาติลาวที่สะกดว่า Ethnic Lao

ภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและอาณาเขต ประเทศลาวเป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งตั้งอยู่บนใจกลางของคาบสมุทรอินโดจีน ระหว่างละติจูดที่ 14 - 23 องศาเหนือ ลองจิจูดที่ 100 - 108 องศาตะวันออก มีพื้นที่โดยรวมประมาณ 236,800 ตารางกิโลเมตร แบ่งเป็นภาคพื้นดิน 230,800 ตารางกิโลเมตร ภาคพื้นน้ำ 6,000 km² โดยลาวเป็นประเทศที่ไม่มีทางออกสู่ทะเล เนื่องด้วยตลอดแนวชายแดนของประเทศลาว ซึ่งมีความยาวรวม 5,083 กิโลเมตร ล้อมรอบด้วยชายแดนของประเทศเพื่อนบ้าน 5 ประเทศ เรียงตามเข็มนาฬิกา ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับประเทศจีน (423 กิโลเมตร)

ทิศตะวันออก ติดกับประเทศเวียดนาม (2,130 กิโลเมตร)

ทิศใต้ ติดกับประเทศไทย (1,754 กิโลเมตร) และประเทศกัมพูชา (541 กิโลเมตร)

ทิศตะวันตก ติดกับประเทศไทย (1,754 กิโลเมตร) และประเทศพม่า (235 กิโลเมตร)
ความยาวพื้นที่ประเทศลาวตั้งแต่เหนือจรดใต้ยาวประมาณ 1,700 กว่ากิโลเมตร ส่วนที่กว้างที่สุดกว้าง 500 กิโลเมตร และที่แคบที่สุด 140 กิโลเมตร เนื้อที่ทั้งหมด 236,800 ตารางกิโลเมตร

ลักษณะภูมิประเทศ

ภูมิประเทศของลาวอาจแบ่งได้เป็น 3 เขต คือ

เขตภูเขาสูง เป็นพื้นที่ที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย 1,500 เมตรขึ้นไป พื้นที่นี้อยู่ในเขตภาคเหนือของประเทศ

เขตที่ราบสูง คือพื้นที่ซึ่งสูงกว่าระดับน้ำทะเลเฉลี่ย 1,000 เมตร ปรากฏตั้งแต่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของที่ราบสูงเมืองพวนไปจนถึงชายแดนกัมพูชา เขตที่ราบสูงนี้มีที่ราบสูงขนาดใหญ่อยู่ 3 แห่ง ได้แก่ ที่ราบสูงเมืองพวน (แขวงเชียงขวาง), ที่ราบสูงนากาย (แขวงคำม่วน) และที่ราบสูงบริเวณ (ภาคใต้)

เขตที่ราบลุ่ม เป็นเขตที่ราบตามแนวฝั่งแม่น้ำโขงและแม่น้ำต่าง ๆ เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุดในเขตพื้นที่ทั้ง 3 เขต นับเป็นพื้นที่อยู่อาศัยที่สำคัญของประเทศ แนวที่ราบลุ่มเหล่านี้เริ่มปรากฏตั้งแต่บริเวณตอนใต้ของแม่น้ำจิม เรียกว่า ที่ราบลุ่มเวียงจันทน์ ผ่านที่ราบลุ่มสุวรรณเขต ซึ่งอยู่ตอนใต้เซบั้งไฟและเซบั้งเหียง และที่ราบจำปาศักดิ์ทางภาคใต้ของลาว ซึ่งปรากฏตามแนวแม่น้ำโขงเรื่อยไปจนถึงชายแดนประเทศกัมพูชา

ทั้งนี้ เมื่อนำเอาพื้นที่ของเขตภูเขาสูงและเขตที่ราบสูงมารวมกันแล้ว จะมากถึง 3 ใน 4 ของพื้นที่ประเทศลาวทั้งหมด โดยจุดที่สูงที่สุดของประเทศลาวอยู่ที่ภูเบ็ย ในแขวงเชียงขวาง วัดความสูงได้ 2,817 เมตร (9,242 ฟุต)

ประเทศลาวมีแม่น้ำสายสำคัญอยู่หลายสาย โดยแม่น้ำซึ่งเป็นสายหัวใจหลักของประเทศ คือ แม่น้ำโขง ซึ่งไหลผ่านประเทศลาวเป็นระยะทาง 1,835 กิโลเมตร แม่น้ำสายนี้เป็นแม่น้ำสำคัญทั้งในด้านเกษตรกรรม การประมง การผลิตพลังงานไฟฟ้า การคมนาคมจากลาวเหนือไปจนถึงลาวใต้ และการใช้เป็นพรมแดนธรรมชาติระหว่างประเทศลาวกับประเทศเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ แม่น้ำสายสำคัญของลาวแห่งอื่น ๆ ยังได้แก่

- แม่น้ำอู (พงสาลี-หลวงพระบาง) ยาว 448 กิโลเมตร
- แม่น้ำจิม (เชียงขวาง-เวียงจันทน์) ยาว 353 กิโลเมตร
- แม่น้ำเซบั้งเหียง (สุวรรณเขต) ยาว 338 กิโลเมตร
- แม่น้ำทา (หลวงน้ำทา-บ่อแก้ว) ยาว 523 กิโลเมตร
- แม่น้ำเซกอง (สาละวัน-เซกอง-อัตตะปือ) ยาว 320 กิโลเมตร
- แม่น้ำเซบั้งไฟ (คำม่วน-สุวรรณเขต) ยาว 239 กิโลเมตร
- แม่น้ำแบ่ง (อุดมไซ) ยาว 215 กิโลเมตร
- แม่น้ำเซโดน (สาละวัน-จำปาศักดิ์) ยาว 192 กิโลเมตร
- แม่น้ำเซละนอง (สุวรรณเขต) ยาว 115 กิโลเมตร
- แม่น้ำกะดิง (บอลิคำไซ) ยาว 103 กิโลเมตร
- แม่น้ำคาน (หัวพัน-หลวงพระบาง) ยาว 90 กิโลเมตร

ลักษณะภูมิอากาศ

ประเทศลาวอยู่ในภูมิอากาศเขตร้อน มีลมมรสุมแต่ไม่มีลมพายุ สำหรับเขตภูเขาภาคเหนือและเขตเทือกเขา อากาศมีลักษณะกึ่งร้อนกึ่งหนาว อุณหภูมิสะสมเฉลี่ยประจำปีสูงถึง 15-30 องศาเซลเซียส และความแตกต่างของอุณหภูมิระหว่างกลางวันกับกลางคืนมีประมาณ 10 องศาเซลเซียส จำนวนชั่วโมงที่มีแสงแดดต่อปีประมาณ 2,300-2,400 ชั่วโมง (ประมาณ 6.3-6.5 ชั่วโมงต่อวัน) ความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศมีประมาณร้อยละ 70-85 ปริมาณน้ำฝนในฤดูฝน (ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม) มีร้อยละ 75 - 90 ส่วนในฤดูแล้ง (ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเมษายน) ปริมาณน้ำฝนมีเพียงร้อยละ 10-25 และปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปีของแต่เขตก็แตกต่างกันอย่างมากมาย เช่น เขตเทือกเขาบริเวณทางใต้ได้รับน้ำฝนเฉลี่ยปีละ 300 เซนติเมตร ขณะที่บริเวณแขวงเชียงขวาง แขวงหลวงพระบาง แขวงไชยบุรี ได้รับเพียงแค่ 100-150 เซนติเมตร ส่วนแขวงเวียงจันทน์และแขวงสุวรรณเขตในช่วง 150-200 เซนติเมตร เช่นเดียวกับแขวงพงสาลี แขวงหลวงน้ำทา และแขวงบ่อแก้ว

ประวัติศาสตร์

ยุคอาณาจักร ประวัติศาสตร์ยุคแรกๆ ของลาว เชื่อว่าอยู่ภายใต้การครอบครองของอาณาจักรน่านเจ้ามีตำนานโดยขุนบรม และขุนลอ มีลูกสืบหลานต่อๆ กันมา จนถึงรัชสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มผู้รวบรวมอาณาจักรล้านช้างได้เป็นผลสำเร็จในช่วงสมัยพุทธศตวรรษที่ 13 และมีกษัตริย์ปกครองสืบทอดต่อกันมาหลายพระองค์ ที่สำคัญ เช่น

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระองค์มีความสัมพันธ์ไมตรีที่แนบแน่นกับกษัตริย์ไทย โดยเฉพาะในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช รัชสมัยของพระองค์นับเป็นยุคทองของราชอาณาจักรล้านช้าง

ภายหลังเมื่อพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชเสด็จสวรรคตแล้ว เชื้อพระวงศ์ลาวต่างก็แก่งแย่งราชสมบัติกัน จนอาณาจักรล้านช้างแตกแยกเป็น 3 ส่วนคือ อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ และอาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์ ต่างเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน และเพื่อชิงความเป็นใหญ่ต่างก็ขอสวามิภักดิ์ต่ออาณาจักรเพื่อนบ้าน เช่น ไทย พม่า เพื่อขอกำลังมาช่วยอาณาจักรลาวด้วยกันในลักษณะนี้ ในที่สุดอาณาจักรลาวทั้ง 3 แห่งนี้จะตกเป็นประเทศราชของอาณาจักรสยาม ในปี พ.ศ. 2321

สยามได้ปกครองดินแดนลาวทั้งสามส่วนในฐานะประเทศราชรวม 114 ปี ในระยะเวลาดังกล่าวอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ได้ล่มสลายลงในปี พ.ศ. 2371 เนื่องจากในปี พ.ศ. 2369 พระเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ได้พยายามทำสงครามเพื่อตั้งตนเป็นอิสระจากสยาม เนื่องจากไม่อาจทนต่อการกดขี่ของฝ่ายไทยได้ ทว่าหลังการปราบปรามของกองทัพไทยอย่างหนัก พระองค์เห็นว่าจะทำการไม่สำเร็จจึงตัดสินใจหนีพระทัยหลบหนีไปพึ่งจักรวรรดิเวียดนามจนถึง พ.ศ. 2371 พระองค์จึงได้กลับมาแย่งชิงเวียงจันทน์พร้อมกับขบวนราชทูตเวียดนาม พามาเพื่อขอสวามิภักดิ์สยามอีกครั้ง แต่พอสบโอกาสพระองค์จึงนำทหารของตนฆ่าทหารไทยที่รักษาเมืองจนเกือบหมดและยึดกรุงเวียงจันทน์คืน กองทัพสยามรวบรวมกำลังพลและยกทัพมาปราบปรามเจ้าอนุวงศ์อีกครั้งจนราบคาบ จนพระเจ้าอนุวงศ์ต้องหลบหนีไปยังเวียดนามและในคราวนี้เองที่พระองค์ทรงถูกเจ้าเมืองพวนจับกุมตัวและส่งลงมากรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระพิโรธเจ้าอนุวงศ์มากจึงทรงให้คุมขังเจ้าอนุวงศ์ประจานกลางพระนครจนสิ้นพระชนม์ ส่วนกรุงเวียงจันทน์ก็มีพระบรม

ราชโองการให้เผาทำลายจนไม่เหลือสภาพความเป็นเมือง และตั้งศูนย์กลางการปกครองฝ่ายไทยเพื่อดูแลอาณาเขตของอาณาจักรเวียงจันทน์ที่เมืองหนองคายแทน

พรรคประชาชนสมัยอาณาจักร การประกาศเอกราช และสงครามกลางเมือง

ในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2518 กองประชุมผู้แทนทั่วประเทศที่นครหลวงเวียงจันทน์ มีผู้แทนเข้าร่วม 264 คน พิจารณารับรองประกาศยุบรัฐบาลชั่วคราวแห่งชาติ และพิจารณาเรื่องต่างๆ

กองประชุมมีมติเอาธงดวงเดือนเป็นธงชาติลาว เอาเนื้อร้องเพลงชาติใหม่ เอาภาษาลาวเป็นภาษาทางการ ยกเลิกระบอบราชาธิปไตยและสถาปนาเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แต่งตั้งเจ้าสุภานุวงศ์เป็นประธานประเทศ, ท่านโกสอน พมวิหาน เป็นนายกรัฐมนตรี, เจ้าศรีสว่างวัฒนา เป็นที่ปรึกษาสูงสุดของประธานประเทศ, เจ้าสุวธรรมภูมา เป็นที่ปรึกษาสูงสุดของรัฐบาล และมีมติอื่นๆ ในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2518 และปิดกองประชุมด้วยผลสำเร็จ แต่ภายหลังพรรคประชาชนปฏิวัติลาวก็ได้กุมตัวอดีตเจ้ามหาชีวิต, พระมเหสีและอดีตพระบรมวงศานุวงศ์ราชวงศ์ล้านช้าง ไปคุมขังในค่ายกักกัน เนื่องจากความขัดแย้งทางการเมืองในเวลาต่อมา และต่อมาทุกพระองค์ต่างสิ้นพระชนม์ด้วยพระโรคมาลาเรีย และยังมีกรจับกุมนักการเมือง, ข้าราชการ ในระบอบเก่า รวมทั้งประชาชนลาวจำนวนมากเข้าค่ายกักกันและเสียชีวิตทั้งโรคขาดสารอาหารและถูกยิงทิ้ง

ในช่วงแรกของการปกครองโดยรัฐบาล สปป.ลาว มีการควบคุมวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนาอย่างเข้มงวด มีการทำลายหนังสือที่ขัดแย้งกับความเชื่อใหม่ มีการประหารผู้คนที่คิดล้มระบอบใหม่ และมีการควบคุมชีวิตประชาชนในประเทศลาวอย่างเข้มงวด แต่หลังจากนั้น สภาพการปกครอง และการบริหารด้านเศรษฐกิจของลาวเริ่มอ่อนคลายมากขึ้นในระยะหลังของทศวรรษ 2530 เนื่องจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ต่อมาเมื่อเจ้าสุภานุวงศ์สละตำแหน่งจากประธานเนื่องจากปัญหาสุขภาพกับปัญหาทางการเมืองกับกลุ่มนิยมเวียดนาม ผู้ดำรงตำแหน่งประธานประเทศต่อจากเจ้าสุภานุวงศ์คือ โกสอน พมวิหาน ซึ่งเป็นลูกครึ่งลาว-เวียดนาม และเมื่อโกสอนถึงแก่กรรมกะทันหัน หนุฮัก พุมสะหวัน ซึ่งเป็นชาวลาวเชื้อสายเวียดนาม ก็ได้ดำรงตำแหน่งประธานประเทศต่อมา ยุคนี้ลาวกับไทยเปิด สะพานมิตรภาพ ไทย - ลาว ในปี พ.ศ. 2538 ต่อมาหนุฮักสละตำแหน่งคำไต สีพันดอนรับดำรงตำแหน่งประธานประเทศต่อ จนถึงปี พ.ศ. 2549 คำไตลงจากตำแหน่ง จูมมะลี ไชยะสอน จึงเป็นผู้ที่รับตำแหน่งประธานประเทศลาว และยังถือตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดอีกด้วย

การเมืองการปกครอง

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีระบบการปกครองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ (ทางการลาวใช้คำว่า ระบอบประชาธิปไตยประชาชน) โดยมีพรรคประชาชนปฏิวัติลาวเป็นองค์กรชั้นนำประเทศ ซึ่งพรรคนี้เริ่มมีอำนาจสูงสุดตั้งแต่ลาวเริ่มปกครองในระบอบสังคมนิยมเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2518 ประธานประเทศ (ประธานาธิบดี) ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวคนปัจจุบันซึ่งมีวาระการดำรงตำแหน่ง 5 ปี คือ บุนยัง วอละจิด (ดำรงตำแหน่งเลขาธิการใหญ่คณะบริหารงานศูนย์กลางพรรคประชาชนปฏิวัติลาวอีกตำแหน่งหนึ่ง) ส่วนนายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันคือนายทองลุน สีสุลิด^๑

ประวัติเวียงจันทน์

^๑ สารานุกรมเสรี, ประเทศลาว, <https://th.wikipedia.org/wiki>. [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อ 01/05/60.

เวียงจันทน์ (Vientiane) เมืองหลวงของลาว หรือ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เป็นเมืองที่สำคัญและใหญ่ที่สุดของประเทศ ตั้งอยู่ตอนกลางของประเทศลาวใกล้กับจังหวัดหนองคายของประเทศไทยและเป็นหนึ่งในเมืองหลวงอาเซียนในปัจจุบัน โดยเวียงจันทน์มีพรมแดนติดกับภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

เมืองหลวงลาว หรือ กรุงเวียงจันทน์ หรือ นครหลวงเวียงจันทน์ ที่คนลาวนิยมเรียก เป็นเมืองที่มีประวัติย้อนหลังอันยาวนาน โดยถูกสถาปนาขึ้นเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านช้าง (ประเทศลาวในปัจจุบัน) เมื่อปี พ.ศ. 2103 โดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2321 ได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของไทย และตกไปเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. 2436 ก่อนจะประกาศเอกราชในเวลาต่อมา ซึ่งตลอดเวลาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้างจนถึงปัจจุบัน นครเวียงจันทน์ได้รับการยกให้เป็นเมืองหลวงของประเทศตลอดมา

ลักษณะทั่วไปของเวียงจันทน์

เวียงจันทน์ตั้งอยู่ตอนกลางของประเทศในเขตลุ่มน้ำโขง มีที่ตั้งตามพิกัดสากลที่ 17°58' เหนือ , 102°36' ตะวันออก มีประชากรทั้งแบบลงทะเบียนและไม่ลงทะเบียนแน่นอนราว 700,000 คน

เนื่องจากเวียงจันทน์เป็นเมืองที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ จึงมีการแบ่งเป็นเขตพื้นที่ย่อยทั้งหมด 5 เขต เพื่ออำนวยความสะดวก (เหมือนการแบ่งเขตของกรุงเทพมหานคร) คือ เขตจันทบุรี เขตศรีโคตรบอง เขตไชยเชษฐา เขตศรีสัตตนาคน และเขตหาดทรายพอง

เวียงจันทน์นอกจากจะเป็นเมืองหลวงลาวแล้ว ยังเป็นเมืองใหญ่และสำคัญที่สุดของประเทศ เป็นศูนย์กลางการเมืองการปกครอง ศูนย์กลางทางด้านเศรษฐกิจและการลงทุน การศึกษา และการคมนาคมขนส่ง เป็นต้น เวียงจันทน์เป็นเมืองที่สวยงาม มีศิลปวัฒนธรรมที่น่าสนใจมากมาย ทั้งวัดวาอารามและอนุสรณ์สถานต่างๆ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจที่สุดแห่งหนึ่งของอาเซียน อีกทั้งค่าใช้จ่ายด้านการกินการอยู่ก็ไม่สูง การเดินทางสะดวก รถราก็ไม่ติดเหมือนเมืองใหญ่อื่นๆ

แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจในเวียงจันทน์

- ประตูชัย สัญลักษณ์แห่งชัยชนะและการประกาศเอกราชจากการยึดครองโดยฝรั่งเศส
- หอพระแก้ว เดิมเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต (ปัจจุบันพระแก้วมรกตอยู่ในประเทศไทย)
- พระธาตุหลวง สถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนในเวียงจันทน์
- วัดสี่สะเกด เป็นวัดใหญ่ มีพระพุทธรูปขนาดเล็ก-ใหญ่มากมาย^๒

๒.๑.๒ ประวัติจังหวัดหนองคาย

เมืองหนองคาย มีชื่อปรากฏในพงศาวดารล้านช้างตลอดยุคสมัย ดังเช่นปรากฏเมืองเวียงคุก เมืองปะโค เมืองปากห้วยหลวง (โพนพิสัย) และนอกจากนี้ยังปรากฏในศิลาจารึกจำนวนมากที่กษัตริย์แห่งเวียงจันทน์ได้สร้างไว้ในจังหวัดหนองคาย โดยเฉพาะเมืองปากห้วยหลวง (โพนพิสัย) เป็นเมืองลูกหลวง นอกจากนี้ในรัชสมัยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนามเดิมว่า โอรสพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้ตั้ง

^๒ พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, ดร., พระพุทธศาสนาในลาว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมื่อดทราย พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า15.

สมเด็จพระสังฆราชวัดมกุฏกษัตริยาราม อยู่ที่เมืองปากห้วยหลวง และยังพบจารึกที่วัดจอมมณี ลง ศักราช พ.ศ. ๒๐๙๘ จารึกวัดศรีเมือง พ.ศ. ๒๑๐๙ จารึกที่วัดศรีบุญเรือง พ.ศ. ๒๑๕๑ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบโบราณสถานอิทธิพลล้านช้างจำนวนมาก เช่น พระธาตุต่างๆ โดยเฉพาะ พระธาตุบังพวน สร้างก่อน พ.ศ. ๒๑๐๖ จารึกวัดถ้ำสุวรรณคูหา (อำเภอสุวรรณคูหาจังหวัดหนองบัวลำภู) ลงศักราช พ.ศ. ๒๑๐๖ กล่าวถึงพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้อุทิศข้าราชการและที่ดินแก่วัดถ้ำสุวรรณคูหาและได้สร้างพระพุทธรูปไว้ที่พระธาตุบังพวนอีกด้วย

ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๑-๒๓๒๒ กองทัพพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ชัยชนะกรุงศรีสัตนาคนหุต เวียงจันทร์แล้ว หัวเมืองหนองคายยังคงอยู่ใต้อาณัติของเวียงจันทร์เช่นเดิม หลังกรณีพระเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. ๒๓๖๙-๒๓๗๐ ฝ่ายกรุงเทพฯ มีนโยบายอพยพผู้คนมาฝั่งภาคอีสาน จึงยุบเมืองเวียงจันทร์ปล่อยให้เมืองร้างชาวเมืองเวียงจันทร์บางส่วนก็อพยพมาภาคกลางและบางส่วนก็อยู่บริเวณเมืองเวียงคุก เมืองปะโค (อำเภอเมืองหนองคายปัจจุบัน)

เมื่อจัดการบ้านเมืองเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าพระยาบดินทรเดชาจึงกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ท้าวสุวอ (บุญมา) เป็นเจ้าเมือง ยกป่าไผ่ (ละแวกเดียวกันกับเมืองปะโค เมืองเวียงคุก) เป็นเมืองหนองคาย ท้าวสุวอ เป็นที่ พระปฐมเทวภิบาล เจ้าเมืองคนแรก มีเจ้าเมืองต่อมาอีกสองคน คือ พระปฐมเทวภิบาล (เคน ฌ หนองคาย) ผู้เป็นบุตรและพระยาปฐมเทวภิบาล (เสื่อ ฌ หนองคาย) ผู้เป็นหลาน

พ.ศ. ๒๔๒๘ เกิดศึกฮ่อเป็นครั้งที่สองในบริเวณทุ่งไหหิน (ทุ่งเชียงคำ) พวกฮ่อกำเริบตีมาถึงเวียงจันทร์ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมเป็นแม่ทัพปราบฮ่อครั้งนั้น และสร้างอนุสาวรีย์ปราบฮ่อไว้ที่เมืองหนองคาย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙

พ.ศ. ๒๔๓๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้ายาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมดำรงตำแหน่งข้าหลวงมณฑลลาวพวน (ภายหลังเปลี่ยนเป็นมณฑลอุดร) ได้แต่งตั้งที่ทำการที่เมืองหนองคาย ครั้นเกิดกรณีพิพาทกับฝรั่งเศส ร.ศ. ๑๑๒ ไทยถูกกำหนดเขตปลอดทหารภายในรัศมี ๕๐ กิโลเมตรจากชายแดน จึงย้ายมาตั้งที่บ้านเตื่อหมากแข้งจังหวัดอุดรธานีปัจจุบัน

ตราจังหวัด

เป็นรูปกอไผ่และหนองน้ำ มีภูเขาหัวน้ำอูนอยู่เบื้องหลังเพราะที่ตั้งเมืองหนองคายนี้เดิมชื่อ บ้านไผ่ มีกอไผ่อยู่ทั่วไปและมีหนองน้ำใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่า หนองคาย

ที่ตั้ง

หนองคาย เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ตั้งอยู่ติดชายแดนแม่น้ำโขง อยู่ตรงข้ามนครเวียงจันทร์ และจังหวัดบรีคั้นของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จังหวัดหนองคายอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ ๖๑๖ กิโลเมตร ตามทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือ และอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑,๒๐๐ ฟุต มีความยาวทอดไปตามลำน้ำโขงประมาณ ๓๒๔ กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดรวม ๗,๓๓๒ ตารางกิโลเมตร หรือ ๔๕,๑๔๑,๔๖๒ไร่

แม่น้ำ

จังหวัดหนองคายมีแม่น้ำอยู่สองสายคือ

๑. แม่น้ำโขง แม่น้ำโขงเกิดจากที่ราบสูงของธิเบต ไหลผ่านประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศไทย ประเทศกัมพูชา และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม แม่น้ำโขงเป็นที่กั้นเขตแดนระหว่างไทยกับ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อำเภอต่างๆของจังหวัดหนองคาย ที่อยู่ริมแม่น้ำโขงคือ อำเภอสังคม อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอท่าบ่อ อำเภอเมืองหนองคาย อำเภอโพนพิสัย

๒. แม่น้ำสงคราม ต้นน้ำเกิดจากภูผาเหล็ก ภูผาหัก ภูเพลิน อำเภอหนองหานจังหวัดอุดรธานี ไหลไปทิศเหนือแล้วไหลวกกลับไปทิศตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านอำเภอโพนพิสัย อำเภอโซ่พิสัย อำเภอพรเจริญ และอำเภอเซกา แล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขง ที่อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม แม่น้ำสงครามเป็นเส้นแบ่งเขตจังหวัดหนองคายกับจังหวัดสกลนครด้วย^๓

ความเป็นมาของจังหวัดหนองคาย

ที่ตั้งของจังหวัดหนองคาย คือบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง มีความสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งด้านทรัพยากรทางน้ำและทางบก มีเขตที่ราบกว้างใหญ่สามารถทำการเพาะปลูกได้ดี มีต้นน้ำลำธารหลายสายและไหลลงเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำโขง เช่นแม่น้ำเหือง แม่น้ำโหมง น้ำสวย ห้วยหลวง เป็นต้น มีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานมนุษย์มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ก่อนพัฒนาการของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเมือง การปกครองของอาณาจักรในแต่ละยุคแต่ละสมัยสามารถเรียงตามลำดับดังนี้

๑). การตั้งถิ่นฐานในยุคก่อนประวัติศาสตร์

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ใช้การสำรวจตามโครงการสำรวจแหล่งถลุงแร่ทองแดง ดิบยุคสมัยโบราณ พื้นที่แถบหนองคาย เป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ และมีเส้นทางคมนาคมอันเป็นเส้นเลือดใหญ่หล่อเลี้ยงชุมชนแห่งนี้คือแม่น้ำโขง ซึ่งนับได้ว่า เป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลกแห่งหนึ่ง^๔

บริเวณลุ่มน้ำโหมง (ห้วยโหมง) สายน้ำสำคัญสายหนึ่งไหลลงแม่น้ำโขง ปากน้ำออกทางบ้านน้ำโหมง อำเภอ ท่าบ่อ พบว่ามีแหล่งโบราณคดีที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคนี้มีชื่อเรียกว่า “แหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอน” อยู่ที่ตำบลโคกคอน อำเภอท่าบ่อเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ พบหม้อดินโบราณที่ได้จากแหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอน เป็นชนิดที่ไม่มีสี แต่มีลายเส้นขูด ลายเชือกทาบ นอกจากนี้ยังพบเครื่องประดับหินแก้วทั้งลูกปัด กำไลเศษสำริด จำนวนมาก ชาวบ้านบางคนมีเครื่องมือหินพวก ขวาน หินขัด หัวธนูหิน เครื่องมือหินเหล่านี้ น่าจะมีมาก่อนยุคบ้านเชียง^๕

๒). การตั้งถิ่นฐานในสมัยตอนต้นประวัติศาสตร์

^๓ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย, ภาคอีสาน, เล่ม ๑๔, หน้า ๔๘๙๗

^๔ กรมศิลปากร, วัฒนธรรมพัฒนาการของประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดหนองคาย , (กรุงเทพฯนคร: ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑.

^๕ สมคิด ไชยวงศ์ และคณะ, ความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อแหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย, หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดหนองคาย, (โรงเรียนปทุมเทพวิทยาคาร จังหวัดหนองคาย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒.

ตามตำนานอูรังคราตุ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาในดินแดนแถบนี้ตั้งแต่ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๓ ปรากฏชื่อเวียงหลายแห่งซึ่งได้สถาปนาพระธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ แสดงให้เห็นว่าที่ตั้งของจังหวัดหนองคายมีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ จนถึงยุคที่มีหลักฐานชัดเจนทางโบราณคดี เช่น ศิลาจารึก ศิลปกรรมในโบราณสถาน ซึ่งตามเอกสารจีนเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า เจนละบก

๓). การตั้งถิ่นฐานในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖

ในช่วงนี้จะเรียกสมัยนี้ว่า สมัยทวารวดี มีหลักฐานทางศิลปกรรมของเจนละปะปนอยู่ในช่วง สมัยทวารวดีตอนกลาง พบอิทธิพลศิลปะขอมและลพบุรี ในช่วงสมัยทวารวดีตอนปลาย(พุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๙)

พัฒนาการในประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองกับชื่อบ้านนามเวียง ในสมัยประวัติศาสตร์ปรากฏอยู่บนพื้นที่จังหวัดหนองคาย มีลำดับความเป็นมาและอายุต่างๆ กัน ดังนี้

เวียงคา - เวียงคุก ปรากฏชื่อเรียกทางฝั่งหนองคายปัจจุบันว่า เวียงคุก ที่อำเภอเมืองติดเขตอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย อยู่ตรงข้ามกับเมืองเวียงคำ (เมืองชายพอง) ทางฝั่งลาวซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในประวัติความเป็นมาของเมืองเวียงคุก จังหวัดหนองคายต่อไป

เวียงจัว ปรากฏชื่อในตำนาน อูรังคราตุว่า พระรัตนเถระและจูลรัตนเถระได้นำพระบรมธาตุเขี้ยวฝาง ๓ องค์มาประดิษฐานไว้ที่โพนจิกเวียง จัว (“ จัว ” คือวัวในสำเนียงภาคกลาง) และเชื่อว่าเป็นพื้นที่ตำบลปะโค อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย เล่าสืบต่อกันมาถึงตำนานสำคัญของชุมชนโบราณแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนหนองคาย แม้กระทั่งเค้าเงื่อนจากนิทานเรื่อง ท้าวบารส -นางอุษา ก็มีว่า เมืองของท้าวบารสอยู่เมืองปะโค (พะโค) เวียงคุก “โค” เป็นภาษาแขกที่เขมรรับมาใช้ แปลว่า “จัว” ของชาวอีสานและ “วัว” ของภาคกลาง วิเคราะห์จากวรรณกรรมฮินดูเรื่อง “พระอนุรุธ” (อนุรุธ) ซึ่งเป็นหลานพระกฤษณะ (พระนารายณ์ปางหนึ่ง) ซึ่งสำเนียงในตำนานชาวอีสาน คือ “พระกิตนารายณ์”

เวียงนกยูง อยู่ติดห้วยโงง เขตอำเภอโพธิ์ตาก มีเสมหิณยุคทวาราวดีถึง ๕๒ ชั้นซึ่งได้ขนย้ายไปไว้ที่วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ ปรากฏชื่อปากโงงหรือห้วยโงงนี้ในตำนานอูรังคราตุว่า “หมื่นนนทอาราม มีคร้ว ๕๐,๐๐๐ คร้ว อพยพมาตั้งอยู่ปากห้วยนกยูงหรือปากโงง”

เปงงานนครราช อยู่เขตอำเภอรัตนวาปีในปัจจุบัน บริเวณที่ทำการนิคมสร้างตนเองยังมีเสมหิณขนาดใหญ่เหลืออยู่ชั้นหนึ่งที่เหลือรอดจากการกวาดทิ้งลงแม่น้ำโขงเมื่อ ๕๐ ปีที่แล้วชาวบ้านเรียกว่า “เจ้าพ่อเปงงาน” มีอายุอยู่ในยุคทวาราวดี พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ที่ฐานมีอักษรปัลลวะอินเดียจารึกไว้ แต่เลอะเลือนจนอ่านไม่ได้ ยังมีร่องรอยของเมืองโบราณอยู่ทั่วบริเวณริมแม่น้ำโขงเป็นแนวยาวถึง ๑๐ กิโลเมตร ตั้งแต่นิคมสร้างตนเอง หน่วยซ่อมและบำรุง สะพานโรงเรียนประชาบดี โรงเรียนนิคมบ้านเปงงาน จนถึงวัดเปงงานใต้ เมื่อลองขุดลึกลงไปใต้บริเวณนี้เพียงไม่กี่นิ้วก็พบซากกองอิฐกองอยู่มาก สันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่

เมืองหล้าหนอง - หนองคาย หลักฐานเก่าแก่ที่สุดของเมืองหล้าหนองคือ พระธาตุหนองคาย เชื่อว่าเป็นพระธาตุฝ่าเท้าขวา อายุราวๆ เดียวกับพระธาตุบังพวน เมืองลาหนองหรือเมืองหล้าหนอง ในตำนานอูรังคราตุ คือเมืองเดียวกัน สมัยนั้นเชื่อว่ายังไม่มีคำว่า “คาย” ปรากฏ (“คาย” มาจากคำว่า “ค้าย” ซึ่งมาจากคำว่า “ค้ายบกหวาน ” สมัยที่กองทัพไทยมาตั้งค่ายตีเมืองเวียงจันทน์อยู่บริเวณริม

หนอง มีต้นบกหวาน จึงเรียกว่าหนองค่ายบกหวาน ซึ่งกลายมาเป็นนิมิตชื่อเมืองหนองคายปัจจุบัน) ต่อมาพระอรหันต์ ๘ รูปได้นำพระบรมธาตุมาบรรจุที่นี่ สมัยต่อมาสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทรงสร้างพระเจดีย์ครอบพระธาตุฝ้าเท่าขวานั้นไว้ จนกระทั่งแม่น้ำโขงไหล กัดเซาะตลิ่งพัง เป็นผลให้พระธาตุลุ่มจมลงในแม่น้ำโขงมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นเพียงยอดฐานกลางแม่น้ำโขงเวลาหน้าน้ำต้องทำเครื่องหมายไว้ พอหน้าแล้งก็เห็นส่วนยอดฐานพระธาตุโผล่อยู่กลางแม่น้ำโขง ชาวบ้านยังให้ความเคารพกราบไหว้ เชื่อกันว่าเวลาเข้าพรรษาจะมีพญานาคมาถือศีลภาวนาอยู่บริเวณพระธาตุหนองคายนี้เป็นประจำ ปัจจุบันได้มีการสร้างพระธาตุหล้าหนองจำลองไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง บริเวณชุมชนวัดธาตุ เขตเทศบาลเมืองหนองคาย

เมืองปากห้วยหลวง มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงมาตั้งแต่สมัยราชอาณาจักรล้านช้างเชียงทอง (หลวงพระบาง) โดยเจ้าเมืองปากห้วยหลวง มีราชทินนามว่า “พระยาปากห้วยหลวง ” เมืองปากห้วยหลวงน่าจะเป็นบ้านเป็นเมืองมาตั้งแต่สมัยปลายทวารวดี ปรากฏชื่อเมืองปากห้วยหลวงในพงศาวดารลาวมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้มแห่งอาณาจักรล้านช้าง ประวัติศาสตร์ลาว ที่มหาสิลา วีระวงศ์ เรียบเรียงไว้ถึงตอนที่พระเจ้าฟ้างุ้มยกทัพมาตีเอาเวียงจันทน์ เวียงคำและบ้านเมืองแถบทางใต้อาณาจักรล้านช้างเชียงทอง เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๘๘ ครั้งนั้นได้เมืองปากห้วยหลวงรวมไว้ในราชอาณาจักรของพระองค์ด้วย จึงน่าจะแสดงได้ว่า เมืองปากห้วยหลวงมีความสำคัญมาในยุคเดียวกันกับเวียงจันทน์ เวียงคำ จากนั้นพระเจ้าฟ้างุ้มได้จัดระเบียบการปกครองราชอาณาจักรล้านช้างใหม่ ให้ “เวียงปากห้วยหลวง ” จัดอยู่ในเมือง เช่นเดียวกับเวียงจันทน์ เวียงคำ และให้พระยาปากห้วยหลวงเป็นเจ้าเมือง

เมื่อสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทรงย้ายเมืองหลวงมาตั้งที่นครเวียงจันทน์เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๙๓ แล้ว เมืองปากห้วยหลวงก็ยังมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงดังที่เคยเป็นมาตั้งแต่เมืองหลวงตั้งอยู่ที่เชียงทอง (หลวงพระบาง) เจ้าเมืองปากห้วยหลวงทุกพระองค์ที่มาเป็นพระยาปากห้วยหลวง นับว่าเป็นบุคคลสำคัญในราชวงศ์ของอาณาจักรล้านช้าง เพราะถือว่าเมืองปากห้วยหลวงเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งรองมาจากเวียงจันทน์ เมืองปากห้วยหลวงตั้งอยู่ที่ปากน้ำห้วยหลวง อันเป็นที่ตั้งของอำเภอโพนพิสัย พบว่ามีวัดร้างอยู่เป็นจำนวนมากและศิลาจารึกเป็นอักษรไทยน้อย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียกเมืองปากห้วยหลวงว่าเมืองโพนแพน หลังจากปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๙ - ๒๓๗๐ ได้โปรดเกล้าฯให้บุตรเจ้าเมืองร้อยเอ็ดเป็นพระพิชัยสุริยวงศ์ เจ้าเมืองโพนแพน ชื่อโพนพิสัย อาจได้ชื่อมาจากคำว่า โพนพระพิชัย ซึ่งคำอีสานออกเสียงพิชัยว่าพิสัย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียกเมืองโพนแพนเป็นเมืองโพนพิสัย ครั้งที่เกิดเหตุการณ์ โจรฮ่อยกกำลังมาปล้นสะดมตามชายแดนมาถึงเวียงจันทน์และหนองคายเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๘ เจ้าเมืองโพนพิสัยในขณะนั้นคือพระยาพิชัยสรเดช (หนู) ได้รับคำสั่งให้เกณฑ์คนไปช่วยเวียงจันทน์ แต่เจ้าเมืองโพนพิสัยกลับกลัวโจรฮ่อยกกำลังมาปล้นสะดม ทำให้พระยามหาอำมาตย์ธิบตี (ชื่น กัลยาณมิตร) เป็นแม่ทัพมาปราบฮ่อย จึงสั่งประหารเจ้าเมืองโพนพิสัย เพื่อไม่ให้เป็นที่พึ่งของฮ่อยต่อไป

พ.ศ.๒๐๙๓ - ๒๑๑๕ ยุคทองของ พระ พุทธศาสนาแห่งอาณาจักรล้านช้างในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของลาว ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก มีเวียงคุกและพานพร้าว (ศรีเชียงใหม่) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเวียงจันทน์เป็นศูนย์กลางศาสนา

พ.ศ. ๒๓๒๑ ปลายสมัยธนบุรี เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) ได้ยกทัพมาตีเมืองเวียงคุก เมืองปะโค เมืองพานพร้าว ซึ่งขณะนั้นขึ้นกับนครเวียงจันทน์ อยุธยาพระแก้วมรกต และกวาดต้อนครอบครัวชาวลาวเวียงจันทน์มาไว้ที่เมืองพานพร้าว หรือศรีเชียงใหม่ในปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๓๖๙ สถาปนาเมืองหนองคาย ในรัชสมัยที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมาได้เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ขึ้นหลังจากที่ปราบกบฏเรียบร้อยแล้ว เจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ซึ่งเป็นแม่ทัพมาปราบกบฏในครั้งนี้เห็นว่าเมืองเล็กๆ ทั้ง ๓ แห่ง คือเมืองพานพร้าว ปะโคและเวียงคุก ควรจัดตั้งเป็นเมืองเดียวกันเพื่อควบคุมเมืองต่างๆ เพราะมีเมืองบางเมืองทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงยังกระด้างกระเดื่องต่อกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ท้าวสุวอธรรมมา(บุญมา) บุตรอุปฮาด เมืองยโสธร ซึ่งเป็นผู้มีความชอบในการปราบกบฏครั้งนี้เช่นกันเป็นผู้พิจารณาตั้งเมือง ท้าวสุวอธรรมมาพิจารณาเห็นว่าบริเวณบ้านไผ่ริมฝั่งแม่น้ำโขงเป็นที่ที่มีชัยภูมิเหมาะแก่การสร้างเมืองมีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านเกษตร และเหมาะสมทางด้านยุทธศาสตร์จึงโปรดเกล้าฯ ยกบ้านไผ่ขึ้นเป็นเมืองหนองคาย แต่งตั้งท้าวสุวอธรรมมาเป็นเจ้าเมืองกราบบังคมทูลให้นามว่า “พระปฐมเทวาทิบาล” (บุญมา) โดยถือเอาดอกบัวในบึงหนองไผ่เป็นสิริมงคลนามเจ้าเมือง

พระปฐมเทวาทิบาล เป็นเจ้าเมืองคนแรกของเมืองหนองคาย ในพ.ศ. ๒๓๗๐ และทรงโปรดเกล้าฯ ให้เมืองเวียงจันทน์ขึ้นตรงต่อเมืองหนองคาย ในปี พ.ศ. ๒๓๘๑ พระปฐมเทวาทิบาลเจ้าเมืองหนองคายถึงแก่กรรม จึงโปรดเกล้าฯ ให้อุปฮาดเคน ซึ่งเป็นบุตรของพระปฐมเทวาทิบาลเป็นเจ้าเมืองหนองคายคนที่ ๒ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๘๗ เกิดศึกฮ่อพวกฮ่อได้ยกทัพมายึดเมืองบริเวณเขตแดนญวนจนถึงฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ซึ่งขณะนั้นพระปฐมเทวาทิบาล (เคน) ไปราชการต้อนรับพระยามหาอำมาตยาธิบดี (ชื่น) มาตรวจราชการสักเลกและเร่งรัดเงินช่วยราชการอยู่ที่เมืองอุบลราชธานี และเมืองยโสธรครั้นความทราบถึงรัชกาลที่ ๓ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยามหาอำมาตยาธิบดี (ชื่น) เป็นแม่ทัพใหญ่ทางหัวเมืองอีสานเกณฑ์กำลังพลไปปราบฮ่อ เมื่อพระยามหาอำมาตยาธิบดียกทัพมาถึงเมืองโพนพิสัย และเมืองหนองคาย ไม่เห็นกรรมการเมืองหนองคายและเมืองโพนพิสัยอยู่รักษาเมือง แต่ได้อพยพครอบครัวหลบหนีพวกฮ่อไปแล้ว จึงได้สั่งให้ตามตัวมาและประหารท้าวศรีสุราช (จันทร์) ราชบุตรเมืองหนองคาย ซึ่งในขณะนั้นได้รับการมอบหมายให้เป็นผู้รักษาเมืองหนองคาย พร้อมด้วยพระพิสัยสรเดช (หนู) เจ้าเมืองโพนพิสัยเพื่อไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่างและได้ทำการปราบฮ่อจนแตกถอยไป

ในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ ได้เกิดศึกฮ่อครั้งที่ ๒ ฮ่อได้ยึดทุ่งเชียงคำ ตีปลาลงมาถึงเวียงจันทน์จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าอนงยาเธอกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมเป็นแม่ทัพมาปราบฮ่อจนฮ่อแตกหนีไป และได้ทรงสร้างอนุสาวรีย์บรรจุมัจฉานุผู้เสียชีวิตในการปราบฮ่อไว้ที่เมืองหนองคาย พ.ศ. ๒๔๒๙ บริเวณหลังสถานีตำรวจภูธรเมืองหนองคาย

ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๔ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เป็นผู้สำเร็จราชการหัวเมืองลาวพวนตั้งกองบัญชาการ อยู่ที่เมืองหนองคายได้เกิดกรณีพิพาทกับฝรั่งเศส และตกลงทำสนธิสัญญาสงบศึก เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ จำนวน ๑๐ ข้อ และอนุสัญญาอีก ๖ ข้อ โดยเฉพาะข้อที่ ๓ ไทยถูกฝรั่งเศสบัญญัติเขตปลอดทหารและภาษีศุลกากรภายในรัศมี ๒๕ กิโลเมตร จากฝั่งขวาแม่น้ำโขงเข้ามาในเขตไทยแต่ฝ่ายเดียว กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม จึงย้ายกองบัญชาการมณฑลลาวพวนไปตั้งอยู่บ้านเดื่อหมากแข้ง คือ เมืองอุดรธานีในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ.๒๔๔๓ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบมณฑลมาเป็นแบบเทศาภิบาลรวมหัวเมืองเข้าเป็นบริเวณ และการปฏิบัติราชการของเมืองนั้นยังคงดำเนินแบบในฐานะเสมือนเมืองเช่นเดิม พ.ศ. ๒๔๕๗ รัชกาลที่ ๖ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่นขึ้น โดยให้ยกเลิกระบบเจ้าปกครองนครทั่วประเทศ วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘ได้โปรดเกล้าฯ ประกาศเมืองหนองคายขึ้นเป็นเมืองโดยมีข้าหลวงคนแรกชื่อพระยาสมุทรศักดิ์ดารักษ์ (เจิม วิเศษรัตน์) พ.ศ. ๒๔๕๙ เปลี่ยนคำเรียกชื่อเมืองมาเป็น “จังหวัด” มีข้าหลวงปกครองเรียกว่า “ผู้ว่าราชการจังหวัด ” ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดคนปัจจุบัน (คนที่ ๔๒) ชื่อ นายสุชาตินพวรรณ ดำรงตำแหน่ง ตั้งแต่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ มาจนถึงปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุปจังหวัดหนองคายเป็นจังหวัดเก่าแก่จังหวัดหนึ่งของประเทศไทยพบหลักฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่แหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอน อำเภอท่าบ่อ ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงได้พัฒนาเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ ตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำโขง ในนามเวียง ปรางภูนาม เวียงจันทน์ เวียงนงกุง เวียงคำ - เวียงคุก เวียงจั่ว พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้ ปรากฏหลักฐานการสร้างพระธาตุเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่พระธาตุหล้าหนอง พระธาตุบังพวน และพระธาตุโพนจิกเวียงจั่ว ดินแดนแห่งนี้เคยเป็นส่วนหนึ่งของ ราชอาณาจักรล้านช้างเซียงทอง (หลวงพระบาง) ปรากฏเมืองสำคัญหลายเมือง เช่น เมืองพานพร้าว (ศรีเชียงใหม่) เมืองเวียงคุก เมืองปะโค เมืองโพนพิสัย เมืองเปงจานนครราช หลังจากปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ เมืองหนองคาย จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย พ.ศ. ๒๓๗๐ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองพานพร้าว เมืองเวียงคุก เมืองปะโค เข้าเป็นเมืองเดียวกัน นามว่าเมืองหนองคาย ที่บริเวณบ้านไผ่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งในยุคประวัติศาสตร์ก็คือบริเวณเมืองลาหนองหรือหล้าหนอง อันเป็นที่ตั้งของพระธาตุหล้าหนอง โปรดเกล้าฯให้ท้าวสุวอธรรมมา (บุญมา) บุตรอุปฮาด เมืองยโสธร เป็นเจ้าเมืองหนองคายคนแรก นามว่า “พระปทุมเทวาภิบาล ” โดยถือเอาดอกบัวในบึงหนองไผ่เป็นสิริมงคลนามเจ้าเมือง คำว่า “หนองคาย” น่าจะมาจากสองคำผสมกันคือเมืองหล้าหนอง (ตามตำนานอุรังคินิทาน) กับค่ายบกหวาน (ค่ายทหารมณฑลลาวพวน) รวมกันเป็น หนองคาย กร่อนเสียงมาเป็น “หนองคาย”^๖

๒.๒ ประวัติความเป็นมาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช หรือที่รู้จักกันในพระนาม พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ถือเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดพระองค์หนึ่งของชาติลาว ทรงเป็นผู้นำแห่งอาณาจักรล้านช้าง ผู้สถาปนากรุงศรีสัตนาคณหุตให้เป็นศูนย์กลางอารยธรรม และเป็นศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ของอาณาจักรล้านช้างเข้าไว้ด้วยกัน ประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เป็นพระญาติหรือพระนัดดา ในพระนางจิริประภา เจ้าหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา

^๖ กรมศิลปากร, วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดหนองคาย, 2546. หน้า ๒๗ - ๔๘.

ในรัชสมัยพระเจ้าโพธิสารราช(พ.ศ. 2063-2090) พระองค์เป็นผู้เคร่งครัดทางพระพุทธศาสนา เป็นอย่างยิ่ง ได้มีพระราชโองการให้พลเมืองเล็กน้อยสืบเสาะหา เลิกทรงเจ้าเข้าผีทั่วพระราชอาณาจักร ให้รื้อศาลหลวง ศาลเจ้าผีเสื้อเมืองทรงเมือง และให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาแทน ทรงสร้างวัดสุวรรณเทวโลกเพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากประเพณีการนับถือผีนั้นมิมาช้านาน และได้ฝังเข้าไปในจิตใจของประชาชนทั่วไป จึงยากที่จะเลิกอย่างเด็ดขาดได้

ครั้นต่อมาทางอาณาจักรล้านนาว่างกษัตริย์ปกครอง จึงได้อัญเชิญเจ้าไชยเชษฐาหรือ เชษฐวังโส พระโอรสของพระเจ้าโพธิสาร ไปครองนครล้านนา เมื่อปี พ.ศ. 2089 ทรงครองราชเป็นกษัตริย์เป็นพระองค์ที่ 15 เมื่อพระเจ้าโพธิสารเสด็จสวรรคต พ.ศ. 2090 ด้วยถูกช้างล้มทับขณะประพาสป่า ทรงกลับนครได้เพียง 3 สัปดาห์ก็สวรรคต เมื่อสวรรคตแล้ว พระโอรสทั้งหลายต่างแย่งชิงราชสมบัติกัน อาณาจักรลาวได้แตกเป็น 2 ฝ่าย คือ อาณาจักรฝ่ายเหนือ และฝ่ายใต้ พระเจ้าไชยเชษฐาแห่งล้านนาจึงยกทัพตีกรุงล้านช้าง และได้อัญเชิญพระแก้วมรกตที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดบุปผาราม จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งพระพุทธสิหิงค์ (พระสิงค์) และพระแก้วขาวไปด้วย เมื่อเสด็จถึงล้านช้าง ทรงยึดราชสมบัติจากเจ้าครองนครทั้งสองได้ ด้วยความเกรงกลัวของเจ้าครองนครทั้งสอง จึงทรงครองนครทั้งสองซึ่งเรียกว่ากรุงศรีสัตนาคณหุต พระองค์จึงขึ้นครองราชสมบัติ นับเป็นมหाराชองค์ที่ 2 ของลาว ที่ทรงพระปรีชาสามารถ ทรงพระนามว่า "พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช"

พระพุทธศาสนาในยุคของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับว่ามีความเจริญถึงขั้นขีดสุด ทรงได้สร้างวัดสำคัญมากมาย ที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างองค์พระธาตุหลวงขึ้นมาใหม่ให้ใหญ่โตมโหฬารสมกับที่เป็นปูชนียสถานคู่แผ่นดินพระราชอาณาจักร และได้สร้างวัดในกำแพงเมืองอยู่ประมาณ 120 วัด และยังได้สร้างวัดพระแก้ว ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกต ที่นำมาจากเมืองเชียงใหม่ ในสมัยนี้ ได้มีการแต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น สังสินชัย การเกิด พระลักพระราม เป็นต้น

สมัยนี้ราชอาณาจักรไทยได้มีความสัมพันธ์ลาวอย่างแน่นแฟ้น ได้ร่วมมือกันเพื่อต่อสู้กับพม่า ได้สร้างเจดีย์ "พระธาตุศรีสองรัก" ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อเป็นอนุสรณ์ แห่งความเป็นพี่เป็นน้องกัน ของสองอาณาจักร

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ทรงย้ายเมืองหลวงจากเมืองเชียงทองมาอยู่ที่เวียงจันทน์ ได้ประดิษฐานพระแก้วมรกต และพระแซกคำ (พระพุทธสิหิงค์ หรือพระสิงค์) ไว้ที่เวียงจันทน์ เรียกว่าเวียงจันทน์ล้านช้างส่วนพระบางประดิษฐานไว้ที่เมืองเชียงทอง จึงได้ชื่อว่าหลวงพระบางมาจนถึงบัดนี้ บางครั้งก็เรียกชื่อว่าล้านช้างหลวงพระบาง และได้สร้างวัดเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตขึ้นเป็นพิเศษ พระองค์ได้ทรงสร้างพระธาตุหลวง ซึ่งถือเป็นสถาปัตยกรรมชั้นยอดเยี่ยมของลาวเมื่อ พ.ศ. 2109 ซึ่งต่อมาได้ถูกพวกปล้นจากยูนนานทำลายเสียหายไปมาก

นอกจากพระองค์จะได้ทรงสร้างพระธาตุ อื่น ๆ และพระพุทธรูปสำคัญ ๆ อีกมากมาย เช่น พระเจ้าองค์ดื้อ ที่เวียงจันทน์ พระเจ้าองค์ดื้อ ที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พระเสริม พระสุก พระใส พระอินทร์แปลง พระองค์แสน ทรงสร้างวัดพระธาตุ ที่จังหวัดหนองคาย และพระธาตุที่จมน้ำโขงอยู่ พระธาตุบังพวน อำเภอเมืองหนองคาย สร้างวัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย และพระประธานในโบสถ์ นามว่า พระไชยเชษฐา พระศรีโคตรบูร ที่แขวงคำม่วน พระธาตุอิงรัง ที่แขวงสุวรรณเขต (สุวรรณเขต) พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม เป็นต้น

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงประทับประครองนาราชอาณาจักรล้านช้างผ่านพ้นภัยการเป็นเมืองขึ้นของพม่าไปได้ ตลอดรัชสมัยของพระองค์ แม้ว่าในขณะนั้นอาณาจักรล้านนา (เสียแก่พม่า พ.ศ. 2101) และอาณาจักรอยุธยา (เสียแก่พม่า พ.ศ. 2107) ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้ว แต่หลังจากพระองค์สวรรคตในปี พ.ศ. 2114 พอมมาถึง พ.ศ. 2117-2118 พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองได้ยกทัพมาตีลาวและได้รับชัยชนะ และทรงนำโอรสองค์เดียวของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชซึ่งประสูติในปีที่สวรรคตไว้เป็นประกันที่หงสาวดีด้วย ต่อจากนั้นมาหลายปีแผ่นดินลาวก็วุ่นวายด้วยเรื่องราชสมบัติจน พ.ศ. 2134 พระเถระเจ้าอวาสวัตต่าง ๆ จึงได้ประชุมกันลงมติให้ส่งทูตไปเชิญเจ้าชายหน่อแก้วกุมาร ซึ่งเป็นตัวประกันอยู่ประเทศพม่ากลับมาครองราชย์ และในเวลานั้นพระเจ้าบุเรงนองสวรรคตลง พม่าเริ่มอ่อนแอลง และเจ้าหน่อแก้วกุมารขึ้นครองราชย์สมบัติ พ.ศ. 2135 และประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นกับพม่าต่อไป

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช หมายถึง เป็นพระนามของพระมหากษัตริย์ลาวหลายพระองค์ มีที่มาจากพระนามของสมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช ผู้ทรงเป็นวีรกษัตริย์พระองค์สำคัญในประวัติศาสตร์ลาว นักประวัติศาสตร์ลาวระบุว่ามีย่านทั้งหมด 3 พระองค์คือ

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 1

พระไชยองค์แก้ว นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2

พระเจ้าอนุวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 3

ในหนังสือ "ลำดับกษัตริย์ลาว" ของสุรศักดิ์ ศรีสำอาง ได้ระบุจำนวนพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจากการพิจารณาข้อมูลในจารึกและพงศาวดารลาวฉบับต่างๆ ว่ามีทั้งสิ้น 5 พระองค์ ดังนี้

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 1

พระไชยองค์แก้ว นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2

พระเจ้าสิริบุญสาร นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 3

พระเจ้าอินทวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 4

พระเจ้าอนุวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 5^๗

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช หรือที่รู้จักกันในพระนาม พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (ลาว: ໄຊເສດຖາ, ເສດຖາທິຣາດ; คำเมือง: LN-King Chaichettha.png) ถือเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดพระองค์หนึ่งของชาตินลาว ทรงเป็นผู้นำแห่งอาณาจักรล้านช้าง ผู้สถาปนากรุงศรีสัตนาคนหุตให้เป็นศูนย์กลางอารยธรรม และเป็นศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ของอาณาจักรล้านช้างเข้าไว้ด้วยกัน ประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าพระไชยเชษฐาธิราช เป็นพระญาติหรือพระนัดดา ในพระนางจิริประภาเจ้านางหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา

ในรัชสมัยพระเจ้าโพธิสารราช(พ.ศ. 2063-2090) พระองค์เป็นผู้เคร่งครัดทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ได้มีพระราชโองการให้พลเมืองเล็กน้อยถึงฝึสางเทวดา เลิกทรงเจ้าเข้าผีทั่วพระราชอาณาจักร ให้รื้อศาลหลวง ศาลเจ้าผีเสื้อเมืองทรงเมือง และให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาแทน

^๗ สุรศักดิ์ ศรีสำอาง, ลำดับกษัตริย์ลาว, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2545), หน้า 245.

ทรงสร้างวัดสุวรรณเทวโลกเพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากประเพณีการนับถือผี นั้นมีมาช้านาน และได้ฝังเข้าไปในจิตใจของประชาชนทั่วไป จึงยากที่จะเลิกอย่างเด็ดขาดได้

ครั้นต่อมาทางอาณาจักรล้านนาว่างกษัตริย์ปกครอง จึงได้อัญเชิญเจ้าไชยเชษฐาหรือ เชษฐ วังโส พระโอรสของพระเจ้าโพธิสาร ไปครองนครล้านนา เมื่อปีพ.ศ. 2089 ทรงครองราชเป็นกษัตริย์เป็น พระองค์ที่ 15 เมื่อพระเจ้าโพธิสารเสด็จสวรรคต พ.ศ. 2090 ด้วยถูกช้างล้มทับขณะประพาสป่า ทรง กลับนครได้เพียง 3 สัปดาห์ก็สวรรคต เมื่อสวรรคตแล้ว พระโอรสทั้งหลายต่างแย่งชิงราชสมบัติกัน อาณาจักรลาวได้แตกเป็น 2 ฝ่าย คือ อาณาจักรฝ่ายเหนือ และฝ่ายใต้ พระเจ้าไชยเชษฐาแห่งล้านนา จึงยกทัพตีกรุงล้านช้าง และได้อัญเชิญพระแก้วมรกตที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดบุปผาราม เชียงใหม่ รวมทั้ง พระพุทธสิหิงค์ (พระสิงค์) และพระแก้วขาวไปด้วย เมื่อเสด็จถึงล้านช้าง ทรงยึดราชสมบัติจากเจ้า ครองนครทั้งสองได้ ด้วยความเกรงกลัวของเจ้าครองนครทั้งสอง จึงทรงครองนครทั้งสองซึ่งเรียกว่า กรุงศรีสัตนาคนหุต พระองค์จึงขึ้นครองราชสมบัติ นับเป็นมหाराของค์ที่ 2 ของลาว ที่ทรงพระปรีชา สามารถ ทรงพระนามว่า "พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช"

พระพุทธศาสนาในยุคของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับว่ามีความเจริญถึงขั้นขีดสุด ทรงได้ สร้างวัดสำคัญมากมาย ที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างองค์พระธาตุหลวงขึ้นมาใหม่ให้ใหญ่โตมโหฬารสม กับที่เป็นปูชนียสถานคู่แผ่นดินพระราชอาณาจักร และได้สร้างวัดในกำแพงเมืองอยู่ประมาณ 120 วัด และยังได้สร้างวัดพระแก้ว ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกต ที่นำมาจากเมืองเชียงใหม่ ในสมัยนี้ ได้มีการแต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น สังสินชัย การเกตุ พระลักพระราม เป็นต้น

สมัยนี้ราชอาณาจักรไทยได้มีความสัมพันธ์ลาวอย่างแน่นแฟ้น ได้ร่วมมือกันเพื่อต่อสู้กับพม่า ได้สร้างเจดีย์ "พระธาตุศรีสองรัก" ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อเป็นอนุสรณ์ แห่งความเป็นพี่เป็น น้องกัน ของสองอาณาจักร

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ทรงย้ายเมืองหลวงจากเมืองเชียงทองมาอยู่ที่เวียงจันทน์ ได้ ประดิษฐานพระแก้วมรกต และพระแซกคำ (พระพุทธสิหิงค์ หรือพระสิงค์) ไว้ที่เวียงจันทน์ เรียกว่า เวียงจันทน์ล้านช้างส่วนพระบางประดิษฐานไว้ที่เมืองเชียงทอง จึงได้ชื่อว่าหลวงพระบางมาจนถึงบัดนี้ บางครั้งก็เรียกชื่อว่่าล้านช้างหลวงพระบาง และได้สร้างวัดเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตขึ้นเป็น พิเศษ พระองค์ได้ทรงสร้างพระธาตุหลวง ซึ่งถือเป็นสถาปัตยกรรมชั้นยอดเยี่ยมของลาวเมื่อ พ.ศ. 2109 ซึ่งต่อมาได้ถูกพวกปล้นจากยูนนานทำลายเสียหายไปมาก

นอกจากพระองค์จะได้ทรงสร้างพระธาตุ อื่น ๆ และพระพุทธรูปสำคัญ ๆ อีกมากมาย เช่น พระเจ้าองค์ดี ที่เวียงจันทน์ พระเจ้าองค์ดี ที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พระเสริม พระสุก พระ ใส พระอินทร์แปลง พระองค์แสน ทรงสร้างวัดพระธาตุ ที่จังหวัดหนองคาย และพระธาตุที่จมน้ำโขง อยู่ พระธาตุบังพวน อำเภอเมืองหนองคาย สร้างวัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย และพระประธานใน โบสถ์ นามว่า พระไชยเชษฐา พระศรีโคตรบูร ที่แขวงคำม่วน พระธาตุอิงรัง ที่แขวงสุวรรณเขต (สุวรรณเขต) พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม เป็นต้น

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงประทับประคองนาราชอาณาจักรล้านช้างผ่านพ้นภัยการเป็น เมืองขึ้นของพม่าไปได้ ตลอดรัชสมัยของพระองค์ แม้ว่าในขณะนั้นอาณาจักรล้านนา (เสียแก่พม่า พ.ศ. 2101) และอาณาจักรอยุธยา (เสียแก่พม่า พ.ศ. 2107) ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้ว แต่หลังจาก พระองค์สวรรคตในปี พ.ศ. 2114 พอมมาถึง พ.ศ. 2117-2118 พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองได้ยกทัพมาตี

ลาวและได้รับชัยชนะ และทรงนำโอรสองค์เดียวของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชซึ่งประสูติในปีที่สวรรคตไว้เป็นประกันที่หงสาวดีด้วย ต่อจากนั้นมาหลายปีแผ่นดินลาวก็วุ่นวายด้วยเรื่องราชสมบัติ

จน พ.ศ. 2134 พระเถระเจ้าอวาสวัตต่าง ๆ จึงได้ประชุมกันลงมติให้ส่งทูตไปเชิญเจ้าชายหน่อแก้วกุมาร ซึ่งเป็นตัวประกันอยู่ประเทศพม่ากลับมาครองราชย์ และในเวลานั้นพระเจ้าบุเรงนองสวรรคตลง พม่าเริ่มอ่อนแอลง และเจ้าหน่อแก้วกุมารขึ้นครองราชย์สมบัติ พ.ศ. 2135 และประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นกับพม่าต่อไป^{๘๘}

อาณาจักรล้านนา

อาณาจักรล้านนา (คำเมือง: LN-Lanna.png) คือ ราชอาณาจักรของชาวไทยวนในอดีตที่ตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ตลอดจนถึงสองปันนา เช่น เมืองเชียงรุ่ง (จังหวัดมณฑลยูนนาน ภาคตะวันออกของพม่า ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ซึ่งมีเมืองเชียงตุงเป็นเมืองเอก ฝั่งตะวันตกแม่น้ำสาละวิน มีเมืองนายเป็นเมืองเอก และ 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน โดยมีเมืองเชียงใหม่ เป็นราชธานี มีภาษาตัวหนังสือ วัฒนธรรม และประเพณีเป็นของตนเอง ต่อมาถูกปกครองในฐานะรัฐบริวารของอาณาจักรตองอู อาณาจักรอยุธยา และอาณาจักรอังวะ จนสิ้นฐานะอาณาจักร กลายเป็นเมืองส่วนหนึ่งของอาณาจักรอังวะในราชวงศ์นยองยาน ไปในที่สุด

ความเป็นมาของชื่อ

ล้านนา หมายถึง ดินแดนที่มีน่านับล้าน หรือมีทีนาคือเป็นจำนวนมาก คู่กับล้านช้าง คือดินแดนที่มีช้างนับล้านตัว เมื่อปี พ.ศ. 2530 คำว่า "ล้านนา" กับ "ลานนา" เป็นหัวข้อโต้เถียงกัน ซึ่งคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งมี ดร. ประเสริฐ ณ นคร เป็นประธาน ได้ให้ข้อยุติว่า "ล้านนา" เป็นคำที่ถูกต้อง และเป็นคำที่ใช้กันในวงวิชาการปัญหาที่นำไปสู่การโต้เถียงกันนั้น สืบเนื่องมาจากในอดีตการเขียนมักไม่ค่อยเคร่งครัดในเรื่องวรรณยุกต์ แต่ก็เป็นที่เข้าใจกันว่า แม้จะเขียนโดยไม่มีรูปวรรณยุกต์โทกำกับ แต่ให้อ่านเหมือนมีวรรณยุกต์โท สำหรับคำ "ลานนา" น่าจะมาจากพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า "ลานนาหมายถึงทำเลทำนา" ซึ่งทำให้คำว่าลานนาใช้กันมาเป็นเวลาเกือบหนึ่งศตวรรษ^{๘๙} ภายหลัง พ.ศ. 2510 นักวิชาการระดับสูงพบว่า ล้านนาเป็นคำที่ถูกต้องแล้ว และชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อ ดร. ฮันส์ เพนธ์ ค้นพบคำว่า "ล้านนา" ในศิลาจารึกที่วัดเชียงสา ซึ่งเขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2096 อย่างไรก็ดี การตรวจสอบคำว่า ล้านนา ได้อาศัยศัพท์ภาษาบาลี โดยพบว่าท้ายคัมภีร์ไบลานจากเมืองน่านและที่อื่นๆ จำนวนไม่น้อยกว่า 50 แห่ง เขียนว่า ทสลกขเขตตนคร (LN-Dassalakakettanakorn.png) /ทะเลลักษณะเขตตะนะคอน/ แปลว่า เมืองสิบแสนนา เป็นคำคู่กับเมืองหลวงพระบางที่ชื่ออาณาจักร ศรีสตนาคนหุต หรือช้างร้อยหมื่น คำว่าล้านนา น่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยพญาเกือนา เนื่องจากพระนาม "เกือนา" หมายถึงจำนวนร้อยล้าน และ

^{๘๘} ชำนาญ สัจจะโชติ, **ศรีวิชัย กับพระแก้วมรกต**, บริษัท งานดี จำกัด (ในเครือมติชน), กรุงเทพมหานคร, กันยายน 2548

^{๘๙} ศรีสวัสดิ อ่องสกุล, ในปัจจุบันดินแดนล้านนาหมายถึงดินแดน 8 จังหวัดภาคเหนือคือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน, (เชียงใหม่ : เทศบาลเมืองเชียงใหม่, 2544), หน้า 25.

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า 21.

ต่อมาคำล้านนาได้ใช้เรียกกษัตริย์และประชาชน แพร่หลายมากในสมัยพระเจ้าติโลกราช ส่วนการใช้ว่า "ล้านนาไทย" นั้น เป็นเสมือนการเน้นความเป็นไทย ซึ่งใช้กันมาในสมัยหลังด้วยเหตุผลทางการเมือง^{๑๑}

อาณาเขต

หลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวไว้ว่า ดินแดนล้านนานั้นหมายถึงดินแดนบางส่วนของอาณาเขตบริเวณ ลุ่มน้ำแม่โขง ลุ่มน้ำสาละวิน แม่น้ำเจ้าพระยา ตลอดจนเมืองที่ตั้งตามลุ่มน้ำสาขาเช่นแม่น้ำกก แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน แม่น้ำปาย แม่น้ำแตง แม่น้ำจืด ฯลฯ โดยมีอาณาเขตทางทิศใต้จดเมืองตาก (อำเภอบ้านตากในปัจจุบัน) และจดเขตดินแดนด้านเหนือของอาณาจักรสุโขทัย ทิศตะวันตกเลยลึกเข้าไปในฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน ทิศตะวันออกจดฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง ทิศเหนือจดเมืองเชียงรุ่ง (หรือคนจีนเรียกในปัจจุบันว่า เมืองจิ่งหง) ซึ่งบริเวณชายขอบของล้านนา อาทิ เมืองเชียงตุง เชียงรุ่ง เมืองยอง เมืองปุ เมืองสาด เมืองนาย เป็นบริเวณที่รัฐล้านนาแผ่อิทธิพล ไปถึงในเมืองนั้นๆ ในสมัยโบราณได้กล่าวถึงเมืองขึ้นกับดินแดนล้านนามี 57 เมือง ดังปรากฏในตำนานพื้นเมืองของเชียงใหม่ว่า ใน สัตตปัญญาสล้านนา 57 หัวเมือง[3] แต่ก็ได้ระบุว่าไม่มีเมืองใดบ้าง ปัจจุบันมีหลักฐานสมัยที่พม่าปกครองเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. 2101-2317) และได้แปลเป็นภาษาพม่าต่อมาในปี ค.ศ. 2003 ทางมหาวิทยาลัย Yangon ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ ชื่อ Zinme Yazawin หรือตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับภาษาพม่า ได้ระบุเมืองต่างๆ 57 หัวเมือง โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มเมือง คือ กลุ่มเมืองขนาดใหญ่ มี 6 เมือง กลุ่มเมืองขนาดกลางมี 7 เมือง กลุ่มเมืองขนาดเล็กมี 44 เมือง เช่น เมืองฝาง เมืองเชียงของ เมืองพร้าว เมืองเชียงดาว เมืองลี เมืองยวม เมืองสาด เมืองนาย เมืองเชียงตุง เมืองเชียงคำ เมืองเชียงตอง เมืองน่าน เมืองเทิง เมืองยอง เมืองลอง เมืองต่วน เมืองแช่ เมืองอิง เมืองไลค่า เมืองลอกจ็อก เมืองป่น เมืองยองห้วย เมืองหนองบอน เมืองสุ่ เมืองจิด เมืองจาง เมืองกิง เมืองจำคา เมืองพูย เมืองสีซอ เมืองแหงหลวง เมืองหาง เมืองพง เมืองดั่ง ฯลฯ^{๑๒}

ประวัติศาสตร์การก่อตั้งราชอาณาจักร

พญามังราย กษัตริย์แห่งหิรัญนครเงินยาง องค์ที่ 25 ในราชวงศ์ลาวจิงราชบุเจ้าลาวจก ได้เริ่มตีเมืองเล็กเมืองน้อย ตั้งแต่ลุ่มแม่น้ำกก แม่น้ำอิง และแม่น้ำปิงตอนบน รวบรวมเมืองต่างๆ ให้เป็นปึกแผ่น นอกจากเงินยางแล้ว ยังมีเมืองพะเยาของพญาเจ้าเมืองพระสหาย ซึ่งพญามังรายไม่ประสงค์จะได้เมืองพะเยาด้วยการสงคราม แต่ทรงใช้วิธีผูกสัมพันธ์ไมตรีแทน หลังจากขยายอำนาจระยะหนึ่ง พระองค์ทรงย้ายศูนย์กลางการปกครอง โดยสร้างเมืองเชียงรายขึ้นแทนเมืองเงินยาง เนื่องด้วยเชียงรายตั้งอยู่ริมแม่น้ำกกเหมาะสมเป็นชัยสมรภูมิ ตลอดจนทำการเกษตรและการค้าขาย

หลังจากได้ย้ายศูนย์กลางการปกครองมาอยู่ที่เมืองเชียงรายแล้ว พระองค์ก็ได้ขยายอาณาจักรแผ่อิทธิพลลงมาทางทิศใต้ ขณะนั้นก็ได้มีอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรืองมาก่อนอยู่แล้วคือ อาณาจักรหิรัญชัย มีนครลำพูนเป็นเมืองหลวงตั้งอยู่ในชัยสมรภูมิที่เหมาะสมประกอบด้วยมีแม่น้ำสองสายไหลผ่านได้แก่แม่น้ำกกและแม่น้ำปิงซึ่งเป็นลำน้ำสายใหญ่ไหลลงสู่ทะเลเหมาะแก่การค้าขายและการป้องกันพระนคร มีนครลำปางเป็นเมืองหน้าด่านคอยป้องกันศึกศัตรู สองเมืองนี้เป็นเมืองใหญ่มีกษัตริย์ปกครองอย่างเข้มแข็ง การที่จะเป็นใหญ่ในดินแดนแถบนี้ได้จะต้องตีอาณาจักรหิรัญชัยให้ได้ พระองค์ได้รวบรวมกำลังผู้คนจากที่ได้จากตีเมืองเล็กเมืองน้อยรวมกันเข้าเป็นทัพใหญ่และยกกองทัพไปเพื่อ

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า 23.

^{๑๒} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 6. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2552). หน้า 272

จะตีอาณาจักรทริภุชชัยให้ได้ โดยเริ่มจากตีเมืองเขลางค์นคร นครลำปางเมืองหน้าด่านของอาณาจักรทริภุชชัยก่อน เมื่อได้เมืองลำปางแล้วก็ยกทัพเข้าตีนครลำพูน (แคว้นทริภุชชัย) พระองค์เป็นกษัตริย์ชาตินักรบมีความสามารถในการรบไปทั่วทุกสารทิศ สามารถทำศึกเอาชนะเมืองเล็กเมืองน้อย แม้กระทั่งอาณาจักรทริภุชชัยแล้วรวบรวมเข้ากับอาณาจักรโยนกเชียงแสนได้อย่างสมบูรณ์

หลังจากพญามังรายรวบรวมอาณาจักรทริภุชชัยเข้ากับโยนกเชียงแสนเสร็จสิ้นแล้ว ได้ขนานนามราชอาณาจักรแห่งใหม่นี้ว่า "อาณาจักรล้านนา" พระองค์มีดำริจะสร้างราชธานีแห่งใหม่นี้ให้ใหญ่โตเพื่อให้สมกับเป็นศูนย์กลางการปกครองแห่งอาณาจักรล้านนาทั้งหมด พร้อมกันนั้นก็ได้อัญเชิญพระสหายสนิทร่วมน้ำสาบานสองพระองค์ได้แก่ พญางำเมืองแห่งเมืองพะเยา และ พ่อขุนรามคำแหงแห่งสุโขทัย มาร่วมกันสถาปนาราชธานีแห่งใหม่ในสมรภูมิบริเวณที่ลุ่มริมฝั่งมหานทีแม่ระมิงค์ (แม่น้ำปิง) โดยตั้งชื่อราชธานีแห่งใหม่นี้ว่า "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่" แต่ก่อนที่จะตั้งเมือง พระองค์ทรงได้สร้างราชธานีชั่วคราวขึ้นก่อนแล้ว ซึ่งก็เรียกว่า เวียงกุมกามแต่เนื่องจากเวียงกุมกามประสบภัยธรรมชาติใหญ่หลวงเกิดน้ำท่วมเมืองจนกลายเป็นเมืองบาดาล ดังนั้นพระองค์จึงได้ย้ายราชธานีมาอยู่ ณ นครเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 1839 และได้เป็นศูนย์กลางการปกครองราชอาณาจักรล้านนา นับแต่นั้น นครเชียงใหม่มีอาณาเขตบริเวณอยู่ระหว่างเชิงดอยอ้อยช้าง (ดอยสุเทพ) และ บริเวณที่ราบฝั่งขวาของแม่น้ำปิง (พิงคนที) นับเป็นสมรภูมิที่ดีและเหมาะแก่การเพาะปลูกเนื่องจากเป็นบริเวณที่ราบลุ่มมีแม่น้ำไหลผ่าน

การเมือง-การปกครองในสมัยราชวงศ์มังราย

พญามังรายทรงส่งพระญาติวงศ์ของพระองค์ ไปปกครองหัวเมืองต่างๆ ที่เป็นเมืองขึ้น หรือเมืองที่สร้างขึ้นใหม่ เช่น เมืองเขลางค์ (ลำปาง) เมืองเขมรัฐเชียงตุง (ในพม่า) และ เชียงรุ่ง (สิบสองปันนาในจีน) ทรงส่งพระราชโอรสไปปกครอง เมืองที่ใหญ่และสำคัญๆ ได้แก่ เมืองนาย (หัวเมืองไทใหญ่) และเชียงราย ซึ่งเคยเป็นเมืองราชธานีของล้านนา

รัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1985-2030) พระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 9 ในราชวงศ์มังราย พระองค์ได้รับการยกย่องให้มีฐานะเป็น "ราชาธิราช" พระองค์ทรงแผ่ขยายขอบเขตอาณาของอาณาจักรล้านนาให้ยิ่งใหญ่และกว้างขวางกว่าเดิม

ด้านทิศเหนือ เมืองเชียงรุ่ง เมืองยอง

ด้านทิศตะวันออก เมืองนันทบุรี (น่าน) แพร่ พุกยั้ง (ส่วนหนึ่งของอุตรดิตถ์) จรดถึง หลวงพระบาง

ด้านทิศตะวันตก ขยายไปจนถึงรัฐฉาน (ตะวันตกเฉียงเหนือของพม่า) เช่น เมืองโลคา เมืองยองห้วย เมืองสีซอ

ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช อาณาจักรล้านนา ยังได้ทำสงครามกับอาณาจักรอยุธยา ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ นานถึง 25 ปี โดยมีสาเหตุมาจากความต้องการในการแผ่อิทธิพลเข้าไปในสุโขทัยของทั้งสองอาณาจักร แต่ไม่มีฝ่ายไหนได้ชัยชนะอย่างเด็ดขาด ทั้งสองอาณาจักรจึงผูกสัมพันธ์ไมตรีต่อกัน จนกระทั่งอาณาจักรล้านนาตกเป็นประเทศราชของพม่าในปี พ.ศ. 2101

การล่มสลายของอาณาจักร

อาณาจักรล้านนาเริ่มเสื่อมลงในปลายรัชสมัย "พญาแก้ว" เมื่อกองทัพเชียงใหม่ได้พ่ายแพ้แก่ทัพเชียงใหม่ในการทำสงครามขยายอาณาจักร ไพร่พลในกำลังล้มตายลงเป็นจำนวนมาก ประกอบกับปีนั้นเกิดอุทกภัยใหญ่หลวงขึ้นในเมืองเชียงใหม่ ทำให้บ้านเรือนราษฎรเสียหายและผู้คนเสียชีวิตลงเป็นจำนวนมาก สภาพบ้านเมืองเริ่มอ่อนแอเกิดความไม่มั่นคง หลังจาก "พญาแก้ว" สิ้นพระชนม์ก็เกิดการจลาจลแย่งชิงราชสมบัติ ระหว่างขุนนางมีอำนาจมากขึ้น ถึงกับแต่งตั้งหรือถอดถอนเจ้าได้ เมื่อนครเชียงใหม่ศูนย์กลางอำนาจเกิดสั่นคลอน เมืองขึ้นต่าง ๆ ที่อยู่ในการปกครองของเชียงใหม่จึงแยกตัวเป็นอิสระ และไม่ส่งเครื่องราชบรรณาการอีกต่อไป

เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกครั้งที่ 1 พระเจ้าบุเรงนอง แห่งอาณาจักรตองอูได้ทำศึกมีชัยชนะไปทั่วทุกทิศานุทิศ จนได้รับการขนานนามพระเจ้าผู้ชนะสิบทิศ พระเจ้าบุเรงนองได้ทำศึกยึดครองนครเชียงใหม่ไปประเทศราชได้สำเร็จ รวมทั้งได้เข้ายึดเมืองลูกหลวงและเมืองบริเวณของเชียงใหม่ไปเป็นประเทศราชด้วย ในช่วงแรกนั้นทางพม่ายังไม่ได้เข้ามาปกครองเชียงใหม่โดยตรง เนื่องจากยุ่งกับการศึกกับกรุงศรีอยุธยา แต่ยังคงให้พระเจ้าเมกุฏิสุทธีวงศ์ ทำการปกครองบ้านเมืองต่อตามเดิม แต่ทางเชียงใหม่จะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการไปให้หงสาวดี ต่อมาพระเจ้าเมกุฏิ ทรงคิดที่จะตั้งตนเป็นอิสระ ฝ่ายพม่าจึงปลดออกและแต่งตั้งมหาเทวีวิสุทธิ ผู้มีเชื้อราชวงศ์มังราย ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจเป็นพระมารดาของพระเจ้าเมกุฏิ^{[8][9]} ขึ้นเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่แทน จนกระทั่งมหาเทวีวิสุทธิสิ้นพระชนม์ ทางฝ่ายพม่าจึงได้ส่งเจ้านายทางฝ่ายพม่ามาปกครองแทน เพื่อคอยดูแลความเรียบร้อยของเมืองเชียงใหม่ ในสมัยนั้นเมืองเชียงใหม่เกือบจะเป็นเมืองพระยามหานครของพม่าแล้ว อีกประการหนึ่งก็เพื่อที่จะเกณฑ์พลชาวเชียงใหม่ และเตรียมเสบียงอาหารเพื่อไปทำศึกสงครามกับทางกรุงศรีอยุธยา

อาณาจักรล้านนาในฐานะเมืองขึ้นของพม่า มีการกบฏแก่งแย่งชิงอำนาจกันอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่แต่เชียงใหม่อย่างเดียว แต่เมืองอื่น ๆ ในล้านนาก็ด้วย จนกระทั่งราชวงศ์นยองยาน สถาปนาอาณาจักรรัตนปุระอังวะอีกครั้งจึงหันมาปกครองเชียงใหม่โดยตรง^[๑๓]

อาณาจักรล้านช้าง

อาณาจักรล้านช้าง (ลาว: ອານາຈັກລ້ານຊ້າງ) เป็นอาณาจักรของชนชาติลาวซึ่งตั้งอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำโขง มีอาณาเขตอยู่ในบริเวณประเทศลาวทั้งหมด ตลอดจนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งการเมืองการปกครอง ด้านศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนพระพุทธศาสนา ที่มีพัฒนาการเคียงคู่มากับอาณาจักรอื่น ๆ ใกล้เคียง ทั้งล้านนา สยาม พม่า และเขมร

อาณาจักรแห่งนี้ได้สถาปนาขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นปึกแผ่นมั่นคงอย่างแท้จริงในปี พ.ศ. 1896 สมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง มีความรุ่งเรืองสลับกับความร่วงโรยต่อมาหลายสมัย ซึ่งยุคที่นับได้ว่าเป็นยุคทองของอาณาจักรล้านช้างคือรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2091- พ.ศ. 2114 และรัชสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (พ.ศ. 2181- พ.ศ. 2238) หลังจากนั้นอาณาจักรลาวก็เสื่อมอำนาจลงและแตกแยกเป็น 3 ราชอาณาจักร และในปี พ.ศ. 2321 ทั้ง 3 อาณาจักรก็ได้สูญเสียเอกราชแก่ราชอาณาจักรสยามในที่สุด

^{๑๓} สุเนตร ชุตินธรานนท์, **พม่ารบไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 10. (กรุงเทพฯ : มติชน, 2554). หน้า 293.

การสถาปนา

นักประวัติศาสตร์ลาวเชื่อว่า ชาวลาวเดิมตั้งถิ่นฐานอยู่ระหว่างแม่น้ำฮวงโหกับแม่น้ำแยงซีเกียงแถบมณฑลเสฉวนในประเทศจีนปัจจุบัน ต่อมาได้ถูกจีนรุกรานจึงได้อพยพมาทางตอนใต้ของ เสฉวนจนถึงยูนนาน ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าหนองแสหรืออาณาจักรน่านเจ้าโดยได้มีความเจริญรุ่งเรืองและดำรงเอกราชมากกว่าร้อยปี (ปัจจุบันมีการพิสูจน์ว่าอาณาจักรน่านเจ้าเป็นอาณาจักรของชนชาติต้าหลี่ ไม่ใช่ของชนชาติไท-ลาว) จนถึงสมัยของขุนบรมราชาธิราชพระองค์ได้ทรงสถาปนาเมืองใหม่ที่นา้อย้อฮุน โดยให้ชื่อว่า "เมืองแกน" หรือ "เมืองกาหลง" (มหาสิลา วีระวงส์ เชื่อว่าเป็นเมืองแกนหรือเดียนเบียนฟูในดินแดนสิบสองจุไทย ประเทศเวียดนามปัจจุบัน

ในพงศาวดารล้านช้างกล่าวว่า ขุนบรมได้ทรงแผ่ขยายอาณาจักรออกไป โดยทรงส่งโอรส 7 องค์ไปปกครองเมืองต่าง ๆ ซึ่งเชื่อว่าอยู่ในภูมิภาคอินโดจีนปัจจุบันดังนี้

1. ขุนลอ ปกครองเมืองเซ้าหรือเมืองชวา (อ่านว่า เมืองซัวหรือเมืองชวา - ต่อมาเรียกว่า หลวงพระบาง)
2. ท้าวผาล่าน ปกครองเมืองห่อแต (ต้าหอ, สิบสองปันนา)
3. ท้าวจุล ปกครองเมืองโกดแท้แผนปม (ปัจจุบันคือเวียดนาม)
4. ท้าวคำผิง ปกครองเมืองเชียงใหม่
5. ท้าวอิน ปกครองเมืองลานเพียศรีอยุธยา (ละโว้)
6. ท้าวกรม ปกครองเมืองมอน (อินทปัต, หงสาวดี)
7. ท้าวเจือง ปกครองเมืองพวน (เชียงขวาง - เชื่อกันว่าเป็นท้าวเจืองที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง “ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง”)^{๑๔}

ขุนลอผู้ทรงสร้างเมืองชวานี้ถือกันว่าทรงเป็นปฐมกษัตริย์ของชาวลาวทั้งปวง ในปี พ.ศ. 1300 โดยประมาณ พระองค์ได้ทรงตั้งให้เมืองชวาเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านช้าง พระราชทานนามราชธานีแห่งใหม่นี้ว่า “เมืองเชียงทอง” พระองค์ได้ทรงขับไล่ชนชาติขอมซึ่งเป็นผู้มีอำนาจอยู่เดิมในบริเวณดังกล่าวสำเร็จ ทำให้อาณาจักรล้านช้างมีความมั่นคงต่อมายาวนาน และมีกษัตริย์ปกครองต่อมาอีกหลายชั่วคน

การรวมชาติ

ในปลายพุทธศตวรรษที่ 19 อาณาจักรล้านช้างก็ได้มีกษัตริย์องค์สำคัญซึ่งชาวลาวยกย่องพระองค์ในฐานะ “พระบิดาของชาตินลาว” ได้แก่ พระยาฟ้าจุ่ม (พ.ศ. 1896 - พ.ศ. 1916, พระนามเต็มคือ “พระเจ้าฟ้าจุ่มแห่งล้าธรณี”) เนื่องจากพระองค์มีบทบาทในการรวบรวมแผ่นดินลาวให้เป็นปึกแผ่น ทั้งยังทรงวางรากฐานของพระพุทธศาสนาในลาวและทรงยกย่องให้เป็นศาสนาหลักของอาณาจักร

พระยาฟ้าจุ่มเป็นพระราชโอรสของท้าวผิฟ้า และเป็นพระราชนัดดาของพระยาสุวรรณคำผิง โดยในรัชสมัยของพระยาคำผิง ท้าวผิฟ้า ซึ่งเป็นพระบิดาของพระยาฟ้าจุ่มได้ถูกเนรเทศ จึงเสด็จหนีไปพึ่งพระบรมโพธิสมภารของกษัตริย์เขมร ในเวลาต่อมาเมื่อสิ้นรัชสมัยของพระยาสุวรรณคำผิง อันเป็นช่วงเวลาอาณาจักรเขมรเริ่มเสื่อมอำนาจ ในขณะที่อาณาจักรสุโขทัยเข้มแข็งขึ้น ฝ่ายเขมรจึง

^{๑๔} Wyatt, David K., **Thailand: A Short History**, New Haven (Yale University Press), 2003.

ต้องการคานอำนาจของสุโขทัย จึงได้สนับสนุนให้พระยาฟ้าจุ่มซึ่งเสด็จติดตามพระราชบิดาไปประทับที่อาณาจักรเขมรนั้น นำกำลังเข้าแย่งชิงอำนาจจากพระยาฟ้าคำเสียวซึ่งเป็นพระปิตุลา (อา) ผู้ขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระยาสุวรรณคัมภัง พระยาฟ้าจุ่มสามารถเอาชนะพระยาฟ้าคำเสียวได้ จึงเสด็จขึ้นครองราชย์และสถาปนาอาณาจักรล้านช้างขึ้นอย่างเป็นทางการ

ในรัชสมัยของพระยาฟ้าจุ่ม แม้พระองค์จะได้สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้กับอาณาจักรล้านช้าง ต่อมาในปี พ.ศ. 1899 แล้วอัญเชิญพระยาอุ้นเือนพระราชโอรสขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระราชบิดา ส่วนพระยาฟ้าจุ่มได้เสด็จมาประทับอยู่ ณ เมืองน่านกระทั่งสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. 1916

ในรัชสมัยของพระยาอุ้นเือน (พ.ศ. 1899 – 1916) และอีกสองรัชสมัยต่อมา คือในรัชสมัยของพระเจ้าสามแสนไทยไตรภูวนาท (พ.ศ. 1916 – 1959) และพระยาล้านคำแดง (พ.ศ. 1959 – 1971) เป็นช่วงที่อาณาจักรล้านช้างปลอดจากการรุกรานจากภายนอก เนื่องด้วยการเสื่อมอำนาจลงของอาณาจักรเขมรเป็นสำคัญ อีกทั้งฝ่ายสุโขทัยที่เข้มแข็งขึ้นก็มุ่งอยู่กับการปราบปรามอำนาจของเขมรที่เคยมีเหนือดินแดนตน ทางอาณาจักรจามปาซึ่งเพิ่งพ่ายแพ้ต่อจักรวรรดิมองโกลก็ยังไม่เข้มแข็ง การแข่งขันกันสร้างเสริมความมั่นคงของสุโขทัยและล้านนาอันเป็นอาณาจักรที่ได้รับการสถาปนาขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน ทำให้อาณาจักรล้านช้างก็ต้องพยายามเสริมสร้างความมั่นคงของตนด้วย โดยได้มีการจัดทำบัญชีไพร่พลและปฏิรูประบอบราชการครั้งใหญ่ ซึ่งด้วยทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ ก็ทำให้อาณาจักรล้านช้างมีความมั่นคงเป็นอย่างมาก

ความอ่อนแอภายใน

หลังพระยาล้านคำแดงเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 1971 แล้ว อาณาจักรล้านช้างกลับตกอยู่ในสภาพพระส่ำระสาย เพราะอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินอย่างแท้จริงได้ตกอยู่ในมือของพระนางมหาเทวีอามพัน (หรือนางแก้วพิมพา) ซึ่งเป็นพระชนนีฐานของพระยาล้านคำแดง พระองค์ได้ทรงใช้อำนาจที่ทรงมีอยู่แต่งตั้งกษัตริย์ขึ้นปกครองราชอาณาจักรตามอำเภอใจ หากไม่พอใจพระเจ้าแผ่นดินองค์ไหนก็ปลดออกจากตำแหน่งหรือลอบปลงพระชนม์เสีย กษัตริย์ล้านช้างในช่วงนี้จึงไม่มีองค์ใดอยู่ในราชสมบัติได้นานนัก ส่วนมากทรงครองราชย์อยู่ได้ไม่ถึงปี สร้างความปั่นป่วนแก่ราชสำนักและยังความเสียหายต่อการบริหารราชการแผ่นดินเป็นอย่างยิ่ง ในปี พ.ศ. 1981 บรรดาขุนนางทั้งหลายจึงปรึกษากันว่าจะเอาพระนางมหาเทวีไว้ไม่ได้จึงพร้อมในกันจับตัวพระนางสำเร็จโทษ แล้วเชิญพระราชโอรสของพระยาล้านคำแดงขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นพระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นดินแล้ว อาณาจักรล้านช้างจึงกลับคืนสู่ความสงบอีกครั้ง เป็นการยุติความยุ่งเหยิงซึ่งกินเวลานานถึงสิบกว่าปี

พ.ศ. 2023 จักรวรรดิเวียดนามซึ่งเริ่มมีกำลังกล้าแข็งจึงได้ทียกทัพเข้ามารุกรานและสามารถยึดครองเมืองเชียงทองอันเป็นเมืองหลวงไว้ได้ พระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นดินแล้วต้องเสด็จหนีไปประทับอยู่ ณ เมืองเชียงคาน แล้วมอบพระราชสมบัติให้กับพระเจ้าสุวรรณบัลลังก์ ซึ่งเป็นพระราชโอรส พระเจ้าสุวรรณบัลลังก์ทรงนำไพร่พลขับไล่ชาวเวียดนามออกไปได้ จากนั้นจึงทรงเวนพระราชสมบัติถวายแก่พระราชบิดา พระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นดินแล้วจึงเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นครั้งที่สอง กระทั่งเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2022 พระเจ้าสุวรรณบัลลังก์จึงได้เสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระราชบิดาอีกครั้ง จวบจนเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2029 พระยาหล้าแสนไทย พระอนุชาได้เสด็จขึ้นครองราชย์และเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2039 โดยได้มอบพระราชสมบัติให้แก่เจ้าชมพูพระราชโอรส แต่เจ้าชมพูครองราชย์อยู่ได้ห้าปีก็ถูกบรรดาขุนนางร่วมกันก่อกบฏแล้วจับสำเร็จโทษเสีย จากนั้นก็อัญเชิญพระเจ้า

วิบูลราช พระราชโอรสของพระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2044 พระองค์โดยโปรดให้สร้างวัดวิบูลราชแล้วอัญเชิญพระบางมาประดิษฐาน ดังนั้นเมืองเชียงทองจึงถูกเรียกว่าหลวงพระบางนับแต่นั้นมา

สายสัมพันธ์ระหว่างล้านช้างกับล้านนา

ในรัชสมัยของพระเจ้าโพธิสารราช (พ.ศ. 2063 - พ.ศ. 2090) พระโพธิสารราชเจ้าขึ้นครองราชย์และรวบรวมแผ่นดินให้เกิดความเป็นปึกแผ่นประกาศยกเลิกไม่ให้ประชาชนนับถือผีสงให้มายึดมั่นในพระพุทธศาสนา ทรงสร้างวัดวาอารามต่างๆ มากมาย ให้การช่วยเหลือเวียดนามและเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับล้านนา (เชียงใหม่) ต่อมาเมื่อถึงปี พ.ศ. 2091 พระราชโอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าโพธิสารราชเจ้าซึ่งประสูติกับพระมเหสีที่มีพระนามว่า “พระนางยอดคำทิพย์” (หรือเจ้านางหลวงคำผาย: พระธิดาในกษัตริย์ล้านนา) ได้ทรงขึ้นครองราชย์ทรงมีพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ในรัชสมัยของพระองค์เกิดศึกพม่ายกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ พระองค์ทรงเล็งเห็นว่า กรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่วมชาวหลวงพระบาง แห่งนี้ชัยภูมิไม่เหมาะสมที่จะตั้งเป็นเมืองหลวงอีกต่อไปเพราะอยู่ใกล้กับศัตรู เมื่อพม่ายกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ได้แล้วต่อไปภายภาคหน้าก็อาจยกทัพมารุกรานลาวล้านช้างก็เป็นได้ พระองค์จึงทรงย้ายเมืองหลวงจาก หลวงพระบาง มาสร้างเมืองนครเวียงจันทน์ และสถาปนาขึ้นเป็นเมืองหลวงแห่งใหม่โดยพระราชทานนามว่า กรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่วมชาวเวียงจันทน์ นับได้ว่าเป็นรัชสมัยแห่งความรุ่งเรืองในด้านศิลปะและวรรณกรรมต่าง ๆ ในด้านพระพุทธศาสนา พระองค์ก็ได้ทรงประกาศห้ามให้มีการบูชาผีต่างๆ และทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยความเลื่อมใสอย่างยิ่ง โดยมีการรับอิทธิพลด้านพุทธศาสนาจากอาณาจักรล้านนาซึ่งมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับล้านช้างในเวลานั้นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการใช้อักษรธรรมล้านนาเป็นเครื่องมือศึกษาพระพุทธศาสนา (อักษรดังกล่าวนี้ได้พัฒนาเป็นอักษรธรรมล้านช้างในเวลาต่อมา)

การที่ล้านช้างมีความสัมพันธ์กับล้านนาอย่างใกล้ชิดก็ด้วยเหตุผลด้านการเมืองเป็นหลัก กล่าวคือ ในขณะที่อาณาจักรล้านนาได้อ่อนแอลงจากการทำสงครามกับอาณาจักรอยุธยาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ภัยธรรมชาติ และความล้มเหลวในการรุกรานเมืองเชียงตุง เปิดช่องให้อาณาจักรล้านช้างเคียงอย่างล้านนา ตองอู และอยุธยาสร้างอิทธิพลแทรกแซงภายในอาณาจักร โดยล้านช้างได้เข้าเกี่ยวข้องกับล้านนาผ่านการเสกสมรสของเจ้านายในเครือญาติของทั้งสองฝ่าย

ต่อมาเมื่อพระเมืองเกษเกล้าแห่งล้านนาเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2088 อาณาจักรล้านนาก็เกิดความวุ่นวายจากการสรรหาผู้เหมาะสมที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์ เหล่าขุนนางแห่งล้านนาจึงได้อัญเชิญพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระราชโอรสของพระเจ้าโพธิสารและเจ้าหญิงเชื้อสายล้านนา ให้เสวยราชสมบัติปกครองอาณาจักรล้านนาในปี พ.ศ. 2089 เพื่ออาศัยอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างคานอำนาจกับอาณาจักรตองอูที่นับวันจะกล้าแข็งขึ้นเรื่อย ๆ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2091 พระเจ้าโพธิสารราชทรงตกช้างระหว่างเสด็จประพาสคล้องช้างป่าและเสด็จสวรรคต เจ้าศรีวรวงษาราชกุมาร (เจ้ามหาอุปราชศรีวรวงษา) และเจ้ากิจธนวราธิราช (เจ้าท่าเรือ) ผู้เป็นพระราชโอรสองค์รองต่างพยายามจะขึ้นครองราชย์สมบัติเป็นกษัตริย์องค์ใหม่ ขุนนางล้านช้างจึงเชิญพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเสด็จกลับมานครหลวงพระบางเพื่อรับเถลิงถวัลยราชสมบัติระงับเหตุวุ่นวายที่จะเกิดขึ้น โดยพระองค์ยังได้เชิญพระแก้วมรกตซึ่งเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของล้านนา

มาสถิต ณ นครหลวงพระบางด้วย ขุนนางแห่งล้านนาจึงถวายราชสมบัติกษัตริย์ล้านนาให้แก่พระเมกุฎิ
เจ้านายล้านนาเชื้อสายมังรายจากเมืองนายขึ้นปกครองแทน

ความรุ่งเรืองและภัยคุกคามจากอาณาจักรตองอู

รัชกาลพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับได้ว่าเป็นสมัยหนึ่งของประวัติศาสตร์ลาวที่มีความรุ่งเรือง
มากท่ามกลางวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นรอบด้าน ชาวลาวล้วนนับถือพระองค์ว่าทรงเป็นมหาราชและทรง
เป็นวีรกษัตริย์พระองค์สำคัญในประวัติศาสตร์ลาว พระองค์ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่
สำคัญไว้หลายประการ โดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการทำนุบำรุงอย่างกว้างขวาง โปรดให้
มีการสร้างและบูรณะปูชนียสถานในพระพุทธศาสนาหลายแห่ง เช่น ทรงสร้างหอพระแก้วเพื่อ
ประดิษฐานพระแก้วมรกตอันได้ทรงอัญเชิญมาจากอาณาจักรล้านนา และทรงสร้างพระเจดีย์โลกจุฬามณี (พระธาตุหลวง) ที่นครเวียงจันทน์ ทรงสถาปนาพระธาตุศรีสองรักร่วมกับอาณาจักรอยุธยาที่เมือง
ด่านซ้าย ทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนมที่เมืองนคร (นครพนม) เป็นต้น

ในระยะเวลาที่อาณาจักรตองอูในรัชสมัยพระเจ้าบุเรงนองมีกำลังที่เข้มแข็งและทรง
อิทธิพลอย่างมาก และพยายามจะขยายอาณาจักรมาทางทิศตะวันออก พระองค์จึงโปรดให้มีการย้าย
ราชธานีจากหลวงพระบางมาอยู่ที่นครเวียงจันทน์เพื่อหลีกเลี่ยงอำนาจอาณาจักรตองอูในปี พ.ศ.
2103 และพระราชทานนามราชธานีแห่งใหม่นี้ว่า "พระนครจันทบุรีศรีสัตนาคนหุตอุดตมราชธานี" ทั้ง
ยังทรงสร้างสัมพันธไมตรีกับสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยาเพื่อเป็นกำลังในการต่อต้าน
พม่าซึ่งเป็นศัตรูร่วมกัน

ในปี พ.ศ. 2107 ทพพม่าได้ติดตามจับกุมขุนนางล้านนาเชียงใหม่มาถึงเวียงจันทน์ และ
สามารถตีกรุงเวียงจันทน์ได้ในขณะที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชไม่ได้ประทับอยู่ในพระนคร พร้อมทั้ง
กวาดต้อนชาวเมืองและเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงกลับไปยังพม่าเป็นจำนวนมาก รวมถึงเจ้ามหาอุปราชศรี
รวงษา พระราชอนุชาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แล้วจึงปล่อยทัพกลับไป พระองค์ทรงคุมแค้นอยู่มาก
เมื่อฝ่ายอยุธยาขอความช่วยเหลือให้ช่วยรบพม่าในช่วงปี พ.ศ. 2110 – 2112 พระองค์จึงทรงส่ง
กองทัพไปช่วยเหลืออยุธยาแต่ไม่สำเร็จเนื่องจากถูกฝ่ายพม่าและพระมหาธรรมราชาเมืองพิษณุโลก
ซ้อนกลฉกแตกพ่าย หลังอาณาจักรตองอูพิชิตกรุงศรีอยุธยาได้แล้วพระเจ้าบุเรงนองจึงทรงส่งกองทัพ
มาปราบปรามล้านช้างแต่ไม่สำเร็จ เนื่องจากพระเจ้าไชยเชษฐาได้ทรงนำกองทัพและชาวเมืองหลบภัย
ในป่าและคอยลอบโจมตีกองทัพพม่าอยู่เนื่อง ๆ จนกองทัพพม่าต้องถอนกำลังกลับไป

ลูถึงปี พ.ศ. 2114 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้เสด็จออกปราบกบฏ ณ เมืองรามรักโองการ
(เชื่อกันว่าอยู่ในพื้นที่แขวงอัตตะปือในปัจจุบัน) แล้วสูญหายไปในปีนั้น ในเวลานั้นพระองค์มีพระราช
โอรสพระองค์เดียวคือพระหน่อแก้วกุมาร ซึ่งประสูติจากบาทบริจาริกาผู้เป็นธิดาของพระยาแสน
สุรินทร์ลือชัย และเพิ่งประสูติได้ไม่นาน

ความวุ่นวายในการสืบราชสมบัติ

หลังการหายสาบสูญพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ในกรุงเวียงจันทน์ก็เกิดสงครามกลางเมืองจาก
การแก่งแย่งตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระหน่อแก้วกุมารระหว่างเสนาบดีผู้ใหญ่ 2 คน คือ
พระยาแสนสุรินทร์ลือชัย อัครมหาเสนาบดีฝ่ายซ้ายผู้มีสถานะเป็นพระอัยกาของพระราชกุมาร กับ
พระยาจันทสีหราช อัครมหาเสนาบดีฝ่ายขวา ที่สุดแล้วพระยาแสนสุรินทร์ลือชัยเป็นฝ่ายชนะ จึง

สถาปนาตนเองเป็นพระสุมังคละอัยโกโพธิสัตว์ราชา เป็นผู้ว่าราชการแผ่นดินแทนพระหน่อแก้วกุมารผู้ทรงพระเยาว์ คนทั่วไปเรียกว่า “พระเจ้าปู่หลาน”

พ.ศ. 2118 ฝ่ายพม่าได้ยกทัพมาตีเมืองเวียงจันทน์ได้ จึงคุมตัวพระยาแสนสุรินทรลือชัยกลับหงสาวดี แล้วแต่งตั้งให้เจ้ามหาอุปราชศรีวรวงษา พระอนุชาของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชซึ่งถูกคุมตัวไปหงสาวดีตั้งแต่ครั้งที่พม่าตีเมืองเวียงจันทน์ครั้งแรก ขึ้นปกครองเมือง พระนามว่า พระเจ้าศรีวรวงษาธิราช

พ.ศ. 2123 ได้เกิดกบฏขึ้นที่เมืองเวียงจันทน์ พระเจ้าศรีวรวงษาธิราชสู้ไม่ได้จึงเสด็จหนีแต่ได้สิ้นพระชนม์ระหว่างการเดินทาง เมื่อพม่าได้ยกทัพมาปราบกบฏได้ จึงแต่งตั้งให้พระยาแสนสุรินทรลือชัยขึ้นปกครองเมืองอีกครั้ง กระทั่งถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ. 2125 จากนั้น พระยานครน้อย บุตรของพระยาแสนสุรินทรลือชัยได้ขึ้นปกครองเมืองสืบต่อกันมา แต่ไม่ได้รับความนิยามจากชาวเมืองจึงถูกขุนนางร่วมกันปลดออกจากราชสมบัติ นับแต่นั้นเมืองเวียงจันทน์ก็อยู่ในสภาพไร้ผู้ปกครองถึงแปดปี ขุนนางทั้งหลายจึงได้แต่งตั้งให้คณะสงฆ์เดินทางไปเข้าเฝ้าพระเจ้าบุเรงนองเพื่อทูลขอตัวพระหน่อแก้วกุมารมาครองเมือง พระหน่อแก้วจึงได้ขึ้นครองเมืองเวียงจันทน์อีกครั้งในปีพ.ศ. 2134

พ.ศ. 2139 พระหน่อแก้วกุมารสวรรคต ทำให้พระวรวงศาธรรมิกราชซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องของพระหน่อแก้วกุมาร ได้รับการอัญเชิญให้ปกครองเมืองเวียงจันทน์

พ.ศ. 2164 พระวรวงศาธรรมิกราชเกิดข้อขัดแย้งกับพระอุปยุวราช พระราชโอรส จนถึงขั้นเข้าต่อสู้กัน พระวรวงศาธรรมิกราชเสด็จสวรรคตในการต่อสู้ พระอุปยุวราชจึงเสด็จขึ้นครองราชย์ แต่ทรงครองราชย์ได้เพียงปีกว่าก็เสด็จสวรรคต ประชาชนก็ได้ร่วมกันอัญเชิญพระยามหานามอันเป็นขุนนางผู้ใหญ่ดำรงตำแหน่งพระยานครขึ้นเป็นกษัตริย์ มีพระนามว่าพระยาบัณฑิตโพธิสาร ทรงครองราชย์ได้สี่ปีก็เสด็จสวรรคต ประชาชนจึงร่วมกันอัญเชิญพระหม่อมแก้ว พระโอรสในพระวรวงศาธรรมิกราช เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2170 เมื่อพระองค์เสด็จสวรรคต พระยาอุปยุวราช พระราชโอรสได้เสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระราชบิดา เมื่อพระอุปยุวราชเสด็จสวรรคต พระโอรสทั้งสองพระองค์ คือ ท้าวต่อนคำ และท้าววิชัย ได้ร่วมกันปกครองบ้านเมือง กระทั่งท้าววิชัยเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2179

ความรุ่งเรืองครั้งสุดท้าย

พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (พ.ศ. 2181- พ.ศ. 2238) เป็นยุคแห่งความเจริญรุ่งเรืองอีกยุคหนึ่ง เนื่องด้วยพระองค์มีวิธีการปกครองบ้านเมืองหลักแหลมและเป็นธรรม ทำให้ล้านช้างมีความมั่นคงและสงบร่มเย็นกว่าครั้งศตวรรษ ทั้งความรุ่งเรืองทางสถาปัตยกรรม อักษรศาสตร์ ศิลปะแขนงต่างๆ ตลอดจนการค้าขายกับต่างชาติ

พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีความยุติธรรม จากรณีที่พระราชโอรสของพระองค์ได้กระทำความผิดลักลอบเป็นชู้กับภริยาของขุนนางผู้หนึ่ง พระองค์ก็ลงโทษตามอาญาถึงขั้นประหารชีวิตโดยมิได้ใส่ใจว่าเป็นพระโอรส ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงอยู่ในสภาพที่ไร้รัชทายาท และเมื่อพระองค์สวรรคตโดยไร้รัชทายาท ประชาชนจึงได้อัญเชิญพระยาเมืองจันซึ่งเป็นขุนนางผู้ใหญ่ให้ขึ้นเป็นกษัตริย์ แต่ก็ครองราชย์อยู่ได้หกปี เจ้านันทราชแห่งเมืองน่านก็ยกทัพเข้ามาชิงเมืองเวียงจันทน์ไว้ได้ เจ้านันทราชจึงได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างใน พ.ศ. 2238

กำเนิดล้านช้างสามอาณาจักร

เมื่อสิ้นรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ราชอาณาจักรล้านช้างเกิดภาวะระส่ำระสายอย่างหนัก จากการแก่งแย่งอำนาจของบรรดาเชื้อพระวงศ์ จนทำให้ราชอาณาจักรแตกแยกออกเป็น 3 ราชอาณาจักรเอกราช ได้แก่

1. ราชอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์

อาณาจักรนี้คืออาณาจักรที่สืบทอดจากอาณาจักรล้านช้างศรีสัตนาคนหุตเดิม มีอาณาปกครองดินแดนลาวภาคกลางในปัจจุบัน มีพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 เป็นปฐมกษัตริย์ พระไชยเชษฐาองค์นี้ทรงเป็นเชื้อพระวงศ์ที่ลี้ภัยการเมืองไปอยู่ที่จักรวรรดิเวียดนาม ซึ่งมีราชธานีในขณะนั้นอยู่ที่เมืองเว้ คนทั้งหลายจึงขนานพระนามอีกอย่างว่าพระไชยองค์เว้หรือพระไชยองค์เวียด พระองค์ได้นำกำลังจากเวียดนามเข้ายึดกรุงเวียงจันทน์จับเจ้านันทราชสำเร็จโทษ แล้วราชาภิเษกพระองค์เองเป็นกษัตริย์ในปี พ.ศ. 2241 จากนั้นจึงทรงตั้งท้าวลองเป็นเจ้าอุปราชครองเมืองหลวงพระบางแต่ไม่ได้รับการยอมรับจากชาวลาวทั้งหมด เพราะพระองค์มีความใกล้ชิดกับจักรวรรดิเวียดนาม

ในปี พ.ศ. 2250 เจ้ากิงกิสราชกับเจ้าองค์คำ พระราชนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชที่หนีไปประทับที่เมืองหงสา (อยู่ในแขวงไซยะบูลีในปัจจุบัน) ได้ยกทัพเข้ามาชิงเมืองหลวงพระบาง จับเจ้าอุปราชท้าวลองสำเร็จโทษ และเตรียมจะยกทัพเข้าตีกรุงเวียงจันทน์ พระไชยองค์เว้จึงมีพระราชสาส์นไปยังสมเด็จพระเพทราชาแห่งกรุงศรีอยุธยาเพื่อขอความช่วยเหลือ ฝ่ายกรุงศรีอยุธยาจึงใกล้เคียงทั้งสองฝ่ายให้ยุติการรบและปักปันเขตแดนต่อกัน ทำให้หลวงพระบางกลายเป็นอาณาจักรเอกราชไม่ขึ้นกับเวียงจันทน์มานับแต่นั้น ในยุคนี้นับได้ว่าเป็นยุคที่ลาวแตกแยกเป็น 2 อาณาจักร คืออาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์และอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ซึ่งเวียงจันทน์ก็เองไม่ไว้ใจและหาทางทำลายฝ่ายหลวงพระบางอยู่ตลอด

2. ราชอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง

อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางถือกำเนิดจากความแตกแยกระหว่างเวียงจันทน์และหลวงพระบางในปี พ.ศ. 2250 ดังได้กล่าวมาแล้ว มีอาณาปกครองดินแดนลาวภาคเหนือในปัจจุบัน มีพระเจ้ากิงกิสราชเป็นปฐมกษัตริย์ (พ.ศ. 2249 - 2256) และมีเชื้อสายกษัตริย์สืบราชสมบัติต่อมาจนกระทั่งประเทศลาวเป็นเอกราชจากฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2492 และเป็นกษัตริย์แห่งราชอาณาจักรลาวต่อมาจนถึงปี พ.ศ. 2518 ในยุคแรกอาณาจักรนี้เกิดการแย่งชิงอำนาจภายในของตนเองเป็นระยะ และมีการจะขอกำลังจากรัฐที่ใหญ่กว่าอย่างพม่ามาช่วยเหลือเสมอ แน่แน่นอนว่าฝ่ายหลวงพระบางก็ไม่ไว้ใจและหาทางทำลายฝ่ายเวียงจันทน์เช่นกัน

3. ราชอาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์

อาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์มีกำเนิดมาจากการอพยพหลบภัยการเมืองของเจ้านางสุ้มงคละและประชาชนส่วนหนึ่งภายใต้การนำของเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก พระเถระผู้ใหญ่ในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช มูลเหตุมาจากพระยาเมืองจันผู้เป็นเสนาบดีได้ชิงราชสมบัติขึ้นครองอาณาจักรหลังพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชเสด็จสวรรคต และคิดจะเอาเจ้านางสุ้มงคละ พระราชนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (ซึ่งทรงเป็นหม้ายและกำลังทรงครรภ์) เป็นมเหสี แต่นางไม่ยอม จึงหนีไปขอความช่วยเหลือจากเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กจึงพาญาติโยมของตน

ประมาณ 3,000 คนและเจ้านางสุมังคละหนีออกจากเวียงจันทน์ทางใต้ไปซ่อนตัวอยู่ที่บ้านงิ้วพันลำ โสมสนุก ณ ที่นั้นเจ้านางสุมังคละได้ประสูติพระโอรสนามว่า เจ้าหน่อกษัตริย์

ต่อมานางแพงเจ้าเมืองจำปาศักดิ์ชาวพื้นเมืองได้อารธนาเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กมา ปกครองบ้านเมือง เจ้าราชครูหลวงปกครองบ้านเมืองได้ระยะหนึ่งก็เกิดปัญหาการปกครองในบางประการซึ่งเอาหลักทางธรรมมาตัดสินและยุติปัญหาไม่ได้ ท่านจึงให้คนไปเชิญเจ้าหน่อกษัตริย์ซึ่งเจริญ พระชนม์มากพอที่จะปกครองบ้านเมืองได้แล้ว มาทำพิธีราชาภิเษกเป็นกษัตริย์ปกครองนครจำปาศักดิ์ ในปี พ.ศ. 2257 ทรงพระนามว่า พระเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร อาณาจักรล้านช้างแห่งที่ 3 คือ อาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์ จึงถือกำเนิดขึ้นในปีนี้ พระองค์ได้ประกาศอาณาเขตแยกออกจาก เวียงจันทน์ ปกครองดินแดนลาวภาคใต้ตั้งแต่เขตเมืองนครพนม เมืองคำม่วน ลงไปจนถึงเมืองเชียงแตง เมืองมโนไพรต่อแดนเขมร ส่วนทางด้านตะวันตกอาณาเขตไปไกลจนถึงเมืองท่งหรือเมืองสุวรรณภูมิ เชื้อสายของกษัตริย์แห่งอาณาจักรนี้ได้ปกครองจำปาศักดิ์ต่อมาทั้งในฐานะกษัตริย์ เจ้าผู้ครองนคร และผู้ว่าราชการเมือง จนกระทั่งแผ่นดินลาวรวมเป็นหนึ่งในปี พ.ศ. 2489 แต่ยังคงมีบทบาททางการเมืองในลาวยุคพระราชอาณาจักรมาตลอดจนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2518

การสูญเสียเอกราชแก่สยาม

เมื่ออาณาจักรล้านช้างแตกเป็น 3 อาณาจักร แต่ละอาณาจักรต่างตั้งตนเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน และไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะกับหลวงพระบางและเวียงจันทน์แล้ว ทั้งสองอาณาจักรนี้ล้วนถือว่าอีกฝ่ายเป็นศัตรูเลยทีเดียว ต่างก็จ้องหาทางทำลายล้างต่อกันด้วยการอาศัยกำลังทหารพม่าที่มีอำนาจในล้านนาอยู่ตลอด

มูลเหตุที่อาณาจักรล้านช้างทั้งสามจะเสียเอกราชให้แก่สยามมาจากความขัดแย้งภายในของ อาณาจักรล้านช้าง ระหว่างพระเจ้าศิริบุญสารกษัตริย์เวียงจันทน์กับเจ้าพระวอ เจ้าพระตา สองขุนนางผู้ใหญ่ ทั้งสองคนนี้เป็นพี่น้องกัน (บางแห่งว่าพระวอเป็นพี่ พระตาเป็นน้อง บางแห่งว่ากลับกัน บางแห่งว่าทั้งสองคนเป็นคนเดียวกันก็มี) มีเชื้อสายเจ้าปางคำเมืองเชียงรุ่ง ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจาก กษัตริย์เวียงจันทน์ให้ตั้งถิ่นฐานที่เมืองหนองบัวลุ่มภูซึ่งเป็นเมืองหน้าด่าน ทั้งสองเคยได้ช่วยเหลือให้ พระเจ้าศิริบุญสารได้สวຍราชสมบัติในเวียงจันทน์มาก่อน ต่อมาในปี พ.ศ. 2313 พระเจ้าศิริบุญสาร ทรงขอตัวลูกสาวของขุนนางทั้งสองทำนองจะเอาไว้เป็นตัวประกัน เจ้าพระวอ เจ้าพระตา ไม่พอใจพระเจ้าศิริบุญสารมาก จึงกลับมาตั้งมั่นเตรียมสู้รบอยู่ที่เมืองหนองบัวลุ่มภู (สาเหตุที่ขัดแย้งกันยังมีต่างออกไปอีกตามหลักฐานแต่ละแห่ง)

พระเจ้าศิริบุญสารทรงส่งกองทัพมาปราบถึงสามครั้ง กองทัพฝ่ายเจ้าพระวอเจ้าพระตาก็ชนะทุกครั้ง แต่เมื่อรบกันไปฝ่ายหนองบัวลุ่มภูเห็นว่าจะแพ้เพราะกำลังรบลดลงแน่นอนจึงได้ขอความช่วยเหลือจากกองทัพพม่า ทว่ากองทัพพม่ากลับให้ความช่วยเหลือแก่ฝ่ายเวียงจันทน์เพราะฝ่ายเวียงจันทน์ส่งคนไปขอความช่วยเหลือตัดหน้าฝ่ายหนองบัวลุ่มภู ในการรบครั้งต่อมาฝ่ายหนองบัวลุ่มภู จึงแพ้ เจ้าพระตาตายในที่รบ เจ้าพระวอจึงนำไพร่พลและเชื้อสายที่รอดตายหนีไปพึ่งพระเจ้าองค์หลวงไชยกุมารแห่งอาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์ โดยไปตั้งมั่นอยู่ที่บ้านเวียงดอนกองซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีของไทยในปัจจุบัน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2319 เจ้าพระวอเกิดความขัดแย้งกับพระเจ้าองค์หลวงไชยกุมารจากเรื่องการสร้างกำแพงเมืองกับการสร้างหอคำ (เรือนหลวง) จึงได้พาไพร่พลมาตั้งมั่นที่บ้านดอนมดแดงและ

ทำหนังสือขอเป็นขอบขัณฑสีมาของกรุงสยามในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งพระองค์ก็ได้รับไว้ ฝ่ายเวียงจันทน์เห็นว่าถ้าส่งกำลังไปปราบเจ้าพระวอแล้วฝ่ายจำปาศักดิ์จะไม่ให้ความช่วยเหลือเจ้าพระวอแน่นอนจึงทรงส่งกองทัพมาจับเจ้าพระวอฆ่าที่บ้านดอนมดแดงเสีย เจ้าคำผง เจ้าทิดพรหม และเจ้ากำ บุดรหลานของเจ้าพระวอและเจ้าพระตาซึ่งตีฝ่าวงล้อมออกมาได้จึงแจ้งเรื่องกราบทูลไปยังกรุงธนบุรีผ่านทางเมืองนครราชสีมา

สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงพระพิโรธมากที่ฝ่ายเวียงจันทน์ส่งกองทัพมาฆ่าผู้ที่อยู่ในขอบขัณฑสีมาของพระองค์ กอปรกับพระองค์เองก็ไม่ทรงไว้ใจฝ่ายเวียงจันทน์ที่มีท่าทีฝักใฝ่อณาจักรพม่า ซึ่งยังคงคุกคามฝ่ายสยามอยู่ตลอด ในปี พ.ศ. 2321 พระองค์จึงทรงส่งกองทัพภายใต้การนำของสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ขึ้นไปตีอณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ โดยไล่ตีมาทางใต้ผ่านทางอณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์ก่อน ฝ่ายจำปาศักดิ์เห็นว่าจะสู้กองทัพไทยไม่ได้จึงยอมอ่อนน้อมโดยดี จากนั้นจึงยกทัพขึ้นเหนือตีหัวเมืองหน้าด่านของเวียงจันทน์เรื่อยมา จนสามารถหักเอาเมืองเวียงจันทน์ได้สำเร็จ ฝ่ายสยามจึงกวาดต้อนทรัพย์สิน ผู้คน ชุนนาง เชื้อพระวงศ์ และกุมตัวพระเจ้าศิริบุญสารลงมายังกรุงธนบุรี ด้านอณาจักรล้านช้างหลวงพระบางซึ่งเป็นอริกับเวียงจันทน์มาตลอดก็ได้ให้ความช่วยเหลือฝ่ายสยามในสงครามครั้งนี้อย่างเต็มที่ แต่พอสิ้นศึกก็ถูกฝ่ายไทยบังคับให้ยอมอ่อนน้อมเป็นเมืองขึ้นด้วยเช่นกัน อณาจักรล้านช้างทั้งสามแห่งจึงตกเป็นประเทศราชของไทยทั้งหมดในปี พ.ศ. 2321 นี้เอง แม้อต่อมาภายในสยามก็เกิดการเปลี่ยนแปลงราชวงศ์สุราชวงศ์จักรีและย้ายราชธานีมายังกรุงรัตนโกสินทร์ในปี พ.ศ. 2325 ก็ตาม แต่ภาวะความเป็นประเทศราชของทั้งสามอาณาจักรก็มีได้เปลี่ยนแปลง

การปกครองของสยาม

อณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์

ภายหลังที่สูญเสียเอกราชให้แก่อาณาจักรสยาม พระเจ้าแผ่นดินสยามจึงให้เจ้านันทเสนโอรสของพระเจ้าศิริบุญสาร เสด็จขึ้นครองราชย์แทน แล้วแต่งตั้งเจ้าอินทวงศ์เป็นอุปราช ส่วนเจ้าอนุวงศ์และเจ้าพรหมวงศ์ให้ลงไปเป็นตัวประกันที่กรุงธนบุรี แต่ต่อมาก็เกิดข้อพิพาทฟ้องร้องกันกับเจ้าอนุวงศ์แห่งนครหลวงพระบางหลายครั้ง จนครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ. 2336 เจ้านันทเสนถูกกล่าวหาว่าสมคบกับเจ้าเมืองนครพนมและเวียงจันทน์จะก่อการกบฏ จึงถูกเรียกตัวลงไปสอบสวนที่กรุงเทพฯ พระองค์ต่อสู้อยู่ 2 ปี ก็เสด็จสวรรคต

เจ้าอินทวงศ์พระอนุชาของเจ้านันทเสนได้ครองราชย์สืบต่อ และครองเมืองมาถึงปี พ.ศ. 2346 ก็ถึงแก่พิราลัย ทำให้เจ้าอนุวงศ์ พระราชโอรสองค์ที่ 3 ของพระเจ้าศิริบุญสารได้ขึ้นครองราชสมบัติในนครเวียงจันทน์ พระองค์เป็นผู้มีความสามารถในหลายด้าน โดยได้เคยยกทัพไปช่วยฝ่ายไทยรบกับพม่าจนได้รับชัยชนะหลายครั้ง ตลอดจนได้ทรงจัดแจงสร้างบ้านแปลงเมืองให้เจริญรุ่งเรืองในหลายด้าน ทั้งในทางพระพุทธศาสนาและทางทหาร ทั้งได้ยึดครองจำปาศักดิ์จากความดีความชอบที่ เจ้าราชบุตรโย ผู้เป็นโอรสทำการปราบกบฏอ้ายสา

เมื่อมีอำนาจเข้มแข็งขึ้นแล้วเจ้าอนุวงศ์จึงทรงมีความต้องการที่จะขยายอำนาจออกไปอีก โดยมุ่งหมายจะยึดครองดินแดนสยาม ในครั้งนั้นทรงมีดำริว่าจะยกทัพไปยึดกรุงเทพฯ เสีย เพื่อให้คนไทยมาอยู่ในอำนาจ แต่เมื่อได้รับการทัดทานจากขุนนางว่าสยามเป็นประเทศใหญ่ ไม่สามารถปกครองได้ทั่วถึง เจ้าอนุวงศ์จึงว่าถ้าหากปกครองคนไทยได้ไม่หมดก็จะ "ทำลายกรุงเทพฯ ให้สิ้นซาก" กวาด

ทรัพย์สินและผู้คนมาเวียงจันทน์ เพื่อไม่ให้คนไทยมีกำลังตั้งตนได้อีก[2] เจ้าอนุวงศ์ได้บุกเข้าตีถึงจังหวัดนครราชสีมา แต่เสียทีให้กับ ท้าวสุรนารี ประกอบกับอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางยังคงจงรักภักดีต่อกรุงเทพฯ จึงส่งกำลังมาช่วยทัพไทยตีทัพเจ้าอนุวงศ์จนพ่ายแพ้ เจ้าอนุวงศ์ถูกจับตัวส่งลงไปกรุงเทพฯ พร้อมกับพระบรมวงศานุวงศ์ และเสด็จสวรรคตในพ.ศ. 2371

เมื่อกองทัพอาณาจักรสยามตีนครเวียงจันทน์ครั้งที่ 2 ในรัชกาลของเจ้าอนุวงศ์นี้ ฝ่ายสยาม (รัชกาลที่ 3) ได้สั่งให้ "ทำลายนครเวียงจันทน์ให้สิ้นซาก" และกวาดต้อนทรัพย์สินและผู้คนมากรุงเทพฯ อีกทั้งให้ล้มเลิกอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์เสีย มิให้มีเมืองและเจ้าครองนครอีกต่อไป นครเวียงจันทน์ที่จึงถูกทำลายกลายเป็นเมืองร้าง ในปี พ.ศ. 2371

อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง

เมื่อสูญเสียเอกราชใน พ.ศ. 2321 ในสมัยเจ้าสุริยวงศ์ พระองค์จึงถูกคุมตัวลงไปที่กรุงธนบุรี ภายหลังจึงถูกส่งคืนมาเป็นเจ้านครหลวงพระบาง และเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2334 บรรดาเสนาอำมาตย์จึงทูลเชิญเจ้าอนุรุธ พระอนุชาของเจ้าสุริยวงศ์ขึ้นครองราชย์ เมื่อเจ้านันทเสนแห่งเวียงจันทน์ยกทัพมาตีหลวงพระบางได้ เจ้าอนุรุธจึงถูกส่งลงไปขังที่กรุงเทพฯ อยู่ 4 ปี จึงได้เสด็จกลับมาขึ้นครองราชย์ตามเดิม และเสด็จสวรรคตใน พ.ศ. 2339 เจ้ามณฑาตุราช โอรสของเจ้าอนุรุธจะจึงได้ขึ้นครองเมืองแทนใน พ.ศ. 2360 ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จสวรรคต เจ้ามณฑาตุราชจึงได้เสด็จลงไปกรุงเทพฯ เพื่ออุปสมบทต่อหน้าพระบรมศพแล้วจึงเสด็จกลับมาครองครองราชย์ตามเดิม โดยในปี พ.ศ. 2370 เกิดเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ เจ้ามณฑาตุราชจึงได้ส่งกำลังพลไปช่วยกองทัพไทยตีเวียงจันทน์

เมื่อเจ้ามณฑาตุราชสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. 2379 ทางกรุงเทพฯ จึงตั้งให้เจ้าสุกเสริม โอรสของเจ้ามณฑาตุราชขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินหลวงพระบางใน พ.ศ. 2381 และสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. 2393 เจ้าจันทราจราชโอรสองค์ที่ 2 ของเจ้ามณฑาตุราชได้ครองราชสืบแทนและครองราชย์อยู่ 20 ปี จึงสวรรคตใน พ.ศ. 2414 ทำให้เจ้าอนุคำโอรสของเจ้ามณฑาตุราช ได้ครองราชสมบัติสืบต่อ ในรัชสมัยนี้เจ้าอนุคำนี้ได้เกิดกบฏฮ่อขึ้นทำให้พระองค์หนีไปอยู่ที่เมืองปากลาย รัฐบาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จึงได้ส่งกองทัพมาปราบ พร้อมทั้งปลดเจ้าอนุคำออกจากบัลลังก์ แล้วตั้งเจ้าคำสุกโอรสของเจ้าอนุคำขึ้นครองราชย์แทน ในพ.ศ. 2432

เจ้าคำสุกได้ ได้ขึ้นครองราชย์จนถึง พ.ศ. 2436 เกิดกรณีพิพาทสยาม-ฝรั่งเศส รัฐบาลสยามได้ยอมยกดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งหมดให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศส เจ้าคำสุกจึงเป็นพระเจ้าแผ่นดินหลวงพระบางภายใต้การอารักขาของฝรั่งเศส จนถึง พ.ศ. 2448 จึงสิ้นพระชนม์

อาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์

ภายหลังจากที่จำปาศักดิ์แยกเป็นอิสระจากเวียงจันทน์เมื่อ พ.ศ. 2257 โดยมีเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร ผู้เป็นหลานของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2321 ในสมัยของเจ้าไชยกุมาร นครจำปาศักดิ์ก็ต้องเสียเอกราชให้แก่ไทย ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2334 ได้เกิดกบฏขึ้นในนครจำปาศักดิ์ทำให้เจ้าไชยกุมารต้องเสด็จหนีแล้วไปสวรรคตในป่า แต่ท้าวฝ่ายหน้าแห่งบ้านสิงห์ท่า (เมืองยโสธร) กับพระประทุมวรราชสุริยวงศ์ (เจ้าคำผง) เจ้าเมืองอุบล ผู้เป็นพระเชษฐา ได้ยกกองกำลังไปปราบกบฏและตีเอาเมืองจำปาศักดิ์คืนมาได้ ทำให้ท้าวฝ่ายหน้าได้รับแต่งตั้งจากไทยให้เป็นเจ้านครจำปาศักดิ์มีนามว่า พระวิไชยราชขัตติยวงศา

เมื่อพระวิไชยราชขัตติยวงศาถึงแก่กรรมใน พ.ศ. 2350 ฝ่ายอาณาจักรสยามจึงได้แต่งตั้งเจ้าอนุ
โอรสของเจ้าไชยกุมาร ขึ้นเป็นเจ้าเมืองแทน แต่ก็ถึงแก่พิราลัย หลังรับสุพรรณบัตรเจ้าเมืองได้เพียง 3
วัน ฝ่ายไทยจึงได้แต่งตั้งให้เจ้าหมาน้อย โอรสของอุปราชสุริโย เป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ ต่อมาเกิดกบฏ
อ้ายสาเกียดโง้งขึ้นในเมือง ทำให้เจ้าหมาน้อยถูกส่งตัวลงไปยังกรุงเทพฯ และได้ถึงแก่กรรมที่กรุงเทพฯ
ในปี พ.ศ. 2370 เจ้าราชบุตรโย โอรสของเจ้าอนุวงศ์ ที่มีความชอบจากการปราบกบฏอ้ายสา จึงได้รับ
แต่งตั้งเป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ขึ้น เจ้าราชบุตรโยจึงถูกเจ้าสุยจับ
ตัวส่งให้แก่ทางกรุงเทพฯ เจ้าสุยจึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ใน พ.ศ. 2371

เมื่อเจ้าสุยถึงแก่พิราลัยใน พ.ศ. 2384 เจ้านาคผู้เป็นอุปราชจึงได้ครองเมืองสืบแทน จนถึงแก่
พิราลัยด้วยอหิวาตกโรคใน พ.ศ. 2396 ทางฝ่ายสยามจึงได้แต่งตั้งเจ้าคำใหญ่ ผู้เป็นโอรสของเจ้าสุย
ขึ้นเป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ มีนามว่า เจ้ายุติธรรมธร (คำใหญ่) จนถึง พ.ศ. 2402 ก็ถึงแก่กรรม เจ้าคำสุก
ผู้เป็นอนุชาจึงได้เป็นเจ้านครจำปาศักดิ์สืบแทน มีพระนามว่า เจ้ายุติธรรมธร (คำสุก) พระองค์ได้ส่ง
บุตรชายทั้ง 3 ไปยังกรุงเทพฯจนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ทั้งสามคนได้แก่ เจ้าราชดนัย (หุย)
เจ้าศักดิ์ประสิทธิ์ (เจ้าเบง) และเจ้าศักดิ์ประเสริฐ (เจ้าอูย)

เมื่อเกิดกรณีพิพาทสยาม-ฝรั่งเศส ฝ่ายอาณาจักรสยามได้ยกดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่
ฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2446 เมื่อเจ้ายุติธรรมธร (คำสุก) ถึงแก่พิราลัย เจ้าราชดนัย (หุย) ก็ได้รับแต่งตั้ง
จากฝรั่งเศสให้เป็นผู้ว่าการนครจำปาศักดิ์ ดังนั้นอาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์จึงมีฐานะเป็นอาณานิคม
ของฝรั่งเศส^{๑๕}

แคว้นเชียงใหม่

แคว้นเชียงใหม่ เป็นอาณาจักรอันเป็นหัวเมืองประเทศราชของราชวงศ์ตองอู ตั้งแต่ พ.ศ.
2207-2317 โดยข้าหลวงแห่งอังวะเป็นผู้บริหารราชการแผ่นดินเชียงใหม่ทั้งหมด

พ.ศ. 2207 พระเจ้าปเยแห่งอังวะได้ปฏิรูปการปกครองหัวเมือง รวมเอาล้านนาเป็นส่วนหนึ่ง
ของอาณาจักรรัตนปุระอังวะ ในฐานะ แคว้นเชียงใหม่ คู่กับแคว้นเชียงแสน พม่าได้ใช้ล้านนาเป็นฐาน
สำคัญในการยกกองทัพเข้าไปตีกรุงศรีอยุธยา และเป็นช่วงที่กรุงศรีอยุธยาแตกครั้งที่ 2

แคว้นเชียงใหม่ในฐานะหัวเมืองของอาณาจักรอังวะ (พ.ศ. 2207 - 2270)

1.เจ้าเมืองแพร์	พ.ศ. 2202 - 2215	(13 ปี)
2.อุปราชอึ้งแซะ (เจ้าเมืองอังวะ)	พ.ศ. 2215 - 2218	(3 ปี)
3.เจพุดราย	พ.ศ. 2218 - 2250	(32 ปี)
4.มังแรนร่า	พ.ศ. 2250 - 2270	(20 ปี)

แคว้นเชียงใหม่ในฐานะหัวเมืองอิสระ (พ.ศ. 2270 - 2306)

1.เทพสิงห์	พ.ศ. 2270 - 2270	(1 เดือน)
2.องค์คำ	พ.ศ. 2270 - 2302	(32 ปี)
3.องค์จันทร์	พ.ศ. 2302 - 2304	(2 ปี)
4.เจ้าขี้หูด (อดีตภิกษุวัดดวงดี)	พ.ศ. 2304 - 2306	(2 ปี)

แคว้นเชียงใหม่ในฐานะหัวเมืองของอาณาจักรอังวะ (พ.ศ. 2306 - 2317)

^{๑๕} สีลา วีระวง, พระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ กะสิดองสุดท้ายแห่งพระราชวงศ์เวียงจันทน์,
(เวียงจันทน์ : สบายดีการพิมพ์, 2512.) หน้า ๒๓.

1. โป่งภัยคามินี (โป่งเกาะเคียมณี) พ.ศ. 2306 - 2311 (5 ปี)

2. โป่งมยุງวน พ.ศ. 2311 - 2317 (6 ปี)

ดินแดนล้านนาในฐานะเมืองชั้นของพม่าไม่ได้มีความสงบสุข มีแต่การกบฏแก่งแย่งชิงอำนาจกันอยู่ตลอดเวลา หัวเมืองล้านนาพยายามพ่นมานมาโดยตลอด แต่ก็ไม่สำเร็จ จนกระทั่ง พระยาจำบ้าน (บุญมา) เจ้ากาวิละ และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สามารถตีเอาเชียงใหม่คืนมาได้ในปี พ.ศ. 2317 ทำให้อิทธิพลของพม่าหมดไปจากแผ่นดินล้านนา^{๑๖}

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบรัฐและการปกครอง

2.3.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐ ประเทศ และชาติ

ความหมายของ รัฐ กับ ประเทศ และ ชาติ คำว่า รัฐ เป็นภาษาอังกฤษว่า State หมายถึงชุมชนทางการเมือง หรือความผูกพันทางการเมือง (political unity) โดยมีประชาชนอยู่ภายใต้ระบบการเมืองกับอธิปไตยเดียวกัน และมีเอกราชในฐานะที่เป็นรัฐ

ส่วนคำว่า ประเทศหรือ Country และชาติหรือ Nation มีความหมายแตกต่างจากคำว่ารัฐ ดังนี้

คำว่า ประเทศ มุ่งเน้นที่จะกล่าวถึงดินแดนหรืออาณาเขตที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลเดียวกันเท่านั้น โดยไม่จำเป็นว่าประเทศนั้น จะต้องมียุติปไตยเฉกเช่นรัฐแต่อย่างใด

คำว่า ชาติ มีความหมายลึกซึ้งกว่ารัฐ เพราะมุ่งหมายใช้กับประชาชนหรือสังคมมากกว่าจะใช้กับดินแดนดังประเทศ และยังหมายถึง ความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรม เช่น เผ่าพันธุ์ ภาษา ศาสนา กับประสบการณ์ร่วมกันในทางประวัติศาสตร์ หรือ วิวัฒนาการทางการเมือง การปกครองความหมายของรัฐ

Roger Benjamin และ Raymond Duvall เสนอว่า ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่ ๔ แนวคิด ดังต่อไปนี้

1) รัฐในฐานะที่เป็นรัฐบาล (The State as Government) หมายความว่า กลุ่มบุคคลที่ดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจในการตัดสินใจในสังคมการเมือง

2) รัฐในฐานะที่เป็นระบบราชการ (The State as Public Bureaucracy) หรือเครื่องมือทางการบริหารที่เป็นปีกแผ่น และเป็นระเบียบทางกฎหมายที่มีความเป็นสถาบัน

3) รัฐในฐานะที่เป็นชนชั้นปกครอง (The State as Ruling Class)

4) รัฐในฐานะที่เป็นโครงสร้างทางอุดมการณ์ (The State as Normative Order)^{๑๗}

ทฤษฎีกำเนิดของรัฐ มีความคิดเรื่องกำเนิดของรัฐดังนี้

^{๑๖} ลัดดาวัลย์ แซ่เขียว, 200 ปี พม่าในล้านนา, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), 2545.) หน้า 181.

^{๑๗} บรรพตวีระสัย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และสุรพันธ์ ทับสุวรรณ, รัฐศาสตร์ทั่วไป, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542). หน้า 23.

1. ทฤษฎีเทวสิทธิ์ (Theory of the Divine Right) เชื่อว่ารัฐมีกำเนิดจากพระเจ้า กล่าวคือ พระเจ้าเป็นผู้ประทานดินแดนสร้างมนุษย์ ให้อำนาจตั้งรัฐบาล มอบอำนาจอธิปไตยให้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า พระเจ้า คือ ผู้ที่กำหนดกฎเกณฑ์การปกครองทั้งหมดให้ทฤษฎีนี้ก่อให้เกิดผลสำคัญหลายประการ คือ

- 1) รัฐเกิดจากพระประสงค์ของพระเจ้า
- 2) มนุษย์มิได้เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างรัฐ แต่เป็นเพียงองค์ประกอบของรัฐ
- 3) ผู้ปกครองรัฐได้อำนาจปกครองมาจากพระเจ้า ผู้ใดฝ่าฝืนอำนาจรัฐ ผู้นั้นฝ่าฝืนโองการพระเจ้า
- 4) ประชาชนในรัฐจะต้องเชื่อฟังอำนาจรัฐโดยเคร่งครัด

2. ทฤษฎีสัญญาประชาคม (Theory of the Social Contract) เป็นทฤษฎีที่คัดค้านต่อทฤษฎีเทวสิทธิ์ในข้อสำคัญหลายประการ ทั้งนี้ ทฤษฎีใหม่นี้เป็นผลมาจากความคิดของ Thomas Hobbes (1588-1679), John Locke (1632-1704), Jean Jacques Rousseau (1712-1778) ทฤษฎีใหม่มีสาระสำคัญดังนี้

- 1) รัฐเกิดจากมนุษย์ หรือมนุษย์เป็นผู้สร้างรัฐต่างหาก
- 2) ในการสร้างรัฐ มนุษย์มารวมเข้าด้วยกันโดยมีเจตนาแน่นอน เสมือนทำสัญญา ร่วมกันว่า จะผูกพันกัน เผชิญทุกข์เผชิญสุข ร่วมกัน
- 3) การที่มนุษย์มาผูกพันร่วมกันเช่นนี้ ถือว่าเป็นการทำสัญญาประชาคมขึ้น รัฐและรัฐบาล จึงเกิดจากสัญญาของมนุษย์ ถ้ารัฐบาลปกครองไม่เป็นธรรม ก็ถือว่าผิดสัญญาประชาคม รัฐบาลจะต้องรับผิดชอบต่อประชาชนในฐานะคู่สัญญา
- 4) รัฐบาลจะต้องกระทำตามเจตนารมณ์ของประชาชน ซึ่ง รูสโซ เรียกว่า General Will โดยเฉพาะในข้อที่ว่า เจตนารมณ์ของประชาชนย่อมอยู่เหนือสิ่งอื่นใด รัฐบาลจะละเมิดมิได้

3. ทฤษฎีพลังกำลัง (Theory of Force) ซึ่งเชื่อว่ารัฐเกิดขึ้นจากการยึดครองและการใช้กำลัง บังคับ ทฤษฎีนี้เองที่นำไปสู่ความเชื่อในเรื่อง ชาตินิยม และความคิดที่ว่า รัฐคืออำนาจ ซึ่งอยู่เหนือศีลธรรมทั้งปวง

4. ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Theory of Evolution) ของอริสโตเติล ทฤษฎีนี้มีลักษณะเป็นจริงมากกว่าทฤษฎีก่อน ๆ โดยที่มีสาระ สำคัญว่า รัฐเกิดขึ้นจากวิวัฒนาการในทางการเมืองของมนุษย์ เมื่อเริ่มต้นมนุษย์รวมกันอยู่เป็นกลุ่มเล็กๆ มีความผูกพันทางสายโลหิต มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ดังที่เราเรียกกลุ่มเล็กๆ นี้ว่า เป็นวงศ์าคณาญาติกัน ต่อมาก็คลี่คลายขยายตัวรวมเอากลุ่มชนซึ่งอยู่ในสถานที่เดียวกัน หรือใกล้เคียงกันเข้าด้วยกัน มีหัวหน้าร่วมกัน มีศาสนาหรือลัทธิความเชื่อถืออันเดียวกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีเดียวกัน สังคมประเภทนี้คงเรียกว่าเป็นสังคมร่วมเผ่าพันธุ์ ซึ่งยอมกว้างขวางกว่าสังคมประเภทวงศ์าคณาญาติ ต่อมาสังคมเผ่าพันธุ์ขยายตัวขึ้นจนกลายเป็นนครใหญ่ เช่น นครรัฐกรีกในสมัยโบราณ และในที่สุดหลายรัฐหรือนครรัฐก็รวมเข้าด้วยกันเป็นจักรวรรดิ มีการปกครองที่ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค จวบจนถึง รัฐชาติ ประเทศ ในปัจจุบัน^{๑๘}

^{๑๘} บรรพตวีระสัย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และสุรพันธ์ ทับสุวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

องค์ประกอบของรัฐ

อนุสัญญามอนเตวิเดโอ ว่าด้วย สิทธิและหน้าที่ของรัฐ (The Montevideo Convention on the Rights and Duties of States) ค.ศ. 1933 มาตรา 1 (Article 1) ได้อธิบายองค์ประกอบของรัฐเพื่อวัตถุประสงค์ในทางกฎหมายระหว่างประเทศว่า

รัฐประกอบด้วย

1. ประชากร (Population) รัฐทุกรัฐจะต้องมีประชาชนอาศัยอยู่อย่างถาวร
2. ดินแดน (Territory) รัฐทุกรัฐจะต้องมีอาณาเขตพื้นดิน พื้นน้ำและพื้นอากาศอันแน่นอนและมั่นคง
3. รัฐบาล (Government) หมายถึง หน่วยงานที่มีอำนาจในการปกครองประเทศ มิอิสระจากการควบคุมของรัฐอื่น ๆ
4. อำนาจอธิปไตย (Sovereignty) หมายถึง อำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศทำให้รัฐสามารถดำเนินการปกครองภายใน และภายนอกประเทศ

วิวัฒนาการของรัฐกับการปกครอง

จำแนกลักษณะออกได้ดังต่อไปนี้

1. นครรัฐ (city – state) เป็นเมืองขนาดเล็ก ๆ เช่น นครรัฐกรีก เป็นต้น
2. รัฐศักดินา (feudal state) เป็นการปกครองในระบบศักดินา ในโครงสร้างแบบพีระมิด ได้แก่ พระมหากษัตริย์ ขุนนางลำดับต่าง ๆ และข้าทาส เป็นต้น
3. รัฐชาติ (nation state) เป็นการปกครองที่มีวิวัฒนาการในยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 15
 - 3.1. ระบบพระมหากษัตริย์ เรียกว่าระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
 - 3.2. ระบบประชาธิปไตย สมัยแห่งเหตุผล ยอมรับว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน เกิดขึ้นในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18
 - 3.3. ระบบเผด็จการ เกิดขึ้นขณะที่ระบบประชาธิปไตยมีความล้มเหลว เกิดความแตกแยกทางความคิดและสถานการณ์โลกกำลังเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เป็นต้น

รูปแบบของรัฐ

รูปของรัฐที่ปรากฏอยู่นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถจำแนกออกได้ 2 ประเภท คือ

1. รัฐเดี่ยว (Unitary State) คือ รัฐที่มีศูนย์กลางในการเมืองและการปกครองรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว เป็นรัฐซึ่งมีเอกภาพไม่ได้แยกออกจากกัน มีการใช้อำนาจอสูงสุดทั้งภายในและภายนอกโดยองค์กรเดียวกันทั่วดินแดนของรัฐ อำนาจอสูงสุดในที่นี้ ก็คือ อำนาจอธิปไตย (อำนาจอธิปไตยบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ) ในรัฐเดี่ยว บุคคลทุกคนในประเทศจะอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของอำนาจแห่งเดียวกันนี้ ทุกคนจะอยู่ในระบอบการปกครองเดียวกัน และอยู่ใต้บังคับบัญชาของกฎหมายอย่างเดียวกัน

ตัวอย่างรัฐเดี่ยวมีในทุกทวีป เช่น ไทย ฯลฯ รัฐเดี่ยวนั้น ไม่จำเป็นต้องตั้งอยู่บนผืนแผ่นดินเดียวกัน และติดต่อกันไป ตัวอย่างเช่น ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย เป็นต้น

2. รัฐรวม คือ รัฐต่างๆ ตั้งแต่ 2 รัฐขึ้นไป ซึ่งได้เข้ามารวมกันภายใต้รัฐบาลเดียวกัน หรือ ประมุขเดียวกัน อาจด้วยความสมัครใจของทุกรัฐเพื่อประโยชน์ร่วมกัน โดยที่แต่ละรัฐต่างก็ยังคงมีสภาพเป็นรัฐอยู่อย่างเดิม เพียงแต่การใช้อำนาจอธิปไตยได้ถูกจำกัดลงไปบ้าง มากบ้างน้อยบ้างตามแต่รัฐธรรมนูญจะกำหนด หรือตามแต่ข้อตกลงที่ได้ให้ไว้ ทั้งนี้ เพราะว่าได้นำเอาอำนาจนี้บางส่วนมาให้รัฐบาล หรือ ประมุข เป็นผู้ใช้ ซึ่งแต่ละรัฐนั้นอยู่ภายใต้อำนาจสูงสุดเดียวกัน โดยที่รัฐรวมในรูปแบบอื่น เช่น สมาพันธรัฐ นั้น ส่วนมากก็ได้กลายเป็นอดีตกันไปหมดแล้ว ยกเว้นกรณี สหพันธรัฐ เท่านั้น ประเทศที่เป็นรัฐรวมหลายรัฐที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ล้วนอยู่ในรูปแบบของ สหรัฐ หรือ สหพันธรัฐ ทั้งสิ้น

ลักษณะสำคัญของรูปแบบรัฐบาลตามแบบ สหพันธรัฐ (Federalism) คือ การแบ่งแยกอำนาจ (Division of Power) ระหว่างรัฐบาลกลาง (Central Government) และรัฐบาลมลรัฐ (State Government) โดยที่องค์ประกอบของแต่ละหน่วยที่ มารวมตัวกันเป็นสหพันธรัฐ ต้องมีขอบเขตอาณาบริเวณที่ชัดเจน และทั้งรัฐบาลกลาง และรัฐบาลท้องถิ่นต่างมีอำนาจโดยตรงจากรัฐธรรมนูญของตนเอง และเป็นอำนาจที่ไม่ก้าวท้าวซึ่งกันและกัน อีกทั้งการสร้างสมดุลระหว่างอำนาจระหว่างท้องถิ่น และรัฐบาลกลางเป็นสิ่งที่จะต้องคำนึงอย่างยิ่ง

ดังนั้น มลรัฐจึงมีอำนาจที่จะสามารถควบคุม ดูแลประชาชนภายในมลรัฐของตน แต่หลักการสำคัญ คือ อำนาจนั้นต้องไม่ขัดกับความต้องการ และสวัสดิภาพของชาติโดยส่วนรวมอำนาจ โดยที่หน้าที่ซึ่งแต่ละมลรัฐมีภายในรัฐของตนได้ ก็อย่างเช่น การศึกษา การสาธารณสุข กฎหมายการแต่งงาน การหย่าร้าง การเก็บภาษีท้องถิ่น การควบคุม และดำเนินการเลือกตั้ง ดังนั้น แม้ว่ารัฐสองรัฐจะอยู่ติดกันแต่อาจมีกฎหมายในเรื่องเดียวกันต่างกันได้

การมีรัฐบาลรูปแบบสหพันธรัฐก็เพื่อจัดสรรอำนาจให้คนกลุ่มต่างๆ ภายในประเทศที่มีความเป็นอิสระในการตัดสินใจ และดำรงไว้ซึ่งแบบแผนความเชื่อ และวิถีชีวิตที่ตนต้องการโดยที่ไม่เป็นอุปสรรคต่อสวัสดิภาพ และความมั่นคงของชาติ โดยลักษณะที่สำคัญของสหพันธรัฐ ได้แก่

1) มีรัฐธรรมนูญเป็นลายลักษณ์อักษร (written constitution) เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการแบ่งแยกอำนาจ เนื่องจากทั้งรัฐบาลกลาง และรัฐบาลท้องถิ่นต่างต้องการหลักประกันที่มั่นคงจากรัฐธรรมนูญว่าสิทธิอำนาจของตนจะไม่ถูกลบล้าง

2) สถาบันนิติบัญญัติในระบบสหพันธรัฐโดยทั่วไปจะประกอบด้วยสองสภา สภาหนึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนทั้งประเทศ ส่วนอีกสภาหนึ่งทำหน้าที่แทนประชาชนในมลรัฐ หรือรัฐบาลท้องถิ่น

3) รัฐบาลท้องถิ่นมีสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไข (amendment) รัฐธรรมนูญของรัฐบาลกลาง

4) ระบบสหพันธรัฐค้ำประกันถึงศักดิ์ และสิทธิที่เท่าเทียมกันของรัฐสมาชิก โดยไม่ให้ความสำคัญกับขนาด หรือจำนวนประชากรของรัฐ เช่น วุฒิสมาชิกของสหรัฐอเมริกาจำนวนเท่ากัน คือ รัฐละ 2 คน เป็นต้น

5) ระบบสหพันธรัฐมีรูปแบบรัฐบาลแบบกระจายอำนาจ (decentralized) ออกไปตามที่ต่างๆ และการรวมศูนย์อำนาจไม่อาจทำได้ นอกจากต้องล้มล้างโครงสร้าง และเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญ

ตัวอย่างประเทศที่ปกครองแบบสหพันธรัฐ เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย เยอรมัน เป็นต้น

ระบอบการปกครอง

ระบอบการปกครอง (Regime of Government) หมายถึง แนวความคิดรวบยอด หรือ ลัทธิทางการเมืองที่นำมาใช้เป็นหลักในการปกครองรัฐ การวางระบบการเมือง การกำหนดสิทธิเสรีภาพราษฎร ฯลฯ ระบอบการปกครองของประเทศต่างๆ ในโลกนี้ อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ระบอบใหญ่ๆ คือ

1 ระบอบประชาธิปไตย

คำว่า Democracy มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก 2 คำ คือ Demos แปลว่า พลเมือง / ประชาชน และ Kratos แปลว่า การปกครอง / รัฐบาล / อำนาจปกครอง จากรากศัพท์ดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า ประชาธิปไตย มีความหมายอยู่ในตัวแล้วว่า ประชาชนเป็นใหญ่ กล่าวคือ เป็นการปกครองที่อำนาจสูงสุดของรัฐบาลเป็นของประชาชน หรือเป็นการปกครองโดยประชาชน หรือหมายถึงการปกครองที่อำนาจสูงสุดอยู่ที่ประชาชนในประเทศไทย คำว่า ประชาธิปไตย นี้ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร) คือ ผู้ที่บัญญัติศัพท์คำนี้ขึ้นมา จนในที่สุด ก็เป็นที่แพร่หลายทั่วไปคำว่าประชาธิปไตย จำแนกความหมายได้เป็น 3 แนวทาง คือ

1. ความหมายที่เป็นอุดมการณ์ทางการเมือง คำว่า ประชาธิปไตยในความหมายแรกนี้ก็จะหมายถึง อุดมการณ์ทางการเมือง คือ ลักษณะที่ถือว่าอำนาจสูงสุดของรัฐบาลเป็นของประชาชน

2. ความหมายที่เป็น รูปแบบ การปกครอง หรือ ระบอบ การปกครองรูปแบบหนึ่ง คำว่าประชาธิปไตย จะเป็นลักษณะการกำหนดระบอบ หรือ กรอบการปกครองรูปแบบหนึ่งที่มีวิธีการที่แสดงให้เห็นว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย หรือ อำนาจสูงสุดของรัฐ

3. ความหมายที่เป็น วิถีชีวิตของประชาชนในประเทศ หรือในรัฐนั้นๆ คำว่า ประชาธิปไตย จะเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตของประชาชน ซึ่งมีความเข้าใจ และเคยชินกับการดำเนินชีวิตในลักษณะดังกล่าว ตลอดจนถึงการมี สำนักพลเมือง อย่างเช่น การเป็นผู้มีเหตุผล การยอมรับศักดิ์ศรีของบุคคล การตัดสินใจกระทำใดๆ โดยอาศัยเสียงส่วนใหญ่ การไม่นิยมความรุนแรงในการแก้ปัญหา การยอมรับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เป็นต้น

หลักการสำคัญ หรือ หลักเกณฑ์มูลฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยสรุปแล้ว อาจเห็นได้ว่า จะมีหลักการสำคัญๆ อยู่ 4 ประการด้วยกัน คือ

1. หลักอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน (popular sovereignty) หรือ อำนาจสูงสุดในการปกครองอยู่ที่ประชาชน นั่นเอง ดังนั้น ในฐานะที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ประชาชนจึงมีสิทธิตั้งรัฐบาลและล้มรัฐบาลได้

2. หลักสิทธิและเสรีภาพต่างๆ (government of law, not of men) ประชาชนได้รับหลักประกันว่า รัฐบาลจะไม่ล่วงล้ำสิทธิเสรีภาพ หรือ กระทำการใดๆ อันเป็นการรบกวนถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชน

3. หลักความสูงสุดของกฎหมาย ซึ่งเน้นความเท่าเทียมกันของมนุษย์ทุกคน โดยให้ความคุ้มครองทางกฎหมายอย่างทัดเทียมกัน (equal protection under law) โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ (discrimination)

4. หลักการเสียงข้างมาก (majority rule) แม้ว่าประชาธิปไตยจะเป็นการปกครองที่ในยึดมั่นเสียงข้างมาก แต่ก็จะต้องรับฟังเสียงข้างน้อยด้วย โดยให้ความเป็นธรรมแก่ฝ่ายข้างน้อย

๒. ระบอบเผด็จการ

ระบอบการปกครองแบบเผด็จการ (Dictatorship) หรือ อำนาจนิยม เป็นระบอบที่ดำรงอยู่ในชั่วตรรกกันข้ามกับระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ ระบอบที่มีการรวบอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ให้อำนาจอยู่ในมือคนเพียงคนเดียว หรือ กลุ่มคนเพียงไม่กี่คน รัฐบาลไม่ต้องรับผิดชอบต่อผู้ใด ระบอบเผด็จการมักจะมีหลักการพื้นฐานสำคัญๆ อย่างเช่นว่า

- 1) การปกครองระบอบนี้ จะเป็นระบอบแห่งการผูกขาดอำนาจทางการเมือง
- 2) ในระบอบการปกครองเหล่านี้ เสรีภาพต่างๆ ทางการเมืองมีน้อยหรือไม่มีเลย
- 3) ฝ่ายค้านถูกยุบเลิกหรือถูกจำกัดจนไม่มีความหมายอะไรเลย
- 4) ประการอื่นๆ อย่างเช่น การใช้ระบบพรรคการเมืองพรรคเดียวเข้ามาแทนที่ระบบพรรคการเมืองหลายพรรค หรือ บางครั้งอาจไม่มีพรรคการเมืองได้เลย / การที่ระบบการเลือกตั้งที่มีอยู่เป็นเรื่องของความต้องการที่จะแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่อยู่ได้ปกครองได้รับรอง และยอมรับอำนาจของผู้ปกครองแล้ว หาใช่ เป็นการให้ผู้อยู่ได้ปกครองเลือกเฟ้นตัวผู้ปกครองแต่อย่างใด เป็นต้น

๓. ระบบรัฐบาล

ระบบรัฐบาล (System of Government) คือ การจัดรูปแบบ โครงสร้าง และอำนาจหน้าที่ขององค์กรหลักทางการเมือง ที่เรียกว่า รัฐบาลในความหมายกว้าง อำนาจหน้าที่ในที่นี้ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรต่างๆ ทางการเมืองด้วยระบบรัฐบาลที่สำคัญ มีอยู่ด้วยกันใน 3 รูปแบบใหญ่ๆ ดังนี้ คือ

3.1. ระบบรัฐสภา (Parliamentary System)

ในบรรดาระบบรัฐบาลทั้งหลาย ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ระบบรัฐสภา (นายกรัฐมนตรี) เป็นระบบที่พัฒนามายาวนานที่สุด และเป็นระบบที่นิยมแพร่หลายในประเทศประชาธิปไตยมากที่สุดในขณะนี้ ระบบดังกล่าว เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศอังกฤษ โดยที่ ลักษณะสำคัญของระบบรัฐสภา เช่น

- 1) ไม่มีหลักการแบ่งแยกอำนาจอย่างเคร่งครัด
- 2) ประมุขของประเทศเป็นคนละคนกับหัวหน้ารัฐบาล
- 3) ประมุขของประเทศไม่ต้องรับผิดชอบต่อทางการเมือง
- 4) สภามาจากการเลือกตั้งของประชาชน และรัฐบาลมาจากความไว้วางใจของสภา

- 5) สภามีอำนาจควบคุมการทำงานของรัฐบาล
 - 6) รัฐบาลเสนอให้ประมุขของรัฐยุบสภาได้
- โดยที่มีประเทศซึ่งใช้ระบบรัฐสภา ได้แก่ ไทย อังกฤษ ญี่ปุ่น ฯลฯ

3.2 ระบบประธานาธิบดี (Presidential System)

ระบบรัฐสภาที่กำลังพัฒนาอยู่ในหลายประเทศนั้น สหรัฐอเมริกาก็ได้มีการให้กำเนิดระบบรัฐบาลแบบใหม่ คือ แบบประธานาธิบดีขึ้น โดยที่ ลักษณะสำคัญของระบบประธานาธิบดี เช่นว่า

- 1) ยึดหลักการแบ่งแยกอำนาจค่อนข้างเคร่งครัด
- 2) ประมุขของประเทศเป็นคนเดียวกับหัวหน้ารัฐบาล
- 3) ประมุขของประเทศต้องรับผิดชอบทางการเมือง
- 4) สภามาจากการเลือกตั้งของประชาชน และรัฐบาลก็มาจากการเลือกตั้งของประชาชนด้วย

เช่นกัน

- 5) สภามีอำนาจควบคุมการทำงานของรัฐบาล
- 6) ไม่มี การยุบสภา

โดยมีประเทศที่ใช้ระบบประธานาธิบดี ได้แก่ สหรัฐอเมริกา อาร์เจนตินา บราซิล ฯลฯ

3.3 ระบบกึ่งประธานาธิบดีกึ่งรัฐสภา (Semi-Presidential-Parliamentary System)

ระบบดังกล่าว เกิดในประเทศฝรั่งเศส ราวๆ ค.ศ. 1957-1958 เนื่องด้วยเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอย่างหนัก ทำให้นายพลชาร์ลส์ เดอโกล์ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เพราะเห็นว่า ทั้งระบบรัฐสภา และระบบประธานาธิบดี มีข้อเด่นและข้อด้อย จึงได้นำเอาเอกลักษณ์เด่นของทั้งสองระบบมาผนวกและผสมผสานกันเพื่อใช้กับฝรั่งเศส อันนำไปสู่ระบบกึ่งประธานาธิบดี กึ่งรัฐสภา ในที่สุดโดยที่ ลักษณะสำคัญของระบบ กึ่งประธานาธิบดี กึ่งรัฐสภา เช่น

- 1) มีประมุขซึ่งมาจากการเลือกตั้ง เรียกว่า ประธานาธิบดี

2) ประธานาธิบดีเป็นประมุขของรัฐ มิใช่ หัวหน้ารัฐบาล หัวหน้ารัฐบาล คือ นายกรัฐมนตรี ซึ่งประธานาธิบดีแต่งตั้ง ประธานาธิบดีอาจแต่งตั้งผู้ใดเป็นนายกรัฐมนตรี และอาจถอดถอนนายกรัฐมนตรีได้โดยไม่ต้องมีการลงนามรับสนอง

3) นายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้ารัฐบาล ซึ่งประกอบด้วยรัฐมนตรีต่างๆ การทำงานของคณะรัฐมนตรีเป็นไปเหมือนกับรัฐบาลในระบบรัฐสภา

4) คณะรัฐมนตรีเป็นผู้กำหนดนโยบายในการปกครองประเทศ และต้องรับผิดชอบต่อสภา เช่น อาจถูกตั้งกระทู้ได้ หรือ สภาอาจเปิดอภิปรายเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะก็ได้

- 5) ประธานาธิบดียุบสภาผู้แทนราษฎรได้ สาระข้อนี้คล้ายกับในระบบรัฐสภา

6) ประธานาธิบดีมีอำนาจมากขึ้นกว่าในระบบรัฐสภาโดยทั่วไป เช่น เป็นประธานในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ใช้อำนาจพิเศษ หรือ มาตรการที่จำเป็นในสถานการณ์สำคัญได้ จนดูเหมือนประธานาธิบดีในระบบประธานาธิบดี

7) จำกัดอำนาจหรือบทบาทของรัฐสภาในการออกกฎหมายอย่างมาก เช่น ออกกฎหมายได้ บางประเภทตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดเท่านั้น นอกจากนั้นให้ฝ่ายบริหารออกเป็นกฎหมายอื่นได้ ใน บางกรณีรัฐบาลอาจขออำนาจจากรัฐสภา เพื่อออกข้อกำหนดได้เองภายในระยะเวลาที่กำหนดอีกด้วย

8) ไม่ยึดหลักการแบ่งแยกอำนาจอย่างในระบบประธานาธิบดี หากแต่ยอมให้ฝ่ายบริหารและ ฝ่ายนิติบัญญัติเกี่ยวข้อกันได้ เช่น รัฐสภามีอำนาจควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลได้ รัฐบาลต้องบริหารโดยความไว้วางใจของรัฐสภา แต่สมาชิกรัฐสภาจะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในเวลา เดียวกันไม่ได้ เฉพาะประการนี้เหมือนกันกับในระบบประธานาธิบดี^{๑๙}

2.3.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทย

การปกครองของไทยในการวิจัยครั้งนี้จะเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยคณะราษฎร นำโดยพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นับเป็นการ เปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่สุดในการเมืองการปกครองของไทย เพราะเป็นการเปลี่ยนจากระบบการ ปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบการปกครองโดยรัฐธรรมนูญมีเป้าหมายจะ สถาปนาระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เป็นหลักในการปกครอง^{๒๐}

เมื่อคณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้สำเร็จแล้ว จากนั้นมีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ อาจถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรก แม้จะเป็นกฎหมายที่ใช้ชั่วคราวก็ตาม และหลังจากนั้น ประเทศไทยก็ปกครองโดยมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักมาโดยตลอด แม้ว่าจะมีการยกเลิกรัฐธรรมนูญบ้างแต่ ก็เป็นการชั่วคราวชั่วคราว ในที่สุดก็ต้องมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นมาทดแทนเสมอ ดังนั้น การ ปกครองของไทยนั้นพยายามที่จะยึดหลักการปกครองโดยกฎหมาย คือ ให้มีบทบัญญัติ กฎเกณฑ์ กติกาที่แน่นอนเป็นแนวทางในการปกครอง

รัฐธรรมนูญและธรรมนูญการปกครองของไทยทุกฉบับประกาศเจตนารมณ์ไว้ชัดเจนว่า ต้องการให้ประเทศไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งอาจ วิเคราะห์แยกแยะหลักการสำคัญๆ ของการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยได้ดังนี้

๑. อำนาจอธิปไตยและการใช้อำนาจอธิปไตย รัฐธรรมนูญและธรรมนูญการปกครองทุกฉบับ กำหนดอำนาจอธิปไตยซึ่งถือเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครอง ให้มีการแบ่งแยกการใช้ออกเป็น ๓ ส่วน คือ (๑) อำนาจนิติบัญญัติ หรืออำนาจในการออกกฎหมาย (๒) อำนาจบริหาร หรืออำนาจในการนำ กฎหมายไปบังคับใช้ และบำบัดทุกข์บำรุงสุขประชาชน และ(๓) อำนาจตุลาการ หรืออำนาจในการ ตัดสินคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย เมื่อมีข้อขัดแย้งเกิดขึ้น องค์กรที่ใช้อำนาจทั้ง 3 ส่วนนี้ คือ รัฐสภา เป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติ รัฐบาล หรือคณะรัฐมนตรีเป็นผู้ใช้อำนาจบริหาร และ ศาล เป็นผู้ใช้อำนาจ ตุลาการ โดยใช้ในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์

๒. รูปแบบของรัฐ ประเทศไทยมีรูปแบบเป็นรัฐเดี่ยว รัฐธรรมนูญและธรรมนูญการปกครอง ทุกฉบับกำหนดไว้ว่า ประเทศไทยเป็นอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวจะแบ่งแยกมิได้ มีศูนย์อำนาจทาง การเมืองและการปกครองมาจากแหล่งเดียวกัน ประชาชนทั้งหมดอยู่ภายใต้เอกราช ซึ่งจะต้องปฏิบัติ

^{๑๙} บรรพตวีระชัย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และสุรพันธ์ ทับสุวรรณ, เรื่องเดียวกัน. หน้า 2๕.

^{๒๐} นรนิติ เศรษฐบุตร, “๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕”, สารานุกรมการเมืองไทย, (กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙).

ตามอำนาจหนึ่งอำนาจเดียว พร้อมทั้งอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญและกฎหมายเดียวกัน การใช้อำนาจอธิปไตยทั้งภายในและภายนอกประเทศเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งประเทศ การปกครองภายในประเทศ แม้จะมีการแบ่งอำนาจการปกครองไปตามเขตการปกครอง เช่น จังหวัด อำเภอ ก็เป็นเพียงการแบ่งอำนาจตามลักษณะการปกครองส่วนภูมิภาค เพื่อแบ่งเบาภาระของรัฐบาลในส่วนกลาง และความสะดวกของประชาชนในการรับบริการจากรัฐ อำนาจที่แท้จริงยังคงอยู่ที่รัฐบาลในส่วนกลาง หน่วยงานในภูมิภาคเป็นเพียงผู้รับเอาไปปฏิบัติเท่านั้น ไม่สามารถที่จะกำหนดการดำเนินการในความรับผิดชอบของตนโดยอิสระ

สำหรับการปกครองในระดับท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล สุขาภิบาล รวมทั้งการปกครองรูปกรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา นั้น แม้จะมีอิสระพอสมควรในการดำเนินการ และมีการเลือกตั้งเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง มีลักษณะในการกระจายอำนาจ การปกครองแต่ก็ยังไม่เป็นอิสระหรือการปกครองตนเองอย่างแท้จริง รัฐบาลในส่วนกลางยังมีส่วนเข้าไปควบคุมหรือร่วมในการดำเนินการอยู่ด้วย อย่างไรก็ตามการปกครองระดับท้องถิ่นนี้มีส่วนในการฝึกประชาชน ให้รู้จักการปกครองตนเองตามหลักการประชาธิปไตย

๓. ประมุขแห่งรัฐ รัฐธรรมนูญและธรรมนูญการปกครองทุกฉบับกำหนดรูปแบบการปกครองไว้ว่าเป็น แบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และ กำหนดไว้อย่างชัดเจน เทิดทูนพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันสูงสุด ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะผู้ใดจะละเมิดมิได้ รัฐธรรมนูญกำหนดว่า ผู้ใดจะกล่าวหาหรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใดๆ มิได้ พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ จึงมีกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยปกติรัฐธรรมนูญกำหนดให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นของประชาชนโดยใช้อำนาจนิติบัญญัติผ่านทางรัฐสภา อำนาจบริหารผ่านทางคณะรัฐมนตรี และอำนาจตุลาการผ่านทางศาล การกำหนดเช่นนี้ หมายความว่าอำนาจต่างๆ จะใช้ในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ซึ่งในความเป็นจริงอำนาจเหล่านี้มีองค์กรเป็นผู้ใช้ ดังนั้นการที่บัญญัติว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการผ่านทางองค์กรต่างๆ นั้นจึงเป็นการเฉลิมพระเกียรติ แต่อำนาจที่แท้จริงอยู่ที่องค์กร ที่เป็นผู้พิจารณานาขึ้นทุกเกล้าฯ ถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย

๔. สิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของประชาชน รัฐธรรมนูญได้กำหนดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยไว้อย่างกว้างขวาง สิทธิ และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ นี้เป็นไปตามแนวทางประชาธิปไตย คือ มีการระบุสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานต่างๆ ไว้ครบครัน เช่น เสรีภาพในการแสดงออกในการชุมนุมโดยสงบ และปราศจากอาวุธในการสมาคมหรือรวมกลุ่ม เป็นต้น รวมทั้งมีหลักประกัน ในเรื่องสิทธิต่างๆ คือ การละเมิดสิทธิจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเท่านั้น อย่างไรก็ตามรัฐธรรมนูญมีข้อจำกัดในเรื่องสิทธิและเสรีภาพ คือ จะต้องไม่ให้เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ เป็นต้น ส่วนหน้าที่ของชนชาวไทยทุกคนตามรัฐธรรมนูญ มีดังนี้

๑) บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่ง ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญนี้

๒) บุคคลมีหน้าที่ที่จะใช้สิทธิในการเลือกตั้งโดยสุจริต

๓) บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ

๔) บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหารตามที่กฎหมายบัญญัติ

- ๕) บุคคลมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย
- ๖) บุคคลมีหน้าที่เสียภาษีอากรตามที่กฎหมายบัญญัติ
- ๗) บุคคลมีหน้าที่ช่วยเหลือราชการตามที่กฎหมายบัญญัติ
- ๘) บุคคลมีหน้าที่รับการศึกษาอบรมตามที่กฎหมายบัญญัติ
- ๙) บุคคลมีหน้าที่พิทักษ์และป้องกันศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ
- ๑๐) บุคคลมีหน้าที่รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายบัญญัติ

2.3.๓ พระมหากษัตริย์กับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

พระราชดำรัสรัชกาลที่ ๗ ในวันพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ปวงชนชาวไทย เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ความว่า "ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร" ประเทศ

ไทยจึงถือเอาวันที่ ๑๐ ธันวาคม ของทุกปีเป็นวันรัฐธรรมนูญ ในทุกๆ ปีที่ผ่านมาเมื่อถึงกำหนดวันรัฐธรรมนูญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ หรือไม่ก็จะทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ เป็นผู้แทนพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปทรงวางพวงมาลาถวายสักการะ พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ประดิษฐานอยู่หน้าอาคารรัฐสภา ถนนอุทองใน เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ในวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงถือเป็นวันประวัติศาสตร์ของประเทศไทย ด้วยเป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญ ฉบับถาวร เพื่อเป็นหลักการปกครองให้แก่ประชาชนชาวไทย ภายหลังเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ อันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ ราชวงศ์จักรี ประเทศมหาอำนาจตะวันตก แพร่ขยายลัทธิล่าอาณานิคมเข้ามาในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศสยามในขณะนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งของการล่าเมืองขึ้น แต่ด้วยพระปรีชาสามารถ ทรงได้ศึกษาอารยธรรมตะวันตก จนเกิดความเข้าใจ ทรงใช้ในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ และได้รับการยอมรับนับถือจากนานาชาติ ล่วงขึ้นมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงป้องกัน เอกราชอธิปไตยของประเทศจนสุดพระกำลัง ต่อการล่าอาณานิคมของชาวตะวันตก ทรงนำความรอดพ้น และคงความเป็นเอกราชอยู่ได้เพียงประเทศเดียวในแหลมทอง ทรงพัฒนาประเทศด้วยคุณูปการ เพื่อประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร ทรงมองเห็นภัย จากต่างประเทศ จึงได้วางรากฐานให้บ้านเมืองพัฒนาไปในทางเจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะความเจริญในระบอบประชาธิปไตย

สืบต่อมาในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ทั้งสองพระองค์ ทรงเจริญรอยตามพระราชบิดา ทรงพัฒนาการศึกษาและให้นำความรู้จากประเทศตะวันตกมาใช้ เป็นผลให้สามารถลดปัญหา และแก้ไขความเสียเปรียบกับต่างประเทศ ส่วนในด้านการปกครอง ก็เริ่มพิจารณา เตรียมการและเริ่มต้นการปกครองแผนใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัชกาลที่ ๗ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน เมื่อ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ทรงยินยอมที่จะเป็น พระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งๆ ที่พระองค์มีกองทัพที่จงรักภักดีต่อพระองค์ ดังความในพระ

ราชทัตถเลขา ลงวันที่ ๒๔มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ มีความตอนหนึ่งดังนี้ ข้าพเจ้าเห็นแก่ความเรียบร้อยของอาณาประชาราษฎร์ ไม่อยากให้เสียเลือดเนื้อ กับทั้งเพื่อจัดการโดยละม่อมละไมไม่ให้ขึ้นชื่อว่าได้จลาจล เสียหายแก่บ้านเมือง และความจริงข้าพเจ้าได้คิดอยู่แล้ว ที่จะเปลี่ยนแปลงทานองนี้ คือ มีพระเจ้าแผ่นดินปกครองตามรัฐธรรมนูญ จึงยอมรับที่จะช่วยเป็นตัวเซ็ด เพื่อคุมให้โครงการตั้งรัฐบาลให้เป็นรูปวิธีเปลี่ยนแปลงพระธรรมนูญโดยสะดวก

ในเวลาต่อมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานรัฐธรรมนูญราชอาณาจักรสยาม ฉบับถาวร (แทนธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับชั่วคราวที่คณะราษฎรประกาศใช้) เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่เมื่อวิธีการปกครองไม่ตรงกับหลักการที่จะให้ประเทศไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตย อย่างแท้จริง จึงทรงกล้าหาญสละราชสมบัติ และพระองค์ทรงพระอักษรเป็นพระราชทัตถเลขา ลงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ซึ่งนับว่าเป็นเอกสารสำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งของประเทศชาติ ดังข้อความบางตอนว่า ข้าพเจ้าเห็นว่าคณะรัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้อง ตามหลักการของเสรีภาพในตัวบุคคล และหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจ และยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใดคณะใด ใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใดโดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร์ บัดนี้ข้าพเจ้าเห็นว่า ความประสงค์ของข้าพเจ้าที่จะให้ราษฎรมีสติออกเสียงในนโยบายของประเทศแท้จริงไม่เป็นผลสำเร็จ และเมื่อข้าพเจ้ารู้สึกว่ บัดนี้หมดหนทางที่ข้าพเจ้าจะช่วยเหลือ หรือให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนได้ต่อไปแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอสละราชสมบัติและออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์ แต่บัดนี้เป็นต้นไป แต่ข้าพเจ้าสงวนไว้ซึ่งสิทธิทั้งปวงอันเป็นของข้าพเจ้าแต่เดิมมาก่อนที่ข้าพเจ้าได้รับราชสมบัติสันติวงศ์ ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะป่งนามผู้หนึ่งผู้ใดให้เป็นผู้รับราชสมบัติสืบสันติวงศ์ต่อไปตามที่ข้าพเจ้ามีสิทธิที่จะได้ทำตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบสันติวงศ์...” ลงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ (หรือ ๒๔๗๘ ตามสากล) เวลา ๑๓.๔๕ น.^{๒๑}

ด้วยรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ มีหลักสำคัญหลายประการ อาทิ เปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นแบบรัฐสภา ได้บัญญัติให้พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นประมุขไม่ต้องรับผิดชอบทางการเมือง เป็นผู้ใช้อำนาจทางคณะรัฐมนตรี บริหารราชการแผ่นดินและรับผิดชอบการบริหารราชการแผ่นดินต่อสภาผู้แทนฯ รัฐสภา ซึ่งเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ มีอำนาจที่จะควบคุมคณะรัฐมนตรีในการบริหารราชการแผ่นดิน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์นั้น ได้บัญญัติว่าพระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะผู้ใดจะละเมิดมิได้

รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ เป็นเครื่องกำหนดระเบียบแบบแผนของสังคม นั้นจึงเป็นความสำคัญที่กำหนดหลักเกณฑ์ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ดังนั้นเพื่อเป็นการระลึกถึง รัฐธรรมนูญฉบับแรกอันเป็นฉบับถาวรและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานให้กับปวงชนชาวไทย ทางราชการจึงกำหนด วันที่ ๑๐ ธันวาคม

^{๒๑} วิษณุ วงศ์สมบูรณ์, “เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนัษฏีนาถ (ตอนที่ ๑)”, จุลสารสมาคมแห่งสถาบันพระปกเกล้า, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม ๒๕๕๕), หน้า ๖-๑๒.

ของทุกปี เป็น วันรัฐธรรมนูญ การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตามความเข้าใจโดยทั่วไปคำว่า ประชาธิปไตย หมายถึง ประชาชนเป็นผู้มีอำนาจหรืออำนาจของประชาชน ประเด็นหลักของประชาธิปไตย อยู่ที่ประชาชนเป็นสำคัญ จะปกครองอย่างไรให้ประชาชนมีความสุข เสมอภาคเท่าเทียม และมีเสรีภาพ ซึ่งพอจะสรุปได้เป็น ๓ ลักษณะ คือ ประชาธิปไตยในฐานะเป็นอุดมการณ์โดยยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย คือ ความเสมอภาคในทางการเมือง เศรษฐกิจ มีความเท่าเทียมกัน มีเสรีภาพ และได้รับความเป็นธรรม ตามขอบเขตของกฎหมายโดยไม่เลือกการปฏิบัติ ยอมรับเสียงส่วนใหญ่และเคารพเสียงส่วนน้อย โดยอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนทุกภาคส่วน สามารถแสดงออกตามสิทธิ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ขั้นพื้นฐาน สามารถใช้เป็นรูปแบบการปกครอง และแบบแผนในการดำเนินชีวิตกลายเป็นวัฒนธรรมสืบเนื่องเป็นบรรทัดฐานและวิถีชีวิตของประชาชนโดยส่วนรวม

ในบรรดาประเทศต่างๆ ในโลกที่มีการปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์ทั้งหมดประมาณ ๒๙ ประเทศทั่วโลก ซึ่งมีค่าใช้จ่ายเรียกแทนองค์พระมหากษัตริย์แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะวัฒนธรรม ประเพณีของชาตินั้นๆ แต่ค่าแทนองค์พระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งบ่งบอกถึงลักษณะหน้าที่แบบต่างๆ ของพระมหากษัตริย์ ซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้สรุปจำแนกได้ ๕ ลักษณะ^{๒๒} คือ

๑. พระเจ้าอยู่หัว ซึ่งมาจากคำว่า พระเจ้า (เทพเจ้า) กับคำว่า อยู่หัว (ผู้นำ...หัวหน้า) หมายความว่า พระเจ้าอยู่หัว ทรงมีภาระหน้าที่ของการเป็นผู้นำหรือประมุขของประเทศชาติและประชาชน

๒. พระเจ้าแผ่นดิน หมายความว่า พระเจ้าแผ่นดินเป็นเจ้าของแผ่นดินทั้งประเทศ แล้วพระราชทานสิทธิในการใช้ประโยชน์จากที่ดินนั้นให้แก่ประชาชน และถือว่าเป็นหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินที่จะต้องรักษาความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินด้วย จะเห็นว่า พระเจ้าแผ่นดินทรงต้องมีพระราชภาระหน้าที่ จะต้องทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ประเทศชาติและประชาชน

๓. เจ้าชีวิต หมายความว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของชีวิตของประชาชน กล่าวคือ ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะประหารชีวิต และพระราชทานอภัยโทษจากการประหารชีวิตแก่ประชาชนได้ อันหมายความว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีหน้าที่ ที่จะต้องคุ้มครองชีวิตของประชาชน และจะต้องรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศไว้

๔. ธรรมราชา หมายความว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้รักษาธรรม และปฏิบัติธรรม และด้วยหลักธรรมนี้ ทำให้เกิดความยุติธรรมขึ้นในประเทศ กล่าวคือ พระมหากษัตริย์จะต้องทรงใช้หลักธรรมเป็นแบบแผนในการปกครองประเทศชาติและประชาชน หรืออีกนัยหนึ่ง คือ พระราชดำริ และพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ จะต้องอยู่ในกรอบของหลักธรรมเท่านั้น

๕. พระมหากษัตริย์ หมายความว่า การเป็นนักรบ หรือจอมทัพที่ยิ่งใหญ่ในยามสงครามที่จะต้องปกป้องประเทศ พระมหากษัตริย์จะต้องเป็นผู้นำทางการทหารออกรบ เพื่อปกป้องคุ้มครองเอกราชของประเทศและประชาชน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พระมหากษัตริย์ทรงมีหน้าที่ที่จะต้องให้ความคุ้มครองปลอดภัยแก่ประเทศชาติ และประชาชน

^{๒๒} กนก วงษ์ตระหง่าน, “พระมหากษัตริย์กับประชาชน”, เทศาภิบาล, ปีที่ ๘๕, ฉบับที่ ๑๒ (ธันวาคม ๒๕๓๓), หน้า ๒-๑๗.

สิทธิและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทย ตามตาราการเมืองและการปกครองไทยที่ใช้สอนกันมาในสถาบันการศึกษาต่างๆ และในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๕๐ พอสรุปเป็นสังเขปว่า สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันเก่าแก่ที่อยู่คู่กับชาติไทยตลอดมานับตั้งแต่ไทยเริ่มสร้างตนเป็นชาติขึ้นมา เป็นสถาบันที่ล้อมใสศรัทธาและฝังแน่นอยู่ในความรู้สึกของประชาชนคนไทย แทบทุกคนมาเป็นเวลาหลายร้อยปี บทบาทของพระมหากษัตริย์เปลี่ยนไปตามยุคสมัย รัฐธรรมนูญทุกฉบับบัญญัติ ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข องค์พระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ในสถานะอันเป็นที่เคารพสักการะผู้ใดจะละเมิดมิได้ ทรงเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นของปวงชน ผ่านทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก ทรงเป็นศูนย์รวมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีของชนในชาติไม่ว่าจะเชื้อชาติใดและศาสนาใด พระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมือง ไม่ต้องรับผิดชอบในกิจกรรมการเมืองต่างๆ แม้ว่าจะกระทำในพระปรมาภิไธย ทรงวางพระองค์เป็นกลางทางการเมืองเสมอมา ทรงมีสิทธิที่จะให้คำเตือนในบางเรื่องบางกรณี แก่รัฐบาล รัฐสภาและศาล หรือองค์กรอื่นๆ ที่ทรงเห็นว่าถ้ากระทำไปแล้วจะเกิดผลเสียหาย ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งประมุขของประเทศจึงถือว่าเป็นสิทธิของพระมหากษัตริย์ที่จะได้รับรายงานให้ทราบถึงสถานการณ์หรือเรื่องราวบางเรื่องที่มีความสำคัญกับบ้านเมือง สิทธิที่จะพระราชทานคำปรึกษาหารือ ในกรณีที่คณะรัฐมนตรีมีปัญหาเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน นาปัญหาขึ้นทูลเกล้าฯ สิทธิที่จะสนับสนุนการกระทำหรือกิจการใดๆ ของรัฐหรือเอกชนได้ หากพระองค์ทรงเห็นว่ากิจการนั้นๆ เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง เช่น โครงการตามพระราชดำริต่างๆ นอกจากนั้นยังทรงมีพระราชอำนาจที่จะสถาปนารัฐันดรศักดิ์ และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ และลงพระปรมาภิไธย ในร่างกฎหมายประเภทต่างๆ เป็นต้น พระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐ แม้ว่ามิได้ทรงมีพระราชอำนาจโดยตรงอย่างแท้จริงในกิจกรรมการเมืองการปกครอง แต่ความสำคัญและประโยชน์ที่ได้รับจากพระมหากษัตริย์ มีนับเป็นอเนกประการ เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของประเทศ แม้พระบารมีให้มีความร่มเย็นแก่อาณาประชาราษฎร์ และชนต่างชาติที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ทรงเป็นศูนย์กลางแห่งเกียรติยศ และพระมหากษัตริย์คุณ ยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือน

สรุป

การปกครองแบบประชาธิปไตยของไทย มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เปลี่ยนจากระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบการปกครองโดยรัฐธรรมนูญมีเป้าหมายจะสถาปนาระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเป็นหลักในการปกครอง ซึ่งประกอบด้วย (๑) อำนาจอธิปไตยและการใช้อำนาจอธิปไตย รัฐธรรมนูญและธรรมนูญการปกครองทุกฉบับ กำหนดอำนาจอธิปไตยซึ่งถือเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครอง ให้มีการแบ่งแยกการใช้ออกเป็น ๓ ส่วน คือ อำนาจนิติบัญญัติ, อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ (๒) รูปแบบของรัฐ ประเทศไทยมีรูปแบบเป็นรัฐเดี่ยว รัฐธรรมนูญและธรรมนูญการปกครองทุกฉบับ กำหนดไว้ว่า ประเทศไทยเป็นอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวจะแบ่งแยกมิได้ มีศูนย์อำนาจทางการเมืองและการปกครองมาจากแหล่งเดียวกัน ประชาชนทั้งหมดอยู่ภายใต้เอกราช ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามอำนาจหนึ่งอำนาจเดียว พร้อมทั้งอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญและกฎหมายเดียวกัน (๓) ประมุขแห่งรัฐ รัฐธรรมนูญและธรรมนูญการปกครองทุกฉบับกำหนดรูปแบบการปกครองไว้ว่าเป็น แบบประชาธิปไตยอันมี

พระมหากษัตริย์เป็นประมุข และ กำหนดไว้อย่างชัดเจน เกิดทุนพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันสูงสุด (๔) สิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของประชาชน รัฐธรรมนูญได้กำหนดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยไว้อย่างกว้างขวาง สิทธิ และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ นี้เป็นไปตามแนวทางประชาธิปไตย

การเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รัฐธรรมนูญจึงเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ เป็นเครื่องกำหนดระเบียบแบบแผนของสังคม นั้นจึงเป็นความสำคัญที่กำหนดหลักเกณฑ์ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เพื่อเป็นการระลึกถึง รัฐธรรมนูญฉบับแรกอันเป็นฉบับถาวรและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานให้กับปวงชนชาวไทย ทางราชการจึงกำหนด วันที่ ๑๐ ธันวาคมของทุกปี เป็น วันรัฐธรรมนูญ

สำหรับการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยในปัจจุบันนั้น ประเทศไทยมีประกาศใช้รัฐธรรมนูญและมีธรรมนูญปกครอง จวบจนถึงฉบับปัจจุบันที่ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ รวมแล้วทั้งสิ้น ๑๙ ฉบับ และทุกฉบับจะประกาศเจตนารมณ์ที่จะสร้างการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขขึ้น แม้บทบัญญัติของธรรมนูญแต่ละฉบับจะเป็นประชาธิปไตยไม่สมบูรณ์ตามหลักสากล และรัฐธรรมนูญชั่วคราว พ.ศ. ๒๕๕๗ ซึ่งเป็นฉบับที่ ๑๙ มีระยะเวลาบังคับ ๑ ปี ในการดำเนินการ ระหว่างรอการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับถาวร โดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นเหมือนต้นทางหรือต้นสายแม่น้ำ ๕ สาย ประกอบด้วย สภานิติบัญญัติแห่งชาติ, คณะรัฐมนตรี, สภาปฏิรูปแห่งชาติ, คณะกรรมาธิการยกร่างรัฐธรรมนูญ และคณะรักษาความสงบแห่งชาติ

จุดแข็งและจุดด้อยของการเมืองการปกครองไทย ในสังคมไทยมีจุดแข็งที่ยึดมั่นในระบบการปกครองประชาธิปไตยและยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์ และพุทธศาสนา ซึ่งเน้นการใช้ปัญญา การตั้งสติในการจัดการปกครองบ้านเมือง แต่จุดด้อยของการเมืองการปกครองไทยก็ยังคงมี เช่น การซื้อขายเสียงในการเลือกตั้ง การทุจริตประทุติมิชอบในวงราชการ ฯลฯ ทั้งหมดนี้ถูกตรวจสอบด้วยอำนาจฝ่ายอื่นเป็นครั้งคราว และในปัจจุบันมีอำนาจกองทัพ ที่เข้ามายุบยั้งปัญหาความไม่ชอบธรรมให้กลับมาตั้งหลักกันใหม่ ซึ่งบางท่านอาจมองว่าเป็นอุปสรรคของการพัฒนาประชาธิปไตยก็ได้ เช่นกัน สุดแท้แต่ทัศนะของแต่ละบุคคล

ปัญหาการเมืองการปกครองไทยในปัจจุบัน ประเด็นหลักๆที่ เป็นต้นน้ำของสาเหตุปัญหาการเมืองการปกครองไทยดังกล่าวนี้คือ การไร้คุณธรรมและจริยธรรมของผู้นำทางการเมืองการทำทนายอำนาจของรัฐ ด้วยการใช้อำนาจทางการเมืองของนักการเมืองที่เอื้อต่อการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตัวเอง การไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ของการเป็นตัวแทนประชาชน การฝ่าฝืนคุณธรรมและจริยธรรมของผู้นำทางการเมืองจึงนับเป็นสาเหตุที่แท้จริงของการเกิดปัญหาสถานการณ์การเมืองการปกครองของไทยในปัจจุบัน

๒.๔ หลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการปกครอง

ศึกษาเรื่อง รูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง จากการศึกษาที่คณะวิจัยได้ศึกษาเอกสารที่มีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงคฺ์ทำให้ได้ทราบอีกประเด็นที่มีความสำคัญกับการปกครองอยู่หลายเรื่อง แต่ที่น่าจะเป็นประเด็นที่สำคัญคือหลักธรรมกราชกับ

ทศพิธราชธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมเกี่ยวกับการปกครองให้เกิดความสงบสุขของประชาชนได้เป็นอย่างดี

ธรรมิกราชกับทศพิธราชธรรมในพุทธศาสนา

คัมภีร์พระธรรมศาสตร์เป็นคัมภีร์เกี่ยวกับการปกครองจากอินเดียผ่านมอญ พม่าเข้ามายังสุวรรณภูมิ มีความเชื่อที่จะให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็น ธรรมิกราช ดุจดั่งพระเจ้ามหาสมมติราชแห่งคัมภีร์พระธรรมศาสตร์นั้นโดยทรงบำเพ็ญ ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการการในการวิจัยครั้งนี้จะนำการประยุกต์หลักการใช้ในทางโลกทศพิธราชธรรม หรือ ทศพิธราชธรรม ๑๐ คือ จริยวัตร ๑๐ ประการที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรม ประจำพระองค์ หรือเป็นคุณธรรมประจำตนของผู้ปกครองบ้านเมือง ให้มีความเป็นไปโดยธรรมและยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชนจนเกิดความชื่นชมยินดี ซึ่งความจริงแล้วไม่ได้จำเพาะเจาะจงสำหรับพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองแผ่นดินเท่านั้น บุคคลธรรมดาที่เป็นผู้บริหารระดับสูงในทุกองค์กรก็พึงใช้หลักธรรมเหล่านี้ ทศพิธราชธรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ราชธรรม ๑๐” ดังนั้น ทศพิธราชธรรม หรือ ธรรมะ สำหรับนักปกครอง ๑๐ ประการตามแนวทางของท่านพุทธทาส^{๒๓} มาประกอบดังนี้

๑. ทานัง คือ ทาน ให้แล้วจะมีผลเป็นความผูกพัน เป็นการสร้างสรรค์ความสงบสุข เพราะจิตที่คิดจะให้นั้น สบายกว่าจิตที่คิดจะเอา ผู้ให้เรียกว่า “ทายก” ผู้รับเรียกว่า “ปฏิคาหก” ผู้ให้ทานอย่าไปคิดว่าผู้รับเป็นขอทานหรือคนต่ำต้อย ให้แล้วไม่ลำเลิกบุญคุณ อุดมการณ์สูงสุดของการให้ทานคือ จาคะ แปลว่า สละ เป็นไปเพื่อการลดกิเลส คือ โลภะของเราเอง เป็นการสละความตระหนี่ของตนเอง และเป็นการทำลายความเห็นแก่ตัวได้อีกด้วย การให้ทานบางครั้งเป็นลักษณะ จาคะ คือ ไม่สนใจผู้รับ ให้ใครก็ได้มาเอาไปใช้ประโยชน์ การถวายสังฆทานก็เป็นแบบ จาคะ คือ ไม่เจาะ ใจกว้าง ไม่เลือกที่รัก โลภที่ชัง การให้ทานไม่จำเป็นต้องให้เงินเสมอไป ถ้าไม่มีเงินก็ให้กำลังกาย (แรงงาน) ให้กำลังใจ ให้กำลังวาจา ให้กำลังความคิด เพื่อให้งานของผู้รับสามารถบรรลุความสำเร็จการให้ทาน มี 3 อย่าง คือ วัตถุทาน คือ การให้วัตถุ ธรรมทาน คือ การให้ธรรมะ (เลิศกว่าทานทั้งปวง) อภัยทาน คือ การให้อภัย (ยกโทษให้)

๒. ศีล (ศีลัง, สีละ) สีลัง (ศีล) แปลว่า ปกติ ภาวะปกติ ไม่มีอะไรวุ่นวาย หรือเหตุที่ทำให้เกิดภาวะปกติ รวมถึงการประพฤติปฏิบัติ การจัดการกระทำให้เกิดภาวะปกติด้วย ข้อกำหนดที่อยู่ในรูปของระเบียบ วินัย ปฏิบัติทั้งหลาย เรียกว่า ศีล โดยปริยัติ (วิชาความรู้) การรักษาระเบียบ วินัย กฎเกณฑ์นั้นๆ ไว้ได้ เรียกว่า ศีล โดยการปฏิบัติ ประพฤติ หรือกระทำ (ปฏิบัติ) ผลที่เกิดขึ้น จากการกระทำรักษาระเบียบกฎเกณฑ์นั้นๆ ทำให้เกิดความสงบสุขเป็นปกติ เรียกว่า ศีล โดยผลแห่งการกระทำ (ปฏิบัติ) ศีล ๕ ศีลที่จำเป็นแก่มนุษย์ปุถุชนทั่วไป ศีล ๕ ประกอบด้วย ศีลข้อที่ ๑ ไม่ประทุษร้ายชีวิตร่างกายของคน สัตว์ ต้นไม้ ความหมายของประทุษร้าย มีตั้งแต่ทำให้บาดเจ็บจนถึงตาย ศีลข้อที่ ๒ ไม่ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นให้เสียหาย นั่นคือ การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่นก็ผิดศีลข้อนี้เช่นกัน ศีลข้อที่ ๓ ไม่ประทุษร้ายของรักของผู้ใด ไม่ใช่เฉพาะแต่เรื่องชู้สาวเท่านั้น การประทุษร้ายต่อของรักของผู้อื่น เช่น ของเล่นเด็กที่เป็นของรักของเด็กนั้น ก็ผิดศีลข้อนี้ ศีลข้อที่ ๔ ไม่ประทุษร้ายความถูกต้อง เป็นธรรมของผู้อื่นด้วยการใช้วาจาเป็นเครื่องมือ มีพูดปด พูดส่อเสียด พูด

^{๒๓} พุทธทาสภิกขุ, *ทศพิธราชธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๗). หน้า ๕๔.

เพื่อเจ้า พุดคำหยาบ ศีลข้อที่ ๕ ไม่ประทุษร้ายความมีสติสมปฤติปกติภาวะของตน ด้วยสิ่งซึ่งตรงกันข้ามที่ทำให้สูญเสียสติสมปฤติ เช่น สุรา เมรัย ยาเสพติด ขาดศีลข้อนี้มีความผิดปกติตั้งแต่องศาของบาปน้อยจนถึงบาปมาก เช่น กินน้อยๆ พอหลับสบาย จนถึงกินจนขาดสติ แล้วไปทำผิดศีลข้ออื่น ตั้งแต่ฆ่าสัตว์ ลักขโมย ปล้นจี้ ผิดลูกผิดเมียเขา

ในทางปฏิบัติอาจารย์รวมถึง ศีลข้อที่ ๑ ไม่ดำเนินธุรกิจที่ทำลายสิ่งแวดล้อม เปียดเบียนชีวิต สุขภาพชุมชนรอบข้าง มีสารพิษปนในสินค้าที่จะขาย เช่น แซฟเฟอร์มาลินในปลา มียาฆ่าแมลง สารหนู อยู่ในสินค้า ทารุณลูกจ้างให้ทำงานหนัก ทำให้ลูกจ้างทำงานเสี่ยงภัยต่ออวัยวะ ร่างกาย ศีลข้อที่ ๒ ไม่ลักทรัพย์สินของผู้อื่น เช่น ไม่ยอมเสียภาษีหรือค่าภาคหลวงให้รัฐ ไม่โกงภาษีของรัฐ ไม่ขโมยทรัพย์การของแผ่นดิน เช่น ดินแร่ ป่าไม้ มาผลิตเป็นสินค้า ศีลข้อที่ ๓ ไม่รุกร้าทำลายโบราณสถาน ถ้า แหล่งท่องเที่ยว เพียงเพื่อให้ธุรกิจอยู่รอด โดยไม่สนใจรักษาของหวงแหนของชุมชน ศีลข้อที่ ๔ ไม่โฆษณาเกินจริง หรือไม่หลอกลวงให้ลูกค้าเชื่อว่าสินค้าของเราดีเกินจริง ใช้วาจาสุภาพเรียบร้อยในการติดต่อธุรกิจและการสั่งงานลูกน้อง ศีลข้อที่ ๕ ไม่ขายของที่เป็นสิ่งที่ประทุษร้ายสติสมปฤติแก่ลูกค้า เช่น สุรา เมรัย ยาเสพติด และไม่มอบสุราเป็นของขวัญให้ใคร

๓.บริจาค (ปะริจจาคัง, ปรีจาคะ) แปลว่า การสละโดยรอบ เป็นการให้สิ่งที่อยู่ภายในจิตใจ บริจาคสิ่งที่ไม่ควรอยู่ในตนออกไป โดยไม่ต้องมีผู้รับ เพราะสิ่งที่สละเป็นของไม่ดี เช่น กิเลส และความเห็นแก่ตัว แตกต่างจากทาน (ทาน) นั้นต้องมีผู้รับ “ให้สละทรัพย์ เพื่อรักษาอวัยวะ สละอวัยวะ เพื่อรักษาชีวิต” คำสอนนี้ ตรงกับหลักการคำนวณผลตอบแทนการลงทุน เพราะเป็นการสอนให้รู้จักสละของที่มีคุณค่าน้อย เพื่อสิ่งที่มีความสำคัญสูงกว่า เช่นเดียวกันกับคำสอนที่ว่า “ให้เสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม”

การบริจาค เป็นการบริจาคกิเลสออกไป ให้ตัวกู ของกูหมดไป สละสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ตนออกไป เช่น ความเห็นผิด (มิจฉาทิฐิ) และการปฏิบัติที่ผิดไป ได้แก่ การพูดที่ผิด การงานที่ผิด สติที่ผิด สมาธิที่ผิด ให้แก้ไขด้วยความเห็นที่ถูกต้อง และการปฏิบัติที่ถูกต้อง ให้ละความเห็นแก่ตัว ถ้านายจ้างเห็นแก่ตัว ลูกจ้างเห็นแก่ตัวกันอย่างเต็มที่ ก็ยากที่จะเกิดสันติสุขและสันติภาพได้

๔. ซื่อตรง (อาชชะวัง, อาชวะ) หมายถึง ความตรง ความเปิดเผย ไม่เกิดโทษเกิดภัย ไม่เกิดอันตรายใดๆ เป็นที่ไว้วางใจได้ต่อหน้าที่ที่จะต้องทำให้ถูกต้องเหมาะสมเพียงพอต่อความเป็นมนุษย์ อย่างบริสุทธิ์ใจ ทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อกฎธรรมชาติ การมีความซื่อสัตย์ สุจริต ต่อตนเอง และผู้อื่น ไม่มีมายาสาโดยล่อลวงผู้อื่น ทั้งนี้โดยมีหิริ (ความละอายใจ) และโอตตปปะ (ความเกรงกลัวต่อบาป) ทำให้ไม่ทำผิดทั้งในที่ลับและที่แจ้ง “ความซื่อตรงเป็นรากฐานของธรรมาธิปไตย” ถ้าประชาธิปไตยที่มีความซื่อตรง มีธรรมะ ก็จะเป็น “ธัมมิกประชาธิปไตย” ตรงกันข้ามประชาธิปไตยที่มีความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ของพรรค ก็จะเกิดความไม่สงบสุขความตรง มี “ตรงต่อวาจา” คือ ไม่พูดหลอกลวงใคร “ตรงต่อผู้อื่น” คือ ไม่หลอกลวงใคร “ตรงต่อการกระทำ” คือ ไม่มีมายาการกระทำล่อลวงใคร เพื่อหวังประโยชน์จากคนอื่น “ตรงต่อเวลา” คือ เวลาที่สมควรจะทำอะไร ก็ตรงต่อเวลาที่ทำงานนั้น ตามที่ตัวเองกำหนด หรือกำหนดกับใคร หรือที่ผู้อื่นกำหนดไว้ โดยไม่ผิดเพี้ยน ไม่บิดพลิ้ว โดยไม่ต้องแก่ตัว “ตรงต่อตัวเอง” คือ ตรงต่อความเป็นมนุษย์ของตนเอง “ตรงต่อธรรมะ” คือ ตรงต่อกฎความจริงที่เป็นไปในตน “ตรงต่อความตรง” คือ ตรงต่อความยุติธรรมที่มีอยู่ ถูกตรงตามความจริงที่ว่าควรจะเป็นอย่างไร จนถึงตรงต่อพระรัตนตรัยอันเป็นที่ยึดถือสูงสุด แล้วตรงต่อโลกุตตระ ตรงต่อนิพพาน

ตรงต่อความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวง “ตรงต่อการทำงาน” คือ ตรงต่ออาชีพการงาน ที่ตนเองทำอยู่ ไม่ทรยศต่อจรรยาบรรณวิชาชีพ

๕. อ่อนน้อมถ่อมตน (มัททะวัง, มัททะ, มัททะวะ) แปลว่า ความอ่อนโยน ทั้งอ่อนโยน ภายนอก ต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องติดต่อด้วย และอ่อนโยนภายในกับจิตใจของตนเอง จิตใจที่อ่อนโยนแล้ว เหมาะสมที่จะปฏิบัติธรรมอันสูงขึ้นไปได้ทุกอย่างทุกประการจนสำเร็จประโยชน์ ธรรมะนี้อยู่ในรูปของ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่แท้จริง จะเป็นเหมือนกับน้ำดับไฟในทางวิญญาน คือ ความอ่อนโยน ที่ดับความโกรธ ความกระด้าง ของผู้อื่น ปราศจากการขัดแย้งใดๆควรเป็นผู้ถ่อมตน ไม่ถือตัวตน ไม่อวดดีถือดี ใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์หรือกิเลสของตน มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ มีอัธยาศัยอ่อนโยน นิมนวลต่อผู้น้อยอยู่เสมอ มีการปฏิสันถารต้อนรับต่อผู้น้อย และผู้มาเยือน ทำให้เป็นคนมีเสน่ห์ การสอนทางพุทธศาสนาที่นุ่มนวล ที่ไม่ทำให้เกิดการขัดแย้งเรื่องนรกสวรรค์ นรกคือ ทำผิดทางอายตนะ (ทวารทั้ง 6 หรือประตูของกิเลส) ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สวรรค์ที่นิมนวลกว่า คือ การกระทำที่ถูกต้อง ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ความอ่อนโยนเป็นลักษณะแห่งความสูง ถ้าไม่สูงก็อ่อนไม่ได้ อย่าเห็นความอ่อนโยนเป็นความต่ำต้อย หรือพ่ายแพ้ใดๆ ความอ่อนโยนสร้างมิตรภาพสูง ดีกว่าความกระด้าง การกรรโชกและการข่มขู่ ความอ่อนโยนต้องทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ มิเช่นนั้นจะกลายเป็นการ แสดงหรือหลอกหลวงกัน ไม่เชื่อตรง “จิตที่เป็นสมาธิ เป็นจิตที่อ่อนโยนที่สุด นิมนวลที่สุด ควรแก่การงานมากที่สุด” นั่นคือสามารถจะปั้นหรือตัดแปลงรูปให้เป็นอะไรได้ตั้งใจหมาย เพราะมีความบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสรบกวน และใจมีความตั้งมั่นต่อการทำงานนั้นๆ

๖. กำจัดบาป (ตะปัง, ตะปะ, ตะบะ, ตะปะ, ตะโป) หมายถึง ธรรมะที่เผากิเลส หรือ การเผาบาปหรือกิเลส หรือความชั่วทั้งปวง หรือความเห็นแก่ตัว รวมไปถึงอิทธิบาท ๔ การเผาบาป หรือ กิเลส ที่เป็นรากเหง้าของอกุศล และความชั่วทั้งหลายเป็นหัวใจของการบริหารจัดการเชิงพุทธ กิเลสคือ โลภะ (โลภ) โทสะ (โกรธ) โมหะ (หลง) การฝึกหัดใช้ความคิดให้ถูกทางตามแนวพุทธศาสตร์ เพียงวัน ละไม่กี่นาทีเท่านั้น ก็จะทำให้ท่านรู้สึกสดชื่นแจ่มใสขึ้นอย่างประหลาด วิธีฝึกการกำจัดบาปที่นิยมกัน คือ “การฝึกสมาธิภาวนา” เปรียบเสมือนรถยนต์ที่จะต้องเอาไปล้างอัดฉีดเปลี่ยนถ่ายน้ำมันเครื่องอยู่ เป็นระยะๆ การล้างภายนอกและขัดสีหาเพียงพอไม่ เหมือนคนที่อาบน้ำชำระร่างกายภายนอกอยู่บ่อย ไม่เพียงพอ ต้องมีการชำระล้างจิตใจที่เป็นบาปอกุศลออกไปเป็นระยะๆ โดยการทำสมาธิภาวนา ผู้บริหารที่ทำสมาธิภาวนาอยู่เป็นประจำ จะช่วยให้การตัดสินใจดีขึ้น ตะบะ มีเพื่อบังคับตนเองไม่ให้มี กิเลส ถ้าไม่มีตะบะ ก็จะมีแต่กิเลส บังคับตนเองไม่ได้ ทำอะไรเหลวไหลไปหมด แล้วจะอยู่รอดได้อย่างไร เป็นชวานาก็มีตะบะแบบชวานา เป็นพ่อค้าก็มีอย่างพ่อค้า เป็นข้าราชการก็มีอย่างข้าราชการ เป็น ผู้บริหารก็มีตะบะตามแบบที่เป็นนั้น เมื่อมีตะบะแล้วก็สามารถ “เผาผลาญความเห็นแก่ตัว” ทำให้ สามารถบังคับตนเองได้

๗. ไมโครธ (อักโกธัง, อโกธัง, อักโกธะ, อโกธะ, อะโกธัง) หมายถึง ความไม่กำเริบภายใน (กลุ่มอยู่ในใจ) และไม่มี ความกำเริบภายนอก (ทำร้ายผู้อื่น) หรือหมายถึง ผู้ที่มีจิตไม่กำเริบ เพราะ อธิษฐานธรรม (สิ่งที่ไม่พอใจ) ใดๆ ก็ตาม หรือความไมโครธ หรือความที่ใครๆ ก็ทำให้โกรธไม่ได้

ธรรมะที่ช่วยไม่ให้โกรธ มี “พรหมวิหาร ๔” ได้แก่ เมตตา คือ ปรารถนาให้ทุกคนเป็นสุข กรุณา คือ ช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา คือ พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี โดยไม่มีจิตริษยา หรือน้อยเนื้อต่ำใจในวาสนาของตนเอง, และ อุเบกขา คือ วางเฉยเสียและไม่ซ้ำเติมเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติที่ตนมิ

อาจช่วยเหลือได้ ธรรมชาติอื่นที่ทำให้ไม่โกรธ เพราะมี “ศีล” (ถ้าโกรธกลัวศีลขาด หรือเกิดไม่ปกติ เช่น โกรธถึงขั้นทำร้ายร่างกาย ก็ผิดศีลข้อ ๑) มี “สมาธิ” (เพราะบังคับจิตใจได้ มั่นคง ไม่อ่อนไหวตามสิ่งที่มากระทบ) และมี “ปัญญา” (เพราะเห็นแก่ยาว ไม่เห็นแก่สั้น โกรธไปก็ไม่ประโยชน์) “ความโกรธ นั้นหวานที่โคน แต่ว่าจืดหรือเปรี้ยวที่ปลาย” เพราะขณะโกรธอาจรู้สึกสบายที่ได้อาละวาด ด่าทอ ทำร้ายบุคคล และทำลายสิ่งของ แต่พอหายโกรธก็ต้องมาเสียใจภายหลัง ตรงกันข้าม “ความไม่โกรธ” นั้นต้องอดกลั้น เจ็บใจในตอนนั้น หลังเหตุการณ์ผ่านไปก็ต้องมานั่งเสียใจเรื่องทรัพย์สินเสียหาย คนอื่นมองดูตัวเราน่าเคารพ ความโกรธนี้ฆ่าเพื่อน ฆ่าพ่อแม่ (กลองข้าวน้อยฆ่าแม่) ฆ่าพระอรหันต์ ฆ่าตนเองได้ นักมวยบางคนแหย่ให้คู่ต่อสู้โกรธ จะได้โมโหไม่ระวังตัว มีโอกาสเปิดช่องโหว่ได้ การตัดสินใจ ขณะโกรธย่อมลำเอียงเพราะโกรธ และขาดสติในการไตร่ตรอง ทำให้ประสิทธิภาพการตัดสินใจจะลดลง

๘. ไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา, อะวิหิงสา, อหิงสา) หมายถึง ไม่เบียดเบียน ไม่มีการกระทำอันเบียดเบียน อันกระทบกระทั่งต่อตนเองและผู้อื่น เบียดเบียนตนเอง คือ การทำตนเองให้ลำบากโดยไม่จำเป็นต้องทำ หรือทำเกินกว่าเหตุ หรือทำเกินพอดี การไม่เบียดเบียนตนเองต้องลดตัวของกูให้ได้ ไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น เพราะจะกลายเป็นตัวต้นเหตุของปัญหา การเบียดเบียนตนเอง ส่วนใหญ่มาจากกิเลส คือ ราคะ โลภะ โทสะ โมหะ ทิฏฐิมานะ ก็เบียดเบียนไปตามลักษณะหน้าที่ของแต่ละอย่างคนมั่งมีไม่เบียดเบียนคนจน (เช่น ไม่ขูดรีด สูดเลือดคนจน) คนจนก็ไม่เบียดเบียนคนมั่งมี (เช่น ไม่สู้มกำลัง แก้วแค้น ไม่ปล้นคนรวย) ก็จะทำให้เกิดเศรษฐกิจบูญ เกิดชนกรรมมาชีพผู้ใจดีเป็นลูกหลานเศรษฐกิจบุญ บ้านเมืองก็สงบสุข

๙. อุดทน (ขันติ, ขันตี, ขันตัญจะ) หมายถึง อุดทน รอได้ คอยได้ หรือ ความสมควรหรือพร้อมแล้วที่จะได้รับผลเมื่ออดทนมาเรื่อยๆ ก็มีความสมควรเกิดขึ้นที่จะได้รับผลนั้น ขันตี เป็นความอดทนที่มีสติปัญญา มีความถูกต้อง สมควรในทางที่ควรอดทน รู้จักค่าของความอดทน และยินดี พอใจ มีความสุขในความอดทน อดทนแล้วไม่เครียด ไม่ปวดศีรษะ ไม่เป็นโรคประสาท ไม่เป็นบ้า เพราะมีเหตุจากการอดทน “ขันตี” เป็นธรรมอันทำให้งาม คู่กับ “โสรัจจะ” (ความเสงี่ยม) ความงามของธรรม ขันตี – โสรจจะ เป็นความงามทางจรยา ทำให้ไม่มีพฤติกรรมอันทุจริต (น่ารังเกียจ) ทางกาย วาจา ใจ เพราะสามารถทนต่อโลภะ โดยเฉพาะอดทนต่อราคะ (ความใคร่ในกาม) ได้แก่ อดทนต่อรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอารมณ์ได้ สามารถทนต่อโทสะ คือ สามารถระงับอารมณ์ร้าย พยาบาท คิดล้างผลาญเมื่อถูกแหย่ให้โกรธ หรือคับข้องใจ และสามารถทนต่อโมหะ คือ สามารถอดทนต่อความยั่ววนต่างๆ ไม่หลงมกมายติดยึดบุคคล เงิน วัตถุ เครื่องย้อมใจ ล่อใจทั้งหลาย อดทนต่อความเย็นความร้อน ความหิวกระหาย อดทนต่อทุกข์เวทนาได้ รวมความได้คือ อดทนต่อกิเลสได้นั่นเอง ความอดทนเป็นเรื่องภายนอก แต่ใจยังวุ่นวายอยู่ จึงให้มีโสรัจจะ ให้ใจสงบเสงี่ยม ใจไม่เดือดร้อนด้วย เรียกว่างามทั้งภายนอก และงามทั้งภายในใจ ขันตีในทศพิธราชธรรมนี้ จึงให้รวมถึงงามในด้วย คือมี โสรจจะรวมอยู่ด้วยโดยอัตโนมัติสิ่งที่จะต้องอดทน มีดังนี้ อดทนต่อความยากลำบากด้วยโรคภัยไข้เจ็บ อดทนต่อความตรากตรำเหน็ดเหนื่อยในการทำงาน ในการประกอบอาชีพ อดทนต่อความเจ็บใจ เพราะถูกสบประมาท นินทา ด่าทอ ในการที่จะเป็นอยู่ในสังคมโลกปัจจุบัน ความอดทนสูงสุดคือ อดทนต่อการบีบคั้นของกิเลส ถ้าอดทนจากการบีบคั้นของกิเลสได้แล้ว อดทนเรื่องอื่นๆ เป็นเรื่องง่ายไปเลย อดทนต่อความโง่เขลาเพราะประมาท ทำให้เกิดผลร้าย หรือผิดพลาดขึ้นมา หรือเพราะการศึกษาน้อย อดทนต่อ

คำแนะนำสั่งสอนของ ในเรื่องการศึกษา และการงานอดทนต่อความพลั้งเผลอของตนเองและผู้อื่น อดทนต่อสิ่งสกปรกน่าเกลียดน่ารังเกียจ ต้องอดทนต่อผลกระทบ ตามกฎการเวียนว่ายอยู่เป็นวัฏฏสงสาร ต้องอดทนต่อการความเป็น “กฎอื้ที่ปัจเจกตา” อดทนต่อสังคมอันวิปริตยิ่งขึ้น อดทนต่อความวิปริตของธรรมชาติ อดทนต่อความยากลำบาก อดทนต่อหน้าที่ อดทนต่อการรักษาศรัทธาในความดี ให้ยังคงอยู่ ไม่ท้อถอย ไม่ยกเล็กยกน้อย เป็นรัฐบาลต้องอดทนต่อการกระทำทุกอย่างของฝ่ายค้าน และพรรคพวกของฝ่ายค้าน ไม่ว่าจะถูกด่าหรือสอนอะไรที่แปลกๆ จากที่เคยได้ยินได้ฟังมาก็ตาม

๑๐. มั่นคงในธรรม (อวิโรธะ, อวิโรธนะ, อะวิโรธนะ, อวิโรธะนัง) หมายถึง ความไม่พิรุณ ไม่พิรุณ ไม่วิปริต ความไม่บกพร่อง ความไม่เกินขอบเขต ความไม่แหวกแนว ความไม่ผิดไปจากทำนองคลองธรรม ไม่ผิดหรือผิดเพี้ยนไปจากความจริง ให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ประพฤติปฏิบัติให้ตรงตามนโยบายของสังคมอยู่เสมอ การตัดสินไกล่เกลี่ยกรณีฟ้องร้องกล่าวโทษกัน ก็ต้องตัดสินตามตัวบทกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับหรือประเพณีนิยม โดยไม่มีอคติเข้ามาประกอบการตัดสินเป็นอันขาด อคติ ๔ มี (๑) ลำเอียงเพราะรัก (ฉันทาคติ) (๒) ลำเอียงเพราะชัง (โทษาคติ) (๓) ลำเอียงเพราะเขลา (โมหาคติ) เช่น ไม่เข้าใจปัญหา ข้อมูลผิดพลาด ลงโทษคนผิด (๔) ลำเอียงเพราะกลัว (ภยาคติ) เช่น ผู้กระทำผิดมีอิทธิพลหนุนหลัง เลยปล่อยไปหรือกลับรูปคดีให้ผิดเป็นถูก ให้ถูกกลับเป็นผิด ด้วยอำนาจแห่งความหวาดกลัว^{๒๔}

๒.๕ รูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

อาณาจักรล้านนาว่างกษัตริย์ปกครอง จึงได้อัญเชิญเจ้าไชยเชษฐาหรือ เชษฐวงศ์ พระโอรสของพระเจ้าโพธิสาร ไปครองนครล้านนา เมื่อปีพ.ศ. ๒๐๘๘ พระเจ้าโพธิสารเสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๐๙๐ ด้วยถูกช้างล้มทับขณะประพาสป่า ทรงกลับนครได้เพียง ๓ สัปดาห์ก็สวรรคต เมื่อสวรรคตแล้ว พระโอรสทั้งหลายต่างแย่งชิงราชสมบัติกัน อาณาจักรลาวได้แตกเป็น ๒ ฝ่าย คือ อาณาจักรฝ่ายเหนือ และฝ่ายใต้ พระเจ้าไชยเชษฐาแห่งล้านนา จึงยกทัพตีกรุงล้านช้าง และได้เชิญพระแก้วมรกตที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดบุปผาราม เชียงใหม่ รวมทั้งพระพุทธรูปสี่องค์ (พระสิงค์) และพระแก้วขาวไปด้วย เมื่อเสด็จถึงล้านช้าง ทรงยึดราชสมบัติจากเจ้าครองนครทั้งสองได้ ด้วยความเกรงกลัวของเจ้าครองนครทั้งสอง จึงทรงครองนครทั้งสองซึ่งเรียกว่า กรุงศรีสัตนาคนหุต พระองค์จึงขึ้นครองราชสมบัติ นับเป็นนมหาราของค์ที่ ๒ ของลาว ที่ทรงพระปรีชาสามารถ ทรงพระนามว่า "พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช"

พระพุทธรูปศาสนาในยุคของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับว่ามีความเจริญสูงสุด ทรงได้สร้างวัดสำคัญมากมาย ในกำแพงเมืองมีวัดอยู่ประมาณ ๑๒๐ วัด และยังได้สร้างวัดพระแก้ว ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกต ที่นำมาจากเมืองเชียงใหม่ ในสมัยนี้ได้มีการแต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น สังสินชัย การเกิด พระลักพระราม เป็นต้น

สมัยนี้ราชอาณาจักรไทยได้มีความสัมพันธ์ลาวอย่างแน่นแฟ้น ได้ร่วมมือกันเพื่อต่อสู้กับพม่า ได้สร้างเจดีย์ "พระธาตุศรีสองรัก" ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อเป็นอนุสรณ์ แห่งความเป็นพี่เป็นน้องกัน ของสองอาณาจักร

^{๒๔} พุทธศาสนิกฯ, ทศพิธราชธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๗). หน้า ๕๔.

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ทรงย้ายเมืองหลวงจากเมืองเชียงคามาอยู่ที่เวียงจันทน์ ได้ประดิษฐานพระแก้วมรกต และพระแซกคำ (พระพุทธรูปทองคำ หรือพระสิงค์) ไว้ที่เวียงจันทน์ เรียกว่าเวียงจันทน์ล้านช้างส่วนพระบางประดิษฐานไว้ที่เมืองเชียงทอง จึงได้ชื่อว่าหลวงพระบางมาจนถึงบัดนี้ บางครั้งก็เรียกชื่อว่าล้านช้างหลวงพระบาง และได้สร้างวัดเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตขึ้นเป็นพิเศษ พระองค์ได้ทรงสร้างพระธาตุหลวง ซึ่งถือเป็นสถาปัตยกรรมชั้นยอดเยี่ยมของลาวเมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๙ ซึ่งต่อมาได้ถูกพวกปล้นจากญวนทำลายเสียหายไปมาก นอกจากพระองค์จะได้ทรงสร้างพระธาตุ อื่น ๆ และพระพุทธรูปสำคัญ ๆ อีกมากมาย เช่น พระเจ้าองค์ดื้อ ที่เวียงจันทน์ พระเจ้าองค์ดื้อ ที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พระเสริม พระสุก พระใส พระอินทร์แปลง พระองค์แสน ทรงสร้างวัดพระธาตุ ที่จังหวัดหนองคาย และพระธาตุที่จมน้ำโขงอยู่ พระธาตุบังพวน อำเภอเมืองหนองคาย สร้างวัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย และพระประธานในโบสถ์ นามว่า พระไชยเชษฐา พระศรีโคตรบูร ที่แขวงคำม่วน พระธาตุอิริ้ง ที่แขวงสุวรรณเขต (สุวรรณเขต) พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม เป็นต้น

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงประทับประคองนาราชอาณาจักรล้านช้างผ่านพ้นภัยการเป็นเมืองขึ้นของพม่าไปได้ ตลอดรัชสมัยของพระองค์ แม้ว่าในขณะนั้นอาณาจักรล้านนา (เสียแก่พม่า พ.ศ. ๒๑๐๑) และอาณาจักรศรีอยุธยา (เสียแก่พม่า พ.ศ. ๒๑๐๗) ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้ว แต่หลังจากพระองค์สวรรคตในปี พ.ศ. ๒๑๑๔ พอมาถึง พ.ศ. ๒๑๑๗-๒๑๑๘ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองได้ยกทัพมาตีลาวและได้รับชัยชนะ และทรงนำโอรสองค์เดียวของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชซึ่งประสูติในปีที่สวรรคต ไว้เป็นประกันที่หงสาวดีด้วย ต่อจากนั้นมาหลายปีแผ่นดินลาวก็วุ่นวายด้วยเรื่องราชสมบัติ จนพ.ศ. ๒๑๓๔ พระเถระเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ จึงได้ประชุมกันลงมติให้ส่งทูตไปเชิญเจ้าชายหน่อแก้วโกเมน ซึ่งเป็นตัวประกันอยู่ประเทศพม่ากลับมาครองราชย์ และในเวลานั้นพระเจ้าบุเรงนองสวรรคตลง พม่าเริ่มอ่อนแอลง และเจ้าหน่อแก้วโกเมนขึ้นครองราชย์สมบัติ พ.ศ. ๒๑๓๕ และประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นกับพม่าต่อไป

พระเจ้าสุริยวงศาเป็นกษัตริย์ที่มีความปรีชาสามารถ และเข้มแข็ง สามารถปกครองให้ลาวสงบเรียบร้อยได้ ในสมัยนี้วัฒนธรรมรุ่งเรือง ศิลปกรรม ดนตรี ประติมากรรมต่าง ๆ เจริญแพร่หลาย

หลังจากสิ้นรัชกาลพระเจ้าสุริยวงศา ใน พ.ศ. ๒๒๓๕ อาณาจักรลาวได้แตกเป็น ๒ อาณาจักร คือ เมืองหลวงพระบาง กับ เมืองเวียงจันทน์ ทั้ง ๒ อาณาจักร ต่างระแวงกัน และคอยหาโอกาสแย่งชิงอำนาจกัน จนถึงกับไปผูกมิตรกับต่างประเทศเพื่อกำจัดกันและกัน เช่น ฝ่ายหนึ่งเข้ากับพม่า ฝ่ายหนึ่งเข้ากับไทย หรือฝ่ายหนึ่งเข้ากับไทย ฝ่ายหนึ่งเข้ากับญวน เป็นต้น

จนในที่สุดเมื่อไทยสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งเป็นมิตรกับหลวงพระบางก็เอกราชจากพม่าได้แล้ว ก็ยกทัพมาตีเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นพันธมิตรของพม่า เข้ายึดครองได้ใน พ.ศ. ๒๓๒๑ และได้ นำเอาพระแก้วมรกตไปยังอาณาจักรไทยด้วย อาณาจักรเวียงจันทน์ได้สลายตัวลงเป็นดินแดนของไทย ใน พ.ศ. ๒๓๗๑ ส่วนอาณาจักรหลวงพระบางซึ่งเป็นเมืองออกของไทยได้ส่งทูตไปอ่อนน้อม และมอบบรรณาการแก่เวียดนาม พ.ศ. ๒๓๗๔ กลายเป็นซ้ออ้างของฝรั่งเศส ผู้เข้ายึดครองเวียดนามในสมัยต่อมา ที่จะเข้าครอบครองลาวต่อไปด้วย อาณาจักรลาวได้ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสโดยลำดับ เริ่ม

แต่ พ.ศ. ๒๔๓๖ จนหมดสิ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๗ ลาวถูกฝรั่งเศสครอบครองอยู่ ๔๕ ปี จึงได้เอกราชกลับคืนโดยสมบูรณ์ เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๔๙๒ มีชื่อเป็นทางการว่า "พระราชอาณาจักรลาว"^{๒๕}

สรุป

รูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในยุคของท่านจากการศึกษาจะเห็นได้ว่าไม่มีระบุชัดเจนว่าเป็นการปกครองในแบบใดชัดเจน แต่ก็สามารถวิเคราะห์ได้ว่าเป็นรูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ (อังกฤษ: Absolute Monarchy) คือ ระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ ในระบอบการปกครองนี้ กษัตริย์ก็คือกฎหมาย กล่าวคือ ที่มาของกฎหมายทั้งปวงอยู่ที่กษัตริย์ คำสั่ง ความต้องการต่าง ๆ ล้วนมีผลเป็นกฎหมาย กษัตริย์มีอำนาจในการปกครองแผ่นดินและพลเมืองโดยอิสระ โดยไม่มีกฎหมายหรือองค์การตามกฎหมายใด ๆ จะห้ามปรามได้ แม้องค์การทางศาสนาอาจทัดทานกษัตริย์จากการกระทำบางอย่างและองค์รัฐชาติปติย์ (กษัตริย์) นั้นจะถูกคาดหวังว่าจะปฏิบัติตามธรรมเนียม แต่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ไม่มีรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายใด ๆ ที่จะอยู่เหนือกว่าคำชี้ขาดของรัฐชาติปติย์ ตามทฤษฎีพลเมืองนั้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มอบความไว้วางใจทั้งหมดให้กับพระเจ้าแผ่นดินที่ดีพร้อมทางสายเลือดและได้รับการเลี้ยงดูฝึกฝนมาอย่างดีตั้งแต่เกิด^{๒๖}

การเมืองการปกครองในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้บริหารสูงสุดที่จะกำหนดรูปแบบและโครงสร้างการปกครองเพื่อปกครองดูแลราษฎรให้เกิดความสงบเรียบร้อยอยู่ภายใต้พระราชอำนาจอันเด็ดขาด โดยแบ่งการบริหารราชการแผ่นดินออกเป็น 3 ลักษณะ คือ การบริหารราชการส่วนกลาง การบริหารราชการส่วนภูมิภาค และการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น โดยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นนั้น จะเกิดขึ้นหลังสุดในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งการบริหารส่วนภูมิภาคจะเริ่มต้นในสมัยพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ การบริหารส่วนกลางหรือส่วนราชธานีจะมีการปกครองแบบ “จตุสดมภ์” ที่มี 4 หน่วยงานหลัก คือ กรมเมือง (เวียง) กรมวัง กรมคลัง กรมนา โดยมีขุนนางเป็นผู้บริหารควบคุมดูแลในตำแหน่ง “เสนาบดี” ที่มีหน้าที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของภารกิจ ต่อมาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงปรับปรุงและเพิ่มเติมหน่วยงานอีก 2 หน่วยงาน คือ กรมพระกลาโหมและกรมมหาดไทย โดยผู้บริหารมีตำแหน่ง “อัครมหาเสนาบดี” ซึ่งอำนาจมากกว่า “เสนาบดีจตุสดมภ์” ดังนั้นหน่วยงานการบริหารส่วนกลางจึงมี 6 หน่วยงาน และเป็นหน่วยงานหลักของการบริหารราชการส่วนกลางตลอดมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้ทรงปฏิรูปการปกครองส่วนกลางโดยเพิ่มหน่วยงานมากขึ้น เนื่องจากความเจริญของบ้านเมืองที่ขยายตัวทำให้เกิดภารกิจงานแบบใหม่เกิดขึ้นมากมาย โดยทรงโปรดให้ปรับหน่วยงานเดิม 6 หน่วยงานเพิ่มเติมอีก 6 หน่วยงาน รวมเป็น 12 หน่วยงาน และเปลี่ยนชื่อจากกรมเป็น “กระทรวง” ส่วนตำแหน่งผู้บริหารทุกกระทรวงมีฐานะเท่าเทียมกันคือตำแหน่ง “เสนาบดี” อันเป็นรากฐานของการพัฒนามาเป็นกระทรวงต่าง ๆ ในปัจจุบันและตำแหน่งเสนาบดีก็เปลี่ยนชื่อเป็น “รัฐมนตรี”

^{๒๕} ทรงวิทย์ แก้วศรี, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เล่ม ๑๐ พระพุทธศาสนาในอินโดจีน, (กรุงเทพฯ : การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า 43.

^{๒๖} รศ.นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, เหตุแห่งการปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕. สัมภาษณ์. นิตยสารสารคดี "๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕" ฉบับที่ ๑๗๒: มิถุนายน ๒๕๔๒, หน้า 110.

โครงสร้างการปกครองส่วนกลาง คือ “กระทรวง” จึงเป็นการบริหารหลักในการปกครองและการพัฒนาความเจริญรุ่งเรืองของประเทศด้วยพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมหाराช ซึ่งทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักบริหารที่ทรงมีพระกรุณาธิคุณ และคุณูปการต่อราชอาณาจักรสยามอย่างสูงยิ่งสำหรับการบริหารและการปกครองส่วนภูมิภาค ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองหลวงกับหัวเมือง จะมีลักษณะโครงสร้างของอำนาจแบบหลวมไม่กระชับที่จะผูกพันให้เกิดความจงรักภักดีอย่างแน่นแฟ้นตลอดไป การที่หัวเมืองต่าง ๆ ยอมอยู่ใต้อำนาจนั้นขึ้นอยู่กับพระบรมเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระปรีชาสามารถในการรบและมีพระบารมีมากพอที่จะยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์นั้นได้ จึงมีลักษณะอำนาจกระจายเป็นการยอมรับอำนาจชั่วคราว ดังนั้นเมื่อมีการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินจึงต้องมีการตีมน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเพื่อแสดงความจงรักภักดีทุกครั้ง สงครามปราบปรามระหว่างหัวเมืองที่กบฏหรือแข็งข้อ จึงเกิดขึ้นทุกยุคทุกสมัย ซึ่งรูปแบบการปกครองส่วนภูมิภาคในระยะแรกจะมีการแบ่งหัวเมืองออกเป็น 3 ลักษณะ คือ หัวเมืองลูกหลวง (เมืองหน้าด่าน) หรือหัวเมืองชั้นใน เมืองพระยามหานครหรือหัวเมืองชั้นนอก และหัวเมืองประเทศราช สำหรับหัวเมืองลูกหลวงจะมีการเปลี่ยนแปลงตามเมืองหลวงที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น สมัยกรุงสุโขทัย เมืองลูกหลวง ได้แก่ เมืองศรีสัชนาลัย เมืองกำแพงเพชร เมืองสองแคว (พิษณุโลก) และเมืองสระหลวง (พิจิตร) หรือสมัยกรุงศรีอยุธยา และเมืองลูกหลวง ได้แก่ เมืองลพบุรี พระประแดง (สมุทรปราการ) เมืองนครนายก และเมืองสระหลวง (พิจิตร) ความสำคัญของเมืองลูกหลวงหรือเมืองหน้าด่าน คือเป็นเมืองที่เมืองหลวงส่งเชื้อพระวงศ์ไปปกครองเป็นส่วนใหญ่และเป็นจุดป้องกันข้าศึกก่อนที่กองทัพศัตรูจะเข้ามาตีถึงเมืองหลวง สำหรับเมืองพระยามหานครหรือหัวเมืองชั้นนอกเป็นเมืองที่อยู่กระจายตามภูมิภาคต่าง ๆ โดยมีเจ้าเมืองเป็นคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ฐานะความสำคัญของหัวเมืองขึ้นอยู่กับจำนวนของพลเมืองว่าเป็นเมืองขนาดใด จึงแบ่งเป็น หัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เช่น หัวเมืองเอกที่เป็นเมืองขนาดใหญ่ ได้แก่ เมืองพิษณุโลก เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองนครราชสีมา เป็นต้น ทั้งนี้อำนาจของเจ้าเมืองจะมีอำนาจในการเก็บภาษีผลผลิตต่าง ๆ และแบ่งเข้าสู่เมืองหลวงตามกำหนด เรียกว่า “ระบบกินเมือง” รวมทั้งมีอำนาจในการปกครองคนได้รับอาญาสิทธิ์สามารถสั่งประหารชีวิตคนได้ เช่น กรณีเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช สั่งประหารศรีปราชญ์ เป็นต้น ส่วนเมืองประเทศราชซึ่งเป็นเมืองต่างชาติต่างภาษาที่ยอมอ่อนน้อมหรือเมืองหลวงไปตีมาได้ก็ยังคงมีอำนาจปกครองตนเอง แต่ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายตามกำหนด รวมทั้งต้องนำกองกำลังมาช่วยรบเมื่อเมืองหลวงเกิดศึกสงครามด้วย การปกครองลักษณะดังกล่าวนี้^{๒๒๗}

^{๒๒๗} ศิริพร สุเมธรัตน์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไอเดียนส์ โตร์, 2553), หน้า 392.

บทที่ 3

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

บทบาทของการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ที่ปรากฏในดินแดนสองฝั่งโขงของการวิจัยครั้งนี้ ทางคณะผู้วิจัยจะเน้นศึกษาพุทธสถาน ที่มีความสำคัญ ที่มีวัตถุประสงค์ของการสร้างขึ้นในการสร้างความสามัคคีให้กับประชาชน การปกครอง โดยคณะผู้วิจัยจะอธิบายถึงความหมายการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจว่าจุดประสงค์เพื่อประโยชน์ในหลายด้าน และพุทธสถานที่สำคัญทั้งของประเทศไทยและประเทศลาว

3.1 ความหมายความสำคัญของการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระมานะ ธมมกุสโล (ศรีสุทธี) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ไทยต่างมีความสัมพันธ์ระหว่างกันมาด้วยดีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระมหากษัตริย์ทรงรับพระราชภารกิจที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของพสกนิกร จึงก่อคุณประโยชน์ต่อประเทศชาตินานับประการจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีวิธีในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาที่ลักษณะเฉพาะบางประการที่แตกต่างจากพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นๆ เพราะว่าพระองค์ทรงมีพื้นฐานความสัมพันธ์กับคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายที่พระองค์ทรงสถาปนาขึ้นระหว่างทรงผนวชอยู่นานถึง ๒๗ พรรษาและไม่ต้องก่อให้เกิดความแตกแยกระหว่างคณะสงฆ์ที่มีอยู่หลายนิกายโดยเฉพาะฝ่ายมหานิกาย พระราชกรณียกิจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาที่สำคัญๆ มีสองประการคือ

ประการแรก บทบาทในฐานะพระภิกษุ ทรงให้การส่งเสริมแก่ธรรมยุติกนิกายอย่างมากทั้งการรักษาพระสัทธรรมและการรักษาศาสนทายาท ตลอดจนการสร้างคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายให้มีลักษณะเฉพาะที่ต่างไปจากคณะสงฆ์มหานิกาย ทั้งด้านวัตรปฏิบัติ ความเชื่อส่วนบุคคล การศึกษา พระปริยัติธรรมและการเผยแพร่หลักธรรมสู่ประชาชน รวมถึงในต่างประเทศ จากบทบาทดังกล่าวจึงทำให้ทั้งพระองค์และคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายได้ก้าวขึ้นมาสู่การมีความสำคัญทางพุทธศาสนามากขึ้นตามลำดับในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้จะมีจำนวนพระสงฆ์และวัดน้อยมากก็ตาม แต่ก็เป็นที่ยอมรับจากกลุ่มชนหลายๆ กลุ่มด้วยดี และมีส่วนอย่างมากที่ผลักดันให้พระองค์มีโอกาสในการขึ้นครองราชย์

ประการที่สอง บทบาทในฐานะพระมหากษัตริย์ ทรงเลือกที่จะนำธรรมยุติกนิกายมาเป็นแกนนำในการทำนุบำรุงแต่ยังทรงให้ความสำคัญกับคณะสงฆ์นิกายอื่นๆ อยู่ โดยทรงทำการอุปถัมภ์และสนับสนุนคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายซึ่งเป็นคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ที่แพร่หลายอย่างกว้างขวางและมีจำนวนทั้งวัดและพระภิกษุ สามเณรเป็นจำนวนมากให้เท่าเทียมกับคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายด้านอุปถัมภ์บำรุง การสร้างศาสนทายาท การรักษาพระสัทธรรม การรักษาพิธีกรรม การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสนับสนุนการจัดสร้างพระไตรปิฎก รวมถึงการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน จากบทบาท

ดังกล่าวจึงทำให้พระองค์ต้องดำรงบทบาทในฐานะผู้นำทางอาณาจักรและพุทธจักรควบคู่กันไปตลอดรัชสมัยของพระองค์ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มิได้กระทบการเทือนถึงความเชื่อในเรื่องธรรมราชาของพระองค์เลยกลับส่งผลให้ทรงได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์ และสามารถควบคุมคณะสงฆ์ทั้งสองนิกายให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติ

บทบาททั้งสองประการดังกล่าวได้เป็นปัจจัยสำคัญที่เสริมให้พระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระองค์และสมัยต่อมา มีความเจริญก้าวหน้าและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบันสงฆ์อีกหลายประการในช่วงเวลาต่อมา โดยเฉพาะบทบาทของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายและมหานิกายได้เข้าไปวางรากฐานสำคัญให้กิจการต่างๆ ทางด้านอาณาจักรเจริญรุ่งเรืองสืบมา^๑

จะเห็นได้ว่าบทบาทของพระมหากษัตริย์ในการสร้างความสามัคคีให้กับประชาชนทั้งประเทศ ต้องใช้การทูลบำรุงพระพุทธศาสนาในหลายๆด้านเพื่อที่จะสร้างศรัทธาและความมั่นใจให้ประชาชนในหลายๆด้าน

การทูลบำรุงพระพุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

การทูลบำรุงพระพุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระปรีชาญาณ หยั่งเห็นความสำคัญของบ้านเมือง ๒ ประการ คือ วัดกับวัง ทั้ง ๒ สถาบันไม่อาจแยกจากกันได้ ต้องอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จึงจะเกิดประโยชน์ วัดในสมัยก่อนมีความสำคัญ ต่อสังคมไทยอย่างมาก เพราะวัดเป็นที่ประชุมของกลุ่มคน คือ เป็นศาลาประชาคม เป็นที่เล่าเรียน เป็นโรงเรียน เป็นวิทยาลัยของอนุชนไทย วัดมีคุณค่าในทางวิชาการ ตลอดจนถึงทางศิลปะ ฉะนั้นวัดจึงเป็นที่ผลิตข้าราชการ ผู้มีความรู้ ทั้งยังเป็นแหล่งรวมของศิลปะด้านต่างๆ เช่น ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม วัดจึงเป็นสถานที่ที่ทุกคน มีสิทธิ์มาชื่นชม มามีส่วนร่วมได้ เป็นการลดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสังคม เป็นศูนย์กลางของความคิดความอ่านของคนทั้งปวง พระภิกษุมีฐานะเป็นผู้นำของชาวบ้าน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเล็งเห็นความสำคัญข้อนี้ จึงได้ทรงมุนานะ พระราชหฤทัยในอันที่จะยกย่องพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ขึ้น ได้รับเป็นพระราชธูระ เกี่ยวแก่การพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านปริยัติ คือ การบำรุงพระคัมภีร์ คำสอนให้บริสุทธิ์ และการปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ จึงปรากฏว่าได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก ในปีพุทธศักราช ๒๓๓๑ และทรงออกกฤษฎาสำหรับพระสงฆ์ เพื่อความเรียบร้อยของสังฆมณฑล ให้เป็นหลักแก่บ้านเมืองสืบไป การสังคายนาพระไตรปิฎก มีรายละเอียดในพระราชพงศาวดารว่า

“พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชรำพึง ถึงพระไตรปิฎกธรรม อันเป็นมูลรากแห่งพระปริยัติศาสนา ทรงพระราชศรัทธาพระราชทาน พระราชทรัพย์เป็นอันมาก ให้เป็นค่าจ้างจารจารึก พระไตรปิฎกลงลานแต่บรรดามีฉบับในที่ใดๆ ที่เป็นอักษรลาว อักษรรามัญ ก็ให้ชำระแปลออกเป็นอักษรขอม สร้างขึ้นไว้ในตู้ ณ หอพระมณฑิยธรรม และสร้างพระไตรปิฎกถวายพระสงฆ์ ให้เล่าเรียนทุกๆ พระอารามหลวงตามความปรารถนา

^๑ พระมานะ ธมมกุสโล (ศรีสุทธี), การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการทูลบำรุงพระพุทธศาสนา, รายงานวิจัย, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ก.

จึงจมีนไวยวรนาถทราลทูลว่า พระไตรปิฎกซึ่งทรงพระราชศรัทธาสร้างขึ้นไว้ ทุกวันนี้ อักขระบทพยัญชนะตกว่าวิปลาสอยู่แต่ฉบับเดิม หากผู้ที่มีจะทำนุบำรุงตกแต่งม ดัดแปลงให้ถูกต้อง บริบูรณ์ขึ้นมิได้ ครั้นได้ทรงสดับจึงทรงพระราชปรารภว่า พระบาลี และอรรถกถาฎีกาพระไตรปิฎกทุกวันนี้ เมื่อผิดและเพี้ยนวิปลาสอยู่เป็นอันมากฉะนี้ จะเป็นค้ำมูลพระศาสนากระไรได้ ฯลฯ สัตว์โลกทั้งปวงจะหาที่พึ่งมิได้ ในอนาคตภายหน้า ควรจะทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาไว้ให้ถาวรวัฒนาการ เป็นประโยชน์แก่เทพยตามนุษย์ทั้งปวง จึงจะเป็นพระบรมโพธิญาณบารมี”

ทรงพระราชดำริฉะนี้แล้ว จึงดำรัสให้ประชุมพระราชวงศานุวงศ์ มีสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เป็นประธานในพระที่นั่งอมรินทราภิเศกมหาปราสาท ให้อาราธนา สมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะ ฐานานุกรมเปรียญ ๑๐๐ รูป มารับพระราชทานฉันทน์ ครั้นเสด็จ สิ้นมหัศจรรย์แล้ว พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงถวายนมัสการ ดำรัสเผด็จตาม พระราชาคณะทั้งปวงว่า พระไตรปิฎกธรรมทุกวันนี้ ยังถูกต้องบริบูรณ์อยู่ หรือพิรุณผิดเพี้ยนประการ ใด จึงสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะทั้งปวงพร้อมกันถวายพระพรว่า พระบาลี และอรรถกถาฎีกา พระไตรปิฎกทุกวันนี้ พิรุณมาช้านานแล้ว หากษัตริย์พระองค์ใด จะทำนุบำรุงให้เป็นศาสนูปถัมภกมิได้ ฯลฯ พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรฯ จึงดำรัสว่า “ครั้งนี้ขออาราธนา พระผู้เป็นเจ้าทั้งปวง จงมีอุตสาหะในฝ่ายพระพุทธจักร ให้ พระไตรปิฎกบริบูรณ์ขึ้นให้จงได้ ฝ่ายทั้งอาณาจักร ที่เป็นศาสนูปถัมภกนั้น เป็นพนักงานโยมๆ จะสูญเสียชะชีวิตบุชาพระรัตนตรัย สุดแต่จะให้พระปริยัติบริบูรณ์ เป็นมูลที่จะตั้งพระพุทธศาสนาจงได้”

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้พระราชทานพระบรมราชาคุณาเคราะห์ บริจาคพระราชทรัพย์เกณฑ์ให้พระราชวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทำสำรับคาวหวาน เลี้ยงพระผู้ทำ สังคายนา ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ กอง สมเด็จพระสังฆราช เป็นแม่กองชำระพระสูตรตันตปิฎกกอง ๑, พระวันรัต เป็นแม่กองชำระพระวินัยปิฎกกอง ๑, พระพิมลธรรม เป็นแม่กองชำระพระสัททวาพิเศษกอง ๑, พระธรรมไตรโลก เป็นแม่กองชำระพระปรมัตถปิฎกกอง ๑, พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช และสมเด็จพระ กรมพระราชวังบวรฯ เสด็จพระราชดำเนินออกไป ณ วัดมหาธาตุที่สังคายนา ทุกวัน วันละ ๒ เวลา ทรงประเคนสำรับในเวลาเช้า เวลาเย็นถวายน้ำอัฐบาน เป็นเหตุให้การ สังคายนาได้รวดเร็ว ด้วยทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ตรวจตรา สิ้นเวลา ๕ เดือน ก็เสร็จการสังคายนา^๒

จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญแก่การสังคายนาพระไตรปิฎกมาก และได้ทรงทำ สังคายนาก่อนการชำระประมวลกฎหมาย ในสายตาคณปัจจุบัน ก็อาจจะว่าไม่ทันสมัย ควรจะชำระ กฎหมายสำหรับบ้านเมืองเสียก่อน แต่ถ้าได้ศึกษาสภาพการณ์ในเวลานั้น และได้ศึกษากฎหมายที่ใช้ ในบ้านเมืองแล้ว จะเห็นว่ากฎหมายในสมัยนั้น ใช้หลักทางพระพุทธศาสนา เข้าตัดสินทั้งสิ้น จึงได้ทรง ให้ทำสังคายนาพระไตรปิฎก ไว้เป็นหลักเสียก่อนแล้ว จึงชำระประมวลกฎหมายภายหลัง

การพระศาสนา อีกส่วนหนึ่งคือการออกกฎหมายพระสงฆ์ ซึ่งได้ทรงตราขึ้นเป็นคราวๆ เมื่อมี เหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้น แสดงให้เห็นว่าทรงสอดส่อง ความประพฤติของพระภิกษุอยู่ เนื่องๆ ด้วยทรงทราบดีว่า พระเป็นผู้นำของชาวบ้าน เป็นผู้ได้รับนับถือมากกว่าผู้อื่น ถ้าพระภิกษุ มี

^๒ ช่างสิบหมู่, การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา, <http://www.changsipmu.com>, [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อ 05/05/60

ศีลจารวัตรวิบัติแล้ว ก็จะไปบ้านเมืองย่อยยับไปได้ จึงได้ทรงออกกฎตักเตือนพระภิกษุ ที่กระทำความผิดอยู่
 หนึ่ง

นอกเหนือจากพระราชกิจเกี่ยวกับการศาสนาข้างต้นนี้แล้ว ยังได้ทรงสร้างวัดอารามให้
 บริบูรณ์ ได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปปฏิมาที่ชำรุดเสียหายตามหัวเมืองต่างๆ แล้วให้นำเข้ามา
 รักษาไว้ในพระนคร การด้านศาสนากรุงเรื่อง เป็นปึกแผ่นสืบมา ดังพระราชปณิธานที่ทรงตั้งไว้

การส่งเสริมพระพุทธศาสนาของรัชกาลที่ ๕

การที่รัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระราชศรัทธาอันแรงกล้าที่จะทำนุบำรุงพระศาสนาให้เจริญก้าวหน้า
 ดังพระราชดำรัสนั้น คงสืบเนื่องจากการที่ทรงยึดถือปฏิบัติตามกฎที่มีอยู่ในพระธรรมศาสตร์
 ถือว่าพระมหากษัตริย์มีหน้าที่ทรงเป็นองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภกเช่นเดียวกับพระบูรพกษัตริย์ ซึ่ง
 ปฏิบัติสืบต่อกันมา พระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธรูปศาสนาในลักษณะต่างๆ ดังนี้

ใน พ.ศ. ๒๔๑๖ ในขณะที่พระองค์เสวยราชสมบัติแม้จะทรงมีพระราชกรณียกิจเป็นอันมาก
 ก็ยังได้พระราชอุทิศสาหะเสด็จออกผนวชเป็นพระภิกษุสี่บวชอายุพระพุทธศาสนา และได้ทรงจัดการบวช
 พระภิกษุทุกปีมิได้ขาด แสดงถึงความมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ใน พ.ศ. ๒๔๓๑ โปรดฯ ให้ชำระพระไตรปิฎกและพิมพ์เป็นอักษรไทยเรียกว่า “พระไตรปิฎก
 ฉบับพิมพ์” นับเป็นครั้งแรกที่มีการตีพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นอักษรไทยการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกในครั้ง
 นี้รัชกาลที่ ๕ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์จำนวน ๑,๐๐๐ ซึ่งเป็นค่าจ้างพิมพ์พระไตรปิฎกจำนวน
 ๑,๐๐๐ จบ และโปรดเกล้าฯ ให้แจกจ่ายไปตามพระอารามต่างๆ ทั่วประเทศ เป็นผลให้เหล่าพระสงฆ์
 ได้อาศัย พระไตรปิฎกฉบับพิมพ์เป็นแนวทางในการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมจนกระทั่งปัจจุบัน
 และได้พระราชทานไปยังสถานศึกษาในต่างประเทศอีกหลายแห่ง ทำให้พระพุทธรูปศาสนาเจริญแพร่
 หลายในต่างประเทศด้วย

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๕ รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติ
 ลักษณะปกครองคณะสงฆ์เพื่อจัดตั้งฆมณฑลให้เป็นระเบียบเรียบร้อยทั่วพระราชอาณาจักร ด้วยทรงมี
 พระราชดำริว่าถ้าการปกครองสังฆมณฑลเป็นไปเป็นระเบียบแบบแผนอันเรียบร้อย พระศาสนากร
 รุงเรืองถาวร ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๔๕ แสดงให้เห็นถึงพระบรมรา
 โชบายของรัชกาลที่ ๕ ในการนำหลักการสมัยใหม่มาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน
 กล่าวคือ มอบอำนาจบริหารให้แก่มหาเถรสมาคมในอันที่จะปกครองตัดสินขอขจัดแย้งและเป็นองค์
 ปรีक्षा แก่สังฆมณฑลทั่วพระราชอาณาจักรคำตัดสินของมหาเถรสมาคมนั้นให้ถือเป็นสิทธิ์ขาด ส่วน
 การปกครองคณะสงฆ์ได้จัดอนุโลมตามวิธีปกครองพระราชอาณาจักรคือมีเจ้าคณะมณฑลเจ้าคณะ
 เมืองเจ้าคณะแขวงและอธิการหมวดบังคับบัญชาในมณฑลเมือง แขวง ตำบล และวัด ให้ขึ้นตรงต่อกัน
 โดยลำดับ กำหนดหน้าที่แต่ละตำแหน่งไว้โดยละเอียดชัดเจนเป็นอำนาจถอดถอน บำรุงรักษา สั่งสอน
 กุลบุตรตลอดจนเผยแพรศาสนา ทำให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือเกิดเอกภาพ
 ทางบริหารซึ่งเป็นไปในลักษณะเดียวกัน และสอดคล้องกับการจัดรูปการปกครองของฝ่ายพระ
 ราชอาณาจักรในสมัยนั้น นอกจากนี้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๔๕ ยังแสดง
 ให้เห็นถึงพระบรมราโชบายของรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเห็นคุณค่าของการศึกษาในวัด ในพระราชบัญญัติ
 กำหนดให้พระสงฆ์ตั้งแต่ชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไปจนถึงระดับสูงสุดไว้ประการหนึ่งว่า ต้องมีหน้าที่บำรุง
 การศึกษาด้วย จากพระบรมราโชบายดังกล่าว จะเห็นได้ว่าทรงดำเนินการให้สอดคล้องกับประกาศ

เรื่องจัดการศึกษาเล่าเรียนในหัวเมืองใน พ.ศ. ๒๔๔๑ (ร.ศ. ๑๑๗) ซึ่งกำหนดให้มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นตามวัดต่างๆ มีพระภิกษุเป็นผู้อบรมสั่งสอน และเพื่อใ้การจัดการศึกษาในหัวเมืองดำเนินไปด้วยดีรัชกาลที่ ๕ จึงได้ทรงพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้จัดการตีพิมพ์หนังสือแบบเรียนหลวง ทั้งส่วนที่จะสอนธรรมเนียมปฏิบัติและวิชาความรู้อย่างอื่นเป็นอันมากเพื่อจะพระราชทานแก่พระภิกษุทั้งหลายไว้สำหรับฝึกสอนกุลบุตรทั่วไป^๓

3.2 พุทธสถานสำคัญในประเทศไทยที่มีความสัมพันธ์กับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

3.2.1 ประวัติวัดพระธาตุศรีสองรัก

พระธาตุศรีสองรัก ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สร้างขึ้นสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เมื่อปี พ.ศ. 2103 เสร็จในปี พ.ศ. 2106

พระธาตุศรีสองรักสร้างขึ้นเพื่อ เป็นสักขีพยานในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างกรุงศรีอยุธยา(สมัยพระมหาจักรพรรดิ) และกรุงศรีสัตนาคนหุต (ปัจจุบันคือ เวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว)

กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ทรงครองราชสมบัติ ตรงกับสมัยที่พม่าเรืองอำนาจ และมีการรุกรานดินแดนต่าง ๆ เพื่อขยายอำนาจ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิและพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช จึงตกลงรวมกำลัง เพื่อต่อสู้กับพม่า จึงทรงกระทำสัตยาธิษฐานว่าจะไม่ล่วงล้ำดินแดนของกันและกัน และเพื่อเป็นที่ระลึกในการทำไมตรีต่อกัน จึงได้ร่วมกันสร้างพระธาตุศรีสองรักเพื่อเป็นสักขีพยาน ณ ที่กลางระหว่างแม่น้ำน่านและแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นรอยต่อของทั้งสองราชอาณาจักร

นอกจากนี้ภายในวัดยังมีพระพุทธรูปปางนาคปรก ศิลปะทิเบต หัวนาคปรกสร้างด้วยศิลาองค์พระพุทธรูปสร้างด้วยทองสัมฤทธิ์ มีหน้าตักกว้าง 21 นิ้ว สูง 30 นิ้ว ทุกวันขึ้น 15 เดือน 6 ชาวอำเภอด่านซ้าย หรือ "ลูกฝั่งลูกเทียน" จะร่วมกันจัดงานสมโภชพระธาตุขึ้น โดยจะนำต้นผึ้ง มาถวายพระธาตุถือเป็นประเพณีอันศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นประจำทุกปี

ความศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวมีเรื่องเล่าต่อกันมาว่า เนื่องจากวิญญูณแห่งความรักของหญิงชายคู่หนึ่งที่ถูกกีดกันทางด้านความรัก จึงพากันหนีเข้าไปในอุโมงค์ ซึ่งเจ้าหน้าที่ก่อสร้างองค์ “พระธาตุศรีสองรัก” ขุดไว้เพื่อเก็บทรัพย์สินที่ชาวเมืองนำมาบริจาค เมื่อเปิดอุโมงค์โดยไม่รู้ว่ามีคนอยู่ข้างในทั้งคู่จึงตายอยู่ด้วยกัน และวิญญูณของทั้งสองได้ช่วยกันปกป้องรักษาองค์พระธาตุ จึงมีกฎเกณฑ์ที่สาธุชนจะต้องปฏิบัติ เมื่อมากราบไหว้บูชาพระธาตุแห่งนี้

ในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี จะมีพิธีสมโภชและสักการะ “พระธาตุศรีสองรัก” เริ่มจากการทำความสะอาดองค์พระธาตุ ทำพิธีสงฆ์น้ำพระธาตุ พิธีสูขวัญพระธาตุ พิธีเวียนเทียน พิธีบวชนาค ซึ่งจะต้องจุดบั้งไฟไปพร้อมกันด้วย และสุดท้ายเป็นพิธีคารวะพระธาตุ โดยการนำต้นผึ้งมาถวายพระธาตุเพื่อความเป็นสิริมงคลให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข แคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง และทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล

^๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การส่งเสริมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : บริษัท 21 เซ็นจูรี, 2553), หน้า76.

ภาพเหรียญในบทความนี้คือ “เหรียญพระธาตุศรีสองรัก” ลักษณะเหรียญรูปไข่ เนื้อเงินลงยา สร้างปี ๒๕๑๑ โดยวัดพระธาตุศรีสองรัก เป็นผู้จัดสร้าง มีความศักดิ์สิทธิ์และได้รับความนิยมมาก โดยเฉพาะการอธิษฐานขอพรเรื่องความรัก

สำหรับพระคาถาบูชา “พระธาตุศรีสองรัก” นั้น ให้นั่งนมัสการ ๓ จบ แล้วตามด้วย “นะคะโลกะ เทวะโลกะ ชมพูทีเป ตาวะติงเส ชินนะธาตุโย อะระหันตา นะมามิ”^๔

3.2.2 ประวัติหลวงพ่พระเจ้าองค์ตื้อ

พระพุทธรูปองค์นี้ได้ก่อสร้างมาแต่ดึกดำบรรพ์มีพระรูปงดงามน่าเลื่อมใส สร้างในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชครองเมืองเวียงจันทน์ พระสงฆ์ในวัดศรีชมภูองค์ตื้อได้ประชุมปรึกษาหารือกัน ลงมติจะหล่อพระพุทธรูปองค์นี้ขึ้นในบ้านน้ำโมง (เดิมเรียกว่าบ้านน้ำโหม่ง) เพื่อเป็นที่เคารพสักการะแก่อนุชนรุ่นหลังต่อ ๆ มา เมื่อตกลงกันแล้วจึงได้ชักชวนบรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เพื่อเรียไรทองเหลืองบ้าง ทองแดงบ้าง ตามแต่ผู้มีจิตศรัทธาจากท้องที่อำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ได้ทองหนักตื้อหนึ่ง (มาตราโบราณภาคอีสานถือว่า 100 ชั่งเป็นหมื่น 10 หมื่นเป็นแสน 10 แสนเป็นล้าน 10 ล้านเป็นโกฏิ 10 โกฏิเป็นหนึ่งกือ 10 กือเป็นหนึ่งตื้อ) พระสงฆ์และชาวบ้านจึงพร้อมกันหล่อ เป็นส่วน ๆ ในวันสุดท้ายเป็นวันหล่อตอนพระเกศ ในตอนเช้าได้ยกเข้าเทแล้วแต่ไม่ติด เมื่อเอาเข้าเตาใหม่ทองยังไม่ละลายดีก็พอดีเป็นเวลาจวนพระจะฉันเพล พระทั้งหมดจึงทิ้งเข้าเตาหรือทิ้งเข้าไว้ในเตา แล้วก็ขึ้นไปฉันเพลบนกุฏิฉันเพลเสร็จแล้วลงมาหมายจะเทเข้าที่ค้ำไว้กลับปรากฏเป็นว่ามีผู้เทติด และตอนพระเกศสวยงามกว่าที่ตอนจะเป็น เป็นอัศจรรย์สืบถามได้ความว่า (มีชายผู้หนึ่งนุ่งหม้อผ้าขาวมายกบ้านนั้นทนจนสำเร็จ) แต่ด้วยเหตุที่บ้านนั้นร้อนเมื่อเทเสร็จแล้ว ชายผู้นั้นจึงวิ่งไปทางเหนือบ้านน้ำโหม่งมีผู้เห็นยืนโลเลอยู่ริมหนองน้ำแห่งหนึ่งแล้วหายไป (หนองน้ำนั้นภายหลังชาวบ้านเรียกว่าหนองโลเลมาจนถึงปัจจุบันนี้ และชายผู้นั้นก็เข้าใจกันว่าเป็นเทวดามาช่วยสร้าง) เมื่อได้นำพระพุทธรูปที่หล่อแล้วมาประดิษฐานไว้ในวัด มีขุนนางชั้นผู้ใหญ่แห่งเมืองเวียงจันทน์มาเที่ยวบ้านน้ำโหม่งสองท่านชื่อว่า ท่านหมื่นจันทร์ กับ ท่านหมื่นราม ทั้งสองท่านนี้ได้เห็นพระเจ้าองค์ตื้อก็เกิดศรัทธาเลื่อมใสที่จะช่วยเหลือ จึงได้ช่วยกันก่อสร้าง และทำราวเป็นการส่งเสริมศรัทธาของผู้สร้าง ครั้นเมื่อขุนนางทั้งสองได้กลับถึงเมืองเวียงจันทน์แล้ว ได้กราบทูลพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชซึ่งครองเมืองเวียงจันทน์ในเวลานั้น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้เสด็จมาทอดพระเนตรก็ทรงเกิดศรัทธาจึงได้สร้างวิหารประดิษฐานกับแบ่งปันเขตแดนให้เป็นเขตข้าทาสบริวารของพระเจ้าองค์ตื้อดังนี้

1. ทางตะวันออกถึงบ้านมะก่องเชียงขวา (ทางฝั่งซ้ายตรงข้ามอำเภอโพธิ์ชัย)
2. ทางตะวันตกถึงบ้านหวากเมืองโสม (อำเภอเมืองโสม จังหวัดอุดรธานี)
3. ทางทิศใต้ถึงบ้านบ่อเอือดหรือบ่ออาด (อยู่ในอำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี)
4. ทางเหนือไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน คาดว่าน่าจะเป็น บ้านพานพร้าว อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย และเมือง “กีนายไม้” ส.ป.ลาว ในปัจจุบัน

พลเมืองที่อยู่ในเขตข้าทาสของพระเจ้าองค์ตื้อตั้งแต่เดิมมาต้องเสียส่วยสาอากรให้แก่ทางราชการ แต่เมื่อตกเป็นข้าทาสของพระเจ้าองค์ตื้อ โดยผู้ใดประกอบอาชีพทางใดก็ให้นำสิ่งนั้นมาเสีย

^๔ ประวัติพระธาตุศรีสองรัก, แผนพับประวัติสำหรับนักท่องเที่ยว, (เลข : วัดพระธาตุศรีสองรัก, 2546), หน้า 1.

ส่วยให้แก่วัดศรีชมพูนาค์ตั้งสิ้น เช่น ผู้ใดเป็นช่างเหล็กก็ให้นำเครื่องเหล็กมาเสีย ผู้ใดทำนาก็ให้นำข้าวมาเสีย ผู้ใดทำนาเกลือก็ให้เอาเกลือมาเสียทางวัดก็มีพนักงานคอยเก็บรักษาและจำหน่ายประจำเสมอ ที่ด้านหน้าของพระวิหารมีตัวหนังสือไทยน้อยหรือหนังสือลาวเตี้ยน้อยอยู่ด้วย แต่เวลานี้เก่าและลบเลือนมากอ่านไม่ได้ความติดต่อกัน พระเจ้าองค์คือเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ฝีมือช่างฝ่ายเหนือและล้านช้างผสมกัน นับเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะงดงามมาก เป็นพระประธานซึ่งสร้างด้วยทองสัมฤทธิ์องค์ใหญ่ที่สุดในจังหวัดน่านขัดสมาธิปางมารวิชัยหน้าตักกว้าง 3 เมตร 29 เซนติเมตร สูง 4 เมตร ประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีชมภู องค์คือ ตำบลน้ำโมง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีประชาชนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง เคารพนับถือมาก

ประวัติในหินศิลาจารึกเรื่องหลวงพ่พระเจ้าองค์คือ

1. สร้างเมื่อพุทธศักราช 105 พระวรวงษา
2. พระชัยเชษฐาเป็นลูกเขยพระยาศรีสุวรรณ ภรรยาของพระชัยเชษฐาคือ พระนางศรีสมโพธิ มีลูก 4 คน เป็นชาย 3 คน เป็นหญิง 1 คน
3. พระชัยเชษฐา เกิดที่เมืองเวียงคุก ภรรยาเกิดที่เมืองจำปา (บ. น้ำโมง) ในปัจจุบันนี้
4. นามวัด โกศล สร้างได้ 1 ปี 3 เดือน สมภาร ชื่อ พระครูอินทราธิราช อายุ 34 ปี พรรษา 15 มีพระอยู่ด้วย 12 รูป สามเณร 5 รูป
5. ทางวัดโกศล ทางยาว 1 เส้น 5 วา กว้าง 1 เส้น 10 วา
6. วัดโกศล เป็นวัดที่สำคัญมากกงจักรเกิดที่วัดนี้ พระชัยเชษฐาจึงเลื่อมใสจึงชักชวนคณะที่มีศรัทธารวม 8 คน สร้างพระพุทธรูปใหญ่หน้าตัก กว้าง 3 เมตร สูง 4 เมตร รายนามบุคคลทั้ง 8 คือ พระชัยเชษฐา ท้าวอินทราธิราช ท้าวเสนากัสสะปะ ท้าวอินทร ท้าวเศษสุวรรณ ท้าวพระยาศรี ท้าวตามแดงทิพย์ ท้าวอินสรไกรยสิทธิ์ รวมเป็นคน 12 ภาษาที่มาช่วยกันสร้าง พระชัยเชษฐาเป็นคนหล่อ
7. พระชัยเชษฐาจึงป่าวร้องบริวาร 500 คนมาช่วยหล่อ เป็นทองเหลือง เงิน และคำผสมกัน น้ำหนักได้หนึ่งตัน ทำพิธีหล่อเท่าไรก็ไม่สำเร็จ ต่อเมื่อพระอินทร์และเทพยดา 108 องค์มาช่วยหล่อจึงสำเร็จ
8. วัดโกศล ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง สร้างอยู่ 7 ปี 7 เดือน จึงสำเร็จเป็นหลวงพ่องค์คือ
9. เมื่อหล่อแล้ว มีอภิหารเป็นสังคตศีลสิทธิ์ถึง 100 อย่าง
10. พระพุทธรูปองค์นี้สิ้นเงิน 105,000 ชั่ง
11. บ้านที่ขึ้นเป็นบริวารมี 13 บ้านคือ เมืองเวียงคุก กองนาง กำพรว้า จินายไม้ ปากโค พรานพรว้า ศรีเชียงใหม่หนองคั่งยางคำ หนองแซงศรี สามขา ท่าบ่อ พรว้า บ่อโทะนะนา

ข้อวินิจฉัยในศิลาจารึก

ในหลักศิลาจารึกข้อที่ 1 ว่า สร้างเมื่อ พ.ศ. 105 นั้น ขัดต่อความเป็นจริง เพราะพระพุทธศาสนาเริ่มแพร่เข้ามาในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 300 ล่วงแล้วเลข พ.ศ. ข้างหน้าที่ลบเลือนนั้น คงจะเป็น พ.ศ. 2150 เพราะในระหว่าง พ.ศ. 2105 อยู่ในระยะรัชสมัยของพระไชยเชษฐาแห่งเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นระยะใกล้เคียงกันกับที่พระไชยเชษฐา ได้ร่วมกับกรุงศรีอยุธยาสร้างเจดีย์ ศรีสองรักซ์ขึ้นที่อำเภอด่านซ้าย ในจังหวัดเลย ปัจจุบันนี้ก็ยังคงอยู่พอจะอนุมานได้ว่า ผู้สร้างวัดศรีชมภูองค์คือคงเป็นพระเจ้าชัยเชษฐาแน่

ในศิลาจารึกข้อที่ 2 ที่ว่าพระชัยเชษฐาเป็นลูกพระยาศรีสุพรรณนั้น ชัดกับพระราชพงศาวดาร เพราะพระชัยเชษฐาธิราช ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองเวียงจันทน์นั้น เป็นบุตรพระยาโพธิสาร ดังแจ้งในพงศาวดารว่าพระยามหาพรหมราช เจ้าเมืองเชียงใหม่ถึงแก่พิลาลัยเมื่อ พ.ศ. 2082 พระโอรสทรงนามว่า เจ้าทรายดำ ได้ครองเชียงใหม่อยู่ 3 ปีก็ทิวคต ไม่มีโอรสราชันดดา สืบสันตวงศ์ เสนาบดีเมืองเชียงใหม่ลงไปเฝ้าพระเจ้าล้านช้าง พระเจ้าล้านช้างพร้อมเจ้าเชษฐาวงศ์ ไปเยี่ยมพระศพถึงเชียงใหม่ และต่อมาในปี พ.ศ. 2091 เสนาพฤตมาตย์พร้อมกันยกราชสมบัติให้เจ้าเชษฐาวงศ์เป็นเจ้าเชียงใหม่ ทรงพระนามว่าพระชัยเชษฐาธิราช พระยาโพธิสารเสด็จกลับหลวงพระบางได้ 2 ปี ก็ทิวคตในปี พ.ศ. 2093 พระชัยเชษฐาธิราชจึงกลับไปครองนครล้านช้าง (จากหนังสือฝั่งขวาแม่น้ำโขง) ข้อนี้ไม่มีหลักฐาน พระยาศรีสุพรรณกลับไปพระยาโพธิสารอาจเป็นคน ๆ เดียวกันก็ได้

ในศิลาจารึกข้อที่ 3 ว่า พระชัยเชษฐาเกิดที่เมืองเวียงคุก ไม่น่าเป็นไปได้ เพราะพระยาโพธิสารธรรมมิกราชบิดาครองราชย์สมบัติอยู่ที่นครล้านช้าง หลวงพระบาง พระชัยเชษฐาต้องเกิดที่ล้านช้าง ส่วนเวียงคุกนั้นมาเจริญรุ่งเรืองขึ้นทีหลัง เมื่อพระเจ้าชัยเชษฐาได้ขึ้นครองราชย์สมบัติที่เวียงจันทน์แล้ว แล้วที่ว่าการยาเกิดที่เมืองจำปาศักดิ์นั้นไกลความจริงมาก เพราะพระอัครมเหสีของพระเจ้าชัยเชษฐาเป็นธิดาพระเจ้าเชียงใหม่ หรือว่าจะเป็นภรรยาอื่น ข้อนี้ไม่มีหลักฐานยืนยัน

ในศิลาจารึกข้อ 4 ชื่อวัดว่า “วัดโกศล” นั้นน่าจะเป็นโกศลียมากกว่า แต่ปัจจุบันนี้ ชื่อวัดศรีชมภูวงศ์คือ

ในศิลาจารึกข้อ 5 เขตวัดทางยาวและทางกว้างแคบกว่าที่กล่าวไว้ในศิลาจารึก ทั้งนี้เข้าใจว่าทางหน้าวัดน้ำเซาะทางทิศเหนือและทิศใต้ให้แคบลง (เมื่อปี พ.ศ. 2489) ได้ตรวจสอบวัดดูปรากฏว่าแคบไม่ตรงกับศิลาจารึกแต่ปัจจุบันนี้ทางวัดได้ซื้อขยายออกไปมากแล้วทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันตก

ในศิลาจารึกข้อ 6 ว่า กงจักรเกิดขึ้นนั้น คงมีรูปกงจักรอันเป็นรูปธรรมจักร ซึ่งมีตามวัดเก่าในสมัยก่อน แต่ปัจจุบันนี้หาไม่ได้แล้ว

ในศิลาจารึกข้อ 7 พระชัยเชษฐามีบริวารถึง 500 นี้ ต้องเป็นที่เชื่อได้ว่าเป็นพระชัยเชษฐาผู้ครองนครเวียงจันทน์แน่ การนับน้ำหนักและจำนวนในสมัยก่อนนั้น เขานับ สิบ-ร้อย-พัน-หมื่น-แสน-ล้าน-โกฏิ-คือ แต่ถ้าหมายถึงจำนวน ก็เต็มอะสงฆ์เข้าไปอีกเป็นอันดับสุดท้าย เพราะฉะนั้น คำว่า ๕๐๐ จึงเป็นน้ำหนักที่มากที่สุดแล้ว การสร้างพระมานานถึง 7 ปี 7 เดือน เห็นจะรวมน้ำหนักที่แน่นอนไม่ได้ พระก็องค์ใหญ่ที่สุดในสมัยนั้น สร้างก็ยาก หมดเปลืองก็มาก เพื่อให้สมกับความยากลำบากจึงกำหนดเอาว่า สร้างด้วยทองหนัก 1 ต่อ ซึ่งความจริงสมัยนั้นจนถึงสมัยนี้ก็ไม่มีใครรู้จักจริง ๆ ว่า โกฎิและต่อนั้นมีค่าเท่าใดกันแน่ คงนับกันไปอย่างนั้นเอง การหล่อพระศักดิ์สิทธิ์ มักจะเป็นพระอินทร์หรือตูปะขาวมาช่วยจึงสำเร็จ ทั้งนี้เพราะเหตุผล 2 ประการ คือ ประการแรกต้องการจะให้คนนับถือ ประการที่สองสมัยนั้น คนตีมีวิชาอยู่ไม่ค่อยได้ เพราะจะถูกรังแก จึงแกล้งปกปิดไว้ว่า เป็นเทวดามาหล่อ

ในศิลาจารึกข้อ 8 ว่า วัดโกศลตั้งอยู่ริมน้ำโขงนั้น เป็นความจริง เพราะตามธรรมดาแม่น้ำย่อมคดเคี้ยว และเกิดมีคูกน้ำขึ้น น้ำโขงซึ่งกว้างราว 1 กม.เศษ ไหลผ่านศรีเชียงใหม่ พุ่งไปปะทะ ตอนใต้นครเวียงจันทน์ จินายมและบ่อโอทะนา เมื่อปะทะฝั่งลาวแล้ว กระแสน้ำก็กลับพุ่งมาปะทะฝั่งไทย

ตอนใต้ทำบ่อ กระแสน้ำจะไหลปะทะสลับฝั่งกันเช่นนี้เรื่อยไป เมื่อถึงหน้าน้ำราว ๆ เดือน 7-9 น้ำจะเต็มฝั่งหรือล้นฝั่ง กระแสน้ำในแม่น้ำโขงจะไหลเชี่ยวเร็วประมาณ 15.20 กม. ที่เดียวฝั่งที่ถูกปะทะก็จะพัง ฝั่งตรงข้ามตอนใต้ค้ำน้ำ น้ำจะไหลค่อยและวน ดินจะตกตะกอนเมื่อน้ำลดก็จะเกิดเป็นดินงอกทุกปี วัตน้ำโมงก็เช่นเดียวกัน เดิมตั้งอยู่ริมโขงจริง แต่อยู่ใต้ค้ำน้ำตรงข้ามกับจันทน์และบ่อโอบนา ดินหน้าวัดจึงงอกออกเรื่อยมาเราจึงเห็นกันว่า วัตน้ำโมงจะอยู่ห่างจากตลิ่งแม่โขงไปทุกทีอย่างเช่นทุกวันนี้

ในศิลาจารึกข้อ 9 เมื่อหล่อแล้วมีอิทธิฤทธิ์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถึง 100 อย่างนั้น ในข้อนี้ ความเชื่อถือของชาวเมืองเชื่อกันว่า มีผีหรือเทวดารักษา คนนับถือมาก บางคนเจ็บไข้ได้ป่วยไปขอน้ำมนต์มากินก็หายได้ คนไม่มีลูกไปขอก็มีได้ อะไรต่อมิอะไรร้อยแปดมากกว่า 100 อย่างเสียอีก

ในศิลาจารึกข้อ 10 ว่า การสร้างสิ้นเงินไปถึง 105,000 ชั่ง แต่ถ้าจะคิดถึงค่าราคาแห่งพระพุทธรูปงามองค์นี้ ในปัจจุบันแล้วมีค่าเหลือที่จะคำนวณนับได้ เมื่อผู้ใดเข้าไปใกล้เฉพาะพระพักตร์แล้ว จะหายทุกขโศกทันที พระพักตร์อมยิ้มมนต์ ๆ พระเนตรลึกลับสนิท พระนลาฏกว้างพระร่ามอุม ส่วนพระกายนั่งตรงได้ส่วนสัด ประทับอยู่ในท่าสงบ ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ทำให้ผู้ได้พบเห็นองค์พระองค์คือ เกิดมโนภาพคล้าย ๆ เข้าไปนั่งอยู่เฉพาะพระพักตร์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้เกิดความปีติและมีศรัทธาขึ้นทันที อันเป็นธรรมาภิหารเกิดขึ้นแก่ผู้ที่ได้พลเห็น ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีค่ายิ่งกว่าสมบัติใด ๆ ที่ท่านโบราณจารย์วางราคาไว้ถึง 105,000 ชั่ง ข้าพเจ้าคิดว่ายังถูกไป

ในศิลาจารึกข้อ 11 นั้น แสดงให้เห็นว่า เป็นวัดซึ่งพระเจ้าชัยเชษฐาเป็นผู้สร้างแน่ เพราะมีบริวารถึง 13 บ้าน วัดที่จะมีบริวารได้ต้องเป็นวัดหลวง ชาวบ้านเหล่านั้นต้องส่งส่วยแก่วัดโดยไม่ต้องกระทำกิจใด ๆ แก่ทางราชการ คงเป็นแต่ข้าของพระองค์คือ เช่นเดียวกับข้าพระธาตุพนม ซึ่งยังคงถือเป็นประเพณีมาจนทุกวันนี้ ในวันเทศกาลนมัสการพระองค์คือ ชาวบ้านที่เป็นข้าจะต้องนำเครื่องมาสักการบูชา ถ้ามีฉะนั้น ผีหรือเทวดาผู้รักษาจะลงโทษ

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และสังคม

ในอดีตพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกษัตริย์ล้านช้างผู้สร้างพระเจ้าองค์ต่อพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ทรงสถาปนาและทำนุบำรุงปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ มากมาย พุทธศิลป์ในยุคนี้ได้รับอิทธิพลจากล้านนามาก รวมทั้งพระเจ้าองค์ต่อ พระพุทธรูปทองสำริดขนาดใหญ่ที่วัดองค์ต่อ นครเวียงจันทน์ และวัดศรีชมภูองค์ต่อ บ้านน้ำโมง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย

สิทธิพร ณ นครพนม อธิบายไว้ในเอกสารประกอบการสัมมนาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดหนองคายว่า “พระเจ้าองค์ต่อ” พระพุทธรูปขนาดใหญ่หนัก 1 ตู (ประมาณ 12,000 กิโลกรัม ตูเป็นมาตรวัดของคนล้านนา) ศิลปะล้านนา สร้างเมื่อพ.ศ. 2105 เชื่อกันว่า เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ของพระนางยอดคำทิพย์ พระบรมราชชนนีของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทั้งกำหนดเป็นพระราชพิธีที่กษัตริย์เวียงจันทน์ต้องเสด็จมานมัสการ พระเจ้าองค์ต่อทุกเดือน 4 เสด็จพร้อมขบวนช้าง ม้า มาสักการะจากวัดท่าคกเรือ อำเภอท่าบ่อถึงวัดพระเจ้าองค์ต่อ เป็นระยะทาง 10 กิโลเมตร ถนนนี้จึงมีชื่อว่า “จรดลสุวรรณค์” มาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2520 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร พร้อมด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายาทินัดตามาศ เสด็จเป็นองค์ประธานยกช่อฟ้าขึ้นสู่วิหารประดิษฐานหลวงพ่พระเจ้าองค์ต่อ พร้อมทั้งได้อัญเชิญพระนามาภิไธยย่อ (ม.ว.ก.) ขึ้น

ประดิษฐานที่หน้าบรรณของวิหารหลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อ และได้ทรงมอบพระนามาภิไธยของทั้งสองพระองค์จารึกลงในแผ่นศิลาหินอ่อนไว้ด้านหน้าของตัววิหารหลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อด้วย^๕

3.2.๓ หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย

หลวงพ่พระใส วัดโพธิ์ชัย จ.หนองคาย เป็นพระพุทธรูปสำคัญคู่มือง ประดิษฐานอยู่ที่วัดโพธิ์ชัย ซึ่งมีฐานะเป็นวัดอารามหลวง

ตั้งอยู่ที่ถนนโพธิ์ชัย ในเขตเทศบาลเมือง ห่างจากตัวเมืองหนองคายไปประมาณ 2 กิโลเมตร ตามทาง หลวงหมายเลข 212 ทางไป อ.โพนพิสัย วัดจะอยู่ทางซ้ายมือ เป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิราบปางมารวิชัย หล่อด้วยทองสีสุก หน้าตักกว้าง 2 ศืบ 8 นิ้ว ส่วนสูงจากพระชงฆ์เบื้องล่างถึงยอดพระเศียร ๔ ศืบ ๑ นิ้วของช่างไม้

ประวัติการสร้าง

ตามประวัติกล่าวไว้ว่า พระธิดาสามพี่น้องของกษัตริย์ล้านช้าง เป็นธิดาของพระไชยเชษฐาธิราช ได้ร่วมกันสร้างพระพุทธรูปประจำพระองค์ขึ้น 3 องค์ เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา แล้วขนานนามพระพุทธรูปตามพระนามว่า พระสุก พระเสริม และพระใส มีขนาดลดกันตามลำดับ พระสุกนั้นเป็นพระประจำผู้ใหญ่ พระเสริมประจำคนกลาง ส่วนพระใสประจำคนสุดท้าย

ตามประวัติการสร้างเล่าว่า มีพิธีการทางบ้านและทางวัดช่วยกันใหญ่โต มีคนสูบเตาหลอมทองอยู่ไม่ขาดระยะ นำเป็นเวลา 7 วันแล้วทองก็ยังไม่ละลาย ถึงวันที่ 8 เวลาเพล เหลือหลวงตากับสามเณรน้อยรูปหนึ่งสูบเตาอยู่ได้ปรากฏชีปะขาว ตนหนึ่งมาขอช่วยทำ หลวงตากับเณรน้อยจึงไปฉันทเพล ญาติโยมที่มาส่งเพลจะลงไปช่วยแต่มองไปเห็นชีปะขาวจำนวนมากช่วยกันสูบเตาอยู่ แต่เมื่อถามพระ พระมองลงไปก็เห็นเป็นชีปะขาวคนเดียว พอฉันทเพลเสร็จคนทั้งหมดจึงลงมาดู ก็เกิดความอัศจรรย์ใจยิ่ง เหตุเพราะได้เห็นทองทั้งหมดถูกเทลงในเบ้าทั้ง 3 เบ้า แล้ว และไม่เห็นชีปะขาวแล้ว

หลังสร้างเสร็จพระสุก พระเสริม และพระใส ได้ประดิษฐานไว้ ณ เมืองหลวงอาณาจักรล้านช้าง มาช้านาน คราใดที่เกิดสงครามบ้านเมืองไม่สงบสุข ชาวเมืองก็จะนำพระพุทธรูปทั้งสามไปซ่อนไว้ที่ภูเขาควาย หากเหตุการณ์สงบแล้วจึงนำกลับมาไว้ดังเดิม ส่วนหลักฐานที่ว่าประดิษฐานอยู่ ณ เมืองเวียงจันทน์ตั้งแต่เมื่อใดนั้นยังไม่มีปรากฏแน่ชัด ทราบเพียงว่าในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ขึ้นที่เมืองเวียงจันทน์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ทำลายเมืองเวียงจันทน์เสียสิ้น จึงให้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสถียรได้เป็นจอมทัพยกพลมาปราบ เมื่อเมืองเวียงจันทน์สงบแล้ว จึงได้อัญเชิญพระสุก พระเสริม และพระใสมาที่จังหวัดหนองคาย

มีคำบอกเล่าว่า คราที่อัญเชิญมานั้น ไม่ได้อัญเชิญมาจากเมืองเวียงจันทน์โดยตรงแต่อัญเชิญมาจากภูเขาควาย ซึ่งชาวเมืองนำไปซ่อนไว้ การอัญเชิญนั้นได้ประดิษฐานหลวงพ่ทั้งสามไว้บนแพไม้ไผ่ล่องมาตามลำน้ำงึม เมื่อล่องมาถึงเวินแท่นได้เกิดอัศจรรย์ คือ แท่นของพระสุกได้แหกแพจมลงในน้ำ โดยเหตุที่มีพายุลมแรงพัดแพจนเอียงชะเนาะที่ขึ้นพระแท่นติดกับแพไม่สามารถที่จะทนน้ำหนักของพระแท่นไว้ได้ บริเวณนั้นจึงชื่อว่า “เวินแท่น” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

พระเสริม วัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร อัญเชิญมาจากกรุงเวียงจันทน์

^๕ จารุวรรณ ธรรมวัตร, แลลอดพงศาวดารลาว, (มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2530), หน้า 74.

ครั้งล่องแพต่อมาจนถึงแม่น้ำโขง ตรงปากกิม เขียงกับบ้านหนองกุง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย ได้บังเกิดฝนฟ้าคะนอง พระสุกได้แหกแพจมลงในน้ำ ท้องฟ้าที่วิปริตต่างๆ จึงหายไป บริเวณนั้นจึงได้ชื่อ “เวินสุก” ตั้งแต่นั้นมา ด้วยเหตุข้างต้น การอัญเชิญครั้งนี้จึงเหลือแต่พระเสริม และพระใสมาถึงหนองคาย สำหรับพระใสนั้นได้อัญเชิญไปประดิษฐานไว้ ณ วัดโพธิ์ชัย ส่วนพระเสริมได้อัญเชิญไปไว้ยังวัดหอก่อง หรือวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ และพระสุก ได้สร้างองค์จำลองไว้ที่วัดศรีคุณเมือง ณ ปัจจุบัน

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ขุนวรธานี และเจ้าเหม็น (ข้าหลวง) อัญเชิญพระเสริมจากวัดโพธิ์ชัยลงไปยังกรุงเทพฯ ขุนวรธานีจะอัญเชิญพระใสไปพร้อมกับพระเสริมด้วย แต่เกิดปาฏิหาริย์ โดยพราหมณ์ผู้อัญเชิญนั้นไม่สามารถขับเกวียนนำพระใสไปได้ แม้จะใช้กำลังคนหรืออ้อนวอนอย่างไรก็ตาม จนในที่สุดเกวียนได้หักลง เมื่อหาเกวียนใหม่มาแทนก็ไม่สามารถเคลื่อนไปได้อีก จึงปรึกษากันว่าให้อัญเชิญพระใสมาไว้ที่วัดโพธิ์ชัยแทนพระเสริม ซึ่งอัญเชิญไปกรุงเทพฯ เมื่ออธิษฐานดังกล่าวพอเข้าหามเพียงไม่กี่คนก็อัญเชิญพระใสมาได้

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงลงความเห็นเกี่ยวกับพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์นี้ว่า เป็นพระพุทธรูปล้านช้างที่งดงามยิ่งกว่าพระพุทธรูปองค์อื่น ๆ และทรงสันนิษฐานเรื่องการสร้างเป็น 2 ประการ คือ อาจจะเป็นพระพุทธรูปที่สร้างจากเมืองหนึ่งเมืองใดทางตะวันออกของอาณาจักรล้านช้าง และต่อมาตกอยู่ในเขตล้านช้าง หรืออาจสร้างขึ้นในเขตล้านช้างโดยฝีมือช่างลาวพุงขาว

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้ขุนวรธานีและเจ้าเหม็น (ข้าหลวง) อัญเชิญพระเสริม จากวัดโพธิ์ชัย หนองคายไปกรุงเทพฯ และอัญเชิญพระใสจากวัดหอก่อง ขึ้นประดิษฐานบนเกวียนจะอัญเชิญลงไปกรุงเทพฯ ด้วย แต่พอมาถึงวัดโพธิ์ชัย หลวงพ่อพระใสได้แสดงปาฏิหาริย์จนเกวียนหักจึงอัญเชิญลงไปไม่ได้ ได้แต่พระเสริมลงกรุงเทพฯ ประดิษฐาน ณ วัดปทุมวนาราม ส่วนหลวงพ่อพระใสได้อัญเชิญประดิษฐาน ณ วัดโพธิ์ชัย อ.เมืองหนองคาย จนถึงปัจจุบัน ความอัศจรรย์ของหลวงพ่อพระใสจนได้สมญาว่า "หลวงพ่อเกวียนหัก"^๖

3.3 พุทธสถานสำคัญในประเทศลาวที่มีความสัมพันธ์กับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

3.3.1 พระธาตุหลวง

พระธาตุหลวง หรือ พระเจดีย์โลกะจุฬามณี (ลาว: ທາດຫລວງ หรือ ลาว: ພະທາດຫລວງ) นับเป็น ปุชนียสถานอันสำคัญยิ่งแห่งเวียงจันทน์ และเป็นศูนย์รวมใจของประชาชนชาวลาวทั่วประเทศ ตามตำนานกล่าวว่าพระธาตุหลวงมีประวัติการก่อสร้างนับพันปีเช่นเดียวกันพระธาตุพนมในประเทศไทย และปรากฏความเกี่ยวพันกับประวัติศาสตร์ของดินแดนทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงอย่างแยกไม่ออก สถานที่นี้ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์สำคัญอย่างของประเทศลาว ดังปรากฏว่าตราแผ่นดินของลาวที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้มีรูปพระธาตุหลวงเป็นภาพประธานในดวงตรา

ตำนานการสร้างพระธาตุหลวง

ตามตำนานอรัญคันทน์ได้กล่าวไว้ว่า พระธาตุหลวงสร้างขึ้นคราวเดียวกับการสร้างเมืองนครเวียงจันทน์ หลังจากก่อสร้างพระธาตุพนมแล้ว ผู้สร้างคือ บุรีจันอ้วยล้วย หรือ พระเจ้าจันทบุรีประ

^๖ วัดโพธิ์ชัย, ไหว้พระ ๙ ส. จังหวัดหนองคาย, (หนองคาย : สำนักพิมพ์นาคา, 2558), หน้า ๕.

สิทธิศักดิ์ เจ้าเหนือหัวผู้ครองนครเวียงจันทน์พระองค์แรก พร้อมกับพระอรหันต์ 5 องค์ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนหัวหน้า 27 พระองค์ ซึ่งได้อัญเชิญมาจากเมืองราชคฤห์ ประเทศอินเดีย โดยก่อนเป็นอุโมงค์หินคร่อมไว้ อุโมงค์นั้นกว้างด้านละ 5 วา ผนังหนา 2 วา และสูงได้ 4 วา 3 คอก เมื่อได้ทำการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุแล้ว พระเจ้าจันทบุรี จึงได้มีพระราชดำรัสให้เสนาอำมาตย์สร้างวิหารขึ้นในเมืองจันทบุรีหรือนครเวียงจันทน์ 5 หลัง เพื่อให้เป็นที่อยู่จำพรรษาของ พระอรหันต์ทั้ง 5 องค์ นั้นด้วย ตามตำนานดังกล่าวระบุศักราชการสร้างว่าอยู่ในช่วง พ.ศ. 238

ในระยะต่อมาแม้ว่าชื่อของเวียงจันทน์จะไม่ได้ปรากฏในหนังสือประวัติศาสตร์ใดเลย แต่อย่างไรก็ดี นครเวียงจันทน์ก็ยังคงเป็นเมืองสำคัญอยู่ตลอดมา ดังปรากฏการอ้างถึงชื่อเมืองเวียงจันทน์ในหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง และในพงศาวดารลาวฉบับต่างๆ ก็ระบุด้วยว่านับตั้งแต่พระเจ้าฟ้างุ้มเสวยราชสมบัติที่เมืองหลวงพระบางแล้ว ก็ได้มีการส่งเชื้อพระวงศ์และขุนนางสำคัญมาปกครองเมืองนี้โดยตลอด จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2109 หลังจาก พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช วีรกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของอาณาจักรล้านช้าง ได้ทรงย้ายราชธานีเมืองเชียงทองหลวงพระบาง ลงมายังนครเวียงจันทน์ได้ 6 ปีแล้ว พระองค์จึงได้มีพระบรมราชโองการให้สร้างองค์พระธาตุหลวงขึ้นมาใหม่ ในเขตพระราชอุทยานทางด้านทิศตะวันออกของกรุงเวียงจันทน์ โดยสร้างครอบพระธาตุองค์เก่าที่มีมาแต่โบราณกาล เมื่อสร้างพระธาตุหลวงเสร็จแล้ว จึงทรงขนานนามพระธาตุนี้ว่า "พระธาตุเจดีย์โลกจุฬามณี" หรือ "พระธาตุใหญ่" (แต่คนส่วนมากมักเรียกว่า "พระธาตุหลวง") และมีพระราชโองการให้อุทิศข้าพระธาตุจำนวน 35 ครอบครัว อยู่เฝ้ารักษาพระธาตุนี้ พร้อมทั้งที่ดินสำหรับให้ครอบครัวของข้าพระธาตุทำกิน

ลักษณะองค์พระธาตุ

องค์พระธาตุมีความสูง 45 เมตร รูปลักษณะคล้ายดอกบัวตูม อันหมายถึงสัญลักษณ์คำสอนของพระพุทธเจ้า มีพระธาตุเล็กอยู่บนพระธาตุใหญ่ชั้นที่สอง ร่องทั้งสี่ด้าน มี 30 องค์เรียกว่า "สัมมติงสภารมี" อยู่ในธาตุองค์เล็กทั้ง 30 องค์นี้ ผู้สร้างได้นำเอาทองคำมาหล่อเป็นรูปพระธาตุเล็ก ๆ 30 องค์ แต่ละองค์หนัก 4 บาท และเอาทองคำมาตีเป็นแผ่น รูปลักษณะเหมือนใบลาน เรียกว่า "ลานคำ" 30 แผ่น แต่ละแผ่นยาวศอกกำมือ (คือวัดศอก โดยกำมือไว้ ไม่วัดจากปลายมือ กำมือแล้วยื่นนิ้วก้อยออกมา วัดที่สูกปลายนิ้วก้อยเท่านั้น) แล้วเขียนคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าลงในใบลานคำทุกใบว่า "เย ธัมมา เหตุปัพพะวา เตสัง เหตุง ตะถาคโต เตสสุจะ โย นิโรโธ จะ เอวัง วาที มะหาสะมะโณ" แปลว่า "ธรรมทั้งหลายเหล่าใด มีเหตุเป็นแดนเกิด พระตถาคตเจ้า ตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และเพราะเหตุเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสเช่นนี้" แล้วเอาทองคำและใบลานลงไว้ในพื้นธาตุเล็ก ทั้ง 30 องค์ การที่ได้สร้างพระธาตุขนาดเล็กนี้ขึ้นมา มีความหมายว่า "ผู้ที่จะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น จะต้องได้สร้างคุณงามความดีไว้ให้ถึง 30 ประการ มีทานบารมี เป็นต้น จนถึงอุเบกขา ปรมัตถบารมีเป็นปริโยสาน

รูปชั้นล่างสุดเป็นฐานพระธาตุ 4 เหลี่ยม ทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกยาวด้านละ 69 เมตร ส่วนทางทิศเหนือและทางทิศใต้ยาวด้านละ 68 เมตร ด้านล่างมีใบเสมารอบ 4 ด้าน มีทั้งหมด 323 ใบ มีหอไหว้ทั้ง 4 ด้าน มีบันไดขึ้นหอไหว้ทุกหอ

ที่หอโหว่ทิศตะวันออก ชั้นบนขึ้นไป มีธาตุเล็กองค์หนึ่งที่มีลวดลายสวยงาม และได้สร้างหอครอบไว้อีกชั้นนอก หอที่สร้างครอบมีลวดลายวิจิตรสวยงามเช่นเดียวกัน ธาตุเล็กนี้เรียกว่า "พระธาตุศรีธรรมทายโลก" ด้านที่สอง ถัดจากหอโหว่ขึ้นไป แต่ละด้านยาว 48 เมตร มีกลีบดอกบัวล้อมรอบทั้งหมดมีจำนวน 120 กลีบ ภายในกลีบดอกบัวทำด้วยกระดูกงู (เส้นลวดเป็นขอบล้อมทั้ง 4 ด้าน) แล้วตั้งใบเสมาบนกระดูกงูนั้น ใบเสมาในชั้นนี้ จำนวน 228 ใบ ตรงกลางใบเสมาทุกใบเป็นโพรง (ไม่ทะลุ) สำหรับใส่พระพิมพ์ใบละองค์ บนชั้นนี้มีประตูโขงตรงกับทางขึ้นหอโหว่ทั้ง 4 ด้านพอเข้าไปที่ประตูโขงนั้นก็พบพระธาตุบารมีที่กล่าวแล้ว และธาตุบารมีก็มีชื่อเรียกทุกองค์ คือเริ่มแต่ทานบารมี ทานอุปบารมีในนครบ ทั้ง 30 องค์

ชั้นที่สามสร้างขึ้นถัดจากพระธาตุองค์เล็ก 30 องค์นั้น ขึ้นไปบนชั้นนี้จะเห็นว่า มีความกว้างด้านละ 30 เมตร พื้นด้านที่สามนี้ มีรูปลักษณะเป็นหลังเต่า หรือโอคว่ำ (ชั้นตักน้ำคว่ำ) อยู่บนชั้นหลังเต่า เป็นฐานของยอดพระธาตุ มีรูปเป็นสี่เหลี่ยมล้อมรอบด้วยกลีบดอกบัวใหญ่ ซึ่งมีปลายกลีบเริ่มบานออก ถัดจากดอกบัวไปจึงมีรูปรีดเอว เหนือจากที่รีดเอวไปจะเป็นฐานจอมธาตุ ฐานนี้จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมเหวอ (บาน) ขึ้นด้านบนนิดหน่อย ต่อจากฐานนี้ คนโบราณเรียกว่า “ดวงปี” ตั้งมีอยู่ในคำกลอนว่า “เจดีย์ดี้ว ดวงปีพันฟุ้ง” อยู่บนดวงปี จึงเป็นสวตฉัตรเป็นยอดพระธาตุที่สูงที่สุด” อยู่รอบฐานพระธาตุ ก็ได้สร้างบริเวณล้อมรอบติดกันทั้ง 4 ด้าน มีประตูเข้าทั้ง 4 ด้าน ประตูอยู่ระหว่างกลางบริเวณแต่ละด้านพอดี บริเวณยาวด้านละ 91 เมตร 75 เซนติเมตร

นอกบริเวณทางทิศเหนือ และทางทิศใต้ มีวัดสำหรับพระภิกษุสามเณรอยู่อาศัย เรียกว่า “วัดธาตุหลวงเหนือและวัดธาตุหลวงใต้”

ประเพณีนมัสการพระธาตุหลวง

ประเพณีบุญนมัสการพระธาตุหลวงนี้ ได้ทำสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาล โดยมีพระมหากษัตริย์องค์เป็นประมุขของชาติทรงเป็นประธาน จึงนับว่าบุญนมัสการพระธาตุหลวงนี้เป็นบุญของหลวง ในวัน ขึ้น 13 ค่ำ เดือน 12 ตอนบ่ายประชาชนทุกภาคส่วน มารวมกันที่ วัดศรีสัตนาคนหุต เพื่อแห่ปราสาทผึ้ง และต้นกล้วยพฤกษ์ ไปทอดถวายที่วัดศรีเมืองตอนค่ำมีงานมหรสพสมโภชน์ตลอดทั้งคืน วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 12 ตอนเช้า ทำพิธีตักน้ำพระพิพัธสัจจาอยู่ริมวัดดองต้อ ผู้ที่เข้ารับน้ำสาบาน มีตั้งแต่ระดับหัวหน้าขึ้นไป ถึงคณะรัฐมนตรีของประเทศลาว ตอนบ่าย 2 โมง ประชาชนทุกภาคส่วน ตั้งขบวนแห่ปราสาทผึ้ง และต้นกล้วยพฤกษ์ ออกไปธาตุหลวง เวลาบ่าย 3 โมง ประมุขรัฐ และเจ้านาย ทั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ออกไปสู่พระธาตุหลวง เพื่อเป็นเกียรติแห่ปราสาทผึ้งเดินรอบบริเวณพระธาตุหลวงร่วมกับประชาชนที่มาจากทั่วสารทิศ เมื่อเวียนครบ 3 รอบแล้วก็ทำพิธีถวาย ถึงเวลากลางคืนก็มีงานมหรสพสมโภชน์ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ตอนเช้ามีการทำบุญตักบาตรในบริเวณพระธาตุ แล้วฟังพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ ตอนกลางคืนมีงานฉลองเป็นวันสุดท้าย วันแรม 1 ค่ำ เดือน 12 เสร็จงานจากพระธาตุหลวงแล้ว ก็มีการแห่ปราสาทผึ้งมาถวายที่วัดดองต้อ และวัดอินแปง อีกจึงจะถึงงานนมัสการพระธาตุหลวงเสร็จสิ้นสมบูรณ์^๗

^๗ วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี,พระธาตุหลวง, <https://th.wikipedia.org/wiki>, [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อ 28/04/60.

3.3.2 วัดมหาธาตุ (ธาตุน้อย)

สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2091 ในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช จากจารึกของวัดกล่าวถึงงานประเพณีโบราณ คือ การกัณฑ์ที่ดิน ที่นา ข้าววัด และการส่งส่วยในศักราช 910 (พ.ศ. 2091) พระราชอัยกามาหาเทวีเจ้า ซึ่งน่าจะหมายถึง ย่าหรือ ยายของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช สันนิษฐานว่าหมายถึง (พระมเหสีของพระเมืองเกษเกล้า) ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมากกว่า ทรงตั้งมหาธาตุและถวายข้าไพร่แก่อาราม กำหนดให้บ้านโคม บ้านคาง บ้านโจน ส่งส่วยข้าว (งวดข้าว) บ้านใหม่ บ้านจิม และบ้านชวากส่งส่วยหมาก (งวดหมาก) ตามที่กำหนดและนาพูกู(ภูกูด) เนื้อทั้งหมดให้เป็นนาข้าวถวายองค์พระพุทธรูปและให้ข้าทาสที่ถวายไว้แก่วัดใช้บริโภค ส่งก่อสร้างสำคัญ คือ สิม ซึ่งหลังเดิมถูกพายุพัดทำลายลงไปเมื่อ พ.ศ. 2443 และได้รับการสร้างขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2450 – 2455 โดนเจ้ามหาอุปราชขุนคง วัดแห่งนี้ได้รับการบูรณะมาหลายครั้ง โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2494 ได้มีการรื้อหลังคาใหม่ ก่อผนังปูน มีการติดลายทอง ทำหน้าบันใหม่ และขนานนามวัดว่า วัดพระศรีมหาธาตุราชวรวิหาร พระธาตุ มีรูปแบบเจดีย์ทรงปราสาท อยู่ในผังสี่เหลี่ยม ไม่ยกเก็จ (ล้านนามักสร้างฐานยกเก็จเสมอ) ฐานยกสูงมาก ประดับด้วยฐานบัว 2 ฐาน ซ้อนกันตามรูปแบบเจดีย์ล้านนา บริเวณเรือนธาตุมุมซุ้มจะนำประดิษฐานพระพุทธรูป ถัดขึ้นไปเป็นหลังคาลาด และส่วนยอดเป็นเจดีย์ทรงระฆัง พระธาตุองค์นี้มีรูปแบบคล้ายเจดีย์วัดโลกโมฬี จังหวัดเชียงใหม่ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นอิทธิพลศิลปะล้านนา อาจกำหนดอายุได้ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21^๕

3.3.3 วัดเชียงทอง

วัดเชียงทองเป็นวัดที่มีความเก่าแก่มากวัดหนึ่งของหลวงพระบาง สร้างขึ้นในสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช รวม พ.ศ. 2102 – 2103 ก่อนที่พระองค์จะย้ายเมืองหลวงไปนครหลวงเวียงจันทน์ไม่นานนัก วัดนี้ถือว่าเป็นวัดประตูเมือง ทั้งยังเป็นท่าเทียบเรือด้านเหนือ สำหรับการเสด็จทางชลมารคของพระมหากษัตริย์ และเนื่องจากเป็นวัดสำคัญที่ได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ และได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาโดยตลอด มีการบูรณะครั้งสำคัญในปี พ.ศ. 2471 โดยเฉพาะในส่วนของลายฟอกคำ (การเขียนลาย หรือปิดทองบนพื้นแดง คำ) และที่สำคัญสิมวัดเชียงทองได้รับการยกย่องให้เป็นอัญมณีแห่งศิลปะลาว ต่อมาได้กลายเป็นต้นแบบให้กัลปงานสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในรุ่นหลังรูปแบบสิม คือแผ่นผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่อด้วยอิฐถือปูนครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งเป็นไม้ มีการเจาะช่องแสง หลังคาซ้อนกันหลายชั้น มีชายคาที่แผ่กว้างและอ่อนโค้ง คลุมลงมาเกือบถึงพื้น แล้วโค้งงอขึ้น ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสิมแบบหลวงพระบางเหนือซึ่งหลังคาประดับด้วยสัตว์บุริพันธ์ (ช่อฟ้า) และโหง่ (ช่อฟ้า) ที่ปลายสันหลังคามีลักษณะอ่อนโค้งเช่นกัน มีคันทวย(แขนนาง) เป็นตัวช่วยรับน้ำหนักชายคา มีลักษณะเป็นแผ่นไม้ทรงสามเหลี่ยม ส่วนรวงผึ้ง (หน้าบัน) เป็นงานแกะสลักไม้ลงรักปิดทอง ซึ่งศิลปะลาวส่วนใหญ่นิยมทำเป็นลายดอกไม้ และก้านขด สำหรับที่ผนังภายใน รวมถึงผนังสกัดด้านนอกประดับลายฟอกคำเป็นเรื่องพุทธประวัติ อดีตพระพุทธรูปเจ้า เทพชุมนุม ลายหม้อบูรณฆฏะ และที่สำคัญบริเวณด้านผนังสกัดหลังมีการประดับกระจกเป็นรูปต้นทอง ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมเรื่องการสร้างเมืองเชียงตุง เชียงทอง ด้านบนเป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้น

^๕ ฐานข้อมูลศิลปกรรมในเอเชียอาคเนย์, วัดมหาธาตุ(ธาตุน้อย), <http://art-in-sea.com/th/>, [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อ 28/04/60.

ดาวดึงส์ นอกจากนี้ยังมีสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ภายในวัดอาทิ พระธาตุ (มีหลายองค์) หอโห่สั้น หอโห่ใหญ่ หลังสิม และหอราชโกศเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ เป็นต้น ส่วนพระพุทธรูปพบทั้งพระพุทธรูปทรงอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์ และพระพุทธรูปแบบอุทอง รุ่นที่ 3^๙

3.3.4 วัดศรีเมือง(สีเมือง)

วัดศรีเมือง(สีเมือง) สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2106 ในสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และที่สำคัญวัดนี้เป็นที่ตั้งของเสาหลักเมือง กล่าวกันว่า ต้องมีการขุดหลุมใหญ่ในพิธีการตั้งเสาหลักเมือง ซึ่งตามธรรมเนียมโบราณจะต้องมีการฝังคนทั้งเป็นลงไปพร้อมกับเสาหลักเมือง กล่าวกันว่า มีหญิงท้องสามเดือนคนหนึ่งอาสากระโดดลงไปหลุม หลังจากนั้นมีการสร้างสิมครอบไว้ ต่อมาในช่วงสงคราม วัดถูกทำลายลงเมื่อ พ.ศ. 2371 และสิมหลังปัจจุบันได้รับการบูรณะขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2458 เจดีย์วัดศรีเมืองน่าจะสร้างขึ้นในสมัยเดียวกับการสร้างวัด คือ ในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชปัจจุบันยังไม่ได้รับการบูรณะชุดแต่ง สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเจดีย์ทรงระฆังเหลี่ยมที่มีส่วนฐานสิงห์^{๑๐}

3.3.5 พระธาตุอิงฮัง

พระธาตุอิงฮัง(ในประเทศลาว) เป็นพระธาตุคู่แฝดของพระธาตุพนม (ในประเทศไทย) สูง 25 เมตร ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองตามทางหลวงสายที่ 13 ประมาณ 13 กิโลเมตร เลียบถนนไปบ้านโพนสิม แขวงสะหวันนะเขต มีภาพสลักนูนสูงออกแนวฮินดูประดับประดารอบพระธาตุ น่าจะเป็นศิลปะเขมรรอบผนังกำแพงพระธาตุด้านในเป็นศาลาวนรอบ มีพระพุทธรูปวางเรียงเป็นแถวยาวตลอดทั้งสี่ด้าน เห็นว่าเป็นการหล่อโดยพุทธศาสนิกชนทั้งชาวลาวและชาวไทยร่วมกัน มีซุ้มประตูทางเข้า 4 ด้าน ได้สืบทราบมาว่าทุกปีจะมีการจัดงานยิ่งใหญ่มีสการพระธาตุอิงฮัง โดยจะมีขบวนแห่เทียน และพ็อนรำถวายองค์พระธาตุ ในช่วงเดือนธันวาคม

คำว่า "อิงฮัง" เป็นคำในภาษาลาว หมายถึง "พึงรัง" หรือ "พึงต้นรัง" ในภาษาไทย (ต้นรัง เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ต้นสาละ ซึ่งเป็นต้นไม้สำคัญในตำนานแห่งพระพุทธรูปประวัติ)

ประวัติความเป็นมา ของพระธาตุอิงฮัง

แปลจากโบรชัวร์ภาษาลาวที่วางขายอยู่ด้านหน้าทางเข้าวัด ทราบว่าพระธาตุอิงฮัง สร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรศรีโคตรบอง หรือ โคตรบูรณ ประมาณพ.ศ.400 อยู่ในสมัยพระเจ้าสุมิตธรรมวงศา พระองค์สร้างขึ้นตามคำแนะนำของสมณทูตสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่เดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในสุวรรณภูมิครั้งแรกได้สร้างเป็นธาตุกู่ เมื่อสร้างเสร็จแล้วได้ัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ กระจุกสั้นหลังพระพุทธเจ้าที่ัญเชิญมาจากกรุงราชคฤก มาประดิษฐานไว้ภายในกู่ธาตุ เพื่อเป็นเครื่องหมายแทนสถานที่ปรินิพพานที่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานในป่าฮัง

ตำนานอุรังคธาตุ กล่าวว่า ในสมัยพุทธกาลองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เสด็จเปิดโลกและรับอาราธนามาฉันทาอาหารที่บริเวณนี้ ต่อมาพระเจ้าพระเจ้าสุมิตธรรมวงศา กษัตริย์ผู้ปกครอง

^๙ ฐานข้อมูลศิลปกรรมในเอเชียอาคเนย์, วัดเชียงทอง, <http://art-in-sea.com/th/>, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ 28/04/60.

^{๑๐} ฐานข้อมูลศิลปกรรมในเอเชียอาคเนย์, วัดศรีเมือง(สีเมือง), <http://art-in-sea.com/th/>, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ 28/04/60.

อาณาจักรศรีโคตรบอง ได้สร้างพระธาตุองค์นี้ขึ้นพร้อมตั้งชื่อว่าพระธาตุอิงฮัง เมื่อถึงศตวรรษที่ 9 อาณาจักรศรีโคตรบอง เริ่มเสื่อมอ่อนแอลงชนชาติขอมได้รุกเข้ามามีอำนาจแทน พระธาตุอิงฮัง จึงถูกดัดแปลงเป็นเทวสถานของศาสนาพราหมณ์ ภายใต้การนำของพระเจ้าสุมนธาธิราชราชา ได้มีการสร้างต่อเติมองค์พระธาตุ ตกแต่งลวดลาย ประติมากรรมเป็นเรื่องเมถุนสังวาส และรามายณะ นับแต่นั้นมาลักษณะศิลปกรรมของพระธาตุอิงฮัง จึงเป็นศิลปะแบบขอมโบราณ พร้อมกับเรียกชื่อว่า อินทรปราสาท

จนถึงศตวรรษที่ 14 ชนชาติลาวได้เข้ามามีอำนาจแทนขอม สมัยพระโพธิสาร์ราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเลื่อมใสพุทธศาสนาได้นำพุทธศาสนิกชนบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม พระธาตุอิงฮัง พระธาตุโพนคัมใหญ่ จนถึงสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้ต่อเติมศิลปะล้านช้างเข้าไปในองค์พระธาตุอิงฮัง และเสริมยอดดวงปี ดัดแปลงให้เป็นพระธาตุทางพระพุทธศาสนา โดยฐานพระธาตุแต่ละด้านกว้าง 9 เมตร สูง 25 เมตร ปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน

นอกจากนั้น ยังมีตำนานความเชื่อของชุมชนบ้านธาตุอิงฮัง เกี่ยวกับการที่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาเสวยภัตตาหารบริเวณนี้ และเสวยภัตตาหารที่ทำจากหมู จึงเกิดอาหารเป็นพิษ ชุมชนบ้านธาตุอิงฮัง จึงไม่มีใครเลี้ยงหมูจนถึงปัจจุบัน นี่คือการเชื่อพุทธของชาวบ้าน ที่มีระบบความเชื่อความศรัทธาปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างเคร่งครัดจวบจนปัจจุบัน^{๑๑}

3.4 หลักฐานจารึกที่สัมพันธ์กับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

จากการศึกษาในพื้นที่พบว่าในจังหวัดหนองคายมีหลักฐานจารึกที่มีความสัมพันธ์กับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช คือผู้ที่พบคือ นายแพง ทะรังสี

1. ปัจจุบันอยู่ที่ หน้าพระอุโบสถวัดจอมมณี ตำบลมีชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ประวัตินี้ ศิลปินจารึกวัดจอมมณีนี้ เจ้าหน้าที่งานบริการหนังสือภาษาโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้พบที่วัดจอมมณี ตำบลมีชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ขณะสำรวจเอกสารโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘ เนื้อหาโดยสังเขป เป็น พระบรมราชโองการของสมเด็จพระบรมพิตรเป็นเจ้าเหนือหัว (พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช) และพระราชมารดา ให้พระยานครและขุนนางผู้ใหญ่สร้างศิลปากรหลักนี้ (ลงตำนาน) และช่วยกันทำนุบำรุงศาสนา รวมทั้งกำหนดเขตกัลปนาที่ดิน และอุทิศทาสโอกาสแก้ววัด ส่วนด้านที่ ๒ สร้างสมัยพระมหาธรรมิกราช กล่าวถึงการถวายที่ดินแก่วัดมณีเชษฐาราม เช่นเดียวกัน^{๑๒}

2. ปัจจุบันอยู่ที่ วัดศรีเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ประวัตินี้ ศิลปินจารึกวัดศรีเมืองนี้ มีหลักฐานเดิมปรากฏอยู่คู่กับสำเนาจารึกว่าเดิมได้มาจากวัดศรีสุพรรณ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลท่าบ่อ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย นายแสง ทะรังสี ปลัดอำเภอซ้าย เป็นผู้ทำสำเนาส่งมาให้หอสมุดแห่งชาติ และต่อมาศิลปินจารึกนี้ได้ย้ายไปอยู่ที่วัดศรีเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เมื่อเจ้าหน้าที่งานบริการหนังสือ ภาษาโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร เดินทาง

^{๑๑} สมหมาย เปรมจิตต์, พระธาตุอิงฮัง (ในประเทศไทย), (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548) , หน้า 58.

^{๑๒} จารึกในประเทศไทย เล่ม ๕ (กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๙), ๓๓๖-๓๔๓.

ไปสำรวจเอกสารโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้พบจารึกนี้อยู่ที่วัดศรีเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เนื้อหาโดยสังเขป พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช โปรดเกล้าให้ขุนนางผู้ใหญ่สร้างวัดศรีสุพรรณ และอุทิศที่ดิน ทาสโอกาสแก้ววัด รวมทั้งสถาปนาผู้ที่มาทำลายทานวัตถุเหล่านั้น^{๑๓}

3. ปัจจุบันอยู่ที่ วัดศรีเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ประวัติศัลยาจารย์วัดศรีเมืองนี้ มีหลักฐานเดิมปรากฏอยู่คู่กับสำเนาจารึกว่าเดิมได้มาจากวัดศรีสุพรรณ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลท่าบ่อ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย นายแสง ทะรังษี ปลัดอำเภอซ้าย เป็นผู้ทำสำเนาส่งมาให้หอสมุดแห่งชาติ และต่อมาศัลยาจารย์นี้ได้ย้ายไปอยู่ที่วัดศรีเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เมื่อเจ้าหน้าที่งานบริการหนังสือ ภาษาโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร เดินทางไปสำรวจเอกสารโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้พบจารึกนี้อยู่ที่วัดศรีเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เนื้อหาโดยสังเขป พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช โปรดเกล้าให้ขุนนางผู้ใหญ่สร้างวัดศรีสุพรรณ และอุทิศที่ดิน ทาสโอกาสแก้ววัด รวมทั้งสถาปนาผู้ที่มาทำลายทานวัตถุเหล่านั้น^{๑๔}

3.5 สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับความรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ของชาติลาว

ความรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ของชาติเป็นสิ่งที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับชาติ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นชาติใหญ่หรือชาติเล็กจึงล้วนแต่มียุคสมัยแห่งความรุ่งโรจน์ ภาคภูมิใจในหน้าประวัติศาสตร์ชาติสำหรับประเทศลาว ลาวเป็นประเทศขนาดเล็กที่ตั้งอยู่กลางวงล้อมของเพื่อนบ้านที่มีความเข้มแข็งมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นจีน พม่า เวียดนามและไทย ดังนั้น ลาวในมิติประวัติศาสตร์ยุครัฐจารีตจึงเป็นดินแดนที่ถูกถูกรุกรานและอยู่ใต้อำนาจของเพื่อนบ้านส่งผลให้ลาวมีสถานะตกเป็นเมือง “สองฝ่ายฟ้า” “สามฝ่ายฟ้า” และต่อมาก็ตกเป็นอาณานิคมของจักรวรรดินิยมตะวันตก ดังนั้น ภาพลักษณ์ของลาวในมิติประวัติศาสตร์ จึงเป็นชาติเล็กที่ตกเป็นเหยื่อของการขยายอำนาจของประเทศเพื่อนบ้านและมหาอำนาจภายนอก

นอกจากเรื่องราวในสมัยเจ้าฟ้าร่มอันเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างรัฐชาติลาวที่มีเอกภาพแล้ว เรื่องราวในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เป็นอีกยุคสมัยหนึ่งที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับลาว ในหน้าประวัติศาสตร์ลาว พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงเป็นกษัตริย์ที่เคยปกครองถึงสองแผ่นดิน สองอาณาจักร คือล้านนาและล้านช้าง เป็นรัชสมัยที่มีการย้ายราชธานีจากนครเชียงใหม่มาสู่เวียงจันทน์ ในการสร้างตั้งราชธานีแห่งใหม่ ได้มีการทำนุบำรุงปรับปรุงเมืองใหม่ทำนุบำรุงพระศาสนาสร้างวัดวาอารามและพระพุทธรูปเพื่อให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและได้กลายเป็นโบราณสถานและศิลปวัตถุอันเป็นมรดกที่สำคัญยิ่งของประชาชนลาวในปัจจุบัน ที่สำคัญรัชสมัยแห่งการครองราชย์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นช่วงเวลาทีลาวล้านช้างรวมถึงอาณาจักรน้อยใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปต้องเผชิญกับการขยายอำนาจของกองทัพหงสาวดีภายใต้การนำของพระเจ้าบุเรงนอง

^{๑๓} ศัลยาจารย์อีสานสมัยไทย-ลาว, (กรุงเทพฯ : คุณพินอักษรกิจ, ๒๕๓๐), ๒๖๑-๒๖๔.

^{๑๔} จารึกในประเทศไทย เล่ม ๕, (กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๙), ๓๔๔-๓๔๙.

ในขณะที่อาณาจักรส่วนใหญ่ในภูมิภาคถูกสยบอยู่ใต้พระราชอำนาจของพระเจ้าบุเรงนอง อาณาจักรลาวล้านช้างภายใต้การนำของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แม้จะถูกกองทัพพม่าของพระเจ้าบุเรงนองรุกราน แต่ก็สามารถขับไล่ทัพพม่าพ้นจากอาณาจักรล้านช้าง ดังนั้น เรื่องราวในรัชสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช จึงนับเป็นวัตถุดิบชั้นดีในการให้ความหมายถึงความยิ่งใหญ่และความรุ่งเรืองของชาติลาวที่ในอดีต^{๑๕}

(1) พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช : กษัตริย์ลาวผู้ครองสองอาณาจักร

ความสำคัญแรกที่ได้รับการขบเน้นในการเชิดชูประวัติและวีรกรรมของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ก็คือสถานะกษัตริย์ผู้ครองสองอาณาจักรของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระราชอำนาจของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเริ่มจากการครองราชย์เหนือราชบัลลังก์อาณาจักรล้านนาเนื่องจากพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เป็นพระโอรสองค์โตของพระเจ้าโพธิสารราชและพระนางยอดคำทิพ ผู้เป็นราชธิดาของเจ้าแผ่นดินนครเชียงใหม่ (ล้านนา) หลังจากที่พระเจ้าแผ่นดินนครเชียงใหม่สวรรคตและราชบัลลังก์เจ้าแผ่นดินนครเชียงใหม่ได้ว่างลง พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชหรือเจ้าเศรษฐวังโสในขณะนั้นมีพระชันษา 14 ชันษาได้รับการอัญเชิญจากเสนามนตรีนครเชียงใหม่ให้ขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรล้านนา ในปี ค.ศ. 1548 ต่อมาเมื่อพระเจ้าโพธิสารราชพระราชบิดาผู้ครองอาณาจักรล้านช้างเสด็จสวรรคตใน ค.ศ. 1550 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรล้านช้างอีกแห่งหนึ่ง พระองค์จึงทรงเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่ครองแผ่นดินของชนเชื้อสายลาวทั้งล้านนาและล้านช้าง

แม้พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจะมีอำนาจปกครองแผ่นดินล้านนาเป็นระยะเวลาไม่นาน เนื่องจากพระราชอำนาจของพม่าภายใต้การนำของพระเจ้าบุเรงนองที่ต้องการสร้างความเป็นใหญ่ในแหลมสุวรรณภูมิ ดังนั้นพระเจ้าบุเรงนองจึงใช้ทั้งกลอุบายยุแหย่และอำนาจบังคับให้กลุ่มศักดินาและขุนนางของอาณาจักรล้านช้างอ่อนน้อมต่อพม่า สุดท้ายพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงเสียด้านล้านนาให้แก่พม่าในปี ค.ศ. 1555 แต่การที่ประวัติศาสตร์ลาวได้เน้นถึงความสำคัญของการที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงเป็นกษัตริย์ที่ปกครองถึงสองแผ่นดินสองอาณาจักรคือล้านนาและล้านช้าง คือการแสดงให้เห็นถึงอำนาจบารมีและความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรลาวล้านช้างในช่วงดังกล่าว ขณะเดียวกันก็สะท้อนความเป็นวงศ์วานว่านเครือเดียวกันของอาณาจักรล้านนาและล้านช้าง ก่อนที่ล้านนาจะถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 แห่งสยาม ขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งที่แสดงถึงความมีบารมีและความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรลาวล้านช้างในช่วงดังกล่าว ดังที่ประวัติศาสตร์ลาวได้บันทึก ถึงอาณาจักรลาวล้านช้างในยุคนี้ว่า “แม้ระยะแห่งการขยายตัวของลาวล้านช้างที่เต็มไปด้วยอำนาจทางการเมือง การทหาร และความอุดมสมบูรณ์ด้านเศรษฐกิจ”

(2) การสถาปนาเวียงจันทน์เป็นราชธานีแห่งใหม่ที่มีความรุ่งเรืองยิ่งใหญ่อีกหนึ่งอาณาจักร

หนึ่งในพระราชกรณียกิจสำคัญของเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ถูกเชิดชูในหน้าประวัติศาสตร์ชาติ คือ การสร้างตั้งเมืองเวียงจันทน์เป็นราชธานีแห่งใหม่แทนนครเชียงตุง เชียงทอง (หลวงพระบาง) ที่เป็นราชธานีเดิมมาตั้งแต่ก่อตั้งอาณาจักรล้านช้างในสมัยเจ้าฟ้ารุ่งม โดยประวัติศาสตร์ลาวอธิบาย

^{๑๕} อนินทร์ พุฒิชัย, การเชิดชูวีรกรรมกษัตริย์ : การเมืองชาตินิยมกับการดำรงอยู่ของรัฐสังคมนิยมลาวในยุคโลกาภิวัตน์, รายงานวิจัย, (กรุงเทพฯ : วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), หน้า46.

เหตุผลของการย้ายราชธานีมาที่เวียงจันทน์ว่า เป็นเพราะนครเชียงทองคับแคบและอยู่ในเส้นทาง การเดินทางของพม่า ขณะที่นครเวียงจันทน์ มีความกว้างขวาง การคมนาคมสะดวก และห่างจากเขตการ ขยายอำนาจของพระเจ้าบุเรงนอง พระองค์จึงย้ายราชธานีมาที่นครเวียงจันทน์ ขนานนามราชธานี แห่งใหม่ว่า “นครจันทบุรี ศรีสัตนาคนหุตออตตมะราชธานี” ส่วนนครเชียงทองนั้นขนานนามใหม่ว่า “นครหลวงพระบาง” ด้วยยังคงให้พระบางสถิตเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ดังความอธิบายใน แบบเรียนประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ความว่า

ในระหว่างกลางศตวรรษที่ 16 พวกคักดินาพม่าสำเร็จการรวบรวมประเทศชาติเข้า เป็นเอกภาพ ภายใต้รัชกาลของบุเรงนองอาณาจักรพม่าเข้มแข็ง รอบด้าน จากนั้นพวกเขา เริ่มปฏิบัติเจตจำนงแผ่อำนาจเพื่อ เข้ายึดครองเอาอาณาจักรอื่น ๆ เป็นหัวเมืองขึ้น ต่อกล ุบายดังกล่าวของพวกคักดินาพม่า อำนาจการปกครองแห่งลาวล้านช้างนาโดยเจ้าไชย เซษฐาธิราชได้ปลุกระดมประชาชนลาว ตระเตรียมกำลังทหารพร้อมทั้งเงื่อนไข่อื่นๆอย่างตั้ง หน้า เพื่อปกป้องรักษาความเป็นเอกราชแห่งชาติ ก่อนอื่นหมดเห็นว่านครเชียงดง เชียงทองยังมีหลายด้านจำกัด เช่น เป็นเมืองที่มีบริเวณ คับแคบ พลเมืองน้อยเส้นทางคมนาคมไม่สะดวก ซ้ำกลับติดกับเส้นทางผ่านของทหารพม่า อันจะเป็นช่องว่างให้แก่กองทัพพม่าในต่อหน้า ถ้า เทียบ กับเชียงดงเชียงทอง เมืองเวียงจันทน์เวลานั้นมีพลเมืองอยู่หนาแน่น และตั้งอยู่ใจกลาง ของประเทศ ส่วนเส้นทางคมนาคมทางบกและทางน้ำล้วนแต่สะดวก ด้วยเหตุนี้ เวียงจันทน์ เป็นเมืองที่เหมาะสมเป็น ศูนย์กลางทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคมของชาติ รัฐจึงตกลงย้ายนครหลวงจากเชียงดง เชียงทองมาตั้งอยู่เวียงจันทน์ในปี 1560^{๑๖}

ในการสถาปนาเวียงจันทน์เป็นราชธานีแห่งใหม่ พระราชกรณียกิจของพระเจ้าไชยเชษฐาธิ ราชที่ได้รับการยกย่องเชิดชูก็คือเรื่องราวของการพัฒนาราชธานีแห่งใหม่ให้ศิวิไลซ์และโดยเฉพาะการ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน รัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช จึงมีการสร้างวัดวาอาราม อาทิกการก่อสร้างหอพระแก้ว การสร้างพระธาตุหลวงเวียงจันทน์ วัดองค์ต่อ วัดอินแปง วัดสี่เมือง วัดพระโพธิหาระราช วัดพระไชยเชษฐา รวมถึงและพระพุทธรูปต่าง ๆ เป็น จำนวนมาก อาทิพระองค์ต่อ พระอินแปง พระสุก พระใส พระเสา พระเสริม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในบรรดาวัดวาอารามและโบราณสถานที่ได้ถูกให้ความสำคัญเป็นพิเศษก็คือ หอพระแก้ว ซึ่งสร้างขึ้นในบริเวณพระราชวังเพื่อให้เป็นสถานที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตพระพุทธรูป คู่บ้านคู่เมือง ที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชอัญเชิญมาประดิษฐานที่นครเวียงจันทน์และการสร้างธาตุหลวง เวียงจันทน์ เพื่อให้เป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองของเวียงจันทน์และอาณาจักรล้าน ช้าง พระธาตุหลวงเวียงจันทน์ซึ่งสร้างขึ้นโดยการสร้างพระธาตุใหม่ครอบพระธาตุเก่าที่เชื่อว่า ประดิษฐานอยู่คู่มืองเวียงจันทน์มายาวนานแต่ครั้งตั้งเมืองเวียงจันทน์ ในปัจจุบันได้กลายเป็น สัญลักษณ์ที่สะท้อนความเจริญศิวิไลซ์ของชาติลาวที่มีมายาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญทาง พระพุทธศาสนาของลาว ดังที่ว่า

การก่อสร้างพระธาตุหลวงเวียงจันทน์ซึ่งพระไชยเชษฐาธิราชพร้อมด้วยพระเถระนุ เถระได้นำพาประชาชนลาวบรรดาเฝ้าสร้างขึ้น พระธาตุนี้ตั้งอยู่ด้านตะวันออกของหอพระ

^{๑๖} สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สังคม, ประวัติศาสตร์ลาว เล่ม 3 (1893 ถึงปัจจุบัน), (เวียงจันทน์ : กระทรวงศึกษาและกีฬา สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สังคม, 2535), หน้า 189.

แก้ว บริเวณนั้นเป็นสวนอุทยานตามประวัติเล่าว่าได้ก่อสร้าง ครอบธาตุเก่าองค์หนึ่ง ซึ่งได้สร้างมาตั้งแต่ครั้งสร้างเวียงจันทน์แรกเมื่อสร้างเสร็จแล้ว ให้ชื่อ ชูองค์นี้ชื่อว่า “ธาตุเจดีย์โลกจุลmani” แต่คนทั่วไป เรียกว่าธาตุหลวงเวียงจันทน์ ใช้เวลาก่อสร้างถึง 6 ปีจึงสำเร็จ ถาวรวัตถุสถานแห่งนี้ถือว่าเป็นมิ่งขวัญของประชาชนลาวบรรดาเฝ้า เพราะว่ามันได้สงวนรักษาไว้ซึ่ง ศิลป วัฒนธรรมและมีความหมายด้าน จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง^{๑๗}

รัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชถูกยกย่องว่าเป็นยุคสมัยที่ “งานด้านศิลปกรรม หรือพุทธศิลปะ มีความเจริญรุ่งเรืองควบคู่กับความก้าวหน้าทางพุทธศาสนา...และเป็น ‘สมัยสูงสุด’ ในด้านศิลปกรรม”^{๑๘} อย่างไรก็ตาม ในขณะที่มีการขบขันถึงความรุ่งเรืองของราชธานีแห่งใหม่ ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวได้ให้พื้นที่ในการสะท้อนให้เห็นว่าความรุ่งเรืองของนครเวียงจันทน์ได้ถูกทำลายลงเมื่อกองทัพสยามได้เข้ารุกรานแผ่นดินลาวพระพุทธรูปสำคัญของชาติ ที่สร้างขึ้นด้วยแรงศรัทธาของประชาชนลาวและสะท้อนความงดงามของพุทธศิลป์ของชาติลาวได้ถูกสยามปล้นสะดมและยึดไว้ที่กรุงเทพฯ โดยเฉพาะเรื่องราวของพระแก้วมรกต พระพุทธรูปคู่บ้านคูเมืองของลาว ดังปรากฏความในแบบเรียนประวัติศาสตร์ลาวชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ว่า

มาถึงปี ค.ศ. 1565 เจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ให้นายช่างปลูกสร้างหอพระแก้วขึ้นเพื่อเป็นที่สถิตอยู่อันสมเกียรติของพระแก้วมรกตอยู่ในบริเวณพระราชวัง พระแก้วมรกตคือมรดกอันล้ำค่าของประชาชนลาวล้านช้าง ตั้งแต่ศตวรรษที่ 14-18 จนมาถึงปี ค.ศ.1778 พระแก้วมรกตจึงถูกแม่ทัพสยามยึดไปไว้บางกอกจนเท่าทุกวันนี้

เช่นเดียวกับพระพุทธรูปองค์อื่นอีกหลายองค์ที่สร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ถูกบันทึกไว้เช่นเดียวกันว่าพระพุทธรูปเหล่านี้ต่อมาได้ถูกสยาม ปล้นสะดม ไปตั้งความตอนหนึ่งในงานเรื่องประวัติศาสตร์ลาวโดยย่อ ที่กล่าวถึงข้อมูลของพระพุทธรูปองค์สำคัญที่สร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชว่า

พะเสิม ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในพ ระอุโบสถ์ (สิม) วัดปทุมว ราราม กรุงเทพฯ สมัยราชกาลที่ 4 หน้าตักกว้าง 2 ศอก 1 นิ้ว พะใส ประดิษฐานที่วัดโพธิชัย อำเภอมืองจังหวัดหนองคาย หน้าตัก 80 ซม สยามป ล้นสะดมไปเมื่อ พ. ศ. 2321 ในรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี พะสุก ยืนยันว่าจมอยู่บ้านเวินสุกในระหว่างสยามป ล้นสะดมไป^{๑๙}

(3) ความสัมพันธ์กับสยาม กษัตริย์สองแผ่นดินและพันธมิตรด้านทัพ พม่า

ความสัมพันธ์กับสยามหรืออาณาจักรอยุธยาเป็นอีกหนึ่งประเด็นสำคัญที่ถูกบันทึกในหน้าประวัติศาสตร์ชาติลาวในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช โดยในการนำเสนอมุ่งเน้นที่การชี้ให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรลาวล้านช้าง นอกจากการเน้นสถานะกษัตริย์ที่ปกครองถึงสองแผ่นดินคือล้านนาและล้านช้างในช่วงต้นรัชกาลพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวยังให้ความสำคัญกับการสร้างสายสัมพันธ์ไมตรีกับอยุธยาให้เหนียวแน่นเพื่อเป็นพันธมิตรในการสกัดกั้น

^{๑๗} สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สังคม, ประวัติศาสตร์ลาว เล่ม 3 (1893 ถึงปัจจุบัน), (เวียงจันทน์ : กระทรวงศึกษาและกีฬา สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สังคม.2535), หน้า 190.

^{๑๘} คำพา พอนแก้ว, ประวัติศาสตร์ลาวโดยย่อ, (เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์สี่สะพาน, 2553), หน้า 56.

^{๑๙} คำพา พอนแก้ว, เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

ต่อต้านการขยายอำนาจของพระเจ้าบุเรงนอง อาทิ การอภิเษกสมรสกับพระราชธิดาของกษัตริย์หรือเจ้าชีวิตแห่งอาณาจักรอยุธยา การที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ให้ความช่วยเหลือแก่อยุธยาจากกองทัพไปตีเมืองพิษณุโลกที่หันไปสวามิภักดิ์ต่อพม่า แต่เหตุการณ์ที่ถูกให้ความสำคัญหรือเน้นย้ำเป็นพิเศษในการเสริมสร้างสายสัมพันธ์กับอยุธยาก็คือการสร้างพระธาตุศรีสองรัก โดยข้อที่ควรพิจารณาก็คือการสร้าง “พระธาตุศรีสองรัก” ในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชไม่เพียงถูกให้ความหมายว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งสัมพันธไมตรีของ “สองศรี” คือ “ศรีสัตนาคนหุต ” และ “ศรีอยุธยา” แต่ยังขับเน้นความหมายถึงการเป็นหลักเขตแดนระหว่างสองอาณาจักร รวมถึงการให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่ล่วงล้ำรุกรานซึ่งกันและกันของสองอาณาจักร ดังความในงานประวัติศาสตร์ลาวดึกดำบรรพ์-ปัจจุบันว่า

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้เอาใจใส่เป็นพิเศษต่อทุกประเทศรอบข้างที่เห็นได้ชัดเจนก็คือกับอยุธยาที่กำลังติดอยู่ในชะตากรรมอันเดียวกัน ทั้งสองอาณาจักรได้ตกลงสร้างพระธาตุศรีสองรัก เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งความสัมพันธ์ไมตรี อันติระหว่างอาณาจักรล้านช้างและกรุงศรีอยุธยา ทั้งให้เป็นหลักหมายชายแดนแบบนิรันดรของสองศรี คือ ศรีสัตนาคนหุตและ ศรีอยุธยา ...ธาตุลูกนั้นนอกจากสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการรัดแน่นสายสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักรดังกล่าวแล้ว ยังแก้ไขปัญหาชายแดน ระหว่างกรุงล้านช้างกับอยุธยาด้วย เพราะว่าทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันถือเอาชายแดนโบราณ คือ สายภูตงพระยาไฟ และสายภูตงพระยาพ้อเป็นเส้นชายแดนและเป็นสิ่งยืนยันว่าทั้งสองฝ่ายจะไม่ขยายดินแดนของตนแหล่ล้ำเข้าไปยังดินแดนของอีกฝ่ายหนึ่ง

เมื่อพิจารณาถึงการเน้นย้ำถึงบูรณาภาพแห่งเขตแดนลาวที่มีมาตั้งแต่สมัยเจ้าฟ้าฟ้างุ่มตามมาด้วยการขับเน้นความสำคัญของการสร้างพระธาตุศรีสองรักในฐานะขีดหมายแห่งสัมพันธไมตรีและหลักเขตแดนของสองอาณาจักรในรัชสมัยของพระเจ้าฟ้างุ่ม จึงมีนัยยะของการย้ำเตือนให้เห็นว่าดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรลาวล้านช้าง ดังนั้นเมื่อสยามรุกรานลาว โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นต้นมา จึงเป็นการไม่รักษาคำมั่นสัญญาละเมิดช่วงชิงดินแดนของอาณาจักรล้านช้างไปเป็นของตน

(4) การนำพาประชาชนลาวด้านทัพพม่าและมีชัยเหนือพระเจ้าบุเรงนอง

ในการเชิดชูประวัติศาสตร์และวีรกรรมของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เรื่องราวที่ถูกเน้นย้ำและให้ความสำคัญอย่างสูงสุดก็คือ เรื่องราว การต่อสู้ต้านการรุกรานของกองทัพพม่าภายใต้การนำของพระเจ้าบุเรงนอง ดังที่ปรากฏไว้ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ลาวหรือในงานนิพนธ์ประวัติศาสตร์ชาติประวัติและวีรกรรมของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ถูกนำเสนอในหัวเรื่องที่ว่าด้วย “อาณาจักรลาวล้านช้างสมัยเจริญรุ่งเรืองและต่อต้านการรุกรานของต่างชาติ” หรือ “การขยายตัวของอาณาจักรลาวล้านช้างและการต่อสู้ต้านการรุกรานของศักดินาต่างด้าว” ในการขับเน้นเรื่องราวพระปรีชาสามารถด้านการรบปกป้องชาติลาว น่าสนใจว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวได้ยกย่องพระเจ้าบุเรงนองในฐานะพระมหากษัตริย์ที่เรื่องยุทธนาภาพ “บุเรงนองถือว่าเป็นนักรบที่เก่งกาจที่เฉลิยฉลาดที่สุดของยุคสมัย” “บุเรงนองศักดินาพม่าแห่งเมืองหงสาวดี ผู้ไม่เคยพ่ายแพ้สงครามให้ใคร การยกทัพไปตบตีกับใครอยู่นั้นหมายถึงชัยชนะ” อาณาจักรน้อยใหญ่ในสุวรรณภูมิรวมถึงอยุธยาล้วนอยู่ภายใต้อำนาจของพระเจ้าบุเรงนอง การยอมรับสถานะราชาเหนือราชาของพระเจ้าบุเรงนอง ในอีกด้านหนึ่งคือการขับ

เน้นถึงพระบรมเดชาานุภาพของพระเจ้าไชยเชษฐาในฐานะราชาหนึ่งเดียวของสุวรรณภูมิที่เป็นคู่ต่อสู้ที่สมศักดิ์ศรีของพระเจ้าบุเรงนอง ดังที่ว่า

บุเรงนองเห็นว่า พระไชยเชษฐา ธิราช เป็นคู่แข่งตัวอันตรายที่สุด ถ้าแผนการยึดเอาอาณาจักรลาวล้านช้าง ไม่สำเร็จ บรรดาอาณาจักรอื่น ๆ โดยเฉพาะ เหล่า บรรดาอาณาจักรที่มีเชื้อชาติลาว สัญชาติลาว เช่น ลานนา รวมทั้งอยุธยา ก็จะกระดิ่งขึ้นหันเหความสนใจไปเข้ากับอาณาจักรลาวล้านช้าง เพราะเช่นนั้นบุเรงนองจึงต้องทุ่มเทความพยายามอย่างใหญ่หลวงในการยึดเอาอาณาจักรลาวล้านช้างอย่างเด็ดขาด^{๒๐}

ประวัติศาสตร์ลาวได้มุ่งเน้นการนำเสนอว่า ด้วยการเตรียมการศึกและการป้องกันดินแดนอย่างเป็นระบบ นับตั้งแต่การย้ายราชธานีสร้างตั้งเมืองเวียงจันทน์เป็นราชธานีแห่งใหม่ การสร้างสายสัมพันธ์กับอยุธยาเพื่อต้านศึกพม่า และด้วยยุทธโรบายทางการรบที่เฉลิยฉลาด พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชสามารถนำพาประชาชนต้านทัพพม่าไว้ได้สำเร็จ อาณาจักรลาวล้านช้างจึงเป็นอาณาจักรสุดท้ายของชนเชื้อสายลาวที่กองทัพของบุเรงนองยังไม่อาจสยบได้ ในขณะที่อาณาจักรอื่นๆ เช่น อยุธยาพ่ายแพ้ราบคาบและต้องขอความช่วยเหลือจากอาณาจักรล้านช้างว่า

การได้รับชัยชนะในการตีต้านการรุกรานของพม่าครั้งนี้ได้ทำให้ชื่อเสียงของลาวล้านช้างเป็นที่เกรงขามของบรรดาศักดินาอาณาจักร ใกล้เคียงทั้งหลายที่ กำลัง คิดว่าจะแผ่อิทธิพล เข้าสู่ลาวล้านช้าง บุเรงนองศักดินาพม่าแห่งเมืองหงสาวดีผู้ ไม่เคยพ่ายแพ้สงครามให้ใคร การยกทัพไปตบตีกับ ใครอยู่นั้นหมายถึงชัยชนะ จนมีคำกล่าวเล่าว่า ‘พระไชยเชษฐาธิราชแห่งอาณาจักรลาวล้านช้างเพียงผู้เดียวที่เป็นคู่ต่อสู้อันเป็น ที่เกรงขามที่สุด และก็เป็นนักรบเพียงผู้เดียวที่บ่ยอมอ่อนน้อมต่อบุเรงนอง’^{๒๑}

3.5.1 อนุสาวรีย์พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช สัญลักษณ์แห่งความรุ่งเรืองของนครหลวงเวียงจันทน์

อนุสาวรีย์พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชนับเป็นอนุสาวรีย์วีรกรรมที่แรกที่ถูกสร้างขึ้นบนผืนแผ่นดินประเทศลาว กล่าวคือสร้างขึ้นมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1957 ในสมัยรัฐบาลราชอาณาจักรเนื่องในโอกาสการเฉลิมฉลองครบรอบ 2500 ปีของพระพุทธศาสนา ในช่วง 10 กว่าปีแรกของการปฏิวัติรัฐบาลคอมมิวนิสต์ลาวไม่ได้ให้ความสนใจอนุสาวรีย์แห่งนี้เท่าใดนัก จนกระทั่งในช่วงทศวรรษ 1990 เมื่อรัฐบาลลาวเปลี่ยนนโยบายหันมาให้ความสำคัญต่อการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีและการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน วัดวาอาราม โดยเฉพาะองค์พระธาตุหลวงเวียงจันทน์ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นสัญลักษณ์สำคัญของชาติ แต่ละปีมีการจัดงานเฉลิมฉลองงานบุญธาตุหลวง อนุสาวรีย์ของเจ้าไชยเชษฐาธิราชซึ่งประดิษฐานอยู่บริเวณด้านหน้าขององค์พระธาตุจึงได้รับการเอาใจใส่บูรณะฟื้นฟูให้มีความงดงามยิ่งขึ้น ยามค่ำคืนเริ่มมีผู้คนเดินทางไปสักการบูชา

ในปี 2010 เมื่อรัฐบาลกำหนดจัดงานเฉลิมฉลองนครหลวงเวียงจันทน์ อนุสาวรีย์ของเจ้าไชยเชษฐาธิราชยิ่งถูกให้ความสำคัญมากขึ้น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในฐานะผู้สร้างตั้งนครเวียงจันทน์

^{๒๐} สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สังคม, ประวัติศาสตร์ลาว เล่ม 3 (1893 ถึงปัจจุบัน), (เวียงจันทน์ : กระทรวงศึกษาและกีฬา สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สังคม.2535), หน้า ๑๙๑.

^{๒๑} สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สังคม, เรื่องเดียวกัน, หน้า 192.

เป็นนครหลวงของชาติ สร้างพระธาตุหลวงเวียงจันทน์ สร้างวัดวาอารามอื่น ๆ ที่สะท้อนความรุ่งเรืองของชาติ การจัดงานเพื่อเฉลิมฉลองนครหลวงเวียงจันทน์จึงได้ให้ความสำคัญกับเจ้าไชยเชษฐาธิราชในฐานะที่ถือเป็นสัญลักษณ์แห่งความรุ่งเรืองของนครหลวงเวียงจันทน์ ดังปรากฏว่าภาพของเจ้าไชยเชษฐาธิราช (แต่เปลี่ยนจากที่ประทับบนบัลลังก์ตามที่ปรากฏบนอนุสาวรีย์ มาเป็นการประทับบนหลังช้าง) เคียงคู่กับองค์พระธาตุหลวงที่อยู่ตรงกลาง และดอกจาลาพาลาถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ของการจัดงานเฉลิมฉลอง เพื่อสะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ของชาติลาวแผ่นดินลาวในอดีต

ในวาระแห่งการเฉลิมฉลองนครหลวงเวียงจันทน์ ครบรอบ 450 ปี ภาพอนุสาวรีย์พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชและภาพพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ปรากฏในฐานะสัญลักษณ์เฉลิมฉลองนครหลวงเวียงจันทน์ครบ 450 ปี ได้ถูกเผยแพร่ตีพิมพ์สื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปฎิบัติการโปสเตอร์ หนังสือ ของที่ระลึกที่รัฐบาลลาวจัดทำขึ้นเพื่อร่วมเฉลิมฉลองวาระสำคัญแห่งชาติ อาทิ ธนบัตร 100,000 กีบธนบัตรฉบับพิเศษที่จัดทำขึ้นเนื่องในวาระพิเศษนี้ได้มีการตีพิมพ์ภาพของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชลงในธนบัตรนับเป็นครั้งแรกนับแต่การปฏิวัติสังคมนิยมที่ปรากฏภาพของกษัตริย์ลาวในสมัยอาณาจักรล้านช้างบนธนบัตรลาว^{๒๒}

3.5.2 เจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งกับกำเนิดรัฐชาติและความเป็นเอกภาพของชาติลาว

สมเด็จพระเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งมหา ราช เป็นวีระบุรุษที่มีบุญคุณต่อชาติล้านเหลือน เป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาด เก่งกล้าอาจหาญ มีไหวพริบกว้างใหญ่ในการทำศึกสงครามและการปกครอง พระองค์เป็นผู้รวบรวมประเทศลาวล้าน ช้างที่กว้างใหญ่ไพศาล ให้มีชื่อเสียงเรียงนามไปทั่วทุกภูมิภาคและในโลกโลกรับ รู้และรู้จักคนลาวนับแต่เมื่อนั้นเป็นต้นมาเพราะในยุคพระเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งนี้เอง พระองค์เป็นเจ้าของแผ่นดินของอาณาจักรลาวล้านช้างที่ขีดหมายประวัติศาสตร์ของชาติลาวเราก้าวขึ้นสู่ยุคสมัย พระองค์เป็นเทพกษัตริย์ของอาณาจักรลาวล้านช้าง เพราะในยุคพระเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งนี้เองโลกจึงรับรู้มีประเทศลาวมาถึงค.ศ. 2005 ประเทศลาวมีอายุ 652 ปี พวกเราคนลาว รุ่นหลังต้องจดจำบุญคุณและคุณงามความดีของพระองค์ตลอดชั่วกาลนาน^{๒๓}

นับตั้งแต่มีการบันทึกประวัติศาสตร์ลาวในรูป “พื้น” ดังพื้นขุนบรมเป็นต้นมาจนกระทั่งถึงสมัยรัฐบาลราชอาณาจักรหรือก่อนการปฏิวัติสังคมนิยม ซึ่งเป็นยุคที่มีการพัฒนารูปแบบการเขียนประวัติศาสตร์ชาติลาว ประวัติวิกรมที่โดดเด่นที่สุดของเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งที่ได้รับการยกย่องมาโดยตลอด คือเรื่องราว การรวบรวมดินแดนแคว้นต่าง ๆ บนผืนแผ่นดินลาวและสถาปนาขึ้นเป็นอาณาจักรล้านช้าง เจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งได้รับการถวายพระนามว่า “พระยาฟ้าหล้าธรรณี” หรือ “พระยาฟ้าหล้าธรรณีศรีสัตนาคนหุต”^{๒๔} วิกรมและความสำคัญดังกล่าวถูกถ่ายทอดและผลิตซ้ำในหน้าประวัติศาสตร์ชาติลาวในทุกยุคสมัย

^{๒๒} สุรชัย ศิริไกร, นโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ใน สีดาสอนศรี, บรรณาธิการ, เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: นโยบายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพฯ : คบไฟ, 2542), หน้า 46.

^{๒๓} พูทอง แสงอาคม, ชาติลาว คนลาว อดีตและปัจจุบัน (ฉบับดัดแปลง), (พิมพ์ครั้งที่ 2), (เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์นครหลวง, 2549), หน้า 30.

^{๒๔} สีลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาวแต่โบราณถึง 1946, (เวียงจันทน์ : หอสมุดแห่งรัฐ, 2543), หน้า 36.

เมื่อรัฐบาลลาวในปัจจุบันสนับสนุนให้มีการค้นคว้าและเผยแพร่ประวัติและวีรกรรมของเจ้าฟ้าจ๋มในหน้าประวัติศาสตร์ชาติลาว ความสำคัญของเจ้าฟ้าจ๋มในฐานะผู้รวบรวมแผ่นดินลาวให้เป็นปึกแผ่น มีความเป็นเอกภาพ ยังได้รับการขบเน้นและให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้นน่าจะสนใจว่าการสถาปนาอาณาจักรล้านช้างของเจ้าฟ้าจ๋ม ไม่เพียงถูกนำเสนอว่าเป็นการสถาปนาอาณาจักรที่เป็นปึกแผ่นแห่งแรกบนดินแดนลาว แต่ประวัติศาสตร์ลาวได้ให้ความหมายของการสถาปนาอาณาจักรล้านช้างของเจ้าฟ้าจ๋ม ว่าเป็นการนำลาวก้าวเข้าสู่ความเป็น “รัฐชาติ” หรืออาจกล่าวได้ว่านับตั้งแต่เจ้าฟ้าจ๋มสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง ใน ค.ศ. 1353 รัฐชาติลาวได้ถือกำเนิดขึ้น ดังที่ว่า

การรวบรวมลาวครั้งนี้มีความหมายที่สุดแก่ชาติลาว เพราะทำให้ลาวเอกเท ศกระแจกกระจายได้รวบรวม กันเข้าเป็น “อาณาจักรลาวล้าน ช้างเอก ภาพ ” เพราะในหลายศตวรรษไม่มีแนวนี้นมาก่อน มีแต่การตั้งหลักแหล่งเป็นนครรัฐและบรรพชาฆ่าฟันกันอยู่ยาวนานการรวบรวม กันเข้าเป็นอาณาจักรที่เข้มแข็งจึงมีความหมายทำให้ลาวกลายเป็น “รัฐชาติ” (Nation –State) ครั้งแรก ที่อาณาจักรอื่นก็รับรู้และยาเกรงและลาวก็คือหนึ่งทีโดดเด่นเคียงคู่กับตวยเวียด อยุธยา พม่า เขมร^{๒๕}

ในการให้ความหมายของสถาปนาอาณาจักรล้านช้างของเจ้าฟ้าจ๋ม อันนับเป็นจุดกำเนิดของ รัฐชาติลาวนั้น ประวัติศาสตร์ชาติลาวจึงได้เน้นย้ำให้เห็นว่ารัฐชาติลาวที่ถือกำเนิดขึ้นนี้เป็นรัฐชาติที่มีความเป็นเอกภาพในหลากมิติ ทั้งเอกภาพในมิติของการรวมศูนย์อำนาจหนึ่งเดียว เอกภาพในมิติของเขตแดนหรือบูรณภาพแห่งดินแดนและเอกภาพแห่งปวงชนลาวบรรดาเผ่า

(1) เจ้าฟ้าจ๋มกับบูรณภาพแห่งดินแดนลาว

เขตแดนลาวก็เป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่เป็นเครื่องบ่งบอกถึงความมีเอกราชและเอกภาพของชาติ ภายใต้การขบเน้นวีรกรรมของเจ้าฟ้าจ๋มในฐานะผู้สถาปนาอาณาจักรล้านช้างงานนิพนธ์ส่วนใหญ่ล้วนนำเสนอให้เห็นว่าบูรณภาพแห่งดินแดนลาวถือกำเนิดขึ้นนับตั้งแต่สมัยเจ้าฟ้าจ๋มสถาปนาอาณาจักรลาวล้านช้างในศตวรรษที่ 14 อาณาจักรล้านช้างมีเขตแดนกว้างใหญ่ไพศาลทิศเหนือจรดเขตแดนจีนตอนใต้ ตั้งแต่แคว้นสิบสองจุไทและสิบสองปันนา ทิศใต้สุดติดกับประเทศเขมรบริเวณแก่งหลี่ผีและสายพุดงเหล็ก ทิศตะวันออกจรดชายแดนเวียดนามโดยมีสายพุดงเป็นเขตแดน และทิศตะวันตกติดกับอาณาจักรอยุธยา โดยมีตงพญาไฟและภูเขรบูรณเป็นเขตแดน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อาณาเขตของอาณาจักรล้านช้างครอบคลุมทั้งดินแดนฝั่งซ้ายและฝั่งขวาแม่น้ำโขงโดยเฉพาะฝั่งขวาแม่น้ำโขงนั้นมีอาณาเขตนับจากนครราชสีมาขึ้นไปจนถึงเขตเมืองน่านซึ่งต่อมาถูกสยามยึดครองและกลายเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยในปัจจุบัน ดังที่ว่า

มาถึงกลางศตวรรษที่ 14 คนลาวเผ่าต่าง ๆ ได้การนำพาของพระยาฟ้าจ๋ม เชื้อกษัตริย์เมืองชวา (หลวงพระบาง) ชนเผ่า “ไท-ลาว” ตระกูลขุนลอแห่งเมืองแถน (เดียนเบียนฟู)สามารถรวบรวม รัฐต่าง ๆ อยู่สองฝั่งโขงแม่น้ำของเข้าเป็นอาณาจักรหนึ่งชื่อว่า “ล้านช้าง” ต่อมากล่าวว่าลาวล้านช้างมีเอกราช เอกภาพ และเข้มแข็งรอบด้าน อาณาจักรนี้มีเขตแดนกล่าวไว้ดังนี้ คือ ทางทิศเหนือ ตั้งแต่ ริมน้ำตาของแคว้นสิบสองจุไท และส่วนหนึ่งของสิบสองปันนาคือ อยู่ในเขตแขวงพงสาตี บ่อแก้ว ห้วยซ้าย และอีกส่วนหนึ่งได้ตกอยู่ในเขตพม่า และจีนปัจจุบัน ทางทิศใต้ตั้งแต่แก่งหลี่ผี สาย ภูคอนแห (ตงเหล็ก) ลงไปทางจังหวัด

^{๒๕} กระทรงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, พระยาฟ้าจ๋มแหล่งหลักฐาน ผู้สถาปนาอาณาจักรล้านช้าง เอกภาพ ครบรอบ 650 ปี, (เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์แห่งรัฐ, 2545), หน้า 113.

สุรินทร์ บุรีรัมย์ขึ้นมา ทางทิศตะวันตกตั้งแต่โคราช นครราชสีมา ชัยภูมิเพชรบูรณ์ นครไทย เมืองแพร่ เมืองดง เมืองยาง เมืองน่าน เข้ามาทางทิศตะวันออกตั้งแต่สายภูเพียงเชียงขวาง และสาย ภูหลวงเข้ามา เขตแดนอาณาจักรลาวล้านช้างนี้ถึงต้นศตวรรษที่ 17 ได้กล่าวยืนยันไว้ในหนังสือขุนบรม ฉบับเขียนในรัชกาลพระวรวงษาว่าดินล้านช้างยาวแต่เหนือถึงใต้ 890,000 วาหลวง (ประมาณ 1,780 กิโลเมตร) ด้านขวางมี 480,000 วาหลวง (ประมาณ 960 กิโลเมตร)^{๒๖}

ในการยืนยันถึงบูรณภาพและเอกภาพแห่งดินแดนลาวที่ถือกำเนิดขึ้นจากการสถาปนาอาณาจักรล้านช้างของพระเจ้าฟ้างุ้ม น่าสนใจว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการชี้ให้เห็นว่าเขตแดนลาวที่ถือกำเนิดขึ้นนี้เป็นการรวมดินแดนที่เป็นของคนลาว ที่สำคัญเขตแดนของอาณาจักรล้านช้างที่พระเจ้าฟ้างุ้มได้รวบรวมให้เป็นเอกภาพนี้ เป็นที่รับรู้หรือยอมรับโดยอาณาจักรเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยอมรับเขตแดนลาวของพระเจ้าแผ่นดินแห่งอยุธยาว่าดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงนับจากนครราชสีมา ขึ้นไปจนถึงเขตเมืองน่านเป็นดินแดนของอาณาจักรล้านช้าง ได้ถูกให้ความสำคัญเป็นพิเศษในประวัติศาสตร์นิพนธ์ทุกชั้นว่า

อาณาจักรลาวล้านช้างที่พระยาฟ้างุ้มสร้างตั้งขึ้นมานี้ ด้วยการรวบรวมเอาดินแดนลาวเขตแคว้นต่าง ๆ ที่มีคนลาวอาศัยอยู่ ภาคใต้ของอาณาจักรอัยลาวในเมื่อก่อน คือ เมืองเชียงรุ่ง เมืองแกลง เมืองไล่ เขตสิบสองจุไทย เมืองเชียงขวาง เมืองเชียงทอง บรรดาเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรลาวโยนกในเมื่อก่อน เช่น เมืองเชียงใหม่ เมืองแพร่ เมืองน่าน และหัวเมืองต่าง ๆ ในเขตอาณาจักรลาวโคตรบูรณ์ อันประกอบด้วยเมืองเวียงจันทน์ เมืองเวียงคาว เมืองนครพนม เมืองหนองหานหลวง เมืองหนองหานน้อย เมืองร้อยธรรม และเมืองโคราช อาณาจักรลาวล้านช้างได้ดำรงคงตัวอยู่ยืนนานมาได้หลายศตวรรษ

เส้นชายแดนลาวด้านตะวันตกที่แบ่งเขตแดนกัน ระหว่างสยามและลาวก็ได้เป็นที่ยอมรับนับถือกันมา จนถึงปี ค. ศ. 1563 (พ.ศ. 2106) เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรลาวล้านช้างและพระเจ้ามหาจักรพรรดิราชพระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรสยามก็ได้รับรู้เขตแดนดังกล่าว โดยได้สร้างพระธาตุเจดีย์ “ศรีสองรัก” ขึ้นไว้ได้กับเมืองด่านซ้ายเพื่อเป็นหลักฐานเขตแดนอาณาจักรลาวและสยาม ทั้งเป็นการ รัตแน่มสามัคคี มิตรภาพ ร่วมมือกันต่อสู้ต้านทานกับอำนาจอิทธิพลของพม่าในเวลานั้น^{๒๗}

เช่นเดียวกับในหนังสือแบบเรียนประวัติศาสตร์ลาว ได้เน้นถึงเรื่องราวการที่พระเจ้าแผ่นดินอยุธยาในเวลานั้นรับรู้ต่อเขตแดนลาวที่พระเจ้าฟ้างุ้มสถาปนาขึ้น ทั้งยังชี้ให้เห็นว่าอยุธยาเฝ้าระวังต่ออาณาจักรลาวล้านช้างภายใต้การนำของพระเจ้าฟ้างุ้ม เมื่อพระเจ้าฟ้างุ้มขยายอาณาเขตมาทางแถบภาคตะวันตกเฉียงใต้จนถึงเมืองโคราช การที่พระเจ้าแผ่นดินอยุธยาได้ส่งสาสน์มาขออ่อนน้อมต่ออาณาจักรล้านช้าง ดังความตอนหนึ่งในแบบเรียนประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ว่า

^{๒๖} คณะค้นคว้าเฉพาะกิจประวัติศาสตร์ลาว, **ประวัติศาสตร์ลาว (ตึกดำบรรพ์ – ปัจจุบัน)**, (เวียงจันทน์ : คณะค้นคว้าเฉพาะกิจประวัติศาสตร์ลาว, 2543), หน้า 113.

^{๒๗} บุญมี เทบสีเมือง, **ความเป็นมาของชนชาติลาว เล่ม 3**, (เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์สี่สะพาน, 2554), หน้า 310.

เจ้าชีวิตแห่งอยุธยาเห็นกำลังของประชาชนลาวเข้มแข็งและอยู่ในท่ามีชัย เขาก็สะท้อนหวาดกลัว จึงส่ง สาสน์มาให้เจ้าฟ้ารุ่งและสัญญาว่าจะขอเสียส่วยให้ลาวล้านช้างเป็นประจำ ที่สำคัญคือดินแดนอาณาจักรอยุธยาในยอมรับรู้เขตแดนของลาวล้านช้าง อยู่ทางทิศตะวันตกจนถึงดงพระยาไฟ เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นชัยชนะสำคัญครั้งหนึ่งที่ถัดจากชัยชนะแห่งการต่อสู้ปลดปล่อยบรรดาเมืองลาว โบราณ^{๒๘}

เพื่อยืนยันถึงบูรณาภาพแห่งดินแดนลาวและเพื่อสร้างจินตภาพของเขตแดนลาวที่มีมานับตั้งแต่สมัยเจ้าฟ้ารุ่งสถาปนาอาณาจักรลาวล้านช้าง ภาพแผนที่เขตแดนลาวในสมัยอาณาจักรล้านช้าง ได้ถูกตีพิมพ์เผยแพร่ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ลาวและงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวทุกชิ้นที่นำเสนอเรื่องราวประวัติและวีรกรรมของพระเจ้าฟ้ารุ่ง

(2) เจ้าฟ้ารุ่งกับเอกภาพแห่งปวงชนลาวบรรดาเผ่า

ในการส่งผ่านความหมายเรื่องความเป็นเอกภาพของชาติผ่านการเชิดชูเจ้าฟ้ารุ่งนั้น รัฐบาลลาวยังให้ความสำคัญกับการขบการเน้นภาพความเป็นเอกภาพและความสามัคคีปรองดองของ “ประชาชนลาวบรรดาเผ่า” หรือ “วงศ์คณาญาติแห่งชาติลาว”

ลาวเป็นประเทศหนึ่งที่ประกอบด้วยประชากรหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายภาษาและวัฒนธรรม ตามการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ของรัฐบาลลาวในปัจจุบันประชาชนลาวจำนวนกว่า 5,000,000 คน ประกอบด้วยชนเผ่า 49 กลุ่ม และแบ่งออกเป็นกลุ่ม 4 ภาษา คือกลุ่มภาษาลาว-ไต กลุ่มภาษามอญ กลุ่มภาษาม้ง และกลุ่มภาษาจีนทิเบต^{๒๙} ความหลากหลายทางเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม จึงเป็นสภาพการณ์ที่ท้าทายต่อการสร้างสำนึกความเป็นชาติ ที่ยึดมั่นในความเป็นเอกภาพหนึ่งเดียวกันของรัฐมาโดยตลอด

นับตั้งแต่สมัยของการเคลื่อนไหวต่อสู้ในสงครามปฏิวัติ พรรคประชาชนปฏิวัติลาวมุ่งเน้นการแสวงหาแนวร่วมจากประชาชนลาวในชนบทและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ด้วยการชูนโยบายเรื่องความเสมอภาคของประชาชนลาวบรรดาเผ่า ในเขตปลดปล่อยของขบวนการคอมมิวนิสต์ลาวมีการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ว่า “ลาวเทิง” “ลาวลุ่ม” “ลาวสูง” ภายหลังความสำเร็จในการยึดครองอำนาจรัฐ รัฐบาลลาวพยายามสร้างสำนึกความเป็นชาติลาว บูรณาการกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้าสู่ความเป็นลาวร่วมกันภายใต้แนวคิดการสร้าง “วงศ์คณาญาติแห่งชาติลาว” ที่ประกอบด้วยประชาชนลาวบรรดาเผ่า มีการเชิดชูประวัติศาสตร์วีรกรรมการต่อสู้ในสงครามปฏิวัติของบรรดาผู้นำกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีการสนับสนุนผู้นำกลุ่มชาติพันธุ์เข้าสู่ตำแหน่งสำคัญทางการเมืองลาว อย่างไรก็ตาม การสร้างความปรองดอง สร้างความเท่าเทียมระหว่างวงศ์คณาญาติของชาติลาวไม่อาจเป็นไปได้จริง ปัญหาความเหลื่อมล้ำในระดับการพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาวลาวลุ่มและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ยังคงเป็นปัญหาสำคัญ หลายนโยบายของรัฐในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ถูกต่อต้าน เช่น การโยกย้ายการตั้งถิ่นฐานของประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงลงสู่พื้นราบ ความแปลกแยกแตกต่างในวงศ์คณาญาติแห่งชาติจึงยังคงเป็นปัญหาสำคัญของรัฐบาลลาว

^{๒๘} สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษา, แบบเรียนประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6, (เวียงจันทน์ : วิสาหกิจโรงพิมพ์ศึกษา, 2558), หน้า 143.

^{๒๙} คณะโฆษณอบรมศูนย์กลางพรรค, ประธานไกสอน พรมวิหาน ผู้นำที่เคารพรักของประชาชนลาวบรรดาเผ่า, (เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์แห่งรัฐ, 2549), หน้า 13.

ภายใต้กระแสของ การรื้อฟื้นประวัติศาสตร์และวีรกรรมของเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งในหน้าประวัติศาสตร์ชาติลาว นำเสนอว่านอกจากการขบเน้นประเด็นการสร้างความเป็นเอกภาพในมิติของการรวมศูนย์อำนาจหนึ่งเดียว บุรณภาพทางดินแดนของชาติลาว รัฐบาลลาวยังพยายามใช้เจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งเป็นสื่อกลางในการสร้างจินตภาพเรื่องความเป็นเอกภาพและความปรองดองระหว่างประชาชนลาวบรรดาเผ่า ดังที่พบว่าประวัติศาสตร์ลาวมุ่งเน้นการนำเสนอว่าการรวบรวมดินแดนลาวซึ่งเป็นถิ่นฐานที่อยู่ของประชาชนลาวบรรดาเผ่าให้เป็นเอกภาพ และสถาปนาเป็นอาณาจักรล้านช้างของเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่ง เป็นความมุ่งมาดปรารถนาของประชาชนลาวเผ่าต่าง ๆ การสร้างความมั่นคงเข้มแข็ง และเป็นความจำเป็นของยุคสมัย เนื่องจาก ในช่วงดังกล่าว อาณาจักรศักดินาในภูมิภาคต่างแข่งขันกันขยายอำนาจประชาชนลาวเผ่าต่าง ๆ หากไม่รวมเป็นหนึ่งเดียวกันจะไม่สามารถอยู่อย่างเอกราชได้ ดังที่ปรากฏการอธิบายไว้ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ว่า

ขบวนการต่อสู้รวบรวมบรรดาเมืองลาว เป็นอาณาจักรลาวล้านช้างเอกราช เอกภาพเป็นเหตุการณ์ใหญ่และสำคัญในประวัติศาสตร์ของชาติลาว ขบวนการดังกล่าวสอดคล้องกับความมุ่งมาดปรารถนาของประชาชนลาวบรรดาเผ่าเพราะว่าใน ระหว่างศตวรรษที่ 13 – 14 บรรดาอาณาจักรศักดินาที่เข้มแข็งได้เพิ่มทวีการแผ่อำนาจ เพื่อยึดครองดินแดนของชาติอื่น ๆ

บรรดาเมืองลาวโบราณจะไม่สามารถคงตัวอยู่อย่างเอกราชได้ เพราะมีภัยข่มขู่จากภายนอกตลอดเวลา ดังนั้นการรวบรวมบรรดาเมืองลาวโบราณ ไม่เพียงแต่สอดคล้องกับความมุ่งมาดปรารถนาของประชาชนลาวเท่านั้น แต่ยังสอดคล้องกับการขยายตัวของยุคสมัยอีกด้วย เหตุการณ์ใหญ่หลวงดังกล่าวยังเป็นครั้งแรกที่ประชาชนลาวดำเนินการรวบรวมบรรดาเมืองลาว ทำให้ชาติลาวมีความเป็นเอกราช เอกภาพ ประชาชนลาวได้อยู่เย็นเป็นสุขตามแบบแผนการดำรงชีวิตในสังคมที่มีขนบธรรมเนียม มีประเพณี และครั้งแรกมีกฎหมายเป็นเอกลักษณ์ของลาว^{๓๐}

เช่นเดียวกับในงานนิพนธ์ประวัติศาสตร์หลายชิ้นที่พบว่าในการนำเสนอเรื่องของการรวมแผ่นดินลาวและสถาปนาขึ้นเป็นอาณาจักรล้านช้างของเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่ง แม้จะมีเรื่องราวลำดับขั้นตอนและเส้นทางการเคลื่อนทัพไปตีเมืองต่างๆ แต่เรื่องการต่อสู้หรือต่อต้านจากกลุ่มชาติพันธุ์ในดินแดนต่าง ๆ ระหว่างการทำสงครามเพื่อรวมแดนลาวมีการกล่าวถึงไม่มากนัก ตรงกันข้ามพยายามชี้ให้เห็นว่าแม้การสถาปนาอาณาจักรล้านช้างของเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งจะมาจากการทำสงครามรวบรวมดินแดนแต่ก็เป็นสงครามเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพภายในชาติ และเป็นสงครามที่สอดคล้องกับความมุ่งมาดปรารถนาของประชาชนลาวบรรดาเผ่า ด้วยเหตุนี้ เมื่อ กองทัพของเจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งเคลื่อนไปยังดินแดนใด “บรรดาหัวเมืองลาวเผ่าต่าง ๆ ที่เจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งเคลื่อนทัพผ่านไปต่างก็ได้มาขออ่อนน้อม ขอพึ่งบารมีถวายเครื่องบรรณาการอย่างล้นหลามและขอเป็นหัวเมืองขึ้นส่งส่วยให้แก่เจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งทุกปี”^{๓๑} เมื่อกองทัพ

^{๓๐} สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษ, แบบเรียนประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. (เวียงจันทน์ : วิสาหกิจโรงพิมพ์ศึกษา, 2551), หน้า 146.

^{๓๑} บุนมี เทบสีเมือง, ความเป็นมาของชนชาติลาว เล่ม 3, (เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์สีสะหวา, 2554), หน้า 302.

ของเจ้าฟ้าจ๋มได้เคลื่อนทัพเข้าสู่นครเชียงใหม่ หน้าประวัติศาสตร์ลาวได้บันทึกถึงความปิติยินดีของชาวนครเชียงใหม่ไว้ว่า

พวกเสนาอา มาตย์ราชมนตรี พร้อมด้วยไพร่ฟ้าประชาชนลาวนครหลวงเชียงใหม่ ได้ออกมาต้อนรับ แสดงความยินดี คำนับรับต้อนอย่างอบอุ่นและสนั่นพิດพื้น แล้ว อภิเษกเจ้าฟ้าจ๋มขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินแห่งนครเชียงใหม่ใน ค.ศ. 1353 ถวายนามว่า “สมเด็จพระเจ้าฟ้าจ๋มแห่งล้าธรรมเนียมศรีสัตนาคนหุต”^{๓๒}

ขณะที่ประวัติศาสตร์ลาวดึกดาบรรพ์ – ปัจจุบัน ได้กล่าวถึงการสถาปนาอาณาจักรลาวล้านช้างของเจ้าฟ้าจ๋มว่าได้สร้างความปิติยินดีให้กับทั้งชาวลาวเทิง ลาวลุ่ม ลาวสูง เป็นการรวบรวมดินแดนของประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ นำพาประชาชนเข้ามาอยู่ใน “วงศาอาณาเขตแห่งชาติลาว” หรืออาจกล่าวได้ว่าสายสัมพันธ์แห่งวงศาอาณาเขตลาวที่ประกอบด้วยประชาชนเผ่าต่าง ๆ ได้สถาปนาขึ้นนับตั้งแต่สมัยเจ้าฟ้าจ๋ม ดังที่ว่า

พระยาฟ้าจ๋มได้รวบรวมเอาบรรดาหัวเมืองของลาวบรรดาเผ่าแต่เหนือถึงใต้ แต่ตะวันออกถึงตะวันตกกวานเอาเนื้อที่กว้างใหญ่ไพศาล เข้าอยู่ในวงศาอาณาเขตลาวล้านช้างเดียวกัน...ประชาชนเผ่าต่าง ๆ ที่อยู่สองฝั่งโขงแม่น้ำโขงตอนกลางนี้ เห็นว่ามีความจำเป็นแล้ว ต้องรวบรวมกันเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อดำเนินการแผ่อำนาจเข้ามาของพวกศักดินาอาณาจักร รอบ ข้างได้สามัคคี แน่นนากัน โดยเฉพาะความสามัคคีระหว่างลาวลุ่ม ลาวเทิง สนับสนุนขบวนการรวบรวมลาวของพระยาฟ้าจ๋มอย่างสุดใจ^{๓๓}

การนำเสนอเรื่องราวของเจ้าฟ้าจ๋ม โดยข้บเน้นภาพความปรองดองของประชาชนลาวบรรดาเผ่าที่สมัครใจอยู่ภายใต้การนำพาของเจ้าฟ้าจ๋มและความเอาใจใส่ของเจ้าฟ้าจ๋มต่อบรรดาชนเผ่าดังกล่าว นับเป็นเรื่องราวและจินตภาพใหม่ของเจ้าฟ้าจ๋มเพราะที่ผ่านมากการปรากฏพระองค์ของเจ้าฟ้าจ๋มในหน้าประวัติศาสตร์ลาวแม้จะถูกนำเสนอในบทบาทของผู้สร้างความเป็นปึกแผ่นหนึ่งเดียวให้กับชาติลาว แต่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวในยุคก่อนหน้าไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการเน้นมิติความเชื่อมโยงของเจ้าฟ้าจ๋มและกลุ่มชาติพันธุ์ลาว

จากการศึกษาข้างพบว่านอกจากการนำเสนอเรื่องราวความปรองดองของประชาชนลาวบรรดาเผ่าที่สมัครใจอยู่ภายใต้การนำพาของเจ้าฟ้าจ๋มอันเป็นการข้บเน้นมิติ “การสร้างวงศาอาณาเขตแห่งชาติ” ที่เกิดขึ้นนับแต่สมัยของเจ้าฟ้าจ๋มในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวในยุคปัจจุบันยังได้นำเสนอเรื่องความเอาใจใส่ของเจ้าฟ้าจ๋มต่อบรรดาชนเผ่าต่าง ๆ อีกด้วย งานชิ้นที่น่าสนใจเป็นพิเศษได้แก่ผลงานที่กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมลาวจัดทำขึ้นในชื่อเรื่อง “ผู้นำพาสถาปนาอาณาจักรลาวล้านช้างเอกภาพ พระยาฟ้าจ๋มแห่งล้าธรรมเนียม ครบรอบ 650 ปี” ในงานชิ้นนี้ได้นำเสนอความเอาใจใส่ของเจ้าฟ้าจ๋มต่อบรรดาชนเผ่า โดยเฉพาะการกล่าวถึงนโยบายของเจ้าฟ้าจ๋มในการให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อพยพจากภูตอยมาอยู่พื้นราบที่มีความอุดมสมบูรณ์ รวมถึงมีการจัดหาอุปกรณ์การทำไร่ นา และวัวควาย ดังความว่า

^{๓๒} บุญมี เทบสีเมือง, เรื่องเดียวกัน, หน้า 305.

^{๓๓} คณะคณาจารย์เฉพาะกิจประวัติศาสตร์ลาว, ประวัติศาสตร์ลาว (ดึกดาบรรพ์ – ปัจจุบัน). (เวียงจันทน์ : คณะคณาจารย์เฉพาะกิจประวัติศาสตร์ลาว, 2543), หน้า 105.

พระยาฟ้ารุ่งมิได้เอาใจใส่เป็นพิเศษต่อนโยบายชนเผ่า นับตั้งแต่เมื่อขึ้นครองบัลลังก์... ด้วยการจัดที่ทำมาหากินให้ชนเผ่าโดยให้ลงจากภูตอยมาทุ่งราบ การจัดหาที่ตั้งให้ใหม่ โดยอพยพจากภาคเหนือมาอยู่เขตอ้อมแอ้มเชียงทอง ...ให้ลาวเทิงพวกนี้ลงมาทำนาทำให้ภาระการทำให้ถากป่าเพราะมีที่ว่างเปล่าหลายตามทุ่งราบ จัดหาวัวควายคลาดไถให้พร้อมจึงเป็นการปฏิบัตินโยบายชนเผ่าที่น่าสรรเสริญที่สุด^{๓๔}

การกล่าวถึงนโยบายที่น่าสรรเสริญของพระเจ้าฟ้ารุ่งในการเอาใจใส่ต่อกลุ่มชาติพันธุ์ผู้เป็นวงศาตนาญาติแห่งชาติลาว โดยเฉพาะเรื่องนโยบายอพยพชาวเผ่าลงสู่พื้นราบสะท้อนความพยายามของรัฐลาวในการอ้างความชอบธรรมให้กับนโยบายของรัฐบาลลาวในปัจจุบันในการอพยพกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในเขตภูตอยลงมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ราบอันเป็นนโยบายที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าละเมิดต่อสิทธิความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยอาศัยเรื่องราวการเชิดชูวีรกรรมของเจ้าฟ้ารุ่งเป็นสื่อกลางอย่างเด่นชัด

การศึกษาประวัติศาสตร์ข้างต้นของประเทศลาวจะทำให้เข้าใจกระบวนการปกครองของประเทศและการบริหารประเทศมากขึ้นเพื่อที่จะได้ทราบอีกหลายประเด็นที่มีความสัมพันธ์โยงกับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในการปกครองประเทศเพื่อทำให้การปกครองนั้นมีความสมบูรณ์ในหลายด้าน

3.6 สรุปการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

ปี พ.ศ.2103 ปีวอก สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทรงพิจารณาเห็นว่า “นครเชียงทอง (หลวงพระบาง) เป็นที่คับแคบ ไม่กว้างขวาง และอย่างหนึ่ง ก็เป็นที่เดินทัพของพม่า ซึ่งกำลังเป็นศัตรูอยู่กับนครเชียงทอง ทั้งพิจารณาเห็นว่า “เมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองใหญ่มีที่ทำมาหากินกว้างขวางอุดมไปด้วยข้าว ปลาอาหาร สมควรแต่งตั้งให้เป็นมหานครได้”

เมื่อพระองค์จินตนาการดังนั้นแล้ว จึงปรึกษากับเสนามนตรีทั้งหลาย ในเมื่อทุกคนเห็นดีงามด้วยทุกประการ จึงมอบนครเชียงทอง ให้พระสงฆ์เป็นผู้ดูแลรักษา พร้อมด้วยพระบางเจ้า ส่วนพระองค์ได้อัญเชิญเอาพระแก้วมรกต และพระแซกคำพร้อมด้วยสมบัติทั้งหมด อพยพจตุรงค์เสนาโยธาทหารลงมาอยู่นครเวียงจันทน์ ได้ทรงย้ายเมืองหลวงจากเมืองเชียงคำมาอยู่ที่เวียงจันทน์ ได้ประดิษฐานพระแก้วมรกต และพระแซกคำ (พระพุทธสิหิงค์ หรือพระสิงค์) ไว้ที่เวียงจันทน์ เรียกว่าเวียงจันทน์ล้านช้าง จึงขนานนามนครเวียงจันทน์ใหม่ว่า “พระนครจันทบุรีศรีสัตนาคนหุตอุดมราชธานี” และได้ สร้างวัด เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตขึ้นเป็นพิเศษพระองค์ได้ทรงสร้าง พระธาตุหลวง ซึ่งถือเป็นสถาปัตยกรรมชั้นยอดเยี่ยมของลาว พระองค์ก็ได้ สร้างมหาปราสาทราชวังหลวงขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2109 ซึ่งต่อมา ได้ถูกพวกปล้นจากยูนนานทำลายเสียหายไปมาก

ส่วนนครเชียงทองนั้น ก็ได้เรียกว่า “นครหลวงพระบาง” แต่กาลบัดนั้น เหตุว่า พระบางเจ้ายังประดิษฐานอยู่ ณ ที่นั้น พระบางประดิษฐานไว้ที่เมืองเชียงทอง จึงได้ชื่อว่าหลวงพระบางมาจนถึงบัดนี้ บางครั้ง ก็เรียกชื่อว่าล้านช้างหลวงพระบาง

^{๓๔} กระทรงแวลงข้าวและวัฒนธรรม, พระยาฟ้ารุ่งแหล่งหลักฐาน ผู้ณาพาสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง เอกภาพ ครอบรอบ 650 ปี, (เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์แห่งรัฐ, 2545), หน้า 99.

สร้างพระธาตุหลวงและวัดวาอาราม

ปี พ.ศ. 2109 สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้ทรงสร้างพระธาตุหลวงขึ้น อยู่ในสวนอุทยานทานด้านตะวันออกแห่งพระมหาราช โดยก่อครอบพระเจดีย์ลูกหนึ่งที่มีอยู่ในที่นั้นก่อนแล้ว ได้ฤกษ์ในการลงมือทำในวันเพ็ญเดือนอ้าย (เดือนที่ 1) ใช้เวลาก่อสร้างนานพอ สมควรเมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงขนานนามว่า “พระธาตุเจดีย์โลกจุลณี” คนส่วนมากเรียกว่า “พระธาตุใหญ่” หรือ “พระธาตุหลวง”

เพื่อปฏิบัติรักษาพระธาตุโลกจุลณี ให้มีรูปทรงสวยงามอยู่ตลอดเวลา พระองค์มีพระราชโองการให้ 35 ครอบครัวอยู่ เฝ้ารักษา พระธาตุ ซึ่งพระองค์ได้อุทิศที่ดินไร่มาให้ครอบครัวเพื่อเป็นที่ทำมาหากิน เมื่อสร้างพระธาตุหลวงเสร็จแล้ว พระองค์ได้ทรงสร้างวัดวาอารามอีกหลาย แห่งคือ

1. วัดป่าภาษีสังฆรณ์(ไม่ทราบว่ายู่ที่ใด)
2. สร้างอุโมงค์รอบธาตุพระอรหันต์ที่ป่ามหาพุทธวงศ์ (วัดธาตุฝุ่น ในปัจจุบัน)
3. วัดป่ากันทอง ที่หนองยางคำ
4. พระเจดีย์โล้นธาตุหัวเหน่าอยู่ภูเขาหลวง (พระธาตุบังพวน หนองคาย)
5. วัดโพหนองกก
6. ก่อพระเจดีย์ครอบพระธาตุศรีโคตบูรณที่เมืองท่าแขก
7. ปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมพระธาตุพนมใหม่

พระองค์ได้ทรงสร้างวัดวาอารามทั้งอยู่ในนครเวียงจันทน์ ทั้งอยู่ในภาคกลางของลาว และแผ่นดินฝั่งด้านขวาแม่น้ำโขง ซึ่งเสด็จไปทุกที่ไม่เคยหยุดหย่อน อันทำให้ประชาราษฎร์เกิดความเลื่อมใสยิ่งนัก สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นกษัตริย์นักพัฒนา สร้างสรรให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างดี ในนครเวียงจันทน์เต็มไปด้วย วัดวาอารามและพระธาตุเจดีย์ที่ประดับประดาอย่างวิจิตรพิสดาร

พระพุทธศาสนา ในยุคของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับว่ามีความเจริญถึงขั้นขีดสุด ทรงได้สร้างวัดสำคัญมากมาย ที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างองค์พระธาตุหลวงขึ้นมาใหม่ ให้ใหญ่โตมโหฬาร สมกับที่เป็นปูชนียสถานคู่แผ่นดินพระราชอาณาจักร และได้สร้างวัดในกำแพงเมืองอยู่ประมาณ 120 วัด และยังได้สร้างวัดพระแก้ว ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกต ที่นำมาจากเมืองเชียงใหม่ ในสมัยนี้ ได้มีการแต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น สังสินชัย การเกิด พระลักพระราม เป็นต้น

สมัยนี้ราชอาณาจักรไทย ได้มีความสัมพันธ์ลาวอย่างแน่นแฟ้น ได้ร่วมมือกันเพื่อต่อสู้กับพม่า ได้สร้างเจดีย์ “พระธาตุศรีสองรัก” ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อเป็นอนุสรณ์ แห่งความเป็นที่ เป็นน้องกัน ของสองอาณาจักร

นอกจากพระองค์จะได้ทรงสร้างพระธาตุอื่น ๆ และพระพุทธรูปสำคัญ ๆ อีกมากมาย เช่น พระเจ้าองค์ดื้อ ที่เวียงจันทน์ พระเจ้าองค์ดื้อ ที่อำเภอบ้านบ่อ จังหวัดหนองคาย พระเสริม พระสุก พระใส พระอินทร์แปลง พระองค์แสน ทรงสร้างวัดพระธาตุ ที่จังหวัดหนองคาย และพระธาตุที่จมน้ำโขงอยู่ พระธาตุบังพวน อำเภอมืองหนองคาย สร้างวัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย และพระประธานในโบสถ์ นามว่า พระไชยเชษฐา พระศรีโคตบูรณ ที่แขวงคำม่วน พระธาตุอิงรัง ที่แขวงสุวรรณเขต (สุวรรณเขต) พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม เป็นต้น

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงประทับประคองนำราชอาณาจักรล้านช้างผ่านพ้นภัยการเป็นเมืองขึ้นของพม่าไปได้ ตลอดรัชสมัยของพระองค์ แม้ว่าในขณะนั้นอาณาจักรล้านนา (เสียแก่พม่า พ.ศ. 2101) และอาณาจักรอยุธยา (เสียแก่พม่า พ.ศ. 2107) ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้ว แต่หลังจากพระองค์สวรรคตในปี พ.ศ. 2114 พอมมาถึง พ.ศ. 2117-2118 พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองได้ยกทัพมาตีลาวและได้รับชัยชนะ และทรงนำโอรสองค์เดียวของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชซึ่งประสูติในปีที่สวรรคต ไว้เป็นประกันที่หงสาวดีด้วย ต่อจากนั้นมาหลายปีแผ่นดินลาวก็วุ่นวายด้วยเรื่องราชสมบัติ

จน พ.ศ. 2134 พระเถระเจ้าอวาสาวัตต์ต่าง ๆ จึงได้ประชุมกันลงมติให้ส่งทูตไปเชิญเจ้าชายหน่อแก้วกุมาร ซึ่งเป็นตัวประกันอยู่ประเทศพม่ากลับมาครองราชย์ และในเวลานั้นพระเจ้าบุเรงนองสวรรคตลง พม่าเริ่มอ่อนแอลง และเจ้าหน่อแก้วกุมารขึ้นครองราชย์สมบัติ พ.ศ. 2135 และประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นกับพม่าต่อไป

การการเรียนรู้พงศาวดารและประวัติศาสตร์ สิ่งหนึ่งที่อดทึ่งไม่ได้คือ การเดินทางของพระมหากษัตริย์หรือผู้นำในสมัยก่อน ในการยกทัพหรือการเดินทาง ซึ่งไม่ได้สะดวกสบายอย่างทุกวันนี้ แต่กระนั้นก็ไม่ใช่ปัญหาใหญ่ของผู้คนในสมัยนั้น บางครั้งมีการเดินทางเป็นเดือนๆ เป็นปีกว่าจะไปถึงที่หมาย แล้วเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเบื้องหน้า และในช่วงที่เดินทางเป็นอย่างไร. นั้นแหละที่ทำให้ผมสนใจอยู่เสมอมีใช้น้อย^{๓๕}

จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ จากเอกสารที่มีความสัมพันธ์กับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชข้างต้น จะทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า บทบาทของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา นั้นมีอิทธิพลและบทบาทอย่างมาก ถ้ามองอีกประเด็นจะเห็นว่าความเชื่อของประชาชนในยุคนี้จะมีต่อพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง การมีประเพณี การมีพิธีกรรม ที่มีต่อพระพุทธศาสนา ที่มีต่อกษัตริย์ จะเป็นการที่แสดงออกถึงความสามัคคีของประชาชนได้อย่างเด่นชัด จึงสามารถสรุปได้ว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ใช้การสร้างพุทธสถานที่สำคัญ เช่น วัด พระพุทธรูป ในแต่ละพื้นที่เพื่อที่จะทำให้ประชาชนเกิดความสามัคคีในพื้นที่

^{๓๕} เจ้าคำหมั้น วงกตรัตน์, พงศาวดารชาติลาว, พิมพ์ครั้งที่ 2, (เวียงจันทน์ : หอสมุดแห่งชาติ, 2514), หน้า48.

จะอยู่ในฐานะเมืองขึ้นหรือเมืองส่วยอย่างที่นักวิชาการหลายท่านเข้าใจ นอกจากนี้ ในจารึกหลายหลัก ยังออกพระนามของพระองค์แตกต่างกันไป ดังนี้

- พระมหาธรรมมิกสีหตบวรราชาธิราช
- พระศรีหะตะนุ
- พระมหาชัฎยธิเบศไชยเชษฐา
- พระราชเชษฐา
- พระโพิธาสลราชาธิราชเจ้าจักรพรรดิธรรมิกราชาธิราช
- พระไชยเชษฐาธิราชชาติสุริยวงศ์องค์อัครบิดรินทร์
- พระภูมินทรราชปิธิธรรมิกราชาธิราช
- พระมหาธรรมมิกราชไชยมหาจักรพรรดิ^๑

พระราชประวัติ

เจ้าอนุวงศ์ เอกสารทางประวัติศาสตร์บางแห่งออกพระนามว่า เจ้าอนุรุธราช ทรงเป็นพระราชโอรสพระองค์ที่ ๓ ของสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๓ (พระเจ้าสิริบุญสาร หรือ เจ้าองค์บุญครองราชย์ราว พ.ศ. ๒๒๙๔-๒๓๒๒) พระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์พระองค์ที่ ๔ และพระมหากษัตริย์เอกราชแห่งราชอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์พระองค์สุดท้าย ก่อนตกเป็นประเทศราชของกรุงธนบุรี สันนิษฐานว่าพระราชมารดาทรงเป็นพระอัครมเหสีฝ่ายขวา เจ้าอนุวงศ์ ทรงเป็นพระราชนัดดาในเจ้าองค์ลอง พระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์พระองค์ที่ ๒ (ครองราชย์ราว พ.ศ. ๒๒๗๓-๒๓๒๒) ส่วนเจ้าองค์ลองนั้นทรงเป็นพระราชโอรสในพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒ (หรือพระไชยองค์เว้) พระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์พระองค์ที่ ๑ (ครองราชย์ราว พ.ศ. ๒๒๕๐-๒๒๗๓) เจ้าอนุวงศ์ทรงมีพระราชอิสริยยศเป็นเจ้าฟ้าชั้นเอกโดยกำเนิด และมีลำดับในการสืบราชสันตติวงศ์ตามระบบเจ้ายัยยะหม่อมทั้ง ๔ หรือระบบอาญาสี่ของลาว เป็นลำดับที่ ๓ (โดยนับจากพระเชษฐาสู่พระอนุชา) พระยศของพระองค์ต่างจากพระยศของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) แห่งกรุงเทพมหานครผู้เป็นคู่ปรับของพระองค์ ซึ่งมีพระยศเป็นพระองค์เจ้าโดยกำเนิด ความสัมพันธ์ของเจ้าอนุวงศ์กับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) ของสยาม ทรงเป็นไปอย่างสนิทแนบแน่นและเป็นความสัมพันธ์ในเชิงเครือญาติ เนื่องจากเจ้าคุณจอมเจ้าหญิงคำแว่น (เจ้าจอมแว่น หรือคุณเสื่อ) และเจ้าจอมมารดาเจ้าหญิงคำสุก (ทองสุก) พระราชนัดดาทั้งสองของพระองค์ ทรงเป็นเจ้าจอมพระสนมเอกและพระสนมในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) และพระราชธิดาของเจ้าจอมมารดาเจ้าหญิงคำสุก (ทองสุก) คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าหญิงกมลสถิตทิพยวดี หรือ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงจันทบุรี ทรงเป็นสมเด็จพระอัครมเหสีฝ่ายซ้ายในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) ด้วย นักวิชาการทางประวัติศาสตร์และการเมืองบางท่านกล่าวว่า สถานะของพระองค์เมื่อครั้งประทับอยู่ ณ กรุงเทพมหานครนั้นเป็นเสมือนองค์ประกันความจงรักภักดีต่อกรุงสยามของกรุงเวียงจันทน์ เสมอ สถานะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเมื่อครั้งประทับในกรุงหงสาวดีของพม่า

^๑กรมศิลปากร, *ลำดับกษัตริย์ลาว*, (นครราชสีมา, ๒๕๔๕.) หน้า ๒๕.

พ.ศ. ๒๓๖๘ เจ้าอนุวงศ์เสด็จลงมาถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) แห่งสยาม สยามอ้างว่าพระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่ากองทัพไทยอ่อนแอเนื่องจากแม่ทัพนายกองรุ่นเก่าที่มีฝีมือได้สิ้นชีวิตไปหลายคน ต่อมายังมีข่าวลือไปถึงนครเวียงจันทน์ว่าไทยกับอังกฤษวิวาทกันจากการทำสนธิสัญญาเบอร์นี ต่อมา เมื่อพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าชายทับ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ได้รับการสถาปนาเป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระเจ้าแผ่นดินสยามแล้ว พระองค์จึงทูลขอพระราชทานละครในของเวียงจันทน์ เจ้าหญิงลาว และชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาสยามให้กลับคืนไปเวียงจันทน์ แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงพระราชทานพระราชานุญาต เป็นเหตุให้พระองค์ไม่พอพระทัย พระองค์จึงยกทัพลงมากรุงเทพมหานคร โดยวางอุบายหลอกเจ้าเมืองต่าง ๆ ตามรายทางว่าจะยกทัพลงไปช่วยกรุงเทพมหานครรบกับพวกอังกฤษ ทำให้กองทัพของเจ้าอนุวงศ์สามารถเดินทัพผ่านมาได้โดยสะดวก แต่ "เอกสารฝ่ายลาว" อ้างว่า พระองค์มีพระบรมราชโองการแก่เจ้านายหัวเมืองลาวอีสานทั้งหลายว่าจะลงไปตีนครราชสีมาด้วยเจ้านครราชสีมาลวงล้าเขตแดนเข้าไปตีข้าศึกเล็กไพร่พลในแดนลาว และพระองค์มิได้ลงไปตีกรุงเทพมหานครอย่างที่ไทยกล่าวอ้างแต่ประการใด บรรดาเจ้าเมืองหัวเมืองลาวอีสานทั้งหลายต่างรังเกียจพฤติกรรมและนิสัยของเจ้าเมืองนครราชสีมาอยู่แล้วจึงร่วมมือกับพระองค์เจ้าเมืองลาวอีสานทั้งหลายต่างชั้นอาสาออกศึกช่วยเหลือพระองค์และกล่าวคำชื่นชมพระบารมีของพระองค์อย่างมาก ฝ่ายสยามกล่าวว่าเมื่อกองทัพลาวยกมาถึงนครราชสีมา เจ้าอนุวงศ์ได้ฉวยโอกาสที่เจ้านครราชสีมาและพระยาปลัดเมืองนครราชสีมาไปราชการที่เมืองขุขันธ์เข้ายึดเมือง และกวาดต้อนครอบครัวชาวเมืองขึ้นไปเวียงจันทน์ แต่เอกสารฝ่ายลาวกล่าวว่า เจ้าเมืองนครราชสีมาทราบข่าวว่าพระองค์เสด็จมาถึงนครราชสีมาแล้ว เจ้าพระยานครราชสีมาเกรงพระราชบารมีและเกรงว่าตนจะต้องโทษที่ลวงล้าเขตแดนเวียงจันทน์และจำปาศึกดี จึงได้ปลอมตัวหนีทิ้งเมืองของตนเองเสีย เอกสารฝ่ายลาวยังกล่าวอีกว่า เมื่อพระองค์เข้าเมืองของเจ้านครราชสีมาได้แล้ว ทรงเห็นว่าวังของเจ้านครราชสีมานั้นใหญ่โตและมีจำนวนมากถึง ๗ หลัง ในเขตวังของเจ้านครราชสีมาสามารถบรรจุทหารของพระองค์ได้มากกว่าพันคน พระองค์จึงทรงตั้งให้พระบรมราชา (มัง ต้นสกุล มังคละศิริ) เจ้าเมืองนครพนมให้กินเมืองนครราชสีมาแทนเจ้าเมืองคนเดิม

ต่อมา ระหว่างทางกองทัพลาวได้พักไพร่พลและเชลยที่ทุ่งสัมฤทธิ์ พวกครัวเรือนเมืองนครราชสีมาได้วางอุบายลวงทหารลาวจนตายใจแล้วฆ่าฟันทหารลาวตายลงจำนวนมาก จากนั้นจึงตั้งค่ายรอกองทัพจากกรุงเทพมหานครขึ้นมาสมทบ ฝ่ายทหารของเจ้าอนุวงศ์เห็นการณ์ไม่สำเร็จตามคิดจึงถอยทัพกลับไปตั้งมั่นที่กรุงเวียงจันทน์เพื่อรอรับศึกจากกองทัพกรุงเทพมหานคร เอกสารฝ่ายไทยกล่าวว่า เหตุการณ์นี้เป็นจุดเริ่มต้นวีรกรรมทุ่งสัมฤทธิ์ของท้าวสุรนารี (โม ฌ ราชสีมา) ชายาของเจ้านครราชสีมา และวีรกรรมนางสาวบุญเหลือธิดากรมการเมืองนครราชสีมา ส่วนทางฝ่ายลาวและอีสานไม่มีเอกสารชั้นต้นหรือเอกสารปฐมภูมิแม้แต่ชิ้นเดียว ที่มีการกล่าวถึงวีรกรรมของสตรีทั้งสองคน ตำนานมุขปาฐะฝ่ายลาวกล่าวว่า ท้าวสุรนารีเดิมเป็นชาวลาวแต่มีใจฝักใฝ่กับสยาม จึงได้ร่วมวางแผนกับสยามเข้าตีเวียงจันทน์ และเอกสารฝ่ายลาวยังกล่าวอีกว่า เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้เกิดวีรกรรมของเจ้าเมือง ๒ ท่าน คือ วีรกรรมพระยารินทร์สงคราม (เจ้าจอมรินทร์ หรือ พระยาโนลิน ต้นสกุล ลาวัณบุตร) เจ้าเมืองจตุรัส (เมืองสีมูม) และเมืองหนองบัวลุ่มภู (หนองบัวลำภู) กับวีรกรรมพระยาภักดีชุมพล (แล ต้นสกุล ภักดีชุมพล) เจ้าเมืองชัยภูมิ ซึ่งทั้ง ๒ องค์ต่างมีความจงรักภักดีต่อนครเวียงจันทน์

อย่างไรก็ตาม ฝ่ายกรุงเทพมหานครทราบข่าวกองทัพเจ้าอนุวงศ์ช้ากว่าที่คิด เพราะกองทัพ กรุงเทพมหานครทราบข่าวเมื่อกองทัพเจ้าอนุวงศ์หลังจากมาตั้งมั่นที่นครราชสีมาแล้ว สยามได้ส่งกองลาดตระเวนหาข่าวมาถึงเมืองสระบุรี เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ทรงทราบข่าวศึกจึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวรมหาดัศดิพลเสพลย์เป็นแม่ทัพใหญ่ยกทัพจากสระบุรีขึ้นไป และให้พระยาราชสุภาวดี (สิงห์ สิงหเสนี) ซึ่งเอกสารฝ่ายลาวเรียกว่า พระยามุนินเดช ยกทัพไปทางเมืองปัก (อำเภอปักธงชัย) แล้วตรงไปสมทบกันที่เมืองนครราชสีมา กองทัพทั้ง ๒ ของสยามสามารถตีทัพลาวแตกพ่ายไป ส่วนเจ้าอนุวงศ์และพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่จึงเสด็จไปปรึกษาราชการศึกที่เวียงจันทน์ และได้รับความคุ้มครองตลอดจนได้รับที่ประทับชั่วคราวจากฝ่ายเวียงจันทน์ตามฐานะ เมื่อสยามยึดเวียงจันทน์ได้แล้ว กรมพระราชวังบวรมหาดัศดิพลเสพลย์จึงโปรดฯ ให้สร้างเจดีย์ปราบเวียงขึ้นที่หนองคาย และให้พระยาราชสุภาวดี (สิงห์ สิงหเสนี) กวาดต้อนครัวเวียงจันทน์ลงไปกรุงเทพมหานคร พร้อมทั้งอัญเชิญพระบาง พระแทรกคำ พระฉันทสมอ พระเสริม พระสุก พระใส พระแสน พระแก่นจันทน์ พระเงินหล่อ พระเงินบุ พระสร้งน้ำ และพระพุทธรูปศิลาเขียว (พระนาคนาค สวาทิเรื้อนแก้ว) มาประดิษฐานยังกรุงเทพมหานครด้วย แต่ในตำนานพระพุทธรูปและเอกสารฝ่ายลาวกล่าวว่า ยังมีทรัพย์สินมีค่าอื่น ๆ และพระพุทธรูปสำคัญประจำหัวเมืองลาวอีกหลายองค์ที่สยามพยายามอัญเชิญลงมากรุงเทพมหานคร แต่ชาวบ้านได้นำไปซ่อนไว้ในถ้ำเสียก่อน อาทิ พระแสงที่เมืองนครพนม พระแก้วมรกตที่พระธาตุพนม และพระทองคำที่ถ้ำปลาผา ถ้ำพระ เมืองท่าแขก เป็นต้น จากนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) จึงโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนพระยาราชสุภาวดีเป็นที่เจ้าพระยาราชสุภาวดี ที่สมุหนายก ด้วยมีความชอบในงานราชการศึก

ใน พ.ศ. ๒๓๗๐ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ไม่พอพระราชหฤทัยที่เจ้าพระยาราชสุภาวดีไม่ยอมทำลายนครเวียงจันทน์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาราชสุภาวดีกลับไปตีนครเวียงจันทน์อีกครั้งเพื่อทำลายนครเวียงจันทน์ให้สิ้นซาก ฝ่ายพระยาพิชัยสงครามได้คุมทหาร ๓๐๐ นาย ข้ามแม่น้ำโขงไปดูลาดเลาได้ความว่า พระราชวงศ์เหียงยงได้ให้ข้าหลวงพาเจ้าอนุวงศ์และเจ้าราชวงศ์ (เหง้า ต้นสกุล สีหาราช) กลับมาขอภัยโทษจากฝ่ายไทยและขอสวามิภักดิ์อีกครั้ง แต่เอกสารฝ่ายลาวกล่าวว่า พระองค์ไม่พอพระทัยพระจักรพรรดิเวียงจันทน์ที่คิดแต่จะแสวงหาส่วย เงินทองจากพระองค์ และพระองค์ก็ได้ดำริว่าจะทรงเสด็จมาสวามิภักดิ์ฝ่ายไทย แต่ทรงเสด็จกลับมานครเวียงจันทน์เพื่อเสวยราชย์อีกครั้ง เมื่อทรงเห็นทหารไทยเข้าไปอาศัยอยู่ในเมืองของพระองค์โดยพลการ จึงทรงไม่พอพระทัยและสั่งให้ฆ่าฟันขับไล่ทหารไทยพวกนั้นออกไปจากเวียงจันทน์เสีย เอกสารฝ่ายไทยกล่าวว่า รุ่งขึ้นเจ้าอนุวงศ์และเจ้าราชวงศ์ (เหง้า) กลับยกพลเข้าโจมตีทำร้ายทหารไทยล้มตายเป็นอันมาก เจ้าพระยาราชสุภาวดีเห็นพวกนครเวียงจันทน์ตามมาไล่ฆ่าฟันถึงชายหาดหน้าเมืองพันพร้าวก็ทราบว่าจะเกิดเหตุร้ายขึ้น จึงขอกำลังเพิ่มเติมจากฝ่ายเมืองยศธร เจ้าอนุวงศ์โปรดฯ ให้เจ้าราชวงศ์ (เหง้า) นำกำลังพลข้ามตามมาและปะทะกับกองทัพไทยที่ค่ายบกหวาน บ้านบกหวาน เมืองหนองคาย และเกิดการต่อสู้กันถึงขั้นตะลุมบอน แม่ทัพทั้งสองฝ่ายได้รับกันตัวต่อตัวจนถึงขั้นบาดเจ็บ ผลปรากฏว่าฝ่ายเจ้าราชวงศ์ (เหง้า) ได้รับชัยชนะ ส่วนเจ้าพระยาราชสุภาวดีนั้นพ่ายแพ้อย่างราบคาบเพราะถูกฟัน ทหารไทย]ยังป็นต้องเจ้าราชวงศ์ (เหง้า) ได้รับบาดเจ็บเล็กน้อย กองทัพเจ้าพระยาราชสุภาวดีจึงได้เร่งติดตามกองทัพลาวไปจนถึงเมืองพันพร้าวก็ปรากฏว่ากองทัพลาวข้าม

แม่น้ำโขงไปแล้ว ฝ่ายลาวได้ห้ามเจ้าราชวงศ์ (เหง้า) ไปรักษาพระองค์และไม่ปรากฏเรื่องราวของพระองค์อีกเลยตลอดรัชกาล

ฝ่ายเจ้าอนุวงศ์ทรงเห็นเหตุการณ์ดังนั้น จึงพาครอบครัวและพระบรมวงศานุวงศ์หนีไปพึ่งพระจักรพรรดิเวียดนามอีกครั้ง แต่พระเจ้าสุทโธทนะกุมารเจ้านครเชียงใหม่หรือ เจ้าน้อยเมืองพวน ได้ทรงจับกุมเจ้าอนุวงศ์พร้อมครอบครัวส่งพระองค์ลงมาที่กรุงเทพมหานคร เอกสารฝ่ายลาวกล่าวว่าสยามได้หลอกลวงเจ้าน้อยเมืองพวนให้บอกที่ซ่อนเจ้าอนุวงศ์ เจ้าน้อยเมืองพวนไม่ทราบเรื่องจึงเป็นเหตุให้เจ้าอนุวงศ์ถูกจับ เอกสารฝ่ายลาวยังกล่าวอีกว่า สงครามครั้งนี้เจ้าอนุวงศ์ทรงสูญเสียพระราชโอรสพระองค์หนึ่งพระนามว่า ท้าวหมื่นนาม ซึ่งประสูติแต่พระนางสอนราชเทวี ราชธิดาในพระบรมราชาเจ้าเมืองนครพนม ส่วนพระนางสอนราชเทวีนั้นทางสยามได้นำพระองค์ไปถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จากนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็โปรดเกล้าฯ ให้ นำพระองค์เจ้าอนุวงศ์ใส่กรงเหล็กประจานไว้หน้าพระที่นั่งสุทโธสวรรย์ พร้อมด้วยนำเครื่องทรมานต่างๆ มาทรมานพระองค์อย่างเหี้ยมโหด โปรดให้ถอดข้าว น้ำ ทั้งพระมเหสี พระชายา พระสนม ตลอดจนพระราชโอรสพระราชธิดาหลายพระองค์ หลังจากนั้นไม่นานเจ้าอนุวงศ์และพระบรมวงศานุวงศ์ก็สิ้นพระชนม์ด้วยความทุกข์ทรมาน สิริพระชนมายุรวม ๖๑ พรรษา นับเวลาในการเสด็จครองราชย์ในนครเวียงจันทน์ได้ ๒๓ ปี หลังจากนั้นเป็นต้นมาทางสยามก็ไม่ได้มีการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใดในราชวงศ์ล้านช้างเวียงจันทน์ ขึ้นมาเป็นกษัตริย์เวียงจันทน์ ฝ่ายกรุงเวียงจันทน์ได้ถูกทำลายจากการปล้นและเผาจนไม่เหลือสภาพของเมืองหลวงและกลายเป็นเมืองร้างในที่สุด คงเหลือไว้แต่วัดสำคัญเพียงไม่กี่วัด ได้แก่ วัดพระแก้ว และวัดสี่เสกเท่านั้น

หลังจากเจ้าอนุวงศ์สิ้นพระชนม์แล้วอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ก็ถึงกาลอวสานสิ้นสุดลงในที่สุด เอกสารสยามไม่กล่าวถึงพระราชพิธีพระบรมศพของพระองค์ ส่วนเอกสารฝ่ายลาวได้กล่าวถึงพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระองค์ว่า จัดอย่างพิธีลาวใหญ่โตและงดงามกลางกรุงเทพมหานคร ทางสยามไม่ได้สร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมอัฐิถวายเป็นพระเกียรติยศของพระองค์ เยี่ยงกษัตริย์ทั่วไปแต่ประการใด ภายหลังมีข่าวลือว่า พระบรมอัฐิของพระองค์ถูกเก็บไว้ใต้บันไดวัดอรุณราชวราราม ส่วนเอกสารวรรณกรรมพื้นเมืองเวียงจันทน์กล่าวว่า พระองค์ทรงสั่งให้พระมเหสีนำจวนสารหรือยาพิษมาเสวยจนสิ้นพระชนม์ ทางสยามได้นำพระบรมศพไปฝังไว้ใต้ฐานพระธาตุกลางกรุงเวียงจันทน์ ต่อมาสยามได้ลดฐานะนครเวียงจันทน์ให้เป็นเพียงหัวเมืองชั้นจัตวา และโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการชั้นผู้น้อยไปรักษาราชการเมือง แล้วยกฐานะเมืองหนองคายเป็นเมืองชั้นเอกให้เมืองเวียงจันทน์ขึ้นแก่เมืองหนองคาย ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) พระองค์ปรารถนาจะชุบเลี้ยงเจ้านายในราชวงศ์ล้านช้างเวียงจันทน์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งเจ้าจอมมารดาตวงคำ พระราชธิดาในเจ้าอนุวงศ์มาเป็นเจ้าจอมพระสนม และโปรดเกล้าฯ ให้พระราชธิดาทั้ง ๒ พระองค์ของเจ้าอนุวงศ์ คือ เจ้าจันทร์เทพสุริยวงศ์ ดำรงรัฐสีมาภูมิตหาราธิปัตติ (หนู ต้นสกุลจันทนากร) ขึ้นไปกินเมืองมุกดาหารบุรี (หรือเมืองมุกดาหาร) และโปรดฯ ให้ให้เจ้าพรหมเทวานุเคราะห์วงศ์ ดำรงรัฐสีมาอุบลราชธานีบาล (หน่อคำ ต้นสกุล เทวานุเคราะห์, พรหมโหมบล, พรหมเทพ) ขึ้นไปกินเมืองอุบลราชธานีในฐานะเมืองประเทศราชทั้ง ๒ เมือง^๒

^๒ พ. ศรีจักร์, เพ็ชรพื้นเมืองเวียงจันทน์, (ธาตุพนม, ๒๕๗๙.) หน้า ๕๖.

มุมมองต่อเหตุการณ์และทรศนะของประชาชนจากสองประเทศ

เหตุการณ์สงครามครั้งนี้ถูกเรียกชื่อแตกต่างกันไป โดยขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละฝ่าย เจ้าอนุวงศ์ถูกฝ่ายลาวใช้เป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้เพื่อปลดแอกจากการปกครองของไทย จึงเรียกชื่อเหตุการณ์ครั้งนี้ว่าเป็น สงครามกู้เอกราช ทั้งยังยกย่องให้เจ้าอนุวงศ์เป็นวีรบุรุษของชาติมาตลอด ไม่ว่าจะในสมัยยุคการปกครองรูปแบบพระราชอาณาจักรลาวหรือยุคสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวก็ตาม เอกสารทางประวัติศาสตร์ฝ่ายลาว พระองค์ได้รับการกล่าวขวัญในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้พยายามปลดแอกชนชาติลาวสู่เอกราช อีกทั้งทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภกที่สำคัญ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงคุณธรรมทางการปกครอง^๓ ทรงเป็นพระหน่อพุทธเจ้าผู้เปี่ยมด้วยพระราชอำนาจและพระราชบารมี ทรงเป็นที่ครั่นคร้ามและนิยมนับถือของบรรดาเจ้านายหัวเมืองลาวทั้งหลาย ในเอกสารพื้นเวียงแสดงให้เห็นว่า พระราชอำนาจของพระองค์ทำให้เป็นที่วันเกรงไปถึงเมืองนครราชสีมาและหัวเมืองชายพระราชอาณาเขตของสยาม ในทางตรงกันข้าม ฝ่ายไทยมองการบุกรุกของเจ้าอนุวงศ์ว่าเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของอาณาจักรไทย จึงเรียกชื่อเหตุการณ์นี้ว่า กบฏเจ้าอนุวงศ์ ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ฝ่ายสยามนั้น พระองค์ได้รับการกล่าวขวัญถึงในฐานะพระเจ้าแผ่นดินประเทศราชผู้ก่อการขบถต่อแผ่นดิน^๔ ในประชุมพงศาวดารบางฉบับของไทยดูเหมือนพระเกียรติยศของพระองค์ด้วยการออกนามของพระองค์ว่า อ้ายอนุ อย่างไรก็ตามมีบันทึกอย่างชัดเจนจากทั้งทางไทยว่าเจ้าอนุวงศ์ทรงมีพระราชประสงค์แน่ชัดที่จะมาทำลายเมืองบางกอกหรือกรุงเทพมหานคร เพื่อยึดประเทศไทยไว้เป็นเมืองขึ้น โดยหากไม่สามารถยึดได้หมด ก็จะเผาทำลายกรุงเทพมหานครเสีย และยึดประเทศไทยเพียงบางส่วนที่สามารถปกครองได้ เหตุการณ์นี้จึงมองได้ว่ามิใช่การทั้งการกอบกู้เอกราชและการกบฏ แต่เป็นสงครามช่วงชิงอำนาจตามปกติเหมือนประเทศต่างๆ ในยุคนั้นช่วงชิงอำนาจกัน หากเจ้าอนุวงศ์ต้องการกอบกู้เอกราชเพียงแต่ตั้งแข็งเมืองก็เพียงพอแล้ว

ผลพวงของสงครามในยุคปัจจุบัน

หลังเหตุการณ์เผานครเวียงจันทน์ ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางสำคัญของการปกครองหัวเมืองลาว และหลังความพยายามทำลายราชวงศ์เวียงจันทน์ให้สิ้นซากของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) แห่งสยามนั้น ได้ก่อให้เกิดเหตุการณ์กบฏหัวเมืองลาว-อีสานยึดเยื้อตามมาอีกหลายครั้งสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน อาทิ กบฏเจ้าแก้ว ผู้เป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าราชบุตร (โย้) เจ้านครจำปาศักดิ์ พระราชนัดดาในเจ้าอนุวงศ์ กบฏผีบุญอีสานและฝั่งซ้าย ซึ่งนำโดยกลุ่มองค์มั่นและกลุ่มต่างๆ ตามหัวเมืองลาว-อีสาน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) ตลอดจนกบฏท่านเตี้ย ศิริขันธ์และกลุ่มรัฐมนตรีสาน ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นต้น บ่อยครั้งชาวลาวและชาวอีสานต่างก็นิยามอ้างถึงเหตุการณ์เผานครเวียงจันทน์ในอดีต มาเป็นเหตุผลในการต่อสู้กับอำนาจสยามและอำนาจรัฐ เรื่องราวของเจ้าอนุวงศ์ไม่เพียงแต่เป็นฉนวนเหตุความขัดแย้งของประชาชนชาวลาวกับชาวไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นฉนวนเหตุให้ชาวลาวในภาคอีสาน

^๓ ประเทือง โพธิ์ชะออน, **วีรร้อยกบฏแห่งสยามประเทศ**, (นนทบุรี, ๒๕๕๕.) หน้า ๔๑.

^๔ ภาสกร วงศ์ดาวัน, **เจ้าอนุวงศ์ : กบฏหรือวีรบุรุษ**, (กรุงเทพ, ๒๕๕๓.) หน้า ๕๒.

^๕ สีลา วีระวง, **พระราชปวัตตของสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง** กะสัดตองสุดท้ายแห่งพระราชวงศ์เวียงจัน, (เวียงจัน, ๒๕๑๒.) หน้า ๓๔.

ขัดแย้งกับชาวไทยสยาม เป็นฉนวนเหตุให้ชาวลาวในอีสานที่นิยมสยามกับชาวลาวในอีสานที่นิยมลาว ขัดแย้งกันเอง และเป็นฉนวนเหตุให้เกิดการปลุกระดมการแบ่งแยกดินแดนของชาวลาวอีสาน^๖ ไม่เพียงเท่านั้น เหตุการณ์สงครามเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ยังสามารถถือเป็นทั้งจุดเปราะบางและจุดแตกหักของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศลาวและประเทศไทยอีกด้วย

หากกล่าวถึงสงครามเจ้าอนุวงศ์ ที่เกิดขึ้น ช่วงปี พ.ศ. 2369 – 2371 ในต้นรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หลายท่านคงทราบกันดีว่าเป็นสงครามปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์ เป็นประวัติศาสตร์ตอนที่สำคัญมากทั้งในประวัติศาสตร์ไทยและในประวัติศาสตร์ลาว ในบทเรียนของประวัติศาสตร์บอกว่า “เป็นสงครามปราบกบฏกบฏ มีหัวหน้าก่อการกบฏคือเจ้าอนุวงศ์” ส่วนประวัติศาสตร์ลาวบอกว่า “สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์คือมหาราชาผู้ยิ่งใหญ่ที่ทรงทำการกอบกู้เอกราชปลดแอกจากสยาม ถึงแม้พระองค์จะทรงทำการไม่สำเร็จ แต่ชาวลาวยังยกย่องว่าเป็นวีระบุรุษ แฉกเช่นชาวไทยยกย่อง สมเด็จพระนเรศวรคะนั้น” อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ครั้งนี้ได้เป็นประวัติศาสตร์อันสำคัญที่ส่งผลให้สยามมีอำนาจเหนือดินแดนลาวทั้งหมดอีกครั้ง หลังปี พ.ศ. 2371 หลักฐานเอกสารเกี่ยวกับสงครามเจ้าอนุวงศ์ของฝ่ายไทย มีหลายชิ้นที่นักประวัติศาสตร์หรือผู้ที่สนใจสามารถศึกษาค้นคว้าได้ทั่วไป คือ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค), จดหมายเรื่องปราบกบฏเวียงจันทน์, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3, นิราศเวียงจันทน์ ของหม่อมเจ้าทับ, ทั้งหมดถือเป็นหลักฐานชั้นต้นที่ฝ่ายไทยได้บันทึกเกี่ยวกับสงครามเจ้าอนุวงศ์ตั้งแต่ต้นจนจบเหตุการณ์ไว้อย่างละเอียด แต่เอกสารอีกชิ้นหนึ่งซึ่งเป็นหลักฐานของฝ่ายตรงข้าม คือ “เอกสารพื้นเวียงจันทน์” ที่ได้รับการตีแผ่ออกมาสู่สาธารณชนเมื่อหลายทศวรรษที่ผ่านมา โดย ศ.ธวัช ปุณโณทก แต่อย่างไรก็ดีหลักฐานชิ้นนี้ก็ยังไม่เป็นที่รับรู้ของนักประวัติศาสตร์ไทยและบุคคลทั่วไปเท่าที่ควร เอกสารพื้นเวียงจันทน์ได้กล่าวถึงสาเหตุเบื้องลึกอีกหนึ่งกระแสของการทำสงครามของเจ้าอนุวงศ์อย่างละเอียดพอสมควร ทำให้ผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบต้นเหตุของสงครามจากหลักฐานทั้งสองฝ่ายอย่างตรงไปตรงมา^๗ เอกสารพื้นเวียงจันทน์ เป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจยิ่งอีกชิ้นหนึ่งของภาคอีสาน ถึงแม้เอกสารชิ้นนี้จะเพียงการจดบันทึกประวัติศาสตร์ของชาวบ้าน ซึ่งอยู่ในรูปแบบของวรรณกรรมคือเป็นการเอาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มาประพันธ์เป็นกลอนลำแบบฉันทลักษณ์ของอีสาน แต่เนื้อหาสาระของเรื่องนั้นได้ให้ข้อเท็จจริงทางด้านประวัติศาสตร์ไว้มากมาย ซึ่งมีอยู่หลายประเด็นที่ขัดแย้งกับหลักฐานของประวัติศาสตร์ไทย และหลายประเด็นที่สอดคล้องกัน เหตุการณ์และข้อเท็จจริงที่ขัดแย้งกันนั้น อาจจะเป็นเพราะเห็นคนละมุมมองแล้วจดบันทึก เมื่อมาศึกษาเหตุการณ์จากหลักฐานทั้งสองฝ่ายแล้วจึงมีทั้งสอดคล้องกันและแตกต่างกัน สาระสำคัญของเรื่องพื้นเวียงเป็นเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์สมัยกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ยึดหัวเมืองนครราชสีมาได้สมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มตั้งแต่กบฏอ้ายสาเกียดโง้ง(ช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 2) และจบตอนที่กรณีไทยรบกับญวนในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นสงครามยืดเยื้อกันระหว่างญวนกับไทย^๘

^๖ เพลิง ภูผา, **ขบถคนอีสาน**. (กรุงเทพฯ, ๒๕๔๒.) หน้า ๖๑.

^๗ สุวิทย์ ธีรศาสตร์, **ทำไมเจ้าอนุวงศ์จึงต้องปราชัย**, (ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๔๙.) หน้า ๗๗.

^๘ สุวิทย์ ธีรศาสตร์, **ทำไมเจ้าอนุวงศ์จึงต้องปราชัย**, (ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๔๙.) หน้า ๙๐.

งานศึกษาของ ธวัช ปุณโณทก ได้อธิบายเรื่องต้นฉบับเรื่องพื้นเวียงว่าเท่าที่สืบหาพบในปัจจุบัน มีอยู่ดังนี้ คือ

1. ฉบับหอสมุดแห่งชาติท้าวาสกรี กรุงเทพฯ มีต้นฉบับฝบลานเขียนด้วยอักษรไทยน้อย มีความยาว 97 ลาน เจาะรูตรงกลางใช้เชือกสายสนองผูกร้อยไว้เป็นมัดเดียวกัน เขียนบันทึกติดกันเป็นพืดไม่เว้นวรรค จดบันทึกอักษรไว้ทั้งสองด้าน และงานศึกษาของธวัช ปุณโณทกได้ใช้ต้นฉบับใบลานฉบับหอสมุดแห่งชาติท้าวาสกรีเป็นข้อมูลหลัก

2. ต้นฉบับสมุดฝรั่ง ในหอสมุดแห่งชาติท้าวาสกรี มีการถอดปริวรรตอักษรไทยน้อยมาเป็นอักษรไทยปัจจุบัน ลงในสมุดฝรั่งเมื่อปี ร.ศ.118 (พ.ศ. 2443) เป็นต้นฉบับคัดด้วยลายมือดินสอดำ มี 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 ไม่จบเรื่องตามที่ปรากฏในใบลาน ฉบับที่ 2 ถอดมาจากต้นฉบับใบลาน และจำหัวข้อเรื่องว่า “พงศาวดารเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์”

3. ต้นฉบับเอกสารเรื่องพื้นเวียงในภาคอีสาน ตามที่ศูนย์ประสานงานการพระพุทธศาสนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้สำรวจวรรณกรรมอีสานและขึ้นบัญชีไว้ เมื่อปี พ.ศ.2516 มีดังนี้และมีการจำหัวข้อเรื่องต่างๆกัน ดังปรากฏดังนี้

พื้นเวียงจันทน์ อยู่ที่วัดทุ่งสันติวัน ตำบลพะลาน อำเภอเขมรราชู จังหวัดอุบลราชธานี

เวียงจันทน์ อยู่ที่วัดป่าแซง ตำบลพะลาน อำเภอเขมรราชู จังหวัดอุบลราชธานี

พื้นเวียงจันทน์ อยู่ที่วัดบ้านบุตร ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

พื้นเมืองเวียงจันทน์ อยู่ที่วัดสงเปือย ตำบลสงเปือย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

เวียงจันทน์ อยู่ที่วัดศรีสะอาด ตำบลหนองบ่อ อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม

เวียงจันทน์ อยู่ที่วัดสระแก้ว ตำบลท่าบ่อ อำเภอนาทอง จังหวัดหนองคาย

พื้นเมืองเวียงจันทน์ อยู่ที่วัดดอนแก้ว เชียงดา ตำบลสร้างคอม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

ต้นฉบับเหล่านี้เป็นใบลานจารด้วยอักษรไทยน้อยบ้าง อักษรธรรมบ้าง จากการสัมภาษณ์คนแก่อายุ 60 – 80 ปี ในท้องถิ่นยังได้รับคำยืนยันว่าเอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้ สมัยก่อนนิยมนำเอามาอ่านในงันเฮือนดี(งานศพ) งานศึกษาของธวัช ปุณโณทก อธิบายว่า เอกสารเรื่องพื้นเวียงที่มีอายุเก่าที่สุดไม่ใช่ฉบับใบลานหอสมุดแห่งชาติท้าวาสกรี กรุงเทพฯ มีข้อความลงท้ายตอนจบเรื่องได้กล่าวถึง วันเดือน ปี ที่เขียนเสร็จว่า “ลิตจามาแลยามเถไกเที่ยงแลทานเฮย เนนสิ่งเปนผู้ลิตจามา ชาเสน เป็นเจาลานแลทานเฮย สุพมะทักจุนและสังกาดลาสไต 1262 ตัวปีชวด นักรัตโรทศก” ถอดเป็นใจความได้ว่า “รจนาแลยามเถไกเที่ยงแลทานเฮย เนนสิ่งเป็นผู้จามา ชาเสน เป็นเจ้าลานแลทานเฮย ศุภมัสดุ จุลศักราชได้ 1262 (พ.ศ.2443) ตัวปีชวด นักรัตโรทศก” จากความตอนท้ายสุดของเรื่องที่ยกมานี้ ทำให้เราทราบภูมิหลังของเอกสารพื้นเวียงอยู่บ้าง กล่าวคือต้นฉบับเดิมย่อมต้องมีการเขียนขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2443 แต่ถ้าต้นฉบับหอสมุดแห่งชาติ เป็นต้นฉบับเดิม ก็ย่อมแสดงว่าเอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้เขียนหลังเหตุการณ์ 53 ปี เพราะเหตุการณ์ในท้องเรื่องของเอกสารเรื่องพื้นเวียงนั้น เริ่มต้นเมื่อกบฏอ้ายสาเกียดโง้ง กบฏเจ้าอนุวงศ์เกิดเมื่อ พ.ศ.2369 และจบตอนกรณีสงครามไทย-ญวน ซึ่งสงครามระหว่างไทย-ญวน ค่อยสงบลงเมื่อ พ.ศ.2390

แต่ถ้าต้นฉบับใบลานเรื่องพื้นเวียงฉบับหอสมุดแห่งชาติเป็นฉบับที่คัดลอกมา ก็แสดงว่าต้นฉบับเดิมน่าจะมีอายุเก่ากว่าฉบับหอสมุดแห่งชาติ (ฉบับเนรสิงคัตลอก) และเรื่องนี้ได้ประพันธ์ขึ้น

ก่อนปี พ.ศ.2443 ซึ่งย่อมประพันธ์ขึ้นใกล้เหตุการณ์หรือหลังเหตุการณ์เพียงเล็กน้อย ฉะนั้นจึงน่าจะเก็บข้อเท็จจริงได้มาก และเป็นทัศนะของท่านผู้ประพันธ์ที่รับรู้ได้เห็นได้ยินได้ฟังเหตุการณ์นั้น แล้วนำมาประมวลไว้เป็นเรื่องพื้นเวียง รัชช ปุณโณทก เสนอว่าต้นฉบับที่อยู่หอสมุดแห่งชาติ ท้าววาสกรีเป็นฉบับคัดลอก ต้นฉบับเดิมน่าจะมีการประพันธ์ก่อนปี พ.ศ.2443 แล้วสามเณรสิงหนาทได้คัดลอกไว้ทางหอสมุดแห่งชาติได้ต้นฉบับนี้มาเก็บไว้ ต้นฉบับจึงอยู่ในสภาพดีกว่าฉบับอื่นๆ ที่พบ^๔

สาเหตุสำคัญของความขัดแย้งระหว่างเจ้าอนุวงศ์กับพระยาพรหมภักดี ยกกระบัตรเมืองโคราช ที่เป็นอีกฉนวนสำคัญทำให้เกิดสงครามระหว่างสยามกับลาว โดยผู้เขียนจะขอยกประเด็นจากงานของรัชช ปุณโณทก ที่กล่าวถึงความในใบลานเอกสารพื้นเวียงตอนที่ 1 กรณีกบฏนักบุญสาเกียดโง้งที่ตั้งตัวเป็นผู้วิเศษ มีชาวบ้านให้การเคารพนับถือมากเพราะเชื่อว่าเป็นขุนเจืองกลับชาติมาเกิดเพื่อดับทุกข์เข็ญ ชื่อเสียงของเจ้าผู้มีบุญ เลื่องลือไปถึงหุบพระยาพรหมภักดี พระยาพรหมภักดีจึงมาขอผูกมิตรไมตรี เมื่อความสนิทสนมมีมากขึ้น พระยาพรหมฯ จึงยุแหย่ให้นักบุญสาเกียดโง้งก่อกบฏตีเมืองจำปาศักดิ์ โดยให้เหตุผลกับนักบุญสาว่าถ้าตีเมืองจำปาศักดิ์ได้จะทำให้พระสามีทั้งอำนาจและความร่ำรวย สุดท้ายก็จะได้เป็นใหญ่ครองเมืองจำปาศักดิ์อีกด้วย เมื่อพระสามีนำไพร่พลเข้าตีเมืองจำปาศักดิ์แบบไม่ให้รู้ตัว เจ้านครจำปาศักดิ์(หนาน้อย) เตรียมตัวไม่ทัน จึงพาครอบครัวและชาวเมืองหลบหนีเข้าป่าไป เจ้าอนุวงศ์ทรงทราบเหตุการณ์จึงยกทัพเข้าตีเมืองจำปาศักดิ์ จับนักบุญสาและพระพรหมภักดีส่งเข้ากรุงเทพฯ เพื่อชำระความแต่ทางราชสำนักมิได้เอาผิดกับพระยาพรหมภักดีแต่อย่างใด (ต่อมาจึงโปรดฯให้เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาอีกด้วย) เจ้าอนุวงศ์จึงทูลขอพระราชสำนักสยามให้ราชบุตรโย้ครองเมืองจำปาศักดิ์

ความในใบลานตอนที่ 2 สาเหตุที่เจ้าอนุวงศ์คิดการกบฏ สาเหตุมาจากพระยาพรหมภักดีกราบทูลขอราชสำนักสยามให้มีการสักเลกหัวเมืองอีสาน โดยให้เหตุผลว่า ตั้งแต่เจ้าเมืองเวียงจันทน์กินเมืองแล้ว ชาวลาวฝั่งขวาแม่น้ำโขงมักจะอพยพกลับเวียงจันทน์ ดังนั้นพระยาพรหมฯจึงสั่งให้นายกองสักเลกไปสักเลกราษฎรตามหัวเมืองอีสาน ชาวลาวและชนพื้นเมืองตามหัวเมืองได้รับความเดือดร้อนอย่างแสนสาหัส ดังความตอนหนึ่งในเอกสารพื้นเวียงได้กล่าวถึง การสักเลกของพระยาพรหมฯไว้ว่า

“เจ้าก็ อาญัติให้ ผู่หมู่กองสัก ลูจิง ไปเขียนเอา ชื่อเขาตงเลี้ยง
ตั้งแต่ หลิงชายซ้อน ผู่เมียมี่คู่ ชายบ่ มีคู่ซ้อน เอาแท้ทีเดียว หั้นเทอญ”

แปลว่า พระยาพรหมภักดีมีบัญชาให้นายกองสักเลก ได้ออกมาทำการสักเลกราษฎรทุกคนทั้งชายและหญิง ทั้งคนที่ไม่ใช่สามีภรรยาและคนที่มีสามีภรรยา การสักเลกและชูดริตภาชีข่มเหงราษฎรของพระยาพรหมภักดี ทำให้ชาวลาวและชนพื้นเมืองตามหัวเมืองต่างๆในอีสาน ได้รับความเดือดร้อนอย่างมาก อีกทั้งเกิดความขัดแย้งระหว่างพระยาพรหมฯ กับเจ้าราชบุตรโย้ เจ้าเมืองจำปาศักดิ์ โดยสาเหตุมาจากพระยาพรหมฯ มีหนังสือว่าจะยกทัพมาปราบพวกข่า เพราะไม่ส่งส่วยและจะกวาดต้อนมาเป็นมาช้ำใช้สอย แต่เจ้าราชบุตรโย้ไม่ยอมเพราะเป็นเขตของเมืองจำปาศักดิ์ พระยาพรหมฯโกรธจึงทำหนังสือแจ้งไปอีก เจ้าเมืองจำปาศักดิ์โกรธมากจึงส่งหนังสือแจ้งไปหาเจ้าอนุวงศ์ ท้ายที่สุดก็

^๔ รัชช ปุณโณทก, **พื้นเวียง : การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมอีสาน**, (สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : พิมพ์ลักษณ์, 2526.) หน้า ๔๙.

มาถึงเมื่อราษฎรลาวและชนพื้นเมืองเดือดร้อนแสนเข็ญ เมื่อเจ้าอนุวงศ์ทรงทราบเรื่องก็ทรงกริ้วตั้งความในเอกสารพื้นเวียงตอนหนึ่งว่า

“เคียดที่ ไทยซี้ฮ้าย เมืองขว้ามน่วย แท้แล้ว จักผูกบั้ง ตีฆ่าแมนใจ แท้แล้ว
เคียดที่ มันแป้ม้าง ปองจุดเมืองเสีย ดังนั้น บัดนี้ เวนำทัน คอบมันกลางแล้ว”ฯ

แปลว่า โกรธที่พวกผู้ร้ายฝ่ายสยามคว่ำบ้านพังเมือง จับพันธนาการ โบายตี โกรธที่จ้องทำลายเผาบ้านเผาเมือง บัดนี้เวรกรรมที่ทำกับพวกเราได้ตามทันแล้ว (ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ ถอดความ)

เมื่อเหตุการณ์ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น เจ้าอนุวงศ์จึงสั่งให้จัดทัพเข้าตีเมืองโคราช และกวาดต้อนชาวครัวในแถบอีสานกลับคืนสู่นครเวียงจันทน์ เมื่อทางราชสำนักสยามทราบข่าวว่าเจ้าอนุวงศ์ก่อกบฏ จึงแต่งตั้งให้พระยามุนินทร์เจ้าลือเดช (เจ้าพระยาบดินทร์เดชา) นำทัพขึ้นไปปราบเจ้าอนุวงศ์เผาทำลายเมืองเวียงจันทน์จนราบคาบ จับตัวเจ้าอนุวงศ์และพระบรมวงศานุวงศ์เข้ามากรุงเทพฯ สุดท้ายเจ้าอนุวงศ์ก็ถึงแก่พิราลัย ตั้งความในเอกสารพื้นเวียงตอนหนึ่งว่า

“แต่นั้น ยังข่มอเจ้า ลดชั่วสารมรณ์ พระก็ ลาสงสาร สูไตรพดิงส์แก้ว
เขากี้ แปลงศพสร้าง ประนมอวนถวาย พระองค์นั้น

แปลว่า เมื่อนั้นเจ้าย่ากระหม่อม(เจ้าอนุวงศ์) ลาวักุสงสารเสด็จสู่สวรรคชันดาวดิงส์ และราชสำนักสยามได้จัดงานพระศพถวายพระองค์ และตอนหนึ่งว่า

“เขากี้ จันคาบเจ้า บริบวรณแล้วจุด ไฟใส่ขึ้น ประนมแก้วมุงคอง
ฝูงหมู่สัง โขมเจ้ายวงบุญ บนมอก เททอดน้ำ ลงเทสงบุญ
ให้เจ้า เมื่ออยู่สร้าง เมืองสวรรคสนุกยั้ง จริงเทอญ
โลกนี้ บ่เที่ยงแท้ อยาได้ทองเทียว พระเอย
ศุกทุกข้นั้น ไผบสงตาเห็น แท้แล้ว เปนดิงกง เกียนผันปิ่นเวียง เลิงเล้อย”

แปลว่า เมื่อจัดบำเพ็ญกุศลพระศพแล้ว ก็ถวายพระเพลิง(บนกองฟอน?) มีคณะสงฆ์สวดมนต์กรวดน้ำอุทิศพระกุศลส่งพระวิญญาณสู่เมืองสวรรคต โลกนี้ไม่เที่ยงแท้แน่นอน อยาได้ทองเทียวในวิภวภูตสังสาร สุขทุกขี่ไม่อาจเห็นได้ด้วยตา ดุจกงเกวียนที่หมุนเวียนเรื่อยไป (ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ ถอดความ)

ตามหลักฐานที่พบในเอกสาร “พื้นเวียง” อาจกล่าวได้ว่า สาเหตุอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้เจ้าอนุวงศ์ก่อกบฏ เนื่องจากความขัดแย้งระหว่างพระองค์กับพระยาพรหมภักดี เจ้าเมืองนครราชสีมาเป็นการชิงกันกระทำความดีความชอบต่อกรุงเทพฯ การขัดแย้งจึงเป็นเหตุให้เจ้าอนุวงศ์มีความบาดหมางกันกับเจ้าเมืองโคราชเป็นส่วนใหญ่ แต่สาเหตุที่เจ้าอนุวงศ์ทูลขอแบ่งพวกครัวเวียงจันทน์ที่ถูกกวาดต้อนมาสมัยกรุงธนบุรีกลับเวียงจันทน์นั้นไม่ปรากฏ ผู้ประพันธ์คงจะไม่ทราบเรื่องราวเลยไม่ได้บันทึกไว้ แต่กลับบันทึกว่าเจ้าอนุวงศ์ทรงไม่พอพระทัยที่ราษฎรถูกข่มเหง และถูกขูดรีดภาษี

อย่างหนัก จนได้รับความเดือดร้อนทั่วหัวระแหง เจ้าอนุวงศ์จึงยกทัพหลวงออกจากเวียงจันทน์เพื่อปราบยุคเข็ญ และปกป้องอาณาประชาราษฎร์ของพระองค์ ฉะนั้นเป้าหมายในการโจมตีคือเมืองนครราชสีมา และกวาดต้อนชาวกองครัวชาวลาวตามหัวเมืองอีสานกลับคืนสู่นครเวียงจันทน์เท่านั้น

แต่เหตุการณ์ได้ทราบถึงราชสำนักสยามว่าเจ้าอนุวงศ์ก่อกบฏ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวรมหาศกดิพลเสพเป็นแม่ทัพใหญ่และให้พระยาราชสุภาวดี (สิงห์ สิงหเสนี) ยกทัพไปปราบและทำลายกรุงเวียงจันทน์อย่างราบคาบ เจ้าอนุวงศ์และเชื้อพระวงศ์ถูกส่งมากรุงเทพฯ และถูกขังประจานที่ท้องสนามหลวง 7 – 8 วัน เจ้าอนุวงศ์ก็ป่วยเป็นโรคลงโลหิตพิราลัยเมื่อชันษาได้ 61 ปี เป็นการสิ้นกษัตริย์องค์สุดท้ายของเวียงจันทน์

เอกสารพื้นเวียง จึงเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ต่อการศึกษาเรื่องราวสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์ลาว แต่ผู้ศึกษาต้องวิเคราะห์วิพากษ์หลักฐานชิ้นนี้อย่างถี่ถ้วนอีกครั้ง^{๑๐}

สรุปการวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

ประวัติความเป็นมาและเหตุการณ์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในการปกครองประเทศจะเห็นว่าเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งระบอบการปกครองแต่ละรูปแบบย่อมมีส่วนดีและส่วนด้อย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ เช่น ความรู้ความเข้าใจและระดับการศึกษาของคนในชาติ รวมถึงภาวะเศรษฐกิจ และสภาพสังคม วัฒนธรรม ตลอดจนปัญหาต่างๆ ภายในสังคม เช่น ความอดอยาก ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ลัทธิความเชื่อและอุดมการณ์ทางการเมือง เป็นมูลเหตุการสำคัญที่ทำให้มีการจัดระบบการปกครอง พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ใช้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในการจัดการปัญหาบ้านเมืองในสมัยนั้นเพราะประชาชนมีความเชื่อในสมัยนั้นว่า สมมติเทพ คือในคติความเชื่อของคนลาวและไทยตั้งแต่สมัยโบราณ เรามีความเชื่อกันว่าพระมหากษัตริย์คือเทพหรือเทวดาจุติลงมาเกิด เพื่อให้มาปกครองแผ่นดิน เพื่อความผาสุกและอยู่ดีกินดีของอาณาประชาราษฎร์ ซึ่งจากความเชื่อดังกล่าวนี้ เราจึงเปรียบพระเจ้าแผ่นดินเป็นสมมติเทพหรือ เป็นเทวดาลงมาเกิด ทำให้การที่จะมีปัญหาในการปกครองนั้นไม่ค่อยมีปัญหาในยุคนั้น

๔.๒ วิเคราะห์การสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขงของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

การวิเคราะห์การสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขงของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช คณะผู้วิจัยได้ทำการสัมมนากลุ่มย่อยกับวิทยาลัยองค์ดีนครหลวงเวียงจันทน์ประเทศลาว เพื่อที่จะศึกษาและรวบรวมข้อมูลในด้านการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ในการสัมมนาครั้งนี้สามารถสรุปรูปแบบการสร้างความมั่นคง ความสามัคคีของประชาชนหลายกลุ่มให้เกิดความรักในถิ่นฐาน การสร้างศรัทธาของประชาชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อที่จะสร้างระบบการปกครองแบบเผด็จการที่สร้างความสุขให้กับประชาชนได้เป็นระบบ ในประเด็นนี้คณะผู้วิจัยจะศึกษาจากการสร้างพุทธสถานที่มีความสำคัญสำหรับสองประเทศที่มีความสัมพันธ์ทางความเชื่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ ดังนี้

องค์ศาสนูปถัมภก

^{๑๐} ทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2547.) หน้า ๔๒.

พ.ศ. ๒๓๔๙ (จ.ศ. ๑๑๖๘) ปีฮวายยี่หรือปีخال เสด็จไปสร้างโองหลวงหรือพระราชวังหลวง ในนครเวียงจันทน์ เพื่อใช้เป็นที่ประทับและเพื่อเฉลิมฉลองพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในการสถาปนา เป็นพระเจ้ามหาชีวิตแห่งราชอาณาจักรเวียงจันทน์ จากนั้นเสด็จไปสร้างสะพาน (ข้าวตะพาน) ปลูกาน อัฐจากท่าแม่น้ำโขงสู่น้ำลานพระมหาธาตุเจ้าพนมแห่งเมืองพนม (ธาตุพนม) พร้อมกับพระบรมราชา กิติศัพท์เทพฤยศ ทศบุรีศรีโคตรบูรหลวง (ท้าวสุตดา) เจ้าเมืองนครพนม และพระยาจันทรสุนทรวิวงศา ดำรงมหาการ (กิง) เจ้าเมืองมุกดาหาร นอกจากนี้ยังทรงเสด็จไปวัดพระธาตุศรีโคตรบอง เมืองเก่า ท่าแขก ทรงบูรณะซ่อมแซมพระมหาธาตุเจ้าศรีโคตรบองร่วมกับเจ้าขัติยะราช เจ้าเมืองมรุกขนคร (เมืองเก่าท่าแขก) จนแล้วเสร็จ พระธาตุศรีโคตรบองนี้เป็นพระธาตุเก่าแก่ที่สร้างมาตั้งแต่สมัยเมืองศรี โคตรบูรโบราณ โดยพระเจ้าสุปินราชหรือพระเจ้าสุมินทราชแห่งเมืองมรุกขนคร ต่อมาได้รับการ บูรณะอีกครั้งโดยสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งนครเวียงจันทน์

พ.ศ. ๒๓๕๐ (จ.ศ. ๑๑๖๙) ปีเมิงเมาหรือปีเถาะ เสด็จไปฉลองสะพานหน้าวัดพนมพร้อมเจ้า เมืองนครพนมและเจ้าเมืองมุกดาหาร ทรงโปรดเกล้าฯ ให้นายช่างสร้างเทพวารบาล ๒ ตน อัมบาตร ประทับนั่งทับสันเท้าประดิษฐานบริเวณปากสะพานต่อลานพระมหาธาตุเจ้าพนมเรียกว่า ท้าวเทวา- นางเทวา ตนหนึ่งมีรูปเป็นยักษ์ตนหนึ่งมีรูปเป็นเทวา ทรงสร้างแผงเชิงเทียนหรือสาวใต้เทียนไม้ปิด ทองประดับแก้วสี ทำเป็นรูปสัตว์ประหลาดหน้าลาหูเสพจันทร์ (ราหูอมจันทร์) ขนาดใหญ่มาก ประดิษฐานไว้ที่พระอุโบสถวัดพนม (วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร) ปัจจุบันได้มีการเก็บชิ้นส่วนไว้ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติศรีโคตรบูร วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม นอกจากนี้ยังทรงถวายคณะมโหรีหลวงในราชสำนักลาวเวียงจันทน์ไว้บรรเลงถวาย (งันถวายหรือเสพ ถวาย) พระมหาธาตุเจ้าพนมเป็นพุทธบูชา ทรงถวายเครื่องดนตรี เช่น ฉิ่งสำริด เป็นต้น พร้อมทรง ตั้งบรรดาศักดิ์ขุนนางท้องถิ่นตำแหน่งที่พระละคร ไว้เป็นหัวหน้าควบคุมคณะมโหรีหลวงด้วย^{๑๑} นอกจากนี้ ในตำนานประวัติวัดหัวเวียงรังสี ซึ่งเป็นวัดอรัญวาสีประจำทิศหัวเวียงของเมืองธาตุพนม โบราณกล่าวว่า พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุดสระน้ำมั่งคณขนาดใหญ่ถึง ๓ แห่ง ไว้ในบริเวณวัดหัว เวียงรังสีและรอบวัดหัวเวียงรังสีทางทิศเหนือเลียบบแม่น้ำโขง ปัจจุบันสระมั่งคณได้ถูกถมแล้ว ๒ แห่ง ยังคงเหลืออยู่ ๑ แห่ง สระน้ำที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุดลอกขึ้นนี้เชื่อกันว่า เป็นแหล่งน้ำที่ทรงขุดไว้สระ สรงชำระพระวรกายเมื่อครั้งเสด็จมานมัสการพระธาตุพนม และใช้ในการประกอบพิธีมูธาพิเสกสอด สรง (มูธาภิเษก) ขุนโอกาสเพื่อขึ้นปกครองเมืองธาตุพนมและปกครองกองข้าโอกาสอุฎฐากพระ ธาตุพนมด้วย

พ.ศ. ๒๓๕๑ (จ.ศ. ๑๑๗๐) เสด็จไปสร้างวัดสีบุญเรืองหรือวัดศรีบุญเรืองที่เมืองหนองคาย (เมืองลาหนองคายเดิม) เสด็จไปบูรณะปฏิสังขรณ์พระมหาธาตุเจ้าพนม พร้อมทรงประกอบพระราช พิธียกฉัตรทองคำ (สุวันนะฉัตร) ๗ ชั้น ประดับยอดพระมหาธาตุเจ้าพนม ทรงยกข้อฟ้าประดับหลังคา ลิม (พระอุโบสถ) วัดพนม พร้อมทั้งอุทิศถวายข้าโอกาสแด่พระมหาธาตุเจ้าพนมตามโบราณราช ประเพณีแห่งกษัตริย์ลาว

พ.ศ. ๒๓๕๓-๒๓๕๕ (จ.ศ. ๑๑๗๒-๑๑๗๔) เสด็จไปสร้างวัดหอพระแก้วที่เมืองศรีเชียงใหม่ หรือเมืองพันพร้าวฝั่งเก่าตรงข้ามนครเวียงจันทน์ ปัจจุบันคืออำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

^{๑๑} พระธรรมราชานุวัตร, อรุณกันทาน : ตำนานพระธาตุพนม (พิสดาร). (กรุงเทพฯ, ๒๕๓๗.) หน้า ๑๕.

ทรงหล่อพระพุทธรูปปฏิมาไว้เป็นพระประธานในสิม (พระอุโบสถ) ของวัด ทรงรับสั่งให้สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นจำนวน ๑๑๓ องค์ประดิษฐานรอบกมมะละเลียน (พระระเบียง) ของวัด แล้วยังโปรดเกล้าฯ ให้ช่างเขียนเขียนรูปแต้มหรือจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าหรืออดีตพุทธจำนวนมากถึง ๑,๐๐๐ พระองค์ ประดิษฐานไว้ที่วัดข้างเผือก จากนั้นทรงสร้างซุ้ม (สะพาน) ข้ามแม่น้ำโขงระหว่างเมืองศรีเชียงใหม่ไปยังนครเวียงจันทน์ ณ บริเวณที่สร้างวัดหอพระแก้วนั้น พร้อมทรงโปรดเกล้าฯ ให้เมืองพันพร้าวเป็นเมืองที่ประทับของเจ้ามหาอุปฮาด (ติสสะ)^{๑๒} พระราชอนุชาต่างพระราชมารดาของพระองค์ ในจารึกวัดหอพระแก้วนั้นมี ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ จารึก จ.ศ. ๑๑๗๒ (พ.ศ. ๒๓๕๓) ด้านที่ ๒ จารึก จ.ศ. ๑๑๗๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕) ด้านที่ ๑ กล่าวว่า ทรงสร้างวัดหอพระแก้ว อุทิศที่ดิน ถวายข้าโอกาสไว้ให้วัดรวมทั้งถวายรายการสิ่งของต่างๆ ที่ใช้ในการสร้างวัด ส่วนด้านที่ ๒ กล่าวว่า ทรงสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ทรงฉลองวัดหอพระแก้ว ถวายรายการเครื่องของไทยทานทั้งหลายแก่ภิกษุและพระราชทานรายการสิ่งของบริจาคไว้เป็นทานในการสร้างหอแจกหรือศาลาโรงทานของวัดด้วย

พ.ศ. ๒๓๕๕ (จ.ศ. ๑๑๗๔) ทรงเสด็จมาฉลองหอพระวัดพระมหาธาตุพนม จากนั้นราว พ.ศ. ๒๓๕๖ (จ.ศ. ๑๑๗๕) ปีกาเข้าหรือปีระกา เดือนเจียง แรม ๔ ค่ำ ก็ทรงเสด็จมาทำบุญฉลองที่วัดพระมหาธาตุพนม ต่อมาราว พ.ศ. ๒๓๕๗ (จ.ศ. ๑๑๗๘) ทรงตั้งบุญหลวงหรือกองบุญใหญ่ฉลองหอพระแก้วและหอไตรนครเวียงจันทน์ ทรงสร้างหอพระแก้วและสร้างพระพุทธรูปผาบแพ่มารหรือปางมารวิชัยประดิษฐานภายในหอพระแก้ว นครเวียงจันทน์

พ.ศ. ๒๓๖๒ (จ.ศ. ๑๑๘๐-๑๑๘๑) ทรงบูรณะพระอุโบสถและหอไตรวัดสี่สะเกด นครเวียงจันทน์ เป็นการครั้งใหญ่จนแล้วเสร็จ ปรากฏในจารึกวัดสี่สะเกด บนผนังระเบียงข้างประตูทางเข้า ด้านทิศตะวันตกของวัด จารึกข้อความด้านเดียวได้ความว่า ทรงมีพระราชโองการนี้ไว้กับวัดสี่ตศหัสวิหารามหรือวัดแสน อันเป็นนามเดิมของวัดสี่สะเกด ทรงบูรณะและก่อสร้างระเบียงคดสร้างพระพุทธรูปและพระพิมพ์ประดิษฐานที่ช่องผนัง ทรงสร้างจุฬารามและถวายสิ่งของเครื่องใช้เป็นจำนวนมากแก่พระอารามแห่งนี้ และยังทรงพระราชอุทิศส่วนกุศลบุญทั้งหลายถวายแด่พระราชบิดา พระราชมารดา พระญาติวงศ์พงศา พร้อมอุทิศบุญกุศลให้สรรพสัตว์ทั้งปวงด้วย วัดสี่สะเกดนี้ปัจจุบันเป็นวัดที่มีสภาพสมบูรณ์ได้ถูกทำลายจากภัยสงครามสยาม และได้รับการปฏิสังขรณ์ต่อมาจากสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศเมืองฮานอย วัดนี้เป็นวัดที่มีแผนผังผิวดมจากวัดต่างๆ ในนครเวียงจันทน์ เนื่องจากมีพระระเบียงล้อมพระอุโบสถไว้หรือมีจกม (กมมะเลียน) อ้อมสิมไว้เช่นเดียวกันกับวัดข้างเผือกเมืองพันพร้าว รายรอบพระระเบียงประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดเท่ากันแบบเดียวกันทั้งหมด คือมีขนาดเท่าคนจริงจำนวน ๑๒๐ องค์ มีประตูเข้าออกทั้งสี่ทิศ พระระเบียงตอนบนทุกด้านทำเป็นช่องกุตเล็กๆ สำหรับบรรจุพระพุทธรูปองค์น้อย เช่น พระบุเงิน พระบุทอง (บุคำ) และพระพิมพ์จำนวนมาก ปรากฏหลักฐานในแผ่นศิลาจารึก (หลักศิลาเล็ก) ข้างประตูด้านหน้า ความว่า "...สร้างพระใส่ช่องกุตฝาผนังวัด พระเงินบุ ๒๗๖ องค์ พระพิมพ์ ๒๐๕๒ องค์... พระพิมพ์ใส่ช่องกุตฝาผนังจกม ๖๘๔๐ องค์..." บนผนังระเบียงใกล้ประตูเข้าออกทั้ง ๔ ทิศ มีรูปแต้มหรือจิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระอุโบสถเหนือผนังระดับหน้าต่าง เจาะเป็นช่องกุตเล็กๆ ๗ แถว เรียงกันทั้ง ๓ ด้าน มีจิตรกรรมฝาผนังเรื่องชาดกและทศชาติเต็มทุกด้าน สันนิษฐานว่าเจ้านองวงศ์ทรงให้

^{๑๒} พ. ศรีจักร์, เพ็ชรพื้นเมืองเวียงจันทน์. (ธาตุพนม, ๒๔๗๙.) หน้า ๕๒.

ช่างฝีมือดีจากกรุงเทพมหานครเดินทางขึ้นมาเป็นช่างร่วมสร้างด้วย บานประตูมีการเขียนลายคำสดน้ำ (ลายรดน้ำ) เป็นรูปทวารบาลหรือเสี้ยววงคล้ายไทยจีน หัตถ์ขวาจับเครายาวหัตถ์ซ้ายทรงกริชผสมลายดอกพุดตาน บานหน้าต่างด้านนอกเขียนลายรดน้ำบานด้านในเขียนรูปเทวดาประนมหัตถ์ยืนประทับแท่นคล้ายวัดสุทธาวาสหรือวัดสุวรรณารามกรุงธนบุรี มีจารึกความว่า "...จ้างช่างเขียนฝาผนังวัดและจกม เป็นนิทานหลายประการต่างๆ เป็นเงินช่าง ๒ ตำลึงเฟื้อง เบี้ย ๕ แห้ว ๑๕ หน่วย..." ภายในพระอุโบสถนอกจากจะสร้างพระประธานปูนปั้นปะทวยเพ็ด (ชะทวยเพ็ชร) ขนาดใหญ่แล้ว ยังโปรดให้สร้างพระพุทธรูปสำริดปางประทับยืน ๒ องค์ ขนาดเท่าพระองค์จริงประดิษฐานหน้าพระประธานทั้ง ๒ ด้าน ดังจารึกความว่า "...สร้างรูปพระทองหล่อค่าพระองค์ ๒ องค์ หนัก ๔ แส่น ๙ หมื่น ๘ พัน..." ฝาหยอไตรของวัดสี่สะเกดนั้น โปรดให้สร้างเป็นทรงคล้ายมณฑปมีเส้าทานรายรอบรองรับปีกพาไล หลังคาซ้อนชั้นวิจิตร อาคารและเสาก่ออิฐถือปูนมีบันไดทางขึ้น ภายในมีซุ้มประตูสี่ทิศมีตู้พระไตรปิฎกทรงรักเขียนลายพอกคำหรือลายแต้มคำ (ปิดทอง) ขอบประตูฐานหยอไตรมีลายปูนปั้นประดับ ตัวอาคารประดับลายเครือเถา กระฉกสี (ดวงแว่นสี) ดอกกกาละกับ บานประตูด้านนอกมีรูปรดน้ำเสี้ยววง มีคันทวยเป็นลายดอกก้านดอกแปว (กระหนกไทย) และตีนเสาประดับกาบพรหมศร เชื่อว่าพระองค์ได้รับอิทธิพลแลกเปลี่ยนทางศิลปกรรมบางส่วนมาจากราชสำนักสยามราวรัชกาลที่ ๑-๒^{๑๓}

พ.ศ. ๒๓๖๒-๒๓๖๕ (จ.ศ. ๑๑๘๑-๑๑๘๔) ราวช่วงปีเดียวกันกับที่บูรณะวัดสี่สะเกดหรือหลังจากนั้นไม่กี่ปี ทรงมีพระบรมราชโองการพระราชทานเขตที่ดินเขตบ้านเหนือและบ้านใต้แก่วัดบ้านันทวัน โดยมีพระยาหลวงจันทบุรีและพระยายศเสถียรฝ่ายฆราวาสเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการใส่เกล้า ปรากฏความตามจารึกวัดบ้านันทวัน ปัจจุบันจารึกนี้ประดิษฐานอยู่ที่วัดสี่อำพอน กำแพงนครเวียงจันทน์ เป็นจารึกด้านเดียวไม่ระบุศักราช นอกจากนี้ยังมีพระบรมราชโองการพระราชทานเขตที่ดินค่านาและค่าที่แก่วัดมณีเชษฐาราม เพื่อสืบต่อพระวรพุทธศาสนาตราบห้าพันพรรษา ปรากฏความตามจารึกวัดมณีเชษฐารามหรือวัดจอมมณี ตำบลมีชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย จารึกมี ๓ ด้าน อ่านได้เฉพาะด้านที่ ๒ และด้านที่ ๓ บางส่วนของจารึกนั้นชำรุด

พ.ศ. ๒๓๖๓ (จ.ศ. ๑๑๘๒) ทรงสร้างจารึกวัดสี่สะเกด (ศิระสะเกด) นครเวียงจันทน์หลังจากบูรณะวัดเสร็จแล้ว พ.ศ. ๒๓๖๔ (จ.ศ. ๑๑๘๓) ทรงเสด็จไปสร้างเมืองนครจำปาศักดิ์ใหม่ และมีพระบรมราชโองการให้พระราชโอรสคือ เจ้าราชบุตร (โย้หรือโย) คณะอาชญาสุนทรเวียงจันทน์ เสด็จไปครองนครจำปาศักดิ์ ปรากฏในพงศาวดารย่อเมืองเวียงจันทน์ว่า "...ศักราชได้ ๑๘๓ ปีฮวดไล่ เดือนยี่ขึ้น ๙ ค่ำ วันอังคาร... เจ้าแผ่นดินเสด็จจากเมืองไปสร้างปาศักดิ์ เจ้าราชบุตรไปนั่งแล..."^{๑๔} พ.ศ. ๒๓๖๗ (จ.ศ. ๑๑๘๖) ทรงตั้งบุญหลวงฉลองวัดสี่สะเกด หลังจากที่ทรงบูรณะวัดนี้สำเร็จแล้ว ทรงสร้างหอพระบางเพื่อประดิษฐานพระบางเจ้า ซึ่งพระเจ้าันทเสนพระราชเชษฐาทรงขออัญเชิญคืนจากกรุงเทพมหานครมาประดิษฐาน ณ นครเวียงจันทน์เมื่อพุทธศักราช ๒๓๖๖

พ.ศ. ๒๓๖๙ (จ.ศ. ๑๑๘๘) ทรงยกหอพระบางทิศตะวันออก (ตะเว็นออก) สองหลังที่นครเวียงจันทน์ และทรงสร้างพระพุทธรูปสำริดพระแก้วมรกตองค์เทียมหรือองค์จำลอง สูง ๓๖.๕ ซม.

^{๑๓} สงวน รอดบุญ, พุทธศิลป์ลาว. (กรุงเทพฯ, ๒๕๔๕.) หน้า ๓๒.

^{๑๔} องค์กรการค้าของคุรุสภา, พงศาวดารย่อเมืองเวียงจันทน์ : ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๗๐. (กรุงเทพฯ, ๒๕๑๒.) หน้า ๑๙.

พร้อมทรงจารึกพระนามที่ฐานพระพุทธรูปองค์นั้น ปัจจุบันประดิษฐาน ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุบลราชธานี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี จารึกด้านล่างฐานพระพุทธรูปนี้มี ๕ บรรทัด ความว่า "...สมเด็จพระราชเชษฐาอาปณคามอิราชชาติสายสุริยวงศ์ ทรงมีกุศลเจตนาในบรรพพุทธศาสนาเป็นอันยิ่ง ให้หล่อพระพุทธรูปเจ้าน้ำหนัก ๒ หมื่น ๕ พัน เทียมพระแก้วมรกตเจ้า เพื่อให้มันคงแก่พระพุทธรูปศาสนาตราบเท่า ๕๐๐๐ พระวัสสา..." พระพุทธรูปองค์นี้ประวัติกล่าวว่า พระองค์ทรงหล่อในปีเดียวกันกับที่เสด็จกรีธาทัพเข้าตีและยึดเมืองนครราชสีมาสำเร็จ เชื่อว่าทรงมีพระราชประสงค์ให้พระพุทธรูปองค์นี้เป็นตัวแทนพระแก้วมรกตที่ถูกสยามชิงไปครั้งสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน เพื่อนำไปประดิษฐาน ณ หอพระแก้วเมืองนครเวียงจันทน์ ในปีพุทธศักราช ๒๓๗๐ สมเด็จพระเจ้าตากสิน พระราชวังบวรมหาศักดิ์พลเสพเป็นแม่ทัพตีนครเวียงจันทน์ได้ คองนำพระพุทธรูปสำคัญองค์นี้และองค์อื่นๆ กลับมาพระมหานครด้วย ภายหลังพระพุทธรูปนี้ตกเป็นสมบัติของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร ต่อมาพุทธศักราช ๒๕๓๒ จึงย้ายมาแสดง ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๓๖๙-๒๓๗๐ (จ.ศ. ๑๑๘๘-๑๑๘๙) เกิดสงครามต่อสูระหว่างนครเวียงจันทน์กับสยาม ทรงโปรดเกล้าฯ ให้หัวเมืองต่างๆ เช่น เมืองคำเกิด คำม่วน ท่าแขก มหาไชยกองแก้ว ฯลฯ นำพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองทั้งหลาย ไปประดิษฐานหลบซ่อนในถ้ำลึกตามเทือกเขาหินปูน และโปรดฯ ให้ชาวเมืองนำเงินทองไปฝังดินไว้ตามที่ต่างๆ เพื่อให้รอดพ้นจากการชิงปล้นของทหารไทย แต่อย่างไรก็ตาม พระพุทธรูปสำคัญและมีชื่อเสียงหลายองค์ก็ถูกชิงปล้นไปประดิษฐานที่สยามมาจนกระทั่งปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๓๗๐ (จ.ศ. ๑๑๘๙) ทรงอัญเชิญพระแสง พระพุทธรูปสำคัญของนครเวียงจันทน์ไปประดิษฐาน ณ ถ้ำเมืองมหาไชยกองแก้ว ในตำนานว่าพระแสงสร้างพร้อมกันกับพระสุก พระเสริม และพระใส พระแสงสร้างโดยเจ้านางคำแสงพระราชธิดาของสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ต่อมาหลังสงครามเจ้าอนุวงศ์สยามได้สั่งให้เจ้าเมืองนครพนมเชิญขึ้นไปประดิษฐาน ณ กรุงเทพมหานคร แต่พระแสงสำแดงปาฏิหาริย์ไม่ยอมเสด็จจนเกวียนอัญเชิญหัก เจ้าเมืองจึงนำมาประดิษฐานไว้ ณ วัดป่า ต่อมาจึงนำมาประดิษฐาน ณ วัดศรีคุณเมืองกลางเมืองนครพนม ปัจจุบันคือวัดศรีเทพประดิษฐาราม จังหวัดนครพนม^{๑๕} นอกจากนี้ ในตำนานเมืองหินปูนหรือเมืองฟองวินห์เก่า ยังกล่าวว่า เมื่อครั้งเสด็จลี้ภัยไปประทับ ณ ถ้ำผาช้างหรือถ้ำผาช้าง เขตเมืองอรัญรัตนานาโบราณและเมืองเวียงสุนทรโบราณ ปัจจุบันคือส่วนหนึ่งของเมืองหินปูน ประเทศลาว ทรงโปรดให้บูรณะปิดกวาดพระอุโบสถโบราณ (สิมเก่า) ในเมืองนี้มากถึง ๑๒ แห่ง และโปรดให้บูรณะกะต๊ับ (กุฎิหรืออาคารตึกดิน) ด้วยกันอีก ๑ แห่ง รวมเป็น ๑๓ แห่ง ฝ่ายตำนานเมืองมหาชนไชยกองแก้วหรือเมืองมหาชัยของลาวนั้นกล่าวว่า เมื่อครั้งเสด็จมาสู่ศึกทหารไทยที่ถ้ำผานางเมืองมหาไชย ทรงตั้งทัพที่วัดถ่านอันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทองคำ พระพุทธรูปทองแดง และพระพุทธรูปเงิน ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระสงฆ์และชาวเมืองนำพระพุทธรูปมีค่าทั้งหลายไปประดิษฐานซุกซ่อนไว้ในถ้ำผานางใกล้น้ำสร้างแก้ว^{๑๖}

นอกจากนี้ในตำนานเมืองร้อยเอ็ดยังกล่าวว่า พระองค์ยังทรงเสด็จไปสร้างสิมหลวงกลางเมืองร้อยเอ็ดและโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าอุปฮาดเวียงจันทน์เสด็จไปควบคุมดูแลการก่อสร้างด้วย ในการณ์นี้

^{๑๕} หนูเทียว, สักการะพระแสง และ หลวงปู่จันทร์ เขมियो วัดศรีเทพประดิษฐาราม จ.นครพนม, เอกสารแผ่นพับ, ๒๕๗๙.

^{๑๖} มหาวิทยาลัยราชภัฏเวียงจันทน์, อานาจักสีโคตตะบูน. (เวียงจันทน์, ๒๕๕๓.) หน้า ๓๕.

พระยาขัติยวงศา (สีลัง) เจ้าเมืองร้อยเอ็จ ได้ถวายธิดาผู้หนึ่งพระนามว่า อาชญา นางนุ้ย ให้เป็นหม่อมหรือบาทบริจาริกาในพระองค์ด้วย

สร้างเมืองท่าแขก

ในสมัยเจ้าอนุวงศ์ พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมราชาภิตติศัพท์เทพฤยศ (มัง มังคะละศิริ) เจ้าเมืองนครพนม (เมืองละคร) สร้างเมืองท่าแขกขึ้นฝั่งตรงข้ามกับเมืองนครพนม เพื่อกวาดต้อนผู้คนให้หนีศึกจากสยามเข้ามาอาศัยอยู่ พร้อมทั้งสั่งให้เจ้านายจากเวียงจันทน์มาช่วยควบคุมการก่อสร้าง หลังจากสยามยกทัพขึ้นมาแล้วทำให้การสร้างเมืองท่าแขกหยุดชะงักลง ดังปรากฏโดยละเอียดในเอกสารเพชรพื้นเมืองเวียงจันทน์ ความว่า แต่นั้น เคืองพระทัยเจ้าองค์ยังหม่อมหลวง พระก็จัดไพร่พร้อมดาห้ำแต่งตัว เสาจกั้นเมืองตั้งหนองบัวขันธ์อยู่ ภายพุ้น แต่ว่าครวี่ซี้ฮ้ายอย่าด้านต่อชน ท่านเอ๋ย พระก็ฮับสั่งให้เจ้าแห่งเมืองละคร เจ้าจงพาพลศึนอนานาคาค้าง คั้นว่าเมื่อถึงห้องอย่า นานเฮี้ยวฮีบ จริงเทอญ จัดไพร่ข้ามของแห้อยานาน หั้นท่อน แล้วจึงพาพลตั้งแปลงเวียงขันธ์อยู่ แผงฝายน้ำทางพุ้นแหวดระวัง เที้ยวเทอญ ๆ แต่นั้น หัวเมืองเจ้าชาวลครไวฮีบ อ่วยหน้าข้างคั้นแท่นาน ทั้งวันแท่นคั้นเขี้ยวถีบ ยานแต่เศิกลัดต้อนตันฆ่าหว่างทาง เศิกเหล่าเลยถีบม้าเดินไล่ตามหลัง เจ้าก็อวนกำลังต่อเลวหนีแท้ ตั้งแต่ครราชเท่าถึงเขตต์ขงละมูม เขาก็นำไปลัดที่โพนทันม้า ตันขันธ์ต้อนครวี่ไทย ยายอยู่ เขาก็ฮัดเฮ่งต้อนตันหน้าสู่ทาง ม่มจากหั้นถึงท่งเซียงไต เขาก็ไหลพลงนำฝ่าเลวพินฆ่า ก็จึงถึงแห่งห้องขงเขตต์เมืองพิมาย กลายแดนไทยด่วนเมื่อทั้งฟ้า วันคั้นแท่นมีนายนามยิบ ก็จึงถึงแห่ห้องลครแท้ที่ตั้น หั้นแล้ว เจ้าก็ใช้ถีบม้าไปป่าวงลคร จัดครวี่ไปข้ามของอย่าช้า ไผอย่าดลคาค้างจักคนลูกอ่อน จริงเทอญ ปิดกวาดข้ามของแท้สู่คน เที้ยวเทอญ ยานแต่ครวี่จิมใกล้ลูกขึ้นเป็นเศิก บู้ เห็นแต่ครวี่เต็มเมืองสู่ภายจริงแท้ โตหากไปเทม่างเมืองเขาปิดกวาดมานั้น มันก็ดูมากลุ่มกล้วยานหมู่เขา แท้แล้ว เขาหากอยู่ครราชพุ้นติดต่อตามมา ไผอย่าจมีนตาบต่อชนเขาแท้ แต่ภูเขาขึ้นเท่าที่ศรีคอนเตา ศรีชะเกชเขาก็มาอยู่เต้าเต็มแท้สู่ภาย แล้วเหล่าเอาตัวข้ามแคมของปิดขอด ลาวหมูนั้นแทนบ้านสู่ภาย หั้นแล้ว ๆ แต่นั้น เจ้าก็จัดคนสร้างแปลงเวียงท่าแขก ลวงกว้างได้สามฮ้อยชัวา เวียงจันทร์เจ้าเวียงแกเป็นแก่ มาแนะให้เขาตั้งก่อเวียง ลวงสูงได้พอประมาณเจ็ดศอก ใหญ่แล่น้อยเวียงอ้อมสี่ก้า เถึงเมื่อเดือนหกขึ้นสิบสองค่ำ มาถึง เจ้าก็แปลงตราขัดฮอดละครมิช้า เจ้าให้หาเกณต์คนกล้าไปตีเหมราชฐเสียหายเทอญ เหตุว่าเหมราชฐนั้นเขาเกิดเป็นเศิกขึ้นแล้ว ให้เจ้าไปตีเสียหายกลายเป็นนี้ อันว่าปลุกเวียงนั้นเขาตุดูก่อน หั้นเทอญ จักว่าดีแลฮ้ายเมื่อหน้าบ่เห็น ๆ แต่นั้น นายคุมเจ้าเวียงแกแจ้งเหตุ เจ้าก็ฮัดเฮ่งขึ้นทั้งฟ้าบ่เขา เจ้าก็กลับเมื่อเผ่าบาทายังหม่อม เห็นแต่เฮือตั้งเต้าเติมน้ำกึ่งกอง...แต่นั้น เมืองละครพร้อมมหาไชยฟ้าวฟิ่ง ไปฮอดท่าแขกแล้วบ่เห็นแท้ที่ใด เห็นแต่ลาวเต็มเต้าเมืองละครของเก่า ภายพุ้น เขาก็คั้นคอบไหว้องค์เจ้าสูอัน หั้นแล้ว แกวกก็เลยเศียดคล้อยป้อยดาคำแข็ง สูอย่าเลิงๆ ตัวละลายกูฉนี้ อันว่าของฟากนั้นบ้านอยู่เดิมเขา แท่นา สูว่าเศิกมาเต็มฝายเฮาภายนี้ สูงไปตั้งค้ายเป็นด่านหนองกลาง หั้นเทอญ กูจักเอากำลังเคลื่อนไปในหั้น หน่วยหนึ่งตั้งท่าแขกแคมของ ที่พุ้น ผุงหมู่ไทยเมืองอยู่ตระเวนภายหั้น คั้นว่าเศิกหากข้ามยามใดให้มาคอบ กูเทอญ กูก็บ่หย่อนยานเสียมนั้น ท่อยไย แท้แล้ว ให้สูจัดมาเผ่ายังกูให้มันมาก จริงเทอญ กูนี้คนเจ้าฟ้าหาญแท้อยู่กลาง หั้นแล้ว ๆ^{๑๗}

วรรณกรรมลาวที่เกี่ยวข้องกับพระราชประวัติ

^{๑๗} พ. ศรีจักร์, เพชรพื้นเมืองเวียงจันทน์. (ธาตุพนม, ๒๕๗๙.) หน้า ๑๑.

ในภายหลังพระราชประวัติของเจ้าอนุวงศ์ได้รับการเรียบเรียงและแต่งเติมจากนักปราชญ์ทางวรรณกรรมลาว ในฐานะวรรณกรรมประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงมาก ๒ เรื่องแต่ไม่เป็นที่รับรู้ของชาวไทยนัก เรื่องแรกคือพื้นเวียงจันทน์หรือเพ็ชรพื้นเมืองเวียงจันทน์ คนทั่วไปรู้จักในนามพื้นเวียง ซึ่งออกพระนามของพระองค์ว่าเจ้าอนุธรราช และเรื่องที่สองคือวรรณกรรมประวัตินครเวียงจันทน์หรือพื้นเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งออกพระนามของพระองค์ว่าพระยาอนุราชบัพพาวันตี วรรณกรรมเรื่องแรกกล่าวถึงเรื่องราวการพยายามประกาศเอกราชของพระองค์โดยตรงไปตรงมา ว่าไม่ได้ขัดแย้งกับสยามแต่ทรงขัดแย้งกับเมืองนครราชสีมา เอกสารชิ้นนี้ไม่มีการกล่าวถึงวีรกรรมท้าวสุรนารี (โม ญ ราชสีมา) และหลังจากตีเมืองนครราชสีมาแตกแล้วทรงตั้งพระบรมราชา (มัง มังคละคีรี) เจ้าเมืองนครพนมให้เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาและสร้างเมืองท่าแขกของประเทศลาวด้วย เอกสารชิ้นนี้กล่าวเนื้อความตรงกันข้ามกับบรรดาศักดิ์ของสยามโดยสิ้นเชิง และถูกตีพิมพ์ครั้งแรกในไทยโดยนายทรงพล ศรีจักร์ บุตรชายของท้าวเพ็ชรราชหลานชายของเพ็ชรจักรี ชาวตำบลน้ำก่ำ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม วรรณกรรมเรื่องที่สองได้รับการปรุงแต่งออกจากวรรณเรื่องแรก แต่มีการต่อเติมเรื่องราวอื่นๆ แทรกไว้โดยคงเค้าเรื่องเดิมไว้อยู่ เช่น ความขัดแย้งกับกรุงศรีหรือบางกอก การขอกำลังจากญวนมาช่วยทัพ พร้อมทั้งแต่งตั้งตำแหน่งเจ้าพระยาศรีโคตรบองสาปเวียงจันทน์แทรกไว้ที่ต้นเรื่อง และยังกล่าวถึงพระราชโอรสพระองค์หนึ่งของพระองค์พระนามว่า ท้าวเหลาคำ หรือเจ้าราชวงศ์ ว่ามีความสามารถมากและเป็นชนวนเหตุแห่งสงคราม เอกสารชิ้นนี้ถูกเผยแพร่ในไทยจากหนังสือประเพณีอีสานของ ส. ธรรมภักดี ในสมัยก่อนรัชกาลที่ ๕ นั้นวรรณกรรมทั้งสองเรื่องเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชนอีสานและชาวลาว นิยมอ่านกันในงานฮีตหรืองานศพทำนองเดียวกันกับวรรณกรรมเรื่องท้าวฮุ่งท้าวเจือง หรือพื้นนิสสัยบาเจือง

นอกจากวรรณกรรมทั้งสองแล้ว ยังมีข้อสันนิษฐานว่ามีวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งซึ่งเชื่อว่าแต่งในรัชกาลของเจ้าอนุวงศ์ และอาจแต่งในช่วงก่อนสงครามกับสยาม คือ วรรณกรรมเรื่องกาละนัมมื่อส่วยหรือวรรณกรรมสาส์นลีปสุณ นักวิชาการบางท่านเชื่อว่าเจ้าอนุวงศ์ทรงแต่งเองหรืออาจใช้ให้เสนามนตรีในพระราชสำนักแต่งขึ้น เพื่อระบายความในใจเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมืองของพระองค์ ในยามถูกรุกรานและกดขี่ข่มเหงจากสยาม วรรณกรรมชิ้นนี้ถูกยกย่องว่าเป็นเพ็ชรน้ำเอกแห่งวรรณกรรมลาวในด้านวรรณกรรมปรัชญาหรือวรรณกรรมแฝงการเมือง พื้นเวียง พื้นเมืองเวียงจันทน์ และกาละนัมมื่อส่วย ไม่ถูกนำมาศึกษาในระดับมัธยมของไทยแต่ในระดับอุดมศึกษานั้นก็มีการศึกษาอยู่บ้างแต่ไม่เป็นที่โดดเด่นในประเทศไทย อาจเนื่องจากปัญหาความมั่นคงและปัญหาการแบ่งแยกดินแดน ทว่าในประเทศลาวนั้นวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องเป็นที่ยกย่องเชิดชูและใช้ในการศึกษาโดยปกติ ต้นฉบับของวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่อง ปรากฏอยู่ทั่วไปในคัมภีร์ไบเบิลานของวัดหลายแห่งในอีสานและลาว

ตั้งนครเวียงจันทน์เป็นราชธานี

ปี พ.ศ.2103 ปีวอก สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทรงพิจารณาเห็นว่า “นครเชียงทอง (หลวงพระบาง) เป็นที่คับแคบ ไม่กว้างขวาง และอย่างหนึ่ง ก็เป็นที่เดินทัพของพม่า ซึ่งกำลังเป็นศัตรู อยู่กับนครเชียงทอง ทั้งพิจารณาเห็นว่า “เมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองใหญ่มีที่ทำมาหากินกว้างขวางอุดมไปด้วยข้าว ปลาอาหาร สมควรแต่งตั้งให้เป็นมหานครได้”

เมื่อพระองค์จินตนาการดั่งนั้นแล้ว จึงปรึกษาหารือกับเสนามนตรีทั้งหลาย ในเมื่อทุกคนเห็น ดิงามด้วยทุกประการ จึงมอบนครเชียงทอง ให้พระสงฆ์เป็นผู้ดูแลรักษา พร้อมด้วยพระบางเจ้า ส่วน พระองค์ได้อัญเชิญเอาพระแก้วมรกต และพระแซกคำพร้อมด้วยสมบัติทั้งมวล อพยพจตุรงคเสนา โยธาทหารลงมาอยู่นครเวียงจันทน์ ได้ทรงย้ายเมืองหลวงจากเมืองเชียงคำมาอยู่ที่เวียงจันทน์ ได้ ประดิษฐานพระแก้วมรกต และพระแซกคำ (พระพุทธรูปสี่องค์ หรือพระสิงค์) ไว้ที่เวียงจันทน์ เรียกว่า เวียงจันทน์ล้านช้าง จึงขนานนามนครเวียงจันทน์ใหม่ว่า “พระนครจันทบุรีศรีสัตนาคนหุตอุดมราชธานี” และได้ สร้างวัด เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตขึ้นเป็นพิเศษพระองค์ได้ทรงสร้าง พระธาตุ หลวง ซึ่งถือเป็นสถาปัตยกรรมชั้นยอดเยี่ยมของลาว พระองค์ก็ได้ สร้างมหาปราสาทราชวังหลวงขึ้น ใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2109 ซึ่งต่อมา ได้ถูกพวกปล้นจากญวนนานทำลายเสียหายไปมาก ส่วนนครเชียงทอง นั้น ก็ได้เรียกว่า “นครหลวงพระบาง” แต่กาลบัดนั้น เหตุว่า พระบางเจ้ายังประดิษฐานอยู่ ณ ที่นั้น พระบางประดิษฐานไว้ที่เมืองเชียงทอง จึงได้ชื่อว่าหลวงพระบางมาจนถึงบัดนี้ บางครั้ง ก็เรียกชื่อว่า ล้านช้างหลวงพระบาง

สร้างพระธาตุหลวงและวัดวาอาราม

ปี พ.ศ. 2109 สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้ทรงสร้างพระธาตุหลวงขึ้น อยู่ในสวน อุทยานทานด้านตะวันออกแห่งพระมหาราช โดยก่อครอบพระเจดีย์ลูกหนึ่งที่มีอยู่ ในที่นั้นก่อนแล้ว ได้ฤกษ์ในการลงมือทำในวันเพ็ญเดือนอ้าย (เดือนที่ 1) ใช้เวลาก่อสร้างนานพอ สมควรเมื่อสร้างเสร็จ แล้วจึงขนานนามว่า “พระธาตุเจดีย์โลกจุลmani” คนส่วนมากเรียกว่า “พระธาตุใหญ่” หรือ “พระธาตุ หลวง”

เพื่อปฏิบัติรักษาพระธาตุโลกจุลmani ให้มีรูปทรงสวยงามอยู่ตลอดเวลา พระองค์มีพระราช โองการให้ 35 ครอบครัวอยู่ ฝ้ารักษา พระธาตุ ซึ่งพระองค์ได้อุทิศที่ดินไร่เนาให้หุ้กครอบครัวเพื่อเป็น ที่ทำมาหากิน เมื่อสร้างพระธาตุหลวงเสร็จแล้ว พระองค์ได้ทรงสร้างวัดวาอารามอีกหลาย แห่งคือ

1. วัดป่าภาษีสังฆรณ์(ไม่ทราบว่าจะอยู่ที่ใด)
2. สร้างอุโมงค์รอบธาตุพระอรหันต์ที่ป่ามหาพุทธวงศ์ (วัดธาตุฝุ่น ในปัจจุบัน)
3. วัดป่ากันทอง ที่หนองยางคำ
4. พระเจดีย์เส้นธาตุหัวเหน่าอยู่ภูเขาลวง (พระธาตุบังพวน หนองคาย)
5. วัดโพนทองก
6. ก่อพระเจดีย์ครอบพระธาตุศรีโคตบูรณที่เมืองท่าแขก
7. ปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมพระธาตุพนมใหม่^{๑๘}

พระองค์ได้ทรงสร้างวัดวาอารามทั้งอยู่ในนครเวียงจันทน์ ทั้งอยู่ในภาคกลางของลาว และ แผ่นดินฝั่งด้านขวาแม่น้ำโขง ซึ่งเสด็จไปทุกที่ไม่เคยหยุดหย่อน อันทำให้ประชากรชาวกูร์เกิดความ เลื่อมใสยิ่งนัก สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นกษัตริย์นักพัฒนา สร้างสรรให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง เป็นอย่างยิ่ง ในนครเวียงจันทน์เต็มไปด้วย วัดวาอารามและพระธาตุเจดีย์ที่ประดับประดาอย่างวิจิตร พิสดาร

^{๑๘} ท.ทิวเทือกเขา, สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระเจ้าอภัยภูธรบวรไชยเชษฐาธิปัตย์ศรีสัตนาคนหุต, (เชียงใหม่ : เชียงคำ, ๒๕๖๐.) หน้า๑๒.

พระพุทธศาสนา ในยุคของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับว่ามีความเจริญถึงขั้นขีดสุด ทรงได้สร้างวัดสำคัญมากมาย ที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างองค์พระธาตุหลวงขึ้นมาใหม่ ให้ใหญ่โตมโหฬาร สมกับที่เป็นปูชนียสถานคู่แผ่นดินพระราชอาณาจักร และได้สร้างวัดในกำแพงเมืองอยู่ประมาณ 120 วัด และยังได้สร้างวัดพระแก้ว ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกต ที่นำมาจากเมืองเชียงใหม่ ในสมัยนี้ ได้มีการแต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น สังสินชัย การเกตุ พระลักพระราม เป็นต้น

สมัยนี้ราชอาณาจักรไทย ได้มีความสัมพันธ์ลาวอย่างแน่นแฟ้น ได้ร่วมมือกันเพื่อต่อสู้กับพม่า ได้สร้างเจดีย์ “พระธาตุศรีสองรัก” ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อเป็นอนุสรณ์ แห่งความเป็นที่ เป็นน้องกัน ของสองอาณาจักร นอกจากพระองค์จะได้ทรงสร้างพระธาตุอื่น ๆ และพระพุทธรูปสำคัญ ๆ อีกมากมาย เช่น พระเจ้าองค์ตื้อ ที่เวียงจันทน์ พระเจ้าองค์ตื้อ ที่อำเภอกำแพงเมืองฟ้าแก้ว จังหวัดหนองคาย พระเสริม พระสุก พระใส พระอินทร์แปลง พระองค์แสน ทรงสร้างวัดพระธาตุ ที่จังหวัดหนองคาย และพระธาตุที่จมน้ำโขงอยู่ พระธาตุบังพวน อำเภอมืองหนองคาย สร้างวัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย และพระประธานในโบสถ์ นามว่า พระไชยเชษฐา พระศรีโคตรบูร ที่แขวงคำม่วน พระธาตุอิงรัง ที่แขวงสุวรรณเขต (สุวรรณเขต) พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และทรงปฏิสังขรณ์ พระธาตุพนม เป็นต้น

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงประทับประคองนำราชอาณาจักรล้านช้างผ่านพ้นภัยการเป็นเมืองขึ้นของพม่าไปได้ ตลอดรัชสมัยของพระองค์ แม้ว่าในขณะนั้นอาณาจักรล้านนา (เสียแก่พม่า พ.ศ. 2101) และอาณาจักรอยุธยา (เสียแก่พม่า พ.ศ. 2107) ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้ว แต่หลังจากพระองค์สวรรคตในปี พ.ศ. 2114 พม่าถึง พ.ศ. 2117-2118 พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองได้ยกทัพมาตีลาวและได้รับชัยชนะ และทรงนำโอรสองค์เดียวของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชซึ่งประสูติในปีที่สวรรคต ไว้เป็นประกันที่หงสาวดีด้วย ต่อจากนั้นมาหลายปีแผ่นดินลาวก็วนเวียนด้วยเรื่องราชสมบัติ จน พ.ศ. 2134 พระเถระเจ้าอวาสวัตต่าง ๆ จึงได้ประชุมกันลงมติให้ส่งทูตไปเชิญเจ้าชายหน่อแก้วกุมาร ซึ่งเป็นตัวประกันอยู่ประเทศพม่ากลับมาครองราชย์ และในเวลานั้นพระเจ้าบุเรงนองสวรรคตลง พม่าเริ่มอ่อนแอลง และเจ้าหน่อแก้วกุมารขึ้นครองราชย์สมบัติ พ.ศ. 2135 และประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นกับพม่าต่อไป

การการเรียนรู้พงศาวดารและประวัติศาสตร์ สิ่งหนึ่งที่อดทึ่งไม่ได้คือ การเดินทางของพระมหากษัตริย์หรือผู้นำในสมัยก่อน ในการยกทัพหรือการเดินทาง ซึ่งไม่ได้สะดวกสบายอย่างทุกวันนี้ แต่กระนั้นก็ไม่ใช่ปัญหาใหญ่ของผู้คนในสมัยนั้น บางครั้งมีการเดินทางเป็นเดือนๆ เป็นปีกว่าจะไปถึงที่หมาย แล้วเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเบื้องหน้า และในช่วงที่เดินทางเป็นอย่างไร..นั้นแหละที่ทำให้ผมสนใจอยู่เสมอมีใช้น้อย

สรุปการวิเคราะห์การสร้าง ความมั่นคงสองฝั่งโขงของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

จากการศึกษาข้อมูลข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช องค์นี้มีบทบาทเป็นอย่างมากในการสร้างพุทธสถานสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อที่จะสร้างความเชื่อของประชาชนที่มีความเชื่อในพระพุทธเจ้า และความเชื่อเรื่องผี มาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว หัวใจที่สำคัญในอีกมุมที่เห็นในการสัมมนาในครั้งนี้ คือพื้นฐานทางวัฒนธรรมและสังคมของประชาชนสองฝั่งโขงนั้นในยุคนั้นมีความเชื่อที่

มีความเหมือนกันการที่มีพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในการสร้างสิ่งที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนขึ้นมากในหลายที่ทำให้เกิดความรักความผูกพันในหลายดินแดนของการปกครอง พุทธสถานสำคัญในครั้งนั้นหลังจากมีการเปลี่ยนผ่านการปกครองมาหลายช่วงมาถึงปัจจุบันที่มีการแบ่งแยกดินแดนก็เป็นสิ่งที่สามารถพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า ประชาชนทั้งสองประเทศไทยและประเทศลาวนั้นไม่เคยมีเรื่องที่มีความขัดแย้งกันเหมือนกับชายแดนที่ติดกับประเทศอื่นอย่างเห็นได้ในเหตุการณ์ปัจจุบันนี้

๔.๓ วิเคราะห์การสร้างความสัมพันธ์สองฝั่งโขงผ่านการสร้างพุทธสถานสำคัญของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากการสัมภาษณ์จากความคิดเห็นของนักวิชาการเฉพาะด้านประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยทั้งในประเทศไทยและประเทศลาว เพราะที่จะทราบประเด็นที่มีความสัมพันธ์ในการสร้างความมั่นคงของสองฝั่งโขงให้เกิดความยั่งยืน

การสร้างพุทธสถานที่สำคัญที่มีชื่อเสียงและเป็นการบ่งบอกถึงการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของสองประเทศไทยและประเทศลาวนั้น คือ พระธาตุศรีสองรัก ซึ่งพระธาตุศรีสองรัก ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สร้างขึ้นสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เมื่อปี พ.ศ. 2103 เสร็จในปี พ.ศ. 2106 พระธาตุศรีสองรักสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นสักขีพยานในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างกรุงศรีอยุธยา (สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ) กับกรุงศรีสัตนาคณหุต (ปัจจุบันคือเวียงจันทน์ ประเทศลาว) กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ทรงครองราชสมบัติ ตรงกับสมัยที่พม่าเรืองอำนาจ และมีการรุกรานดินแดนต่าง ๆ เพื่อขยายอำนาจ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิและพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงตกลงรวมกำลัง เพื่อต่อสู้กับพม่า จึงทรงกระทำสัตยาธิษฐานว่าจะไม่ล่วงล้ำดินแดนของกันและกัน และเพื่อเป็นที่ระลึกในการทำไมตรีต่อกัน จึงได้ร่วมกันสร้างพระธาตุศรีสองรักเพื่อเป็นสักขีพยาน ณ กึ่งกลางระหว่างแม่น้ำน่านและแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นรอยต่อของทั้งสองราชอาณาจักร นอกจากนี้ภายในวัดยังมีพระพุทธรูปปางนาคปรก ศิลปะทิเบต หัวนาคปรกสร้างด้วยศิลา องค์พระพุทธรูปสร้างด้วยทองสัมริด มีหน้าตักกว้าง 21 นิ้ว สูง 30 นิ้ว คติความเชื่อที่มีการส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่นเป็นสิ่งที่ทำให้การไปมาหาสู่ของประชาชนทั้งสองประเทศนั้นเป็นสิ่งที่สร้างความรักความสามัคคีอย่างเห็นได้ชัดเจน จากกิจกรรมประจำปีที่ทางวัดพระธาตุศรีสองรัก ได้จัดขึ้นก็จะมีประชาชนจากทั้งสองประเทศนั้นได้เดินทางไปเพื่อความเป็นสิริมงคลเป็นจำนวนมาก จากจุดประสงค์ของการสร้างที่เป็นการใช้หัวใจสำคัญคือ พระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อม เพราะความเชื่อเดิมของประชาชนในยุคนั้นเชื่อเรื่องผี และพระพุทธรูปอยู่เป็นทุนเดิมแล้วทำให้การสร้างความสัมพันธ์ในยุคนั้นเป็นสิ่งที่ง่าย การสร้างพระธาตุศรีสองรักจึงสามารถสรุปได้ว่า การสร้างเพื่อการปกครองทั้งสองประเทศให้เกิดความมั่นคงอย่างเห็นได้ชัดเจน^{๑๙} ในอีกประเด็นที่มีความสำคัญและมีความสัมพันธ์กับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ทำให้มีการบันทึกลงในประวัติศาสตร์ของประเทศลาวนั้นคือเรื่องของการบูรณะครั้งที่ ๔ ใน พ.ศ. ๒๓๕๐ - ๕๖ โดยมีเจ้าอนุวงศ์หรือพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๕ แห่งนครเวียงจันทน์เป็นประธาน ได้ทำฉัตรใหม่ด้วยทองคำ ประดับด้วยเพชรพลอยสีต่าง ๆ ประมาณ ๒๐๐ เม็ด และได้ทำพิธียกฉัตรขึ้นสู่ยอดพระ

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายเอก นาคทรพรพ, ประชาชนในพื้นที่จังหวัดหนองคาย, ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย, 11 เมษายน 2561.

เจดีย์ในปีนั้น พ.ศ. ๒๓๕๖ ฉัตรนี้ ได้นำลงมาเก็บรักษาไว้ที่วัดพระธาตุพนมมรรมหาวิหารใน พ.ศ. ๒๔๙๗ ในประเด็นนี้เองที่เป็นสร้างที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้มีบทบาทในการสร้างพุทธสถานที่มีความสำคัญของทั้งสองประเทศจึงทำให้ทั้งสองประเทศนั้นเกิดความรักสามัคคีกันอย่างเห็นได้ชัด ตำนานที่มีการเล่าขานมาในเรื่องของการไปไหว้พระธาตุพนมของชาวอีสานและประชาชนชาวลาวเป็นสิ่งที่ไม่มีที่ไหนเหมือน ในสมัยก่อนที่มีการเดินทางจากหลายหมู่บ้านหลังจากที่ประชาชนนั้นได้ทำไร่นาเสร็จแล้วก็จะเกิดการเดินทางด้วยเท้าหรือเกวียนบ้างเพื่อที่จะไปไหว้พระธาตุพนม ซึ่งในคติความเชื่อของคนในสมัยก่อนการที่ได้ไปไหว้พระธาตุพนมก่อนที่จะเสียชีวิตครั้งหนึ่ง จะทำให้ตนนั้นได้ไปยังสวรรค์ ประชาชนชาวอีสาน และประชาชนชาวลาวที่มีความเชื่อดังนั้นก็จะต้องไปให้ได้ปีละครั้ง คติความเชื่อของคนในสมัยก่อนที่มีการส่งผ่านสู่ลูกหลานในปัจจุบันของประชาชนชาวไทยและลาว บวกกับผู้นำประเทศหลายท่านที่มีบทบาทในการบูรณะพระธาตุพนม รวมทั้งพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชด้วยก็ถือได้ว่า เป็นการสร้างความมั่นคงของทั้งสองประเทศผ่านความเชื่อสู่ผลประโยชน์หลายด้าน ให้กับประชาชนและชุมชนอย่างประเทศชาตินั้นได้ผลประโยชน์ด้วย^{๒๐} พุทธสถานอีกที่ที่มีความสัมพันธ์กับการสร้างความมั่นคงของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชคือ จากตำนานเล่าได้ว่าหลวงพ่อพระเจ้าองค์ตื้อ พระพุทธรูปองค์นี้ได้ก่อสร้างมาแต่ดึกดำบรรพ์มีพระรูปงดงามน่าเลื่อมใส สร้างในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชครองเมืองเวียงจันทน์ พระสงฆ์ในวัดศรีชมภูองค์ตื้อได้ประชุมปรึกษารื้อกันลงมติจะหล่อพระพุทธรูปองค์นี้ขึ้นในบ้านน้ำโมง (เดิมเรียกว่าบ้านน้ำโหม่ง) เพื่อเป็นที่เคารพสักการะแก่อนุชนรุ่นหลังต่อ ๆ มา เมื่อตกลงกันแล้วจึงได้ชักชวนบรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เพื่อเรียรทองเหลืองบ้าง ทองแดงบ้าง ตามแต่ผู้ที่มีจิตศรัทธาจากท้องที่อำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ได้ทองหนักตื้อหนึ่ง (มาตราโบราณภาคอีสานถือว่า ๑๐ ชั่งเป็นหมื่น ๑๐ หมื่นเป็นแสน ๑๐ แสนเป็นล้าน ๑๐ ล้านเป็นโกฏิ ๑๐ โกฏิเป็นหนึ่งกือ ๑๐ กือเป็นหนึ่งตื้อ) พระสงฆ์และชาวบ้านจึงพร้อมกันหล่อ เป็นส่วน ๆ ในวันสุดท้ายเป็นวันหล่อตอนพระเกศ ในตอนเช้าได้ยกเข้าเตแล้วแต่ไม่ติด เมื่อเอาเข้าเตาใหม่ ทองยังไม่ละลายดีก็พอดีเป็นเวลาจวนพระจะฉันเพล พระ ทั้งหมดจึงทิ้งเข้าเตาหรือทิ้งเข้าไว้ในเตาแล้วก็ขึ้นไปฉันเพลบนกุฏิฉัน เพลเสร็จแล้วลงมาหมายจะเทเข้าที่ค้ำไว้กลับปรากฏเป็นว่ามีผู้เทติด และตอนพระเกศสวยงามกว่าที่ตอนจะเป็น เป็นอัศจรรย์สืบถามได้ความว่า (มีชายผู้หนึ่งนุ่งห่มผ้าขาวมายกบ้านนั้นเทจนสำเร็จ) แต่ด้วยเหตุที่บ้านนั้นร้อนเมื่อเทเสร็จแล้ว ชายผู้นั้นจึงวิ่งไปทางเหนือบ้านน้ำโมงมีผู้เห็นยืนโลเลอยู่ริมหนองน้ำแห่งหนึ่งแล้วหายไป (หนองน้ำนั้นภายหลังชาวบ้านเรียกว่าหนองโลเลมาจนถึงปัจจุบันนี้ และชายผู้นั้นก็เข้าใจกันว่าเป็นเทวดามาช่วยสร้าง) เมื่อได้นำพระพุทธรูปที่หล่อแล้วมาประดิษฐานไว้ในวัด มีขุนนางชั้นผู้ใหญ่แห่งเมืองเวียงจันทน์มาเที่ยวบ้านน้ำโมงสองท่านชื่อว่า ท่านหมื่นจันทน์ กับ ท่านหมื่นราม ทั้งสองท่านนี้ได้เห็นพระเจ้าองค์ตื้อก็เกิดศรัทธาเลื่อมใสที่จะช่วยเหลือ จึงได้ช่วยกันก่อสร้าง และทำราวเป็นการส่งเสริมศรัทธาของผู้สร้าง ครั้นเมื่อขุนนางทั้งสองได้กลับถึงเมืองเวียงจันทน์แล้ว ได้ กราบทูลพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชซึ่งครองเมืองเวียงจันทน์ในเวลานั้นพระเจ้าไชย เชษฐาธิราชได้เสด็จมาทอดพระเนตรก็ทรงเกิดศรัทธาจึงได้สร้างวิหารประดิษฐาน ซึ่งภายในวัดมีศิลาจารึก และได้ขอวินิจฉัยในศิลาจารึกดังนี้

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระอาจารย์ถาวร, เจ้าอาวาสวัดธาตุหลวง, นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศลาว, 10 เมษายน 2561.

ใน หลักศิลาจารึกข้อที่ ๑ ว่า สร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๐๕ นั้น ขัดต่อความเป็นจริง เพราะพระพุทธศาสนาเริ่มแพร่เข้ามาในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๓๐๐ ล่วงแล้วเลข พ.ศ. ข้างหน้าที่ลบเลือนนั้นคงจะเป็น พ.ศ. ๒๑๕๐ เพราะในระหว่าง พ.ศ. ๒๑๐๕ อยู่ในระยะเวลารัชสมัยของพระไชยเชษฐาแห่งเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นระยะไล่เลี่ยกันกับที่พระไชยเชษฐา ได้ร่วมกับกรุงศรีอยุธยาสร้างเจดีย์ ศรีสองรักขึ้นที่อำเภอด่านซ้าย ในจังหวัดเลย ปัจจุบันนี้ก็ยังคงอยู่พอจะอนุมานได้ว่า ผู้สร้างวัดศรีชมภูองค์ต้อ คงเป็นพระเจ้าชัยเชษฐาแน่

ใน ศิลาจารึกข้อที่ ๒ ที่ว่าพระชัยเชษฐาเป็นลูกพระยาศรีสุวรรณนั้น ขัดกับพระราชพงศาวดาร เพราะพระชัยเชษฐาธิราช ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองเวียงจันทน์นั้น เป็นบุตรพระยาโพธิสาร ตั้งแจ้งในพงศาวดารว่าพระยามหาพรหมราช เจ้าเมืองเชียงใหม่ถึงแก่พิลาลัยเมื่อ พ.ศ. ๒๐๘๒ พระโอรสทรงนามว่า เจ้าทรายดำ ได้ครองเชียงใหม่อยู่ ๓ปีที่ทิวศต ไม่มีโอรสราชันดดา สืบ สันติวงศ์ เสนาบดีเมืองเชียงใหม่ลงไปเฝ้าพระเจ้าล้านช้าง พระเจ้าล้านช้างพร้อมเจ้าเชษฐาวงศ์ ไปเยี่ยมพระศพถึงเชียงใหม่ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๐๙๑ เสนาพถมาตย์พร้อมกันยกราชสมบัติให้เจ้าเชษฐวงศ์เป็นเจ้าเชียงใหม่ ทรงพระนามว่าพระชัยเชษฐาธิราช พระยาโพธิสารเสด็จกลับหลวงพระบางได้ ๒ ปี ก็ทิวศตในปี พ.ศ. ๒๐๙๓ พระชัยเชษฐาธิราชจึงกลับไปครองนครล้านช้าง (จากหนังสือฝั่งขวาแม่น้ำโขง) ข้อนี้ไม่มีหลักฐาน พระยาศรีสุวรรณกลับพระยาโพธิสารอาจเป็นคน ๆ เดียวกันก็ได้

ใน ศิลาจารึกข้อที่ ๓ ว่า พระชัยเชษฐาเกิดที่เมืองเวียงคุก ไม่น่าเป็นไปได้ เพราะพระยาโพธิสารธรรมมิกราชบิดาครองราชย์สมบัติอยู่ที่นครล้านช้าง หลวงพระบาง พระชัยเชษฐาต้องเกิดที่ล้านช้าง ส่วนเวียงคุกนั้นมาเจริญรุ่งเรืองขึ้นทีหลัง เมื่อพระเจ้าชัยเชษฐาได้ขึ้นครองราชย์สมบัติที่เวียงจันทน์แล้ว แล้วที่ว่าภรรยาเกิดที่เมืองจำปาศักดิ์นั้นไกลความจริงมาก เพราะพระอัครมเหสีของพระเจ้าชัยเชษฐาธิราชเป็นธิดาพระเจ้าเชียงใหม่ หรือว่าจะเป็นภรรยาบ่อย ข้อนี้ไม่มีหลักฐานยืนยัน

ในศิลาจารึกข้อ ๔ ชื่อวัดว่า “วัดโกศิล” นั้นน่าจะเป็นโกศีย์มากกว่า แต่ปัจจุบันนี้ ชื่อวัดศรีชมภูองค์ต้อ

ใน ศิลาจารึกข้อ ๕ เขตวัดทางยาวและทางกว้างแคบกว่าที่กล่าวไว้ในศิลาจารึก ทั้งนี้เข้าใจว่าทางหน้าวัดน้ำเซาะทางทิศเหนือและทิศใต้ให้แคบลง (เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๙) ได้ตรวจสอบวัดดูปรากฏว่าแคบไม่ตรงกับศิลาจารึกแต่ปัจจุบันนี้ทางวัดได้ซื้อขยายออกไปมากแล้วทางด้าน ทิศเหนือและทิศตะวันตก

ในศิลาจารึกข้อ ๖ ว่า กงจักรเกิดขึ้นนั้น คงมีรูปกงจักรอันเป็นรูปธรรมจักร ซึ่งมีตามวัดเก่าในสมัยก่อน แต่ปัจจุบันนี้หาไม่ได้แล้ว

ในศิลาจารึกข้อ ๗ พระชัยเชษฐามีบริวารถึง ๕๐๐ นี้ ต้องเป็นที่เชื่อได้ว่าเป็นพระชัยเชษฐาผู้ครองนครเวียงจันทน์แน่ การนับน้ำหนักและจำนวนในสมัยก่อนนั้น เขานับ สิบ-ร้อย-พัน-หมื่น-แสน-ล้าน-โกฏิ-ต้อ แต่ถ้าหมายถึงจำนวน ก็เต็มอะสงฆ์เข้าไปอีกเป็นอันดับสุดท้าย เพราะฉะนั้น คำว่าต้อ จึงเป็นน้ำหนักที่มากที่สุดแล้ว การสร้างพระมานานถึง ๗ ปี ๗ เดือน เห็นจะรวมน้ำหนักที่แน่นอนไม่ได้ พระก็องค์ใหญ่ที่สุดในสมัยนั้น สร้างก็ยาก หมดเปลืองก็มาก เพื่อให้สมกับความยากลำบากจึงกำหนดเอาว่า สร้างด้วยทองหนัก ๑ ต้อ ซึ่งความจริงสมัยนั้นจนถึงสมัยนี้ก็ไม่มีใครรู้จักจริงๆ ว่า โกฏิและต้อนั้นมีค่าเท่าใดกันแน่ คงนับกันไปอย่างนั้นเอง การหล่อพระศักดิ์สิทธิ์ มักจะเป็นพระอินทร์หรือตาปะขาวมาช่วยจึงสำเร็จ ทั้งนี้เพราะเหตุผล ๒ ประการ คือ ประการแรกต้องการจะให้คนนับถือ

ประการที่สองสมัยนั้น คนตีมีวิชาอยู่ไม่ค่อยได้ เพราะจะถูกรังแก จึงแกล้งปกปิดไว้ว่า เป็นเทวดามาหล่อ

ในศิลาจารึกข้อ ๘ ว่า วัดโกศที่ตั้งอยู่ริมน้ำโขงนั้น เป็นความจริง เพราะตามธรรมดาแม่น้ำย่อมคดเคี้ยว และเกิดมีค้ำน้ำขึ้น น้ำโขงซึ่งกว้างราว ๑ กม.เศษ ไหลผ่านศรีเชียงใหม่ พุ่งไปปะทะ ตอนใต้นครเวียงจันทน์ จินายโม่และบ่อโอทะนา เมื่อปะทะฝั่งลาวแล้ว กระแสน้ำก็กลับพุ่งมาปะทะฝั่งไทย ตอนใต้ท่าบ่อ กระแสน้ำจะไหลปะทะสลับฝั่งกันเช่นนี้เรื่อยไป เมื่อถึงหน้าน้ำราว ๆ เดือน ๗-๘ น้ำจะเต็มฝั่งหรือล้นฝั่ง กระแสน้ำในแม่น้ำโขงจะไหลเชี่ยวเร็วประมาณ ๑๕.๒๐ กม. ที่เดียวฝั่งที่ถูกปะทะก็จะพัง ฝั่งตรงข้ามตอนใต้ค้ำน้ำ น้ำจะไหลค่อยและวน ดินจะตกตะกอนเมื่อน้ำลดก็จะเกิดเป็นดินงอกทุกปี วัดน้ำโม่ก็เช่นเดียวกัน เดิมตั้งอยู่ริมโขงจริง แต่อยู่ใต้ค้ำน้ำตรงข้ามกับจินายโม่และบ่อโอทะนา ดินหน้าวัดจึงงอกออกเรื่อยมาเราจึงเห็นกันว่า วัดน้ำโม่จะอยู่ห่างจากตลิ่งแม่โขงไปทุกที่อย่างเช่นทุกวันนี้

ในศิลาจารึกข้อ ๙ เมื่อหล่อแล้วมีอภินิหารเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถึง ๑๐๐ อย่างนั้น ในข้อนี้ ความเชื่อถือของชาวเมืองเชื่อกันว่า มีผีหรือเทวดารักษา คนนับถือมาก บางคนเจ็บไข้ได้ป่วยไปขอน้ำมนต์มากินก็หายได้ คนไม่มีลูกไปขอก็มีได้ อะไรต่อมิอะไรร้อยแปดมากกว่า ๑๐๐ อย่างเสียอีก

ในศิลาจารึกข้อ ๑๐ ว่า การสร้างสิ้นเงินไปถึง ๑๐๕,๐๐๐ ชั่ง แต่ถ้าจะคิดถึงค่าราคาแห่งพระพุทธรูปงามองค์นี้ ในปัจจุบันแล้วมีค่าเหลือที่จะคนนับได้ เมื่อผู้ใดเข้าไปใกล้เฉพาะพระพักตร์แล้ว จะหายทุกขโศกทันที พระพักตร์อมยิ้มชนิด ๆ พระเนตรลึกลับสนิท พระนลาฏกว้างพระร่วงอูม ส่วนพระกายนั่งตรงได้ส่วนสัด ประทับอยู่ในท่าสงบ ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ทำให้ผู้ได้พบเห็นองค์พระองค์คือ เกิดมโนภาพคล้าย ๆ เข้าไปนั่งอยู่เฉพาะพระพักตร์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้เกิดความปีติและมีศรัทธาขึ้นทันที อันเป็นธรรมาภินิหารเกิดขึ้นแก่ผู้ที่ได้พลเห็น ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีค่ายิ่งกว่าสมบัติใด ๆ ที่ท่านโบราณจารย์วางราคาไว้ถึง ๑๐๕,๐๐๐ ชั่ง ข้าพเจ้าคิดว่ายังถูกไป

ในศิลาจารึกข้อ ๑๑ นั้น แสดงให้เห็นว่า เป็นวัดซึ่งพระเจ้าชัยเชษฐาเป็นผู้สร้างแน่ เพราะมีบริวารถึง ๑๓ บ้าน วัดที่จะมีบริวารได้ต้องเป็นวัดหลวง ชาวบ้านเหล่านั้นต้องส่งส่วยแก่วัดโดยไม่ต้องกระทำกิจใด ๆ แก่ทางราชการ คงเป็นแต่ข้าของพระองค์คือ เช่นเดียวกับข้าพระธาตุพนม ซึ่งยังคงถือเป็นประเพณีมาจนทุกวันนี้ ในวันเทศกาลนมัสการพระองค์คือ ชาวบ้านที่เป็นข้าจะต้องนำเครื่องมาสักการบูชา ถ้ามีฉะนั้น ผีหรือเทวดาผู้รักษาจะลงโทษ

ซึ่งจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของทางวัดจะเห็นว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชนั้นมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัดโดยที่พระองค์นั้นได้สร้างพระพุทธรูปที่มีความสำคัญไว้เป็นจำนวนมาก รวมทั้งหลวงพ่องค์นี้ด้วย การสร้างของพระองค์ในยุคนั้นเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของประชาชนทั้งสองประเทศมาอย่างยาวนาน เป็นสาเหตุที่ประชาชนทั้งสองประเทศไทยและประเทศลาวนั้นเกิดความสามัคคีกันซึ่งจากประเด็นของวัดนี้คือในงานนมัสการประจำปีก็จะมีประชาชนทั้งสองประเทศเดินทางกันมาเพื่อที่จะกราบไหว้ขอพรเป็นจำนวนมาก^{๒๑} ในประเด็นการที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสองแผ่นดินถ้าศึกษาจากความเชื่อในการสร้างพระหรือพุทธสถานที่มีความสำคัญก็จะมีประเด็นในเรื่องของการสร้างหลวงพ่พระใส ซึ่งเป็น

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระศรีญาณวงศ์ , เจ้าอาวาสวัดศรีชมภูองค์คือ, ตำบลน้ำโม่ อำเภอน้ำโม่ จังหวัดหนองคาย, 19 เมษายน 2561.

พระพุทธรูปคู่เมืองจังหวัดหนองคายมายาวนาน ซึ่งจากการศึกษาก็จะขอเริ่มต้นที่การสร้าง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงราชูปถัมภ์ ทรงสันนิษฐานไว้ในหนังสือประวัติพระพุทธรูปสำคัญ ซึ่งพิมพ์แจกในงานทอดกฐินพระราชทาน พ.ศ. 2468 ว่า หลวงพ่อพระใส เป็นพระพุทธรูปหล่อในสมัยล้านช้าง และตามตำนานที่เล่าสืบต่อกันมาว่า พระธิดา 3 องค์ แห่งกษัตริย์ล้านช้างเป็นผู้สร้าง บางท่านก็ว่าเป็นพระราชธิดาของพระไชยเชษฐาธิราช ได้หล่อพระพุทธรูปขึ้น 3 องค์ และขนานนาม พระพุทธรูปตามนามของตนเองไว้ด้วยว่า พระเสริมประจำฟ้าใหญ่ พระสุกประจำคนกลาง พระใสประจำน้องสุดท้อง มีขนาดลดหลั่นกันตามลำดับ มาที่การประดิษฐาน เดิมทีนั้นหลวงพ่อพระใสได้ประดิษฐาน ณ เมืองเวียงจันทน์ พ.ศ. ๒๓๒๑ สมัยกรุงธนบุรีได้อัญเชิญไปไว้ที่เมืองเวียงคำ และถูกเชิญมาประดิษฐานไว้ที่วัดโพธิ์ชัย เมืองเวียงจันทน์อีก ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ เจ้าอนุวงศ์ เมืองเวียงจันทน์เป็นกบฏ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดีพลเสวย เป็นจอมทัพยกพลมาปราบ จึงได้อัญเชิญพระสุก พระเสริม และพระใสลงมาด้วย โดยอัญเชิญมาจากภูเขาควายขึ้นประดิษฐานบนแพไม้ไผ่ ซึ่งผูกติดกันอย่างมั่นคงล่องมาตามลำน้ำจันทน์ เมื่อล่องมาถึงตรงบ้านเวินแท่นในขณะนั้น เกิดอัศจรรย์แท่นของพระสุกได้เกิดแตกแพจมลงไปในน้ำ โดยเหตุที่มีพายุกัดแรงจัด และบริเวณนั้นได้นามว่า "เวินแท่น" การล่องแพก็ยังล่องมาตามลำน้ำจันทน์จนถึงน้ำโขง (ปากน้ำจันทน์) เฉียงกับบ้านหนองกุง อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย ได้เกิดพายุใหญ่เสียงฟ้าคำรามคะนองร้องลั่น ในที่สุดพระสุกได้แตกแพจมลงไปในน้ำ ซึ่งอาการวิปริตต่างๆ ก็ได้หายไปเป็นอัศจรรย์ยิ่ง บริเวณนั้นจึงได้ชื่อว่า "เวินสุก" และพระสุกก็จมอยู่ในน้ำตรงนั้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังเหลือแต่พระเสริม พระใส ที่ได้นำขึ้นมาถึงเมืองหนองคาย พระเสริมนั้นได้อัญเชิญประดิษฐานไว้ ณ วัดโพธิ์ชัย ส่วนพระใส ได้อัญเชิญประดิษฐานไว้ ณ วัดหอก่อง (ปัจจุบันคือวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้ขุนวรธานีและเจ้าเหม็น (ข้าหลวง) อัญเชิญพระเสริม จากวัดโพธิ์ชัย หนองคายไปกรุงเทพฯ และอัญเชิญพระใสจากวัดหอก่องขึ้นประดิษฐานบนเกวียนจะอัญเชิญลงไปกรุงเทพฯ ด้วย แต่พอมาถึงวัดโพธิ์ชัยหลวงพ่อพระใสได้แสดงปาฏิหาริย์จนเกวียนหักจึงอัญเชิญลงไปไม่ได้ ได้แต่พระเสริมลงกรุงเทพฯ ประดิษฐาน ณ วัดปทุมวนาราม ส่วนหลวงพ่อพระใสได้อัญเชิญประดิษฐาน ณ วัดโพธิ์ชัย อ.เมืองหนองคาย จนถึงปัจจุบัน ความอัศจรรย์ของหลวงพ่อพระใสจนได้สมญาว่า "หลวงพ่อเกวียนหัก" ซึ่งจากประวัติการสร้างจะเห็นว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชก็จะเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับประชาชนในยุคนั้น เพื่อที่จะสร้างความเป็นหนึ่งเดียวในการปกครองแผ่นดินและบ้านเมืองให้เกิดความรักในถิ่นฐานที่อยู่ เพราะในยุคนั้นเชื่อว่าการที่จะสร้างสิ่งที่ยิ่งใหญ่ เช่นการหล่อพระนั้นก็จะต้องเป็นระดับผู้นำประเทศในการที่จะสร้างศูนย์รวมจิตใจ ทำให้เมื่อระยะเวลาผ่านไปผ่านมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งก็จะยังคงการรักถิ่นฐานแล้วเกิดเป็นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประเทศในระยะเวลาต่อมาถึงปัจจุบัน^{๒๒}

ในประเด็นการสร้างความสัมพันธ์ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยาวนานมาถึงปัจจุบันจึงได้ยกประเด็นของการสร้างพุทธสถานที่มีความสำคัญอีกแห่งคือพระธาตุศรีสองรัก โดยมีประวัติโดยย่อว่า พระธาตุศรีสองรัก เป็นปูชนียสถานที่สำคัญที่สุดของ จ.เลย เป็นพระธาตุแห่ง “สี่จจะและไมตรี” ของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ผู้ครองกรุงศรีอยุธยาแห่งราชอาณาจักรสยาม และพระเจ้าไชย

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์, เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, วัดโพธิ์ชัยพระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย, 18 เมษายน 2561.

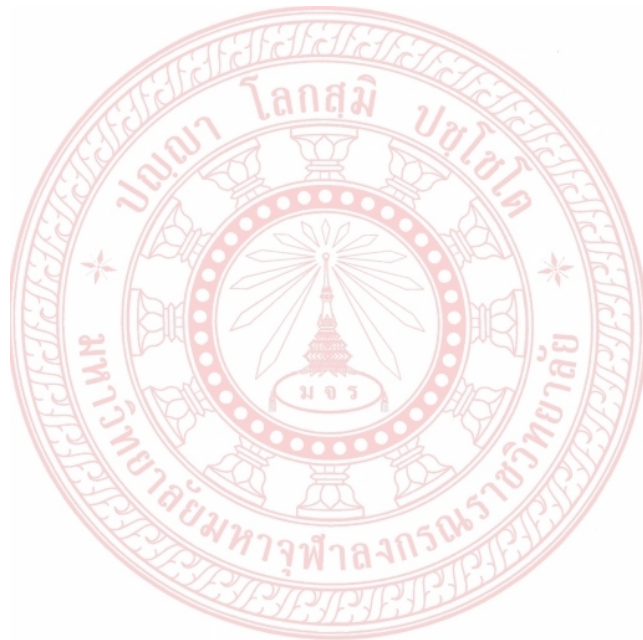
เชษฐาธิราช ผู้ครองกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) แห่งราชอาณาจักรล้านช้าง (สปป.ลาว ในปัจจุบัน) เพื่อเป็นสักขีพยานว่า จะไม่มีการสู้รบให้เลือดตกต้องแผ่นดินกันอีกต่อไป เนื่องจากขณะที่ กษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ทรงครองราชสมบัติ ตรงกับสมัยที่พม่าเรืองอำนาจและมีการรุกรานดินแดนต่างๆ เพื่อขยายอำนาจ ทั้ง ๒ พระองค์ทรงเห็นตรงกันที่จะรวมกำลังเป็นพันธมิตรเพื่อต่อสู้กับพม่า จึงทรงกระทำสัตยาธิษฐานว่าจะไม่ล่วงล้ำดินแดนของกันและกันพร้อมกับทรงสร้าง “พระธาตุศรีสองรัก” ขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๑๐๓ เสร็จใน พ.ศ.๒๑๑๖ ด้วยเจตนาารมณ์ของกษัตริย์ ๒ แผ่นดินในครั้งนั้นจึงมีผลให้มีการขอร้องและห้ามมิให้ใช้สีแดงซึ่งถือว่าเป็นสีเลือดในพื้นที่บริเวณ “พระธาตุศรีสองรัก” ไม่ว่าจะเป็ดอกไม้อื่นๆ เครื่องประดับ ของใช้ หรือแม้แต่เครื่องแต่งกาย ทั้งนี้ “สีแดง” อาจเปรียบได้กับ “เลือด” ที่เป็นผลของการทำสงคราม ซึ่งจากประวัติคร่าวๆจะเห็นว่าทั้งสองประเทศไทยและประเทศลาวนั้นมองเห็นภัยหรือปัญหาในการปกครองบ้านเมืองมาเป็นที่ตั้งในการจับมือเพื่อสร้างความสามัคคี โดยได้สร้างพระธาตุขึ้นเพื่อที่จะเป็นพยานในการที่ทั้งสองประเทศนี้จะไม่ต่อสู้กันเพื่อที่จะแบ่งแยกดินแดน แต่จะร่วมมือเพื่อที่จะทำให้การต่อต้านประเทศที่สามที่จะเข้ามาแบ่งแยกดินแดน ด้วยเหตุผลที่ทั้งสองประเทศทำกันในยุคนั้นเป็นหัวใจหลักที่มีความสำคัญในการที่จะเกิดความรักถิ่นฐานเพื่อทำการปกป้องบ้านเมืองให้ได้รับแต่สันติสุขตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา^{๒๓}

สรุปการวิเคราะห์การสร้างความสัมพันธ์สองฝั่งโขงผ่านการสร้างพุทธสถานสำคัญของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

ในการสรุปนี้ผู้วิจัยได้จัดสัมมนาในกลุ่มเล็กเพื่อที่จะได้ระดมความคิดเห็นการสร้างความสัมพันธ์สองฝั่งโขงผ่านการสร้างพุทธสถานที่มีความสำคัญของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ การสร้างพุทธสถานที่มีความสำคัญเพราะในสมัยนั้นทั้งสองประเทศยังไม่มีแบ่งดินแดนของทั้งสองประเทศออกจึงให้ให้ในยุคนี้มีการปกครองในแต่ละหัวเมือง พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชนั้นก็เป็กษัตริย์ในยุคนี้ที่มีบทบาทให้หลายด้านเพื่อที่จะปกครองประเทศหรือเมืองของตนเอง ซึ่งความเชื่อของพระองค์ในยุคนี้เป็ความเชื่อในเรื่องของพุทธศาสนาผสมกับความเชื่อเรื่องผี พระองค์ก็ได้สร้างพุทธสถานขึ้นหลายที่ซึ่งแต่ละพื้นที่นั้นก็เป็ความเชื่อของแต่ละที่ให้เกิดเป็นสถานที่เป็ศูนย์รวมจิตใจของประชาชนหรือที่พึ่งทางใจให้กับประชาชนในการเป็หลักประกันเพราะในยุคนี้การมีที่พึ่งก็จะทำให้ประชาชนมีกำลังใจในการรักถิ่นฐานหรือปกป้องถิ่นฐานไม่ให้กลุ่มอื่นเข้ามารุกรานทำร้ายไป ต่อมาเมื่อมีการแบ่งแยกดินแดนเป็สองประเทศประชาชนที่เคยติดต่อกันในหลายด้าน เช่นด้านการค้าขาย ด้านการท่องเที่ยว ด้านพระพุทธรูปศาสนาการกราบไหว้ตามบรรพบุรุษ ก็เป็หัวใจหลักที่มีความสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมาอย่างยาวนาน ยกตัวอย่าง เช่น การเดินทางของประชาชนทั้งสองประเทศเพื่อประกอบพิธีกรรมกราบไหว้พระธาตุที่มีความสำคัญของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ซึ่งกระบวนการนี้ก็จะมีการส่งผ่านจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นมาถึงปัจจุบัน เพราะความต้องการมงคลในการดำเนินชีวิตในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็ เรื่องของสุขภาพ การทำบุญการแสวงบุญ การท่องเที่ยวพักผ่อน เป็นต้น การสร้างพุทธสถานที่มีความสำคัญ และพระพุทธรูปของพระองค์ท่านในยุคนี้ที่มีจุดประสงค์ที่มีความแตกต่างกันจึงส่งผลให้ปัจจุบันทั้งสองประเทศไม่เกิดความขัดแย้งกันเหมือนในดินแดนอื่นที่ติดกับประเทศไทย ซึ่งจะมองอีกด้านจะเห็นได้ว่าหลักการปกครองของพระเจ้า

^{๒๓} สรุปสัมมนาในกลุ่มย่อยที่ มจร.วิทยาเขตหนองคาย, 25 เมษายน 2561.

ไชยเชษฐาธิราชนั้นถึงแม้ว่าจะเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ท่านกลับใช้หัวใจหลักของประชาชนในยุคนั้นในการสร้างกรอบความสามัคคีของประชาชนเพื่อที่จะสร้างการปกครองที่ทำให้ประเทศชาติมีความเข้มแข็งในหลายด้าน ซึ่งจะเป็นการปกป้อง หรือป้องกันประเทศหรือหัวเมืองต่างๆได้เป็นอย่างดีด้วยกำลังของประชาชนที่มีกำลังใจในการรักถิ่นฐาน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อที่จะศึกษาข้อมูลในด้านต่างๆของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในการสร้างรูปแบบการปกครองประชาชน ปกครองประเทศในยุคนั้นโดยใช้รูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างความมั่นคงในหลายๆด้านของสังคมให้เกิดสันติสุข เช่นการบูรณาการความเชื่อความศรัทธาของประชาชนให้เป็นการปกครองในรูปแบบพระพุทธศาสนาโดยการสร้างศูนย์กลางของแต่ละชุมชนโดยการสร้างพุทธสถานสำคัญในดินแดนต่างๆสมกับรูปแบบการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพื่อที่จะสร้างความเป็นอยู่ที่ดีหรือการปกครองที่ยั่งยืนในการสร้างความสัมพันธ์ในสองฝั่งโขงที่ยาวนานมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยอยู่ดังนี้ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ๒) เพื่อศึกษาการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และ ๓) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยนี้ผู้วิจัยจะสรุปเป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อความเข้าใจง่ายของการศึกษาและเป็นระบบ ซึ่งจากการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

ประวัติความเป็นมาและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระไชยเชษฐาธิราชก็เป็นกษัตริย์อีกองค์ที่ครั้งอดีตมีรูปแบบการปกครองทั้งสองประเทศทั้งประเทศไทยและประเทศลาว พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เป็นพระนามของพระมหากษัตริย์ลาวหลายพระองค์ มีที่มาจากพระนามของสมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธวร ไชยเชษฐาธิราช ผู้ทรงเป็นวีรกษัตริย์พระองค์สำคัญในประวัติศาสตร์ลาว นักประวัติศาสตร์ลาวระบุว่ามียานวนทั้งหมด ๓ พระองค์คือ

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธวร ไชยเชษฐาธิราช นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒

พระไชยองค์แก้ว นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒

พระเจ้าอนุวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๓

ในหนังสือ "ลำดับกษัตริย์ลาว" ของสุรศักดิ์ ศรีสำอาง ได้ระบุจำนวนพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจากการพิจารณาข้อมูลในจารึกและพงศาวดารลาวฉบับต่างๆ ว่ามีทั้งสิ้น ๕ พระองค์ ดังนี้

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธวร ไชยเชษฐาธิราช นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๑

พระไชยองค์แก้ว นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒

พระเจ้าสิริบุญสาร นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๓

พระเจ้าอินทวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๔

พระเจ้าอนุวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๕

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช หรือที่รู้จักกันในพระนาม พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ถือเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดพระองค์หนึ่งของชาติลาว ทรงเป็นผู้นำแห่งอาณาจักรล้านช้าง ผู้สถาปนากรุงศรีสัตนาคนหุตให้เป็นศูนย์กลางอารยธรรม และเป็นศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ของอาณาจักรล้านช้างเข้าไว้ด้วยกัน ประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าพระไชยเชษฐาธิราช เป็นพระญาติหรือพระนัดดา ในพระนางจिरประภา เจ้าหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา

ในรัชสมัยพระเจ้าโพธิสารราช(พ.ศ. 2063-2090) พระองค์เป็นผู้เคร่งครัดทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ได้มีพระราชโองการให้พลเมืองเล็กน้อยฝึสางเทวดา เลิกทรงเจ้าเข้าผี ทัวพระราชอาณาจักร ให้รื้อศาลหลวง ศาลเจ้าผีเสื้อเมืองทรงเมือง และให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาแทน ทรงสร้างวัดสุวรรณเทวโลกเพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากประเพณีการนับถือผีนั้นมีมาช้านาน และได้ฝังเข้าไปในจิตใจของประชาชนทั่วไป จึงยากที่จะเลิกอย่างเด็ดขาดได้

ครั้นต่อมาทางอาณาจักรล้านนาว่างกษัตริย์ปกครอง จึงได้อัญเชิญเจ้าไชยเชษฐาหรือ เชษฐวังโส พระโอรสของพระเจ้าโพธิสาร ไปครองนครล้านนา เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๘๙ ทรงครองราชเป็นกษัตริย์เป็นพระองค์ที่ ๑๕ เมื่อพระเจ้าโพธิสารเสด็จสวรรคต พ.ศ. ๒๐๙๐ ด้วยถูกช้างล้มทับขณะประพาสป่า ทรงกลับนครได้เพียง ๓ สัปดาห์ก็สวรรคต เมื่อสวรรคตแล้ว พระโอรสทั้งหลายต่างแย่งชิงราชสมบัติกัน อาณาจักรลาวได้แตกเป็น ๒ ฝ่าย คือ อาณาจักรฝ่ายเหนือ และฝ่ายใต้ พระเจ้าไชยเชษฐาแห่งล้านนา จึงยกทัพตีกรุงล้านช้าง และได้อัญเชิญพระแก้วมรกตที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดบุพผาราม จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งพระพุทธสิหิงค์ (พระสิงค์) และพระแก้วขาวไปด้วย เมื่อเสด็จถึงล้านช้าง ทรงยึดราชสมบัติจากเจ้าครองนครทั้งสองได้ ด้วยความเกรงกลัวของเจ้าครองนครทั้งสอง จึงทรงครองนครทั้งสอง ซึ่งเรียกว่า กรุงศรีสัตนาคนหุต พระองค์จึงขึ้นครองราชสมบัติ นับเป็นมหाराของค์ที่ ๒ ของลาว ที่ทรงพระปรีชาสามารถ ทรงพระนามว่า "พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช"

พระพุทธศาสนาในยุคของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับว่ามีความเจริญถึงขั้นขีดสุด ทรงได้สร้างวัดสำคัญมากมาย ที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างองค์พระธาตุหลวงขึ้นมาใหม่ให้ใหญ่โตมโหฬารสมกับที่เป็นปูชนียสถานคู่แผ่นดินพระราชอาณาจักร และได้สร้างวัดในกำแพงเมืองอยู่ประมาณ ๑๒๐ วัด และยังได้สร้างวัดพระแก้ว ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกต ที่นำมาจากเมืองเชียงใหม่ ในสมัยนี้ได้มีการแต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น สังสินชัย การเกิด พระลักพระราม เป็นต้น

สมัยนี้ราชอาณาจักรไทยได้มีความสัมพันธ์ลาวอย่างแน่นแฟ้น ได้ร่วมมือกันเพื่อต่อสู้กับพม่า ได้สร้างเจดีย์ "พระธาตุศรีสองรัก" ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อเป็นอนุสรณ์ แห่งความเป็นพี่เป็นน้องกัน ของสองอาณาจักร

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ทรงย้ายเมืองหลวงจากเมืองเชียงทองมาอยู่ที่เวียงจันทน์ ได้ประดิษฐานพระแก้วมรกต และพระแซกคำ (พระพุทธสิหิงค์ หรือพระสิงค์) ไว้ที่เวียงจันทน์ เรียกว่าเวียงจันทน์ล้านช้างส่วนพระบางประดิษฐานไว้ที่เมืองเชียงทอง จึงได้ชื่อว่าหลวงพระบางมาจนถึงบัดนี้ บางครั้งก็เรียกชื่อล้านช้างหลวงพระบาง และได้สร้างวัดเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตขึ้นเป็นพิเศษ พระองค์ได้ทรงสร้างพระธาตุหลวง ซึ่งถือเป็นสถาปัตยกรรมชั้นยอดเยี่ยมของลาวเมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๙ ซึ่งต่อมาได้ถูกพวกปล้นจากยูนนานทำลายเสียหายไปมาก

นอกจากพระองค์จะได้ทรงสร้างพระธาตุ อื่น ๆ และพระพุทธรูปสำคัญ ๆ อีกมากมาย เช่น พระเจ้าองค์ตื้อ ที่เวียงจันทน์ พระเจ้าองค์ตื้อ ที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พระเสริม พระสุก พระใส พระอินทร์แปลง พระองค์แสน ทรงสร้างวัดพระธาตุ ที่จังหวัดหนองคาย และพระธาตุที่จมน้ำโขง อยู่ พระธาตุบังพวน อำเภอเมืองหนองคาย สร้างวัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย และพระประธานในโบสถ์ นามว่า พระไชยเชษฐา พระศรีโคตรบูร ที่แขวงคำม่วน พระธาตุอิงรัง ที่แขวงสุวรรณเขต (สุวรรณเขต) พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม เป็นต้น

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงประทับระครองนาราชอาณาจักรล้านช้างผ่านพ้นภัยการเป็นเมืองขึ้นของพม่าไปได้ ตลอดรัชสมัยของพระองค์ แม้ว่าในขณะนั้นอาณาจักรล้านนา (เสียแก่พม่า พ.ศ. ๒๑๐๑) และอาณาจักรอยุธยา (เสียแก่พม่า พ.ศ. ๒๑๐๗) ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้ว แต่หลังจากพระองค์สวรรคตในปี พ.ศ. ๒๑๑๔ พอมาถึง พ.ศ. ๒๑๑๗-๒๑๑๘ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ได้ยกทัพมาตีลาวและได้รับชัยชนะ และทรงนำโอรสองค์เดียวของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชซึ่งประสูติในปีที่สวรรคต ไว้เป็นประกันที่หงสาวดีด้วย ต่อจากนั้นมาหลายปีแผ่นดินลาวก็วุ่นวายด้วยเรื่องราชสมบัติ จน พ.ศ. ๒๑๓๔ พระเถระเจ้าอวาสวัตต่าง ๆ จึงได้ประชุมกันลงมติให้ส่งทูตไปเชิญเจ้าชายหน่อแก้วกุมาร ซึ่งเป็นตัวประกันอยู่ประเทศพม่ากลับมาครองราชย์ และในเวลานั้นพระเจ้าบุเรงนองสวรรคตลง พม่าเริ่มอ่อนแอลง และเจ้าหน่อแก้วกุมารขึ้นครองราชย์สมบัติ พ.ศ. ๒๑๓๕ และประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นกับพม่าต่อไป

ประวัติความเป็นมาและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเมื่อนำมาวิเคราะห์ จะเห็นได้ว่าพระองค์ได้ใช้รูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ ในระบอบการปกครองนี้ กษัตริย์ก็คือกฎหมาย กล่าวคือ ที่มาของกฎหมายทั้งปวงอยู่ที่กษัตริย์ คำสั่ง ความต้องการต่าง ๆ ล้วนมีผลเป็นกฎหมายกษัตริย์มีอำนาจในการปกครองแผ่นดินและพลเมืองโดยอิสระ โดยไม่มีกฎหมายหรือองค์กรตามกฎหมายใด ๆ จะห้ามปรามได้ แม้องค์กรทางศาสนาอาจทัดทานกษัตริย์จากการกระทำบางอย่าง และองค์รัฐภูทธิปัตย์ (กษัตริย์) นั้นจะถูกคาดหวังว่าจะปฏิบัติตามธรรมเนียม แต่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ไม่มีรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายใด ๆ ที่จะอยู่เหนือกว่าคำชี้ขาดของรัฐภูทธิปัตย์ ตามทฤษฎีพลเมืองนั้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มอบความไว้วางใจทั้งหมดให้กับพระเจ้าแผ่นดินที่ตีพร้อมทางสายเลือดและได้รับการเลี้ยงดูฝึกฝนมาอย่างดีตั้งแต่เกิด ซึ่งนอกจากที่จะใช้อำนาจแบบเผด็จการแล้วพระองค์ยังใช้ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผีในการเป็นหัวใจหลักของการปกครองในครั้งนั้น

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระพุทธศาสนาในยุคของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับว่ามีความเจริญถึงขั้นขีดสุด ทรงได้สร้างวัดสำคัญมากมาย ที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างองค์พระธาตุหลวงขึ้นมาใหม่ให้ใหญ่โตมโหฬารสมกับที่เป็นปูชนียสถานคู่แผ่นดินพระราชอาณาจักร และได้สร้างวัดในกำแพงเมืองอยู่ประมาณ ๑๒๐ วัด และยังได้สร้างวัดพระแก้ว ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกต ที่นำมาจากเมืองเชียงใหม่ ในสมัยนี้ได้มีการแต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น สังสินชัย การเกต พระลักพระราม เป็นต้นนอกจากพระองค์จะได้ทรงสร้างพระธาตุ อื่น ๆ และพระพุทธรูปสำคัญ ๆ อีกมากมาย เช่น พระเจ้าองค์ตื้อ ที่เวียงจันทน์ พระเจ้าองค์ตื้อ ที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พระเสริม พระสุก พระใส พระอินทร์แปลง พระองค์แสน ทรงสร้างวัดพระธาตุ

ที่จังหวัดหนองคาย และพระธาตุที่จมน้ำโขงอยู่หรือพระธาตุกลางน้ำ พระธาตุบังพวน อำเภอเมืองหนองคาย สร้างวัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย และพระประธานในโบสถ์ นามว่า พระไชยเชษฐา พระศรีโคตรบูร ที่แขวงคำม่วน พระธาตุอิงรัง ที่แขวงสุวรรณเขต (สุวรรณเขต) พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม เป็นต้น

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช สามารถสรุปได้ว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้สร้างพุทธสถานที่สำคัญหลายแห่งในดินแดนที่ปัจจุบันเป็นของประเทศไทยและประเทศลาวในการเป็นหัวใจหลักในการปกครองประเทศ เพราะได้ดึงความเชื่อความศรัทธาของประชาชนในยุคนั้นที่มีความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อในเรื่องผี ที่มีความกลัวในการดำเนินชีวิตให้เกิดที่พึ่งทางจิตใจในการรักษาตัวรักถิ่นที่อยู่ของตนเอง อันจะเกิดการปกป้องไม่ให้ใครเข้ามารุกรานได้ง่าย การสร้างศูนย์รวมจิตใจของประชาชนได้ให้เกิดความรักในสถาบันทางการปกครองคือสมมติเทพ เป็นคำนาม แปลว่า เทวดาโดยสมมติ ซึ่งหมายถึง พระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์ในคติความเชื่อของคนไทยและคนลาวตั้งแต่สมัยโบราณ เรามีความเชื่อกันว่าพระมหากษัตริย์คือเทพหรือเทวดาจุติลงมาเกิด เพื่อให้มาปกครองแผ่นดิน เพื่อความผาสุกและอยู่ดีกินดีของอาณาประชาราษฎร์ซึ่งจากความเชื่อดังกล่าวนี้นี้ เราจึงเปรียบพระเจ้าแผ่นดินเป็นสมมติเทพ หรือ เป็นเทวดาลงมาเกิดนั่นเอง จะเห็นได้ว่าเป็นการสร้างประชานิยมของประชาชนในยุคสมัยนั้นที่มีความเชื่อความศรัทธาที่ไม่หลากหลายเหมือนในปัจจุบัน ที่มีหลายศาสตร์ ทั้ง ปรัชญาแขนงต่างๆ วิทยาศาสตร์ รวมทั้งศาสนา เป็นต้น

วิเคราะห์รูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขงจึงสามารถสรุปได้ว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ใช้รูปแบบการครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ ในระบอบการปกครองนี้ กษัตริย์ก็คือกฎหมาย กล่าวคือ ที่มาของกฎหมายทั้งปวงอยู่ที่กษัตริย์ คำสั่ง ความต้องการต่าง ๆ ล้วนมีผลเป็นกฎหมาย กษัตริย์มีอำนาจในการปกครองแผ่นดินและพลเมืองโดยอิสระ โดยไม่มีกฎหมายหรือองค์กรตามกฎหมายใด ๆ จะห้ามปรามได้ แม้องค์กรทางศาสนาอาจทัดทานกษัตริย์จากการกระทำบางอย่างและองค์รัฐธรรมาธิปไตย (กษัตริย์) นั้นจะถูกคาดหวังว่าจะปฏิบัติตามธรรมเนียม แต่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ไม่มีรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายใด ๆ ที่จะอยู่เหนือกว่าคำสั่งขาดของรัฐบาลธรรมาธิปไตย ตามทฤษฎีพลเมืองนั้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มอบความไว้วางใจทั้งหมดให้กับพระเจ้าแผ่นดินที่ดีพร้อมทางสายเลือดและได้รับการเลี้ยงดูฝึกฝนมาอย่างดีตั้งแต่เกิด ซึ่ง ในทางทฤษฎีกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะมีอำนาจทั้งหมดเหนือประชาชนและแผ่นดิน รวมทั้งเหนืออภิชนและบางครั้งก็เหนือคณะสงฆ์ด้วย การปกครองในสมัยนั้นประชาชนในยุคนั้นมีความเชื่อว่าการปกครองเป็นสมมติเทพ "สมมติเทพ" หมายถึง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทพลงมาจุติเกิดเป็นมนุษย์ เพื่อประกอบคุณความดีและสะสมบารมี เมื่อเสด็จสวรรคตก็กลับขึ้นสวรรค์ เช่นในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้รับคติพราหมณ์มาจากขอม เรียกพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองว่า "สมมติเทพ" หรือ "เทวราชา" คือ ลักษณะการปกครองที่พระมหากษัตริย์เป็นคนเดียวที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครองแผ่นดิน โดยมีความเชื่อที่ได้รับบัญชาสวรรค์หรือเป็นตัวแทนสวรรค์ลงมาปกครองมวลมนุษย์ เราเรียกการปกครองแบบนี้ว่า "ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช" ความเชื่อของประชาชนในยุคนั้นส่วนมากเป็นความเชื่อที่มีความผสมระหว่างพระพุทธศานาพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นความเชื่อที่สนับสนุนในการปกครองในครั้งนั้น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในยุคนั้นจึงได้ใช้หลักการปกครองที่มีความผสมแบบพิเศษ

หรือบูรณาการการปกครองในแบบสมบูรณาญาสิทธิราชกับการปกครองเชิงพุทธ โดยการใช้ความเชื่อ ความศรัทธาของพระองค์และของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในการสร้างพุทธสถานสำคัญ และ พระพุทธรูปสำคัญทางพระพุทธศาสนาขึ้นหลายแห่งเพื่อที่จะเป็นการบงบอกถึงขอบเขตหรืออาณาเขต ในครั้งนั้น การทำสงครามกับพม่าที่ได้รับชัยชนะ การสร้างพุทธสถานสำคัญ การสร้างพระพุทธรูป สำคัญในดินแดนสองฝั่งโขง ที่ปัจจุบันมีการแบ่งแยกดินแดนคือประเทศไทย และประเทศลาว ของ พระองค์ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนเองในหลายด้านในยุคเริ่มต้น ยาวมาถึงปัจจุบันที่ทั้ง สองประเทศต่างมีความเชื่อที่เหมือนกันในด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งการวิเคราะห์รูปแบบการปกครอง ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่การสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขงในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าพุทธสถานที่มี ความสำคัญทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชถ้ามองในด้านพระพุทธศาสนาจะเห็นได้ ว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นที่ที่สร้างความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา ด้านนโยบายระหว่างประเทศ ก็เป็นการส่งเสริมซึ่งกันและกันในประเทศ ซึ่งจุดเริ่มต้นของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในการปกครองใน การสร้างพุทธสถานสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้าง ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสองฝั่งโขงมายาวนาน และจะเห็นว่าชายแดนไทยและลาวไม่มีความขัดแย้ง กันเหมือนกับชายแดนอื่นๆ

๕.๒ ข้อเสนอแนะของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อที่จะสร้างแนวคิดเพื่อประกอบการเรียนการสอนของ มหาวิทยาลัยในรายวิชาการเมืองการปกครอง และเพื่อรวบรวมแนวคิดการบริหารในรูปแบบที่ หลากหลาย การปกครองในรูปแบบต่างๆ ข้อดีและข้อเสียในการใช้แนวคิดในทางการบริหารการ ปกครองที่สร้างความผาสุกให้กับประชาชนส่วนมาก แม้ว่าโลกเราจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย หรือกระแสโลกาภิวัตน์ แต่สิ่งหนึ่งที่ทั่วโลกมีความสำคัญในการดำเนินชีวิต คือในเรื่องของปัจจัย ๔ ที่ เป็นสิ่งตอบสนองความต้องการของมนุษย์เหมือนเดิม การตอบสนองความต้องการประชาชนใน ปัจจุบันเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดว่าเป็นสิ่งที่สามารถทดแทนอำนาจของระบบการปกครอง อย่างเห็นได้ชัดที่ สามารถสรุปข้อเสนอแนะในการปฏิบัติดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

การปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชใช้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช บูรณาการกับการ ปกครองเชิงพุทธโดยอาศัยความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในการสร้างศูนย์รวมจิตใจ ในการเป็น หลักการแนวคิดทฤษฎีในการบริหารในยุคหนึ่งเพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดีในการบริหารจัดการที่ดีในการ ปกครอง ในยุคปัจจุบันโลกเราพัฒนาการไปเป็นยุค ๔.๐ ที่มีการติดต่อสื่อสารด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย การบริหารประเทศ ในปัจจุบันในหลายประเทศมีทั้งระบบเผด็จการ และระบบประชาธิปไตย ซึ่งมีทั้ง ข้อดีและข้อเสียที่แตกต่างกันและขึ้นอยู่กับระบบเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ ประชาชนในยุคปัจจุบัน สามารถสร้างสื่อที่สามารถล้มล้างรัฐบาลได้อย่างเห็นได้ชัด การปกครองในยุคปัจจุบันแม้ว่าระบบ กษัตริย์จะไม่ค่อยมีบทบาทมากเหมือนในครั้งอดีต รูปแบบการเมืองการปกครอง ระบบการเมืองการ ปกครอง หมายถึง แบบแผนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่ก่อให้เกิดข้อขัดข้องใจ รวมทั้งมี

อำนาจบังคับสมาชิกในสังคมให้ต้องปฏิบัติ ในปัจจุบันรูปแบบของระบบการเมืองการปกครองที่รัฐหรือประเทศต่างๆ ในโลกที่เด่นชัดมี ๒ ระบบ คือ ระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย และระบบการเมืองการปกครองแบบเผด็จการ การปกครองระบอบประชาธิปไตย

การปกครองระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองที่อำนาจมาจากประชาชนเป็นการปกครองที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน การปกครองแบบเผด็จการ

ระบอบเผด็จการ เป็นระบบการปกครองที่ตรงข้ามกับระบอบประชาธิปไตย ผู้ปกครองจะมีอำนาจสูงสุดในการปกครอง โดยไม่สนใจสิทธิและเสรีภาพของประชาชน การได้มาของการเป็นผู้นำในระบอบเผด็จการ มักจะเกิดจากการปฏิวัติหรือรัฐประหาร

ซึ่งในปัจจุบันแม้ว่าจะจะเป็นระบบที่สามารถปกครองให้เกิดความเป็นสุขของประชาชนโดยส่วนมาก แต่ด้วยเทคโนโลยีปัจจุบันประชาชนเป็นผู้ที่สามารถตรวจสอบระบบการบริหารของภาครัฐ เช่นประชาชนรวมตัวกันประท้วงความคิดเห็นในโลกออนไลน์ สร้างสังคมในโลกของออนไลน์เพื่อการล้มล้างอำนาจของรัฐอย่างเห็นได้ชัดเจน เช่น facebook และ youtube ที่มีอิทธิพลทำให้องค์กรขนาดใหญ่ของรัฐเป็นเพียงองค์กรเล็กๆ และล้มละลายไป เช่น ทีวีของรัฐ สื่อของภาครัฐในด้านต่างๆ กระทรวง ICT เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าบริษัทที่มีขนาดเล็กของประชาชนในยุคปัจจุบันนี้มีอำนาจที่สามารถต่อรองกับภาครัฐได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าประเทศนั้นจะปกครองด้วยระบอบใดสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการปกครองในยุคปัจจุบันคือ ความโปร่งใสในการบริหารองค์ทุกระดับที่สามารถตรวจสอบได้โดยผ่านแอปพลิเคชัน เพราะสิ่งสำคัญคือผลประโยชน์ของประชาชนส่วนมากเป็นสิ่งสำคัญ และในปัจจุบันมีอาชีพรูปแบบใหม่เกิดขึ้นมากมายที่สร้างทั้งผลประโยชน์เป็นเงินมหาศาลให้กับกลุ่มคนรุ่นใหม่และสร้างปัญหามากมายให้กับคนรุ่นเก่า การส่งเสริมการเรียนรู้ของภาครัฐควรที่จะมีบทบาทมากกว่านี้ ไม่ใช่แค่ในโรงเรียน และในมหาวิทยาลัยต่างๆ แต่ภาครัฐควรที่จะให้การศึกษาที่สร้างความเปลี่ยนแปลงไปยังหมู่บ้านชุมชนต่างๆ เพื่อที่ประชาชนในแต่ละพื้นที่นั้น จะได้เห็นโอกาส จะได้รับโอกาสที่จะสร้างสิ่งที่ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงหรือเป็นการสร้างอาชีพในรูปแบบใหม่ในการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้น โดยที่ปัจจุบันจะเห็นได้ว่าประชาชนที่อยู่ห่างไกลความเจริญจะขาดโอกาสที่จะรับทราบข้อมูลข่าวสารหรือรับข้อมูลข่าวสารในส่วนเดียว หรือไม่มีความรู้ในการศึกษาข้อมูลข่าวสารเพื่อไม่สามารถใช้เทคโนโลยีเป็นเหมือนกับเด็กรุ่นใหม่ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

สิ่งที่สำคัญในการบริหารการเมืองการปกครองในยุคปัจจุบันนอกจากจะมีรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสากลแล้ว สิ่งที่เป็นผลประโยชน์ที่ประชาชนควรได้รับก็เป็นสิ่งที่น่าคิด จึงควรที่จะศึกษาในหลายด้านของความต้องการประชาชนเพื่อที่จะเป็นการบริหารประเทศอย่างเป็นระบบที่มีความโปร่งใสมากขึ้น ดังนี้

๑. ควรศึกษาเพื่อหาแนวทางในการสร้างกฎหมายในอนาคตให้มีความรัดกุมกับเทคโนโลยีต่างๆที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเพิ่มขึ้นเพื่อที่จะสร้างประโยชน์ให้กับทั้งประชาชน และภาครัฐที่ดี เช่น กฎหมายเกี่ยวกับหุ่นยนต์ เป็นต้น

๒. ควรศึกษาโอกาสในแต่ละพื้นที่ขององค์ปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อเพิ่มผลผลิตในท้องถิ่นด้วยการทำให้มีความหลากหลาย เช่นการมีนวัตกรรมใหม่ๆเพื่อที่จะเป็นการพัฒนาประชาชน และสร้างองค์ความรู้ให้กับประชาชน ให้สามารถก้าวทันโลกในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลง

๓. ควรศึกษาเกี่ยวกับ เรื่องของการสร้างรายได้ของประชาชนเมื่อผู้ประกอบการนำสิ่งอื่นมาทดแทนแรงงานคน เช่นหุ่นยนต์ หรือระบบอื่นที่ดีและประหยัด ประชาชนควรที่จะต้องปรับตัวอย่างไรให้เกิดการเป็นอยู่ที่ดีในปัจจุบันและอนาคต

ภาคผนวก ก บทความการวิจัย

บทความเรื่อง

ศึกษารูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง

A Study of the Governmental Model of King Xayasetthathiraj
and a Creation of the Stability in Both Sides of Khong River.

ผศ.ดร.อริย์ธัช เลิศรวมโชค

Asst Prof. Dr. Arithat Loesruamchok

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ๒. เพื่อศึกษาการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และ ๓. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ของทั้งสองประเทศไทยและลาวที่มีความสัมพันธ์ในด้านรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และสถานการณ์ระหว่างประเทศในปัจจุบันให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถสรุปผลการวิจัยตามประเด็นได้ดังนี้

ประวัติความเป็นมาและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระไชยเชษฐาธิราชก็เป็นกษัตริย์อีกองค์ที่ครั้งอดีตมีรูปแบบการปกครองทั้งสองประเทศทั้งประเทศไทยและประเทศลาว ในหนังสือ "ลำดับกษัตริย์ลาว" ของสุรศักดิ์ ศรีสำออง ได้ระบุจำนวนพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจากการพิจารณาข้อมูลในจารึกและพงศาวดารลาวฉบับต่างๆ ว่ามีทั้งสิ้น ๕ พระองค์ ดังนี้

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธวร ไชยเชษฐาธิราช นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๑

พระไชยองค์แก้ว นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒

พระเจ้าสิริบุญสาร นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๓

พระเจ้าอินทวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๔

พระเจ้าอนุวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๕

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธวร ไชยเชษฐาธิราช หรือที่รู้จักกันในพระนาม พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ถือเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดพระองค์หนึ่งของชาตินลาว ทรงเป็นผู้นำแห่งอาณาจักรล้านช้าง ผู้สถาปนารุงศรีสัตนาคนหุตให้เป็นศูนย์กลางอารยธรรม และเป็นศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ของอาณาจักรล้านช้างเข้าไว้ด้วยกัน ประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เป็นพระญาติหรือพระนัดดา ในพระนางจิริประภา เจ้าหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระพุทธศาสนาในยุคของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับว่ามีความเจริญถึงขั้นขีดสุด ทรงได้สร้างวัดสำคัญมากมาย ที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างองค์พระธาตุหลวงขึ้นมาใหม่ให้ใหญ่โตมโหฬารสมกับที่เป็นปูชนียสถานคู่แผ่นดินพระ

ราชอาณาจักร และได้สร้างวัดในกำแพงเมืองอยู่ประมาณ ๑๒๐ วัด และยังได้สร้างวัดพระแก้ว ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกต ที่นำมาจากเมืองเชียงใหม่ ในสมัยนี้ได้มีการแต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น สังสินชัย การเกิด พระลักพระราม เป็นต้นนอกจากพระองค์จะได้ทรงสร้างพระธาตุอื่น ๆ และพระพุทธรูปสำคัญ ๆ อีกมากมาย เช่น พระเจ้าองค์ตื้อ ที่เวียงจันทน์ พระเจ้าองค์ตื้อ ที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พระเสริม พระสุก พระใส พระอินทร์แปลง พระองค์แสน ทรงสร้างวัดพระธาตุที่จังหวัดหนองคาย และพระธาตุที่จมน้ำโขงอยู่หรือพระธาตุกลางน้ำ พระธาตุบังพวน อำเภอเมืองหนองคาย สร้างวัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย และพระประธานในโบสถ์ นามว่า พระไชยเชษฐา พระศรีโคตรบูร ที่แขวงคำม่วน พระธาตุอิงรัง ที่แขวงสุวรรณเขต (สุวรรณเขต) พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม เป็นต้น

วิเคราะห์รูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง จึงสามารถสรุปได้ว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ใช้รูปแบบการครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ ในระบอบการปกครองนี้ กษัตริย์ก็คือกฎหมาย กล่าวคือ ที่มาของกฎหมายทั้งปวงอยู่ที่กษัตริย์ คำสั่ง ความต้องการต่าง ๆ ล้วนมีผลเป็นกฎหมาย กษัตริย์มีอำนาจในการปกครองแผ่นดินและพลเมืองโดยอิสระ โดยไม่มีกฎหมายหรือองค์กรตามกฎหมายใด ๆ จะห้ามปรามได้ แต่สิ่งที่ส่งผลการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในการสร้างความสามัคคีของประชาชนในยุคนี้ได้คือ พระองค์ใช้ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อ ผี และพระพุทธรูปศาสนาในการสร้างเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญ

คำสำคัญ : รูปแบบการปกครอง, พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช, การสร้างความมั่นคง, สองฝั่งโขง,

Abstract

The purposes of this research were; 1) to study the history and the government model of King Xayasetthathiraj 2) to study the nourishment of Buddhism of King Xayasetthathiraj and 3) to analyze the governmental model of King Xayasetthathiraj and creation of stability in both sides of Khong River. This research was the qualitative research by studying the historical documents of both Thai and Laos countries that were relationship in the aspect of the governmental model of King Xayasetthathiraj who created the relationship among the countries and the present situations among the countries to be developed sustainably and to summarize the points as follows:

For the history of the governmental model of King Xayasetthathiraj, King Xayasetthathiraj was the past one of the Kings who had the governmental models in both Thai and Lao countries. In the book “Lao Kings’ lineage” of Surasak Srisamang saying that the numbers of King Xayasetthathiraj from consideration of data in the stone tablet and various Lao chronicles, there were five kings as follows:

Somdet Phrachaoabhayabovorn Xayasetthathiraj was considered as the first Xayasetthathiraj

Phrachai Ong-ve was considered as the second Xayasetthathiraj.

Phrachaosiriboonsan was considered as the third Xayasetthathiraj.

Phrachaointang was considered as the fourth Xayasetthathiraj.

Phrachaoanuvong was considered as the fifth Xayasetthathiraj.

Somdet Phrachaoabhayabororn Xayasetthathiraj or he was well known as Phrachao Xayasetthathiraj was considered as one of the Kings of Laos who was leader of Lan Chang Kingdom and created Krungsrisatanahut to be the center of civilization and the center of various arts and cultures of Lan Chang Kingdom. The history assumed that the King Xayasetthathiraj was the relative or granddaughter of Phranang Chirapapa, a wife of ruler of Lanna Kingdom.

In the aspect of enhancement of Buddhism of King Xayasetthathiraj, Buddhism in the period of King Xayasetthathiraj was considered as the highest development. He constructed many temples such as to rebuild the greatest Phra Datulaoung and the sacred places in the Kingdom and to build the temples in the wall of the town approximately 120 temples and to build the temple of emerald Buddha that was the place for placing the Emerald Buddha image brought from Chiangmai. In this period, a lot of literatures were written such as literature of Sangsinchai, Karaket and Phrarakpharam etc. Besides this, he still built various shrines and the important Buddha's images such as Phra Ong-Tue in Vientien, Phra Ong-Tue in Tabo District, Nongkhai Province, Praserm, Phrasuk, Phralnplaeng and Phra Ongsaen and to build Wat Phra Datu in Nongkhai Province and Phra Datu Klangnam, Phra Datu Bangpoun in Maung District, Nongkhai Province, and to build Srimaung temple, Nongkhai Province, and the principle Buddha image in the church named Phra Xayasettha, Phra SriKotaboon and in the Kammoun District, such as Phra Datu Dongrang in the Suvanaket District, Phra Datu Srisongrak in Dansaiy District, Loey Province and to improve Phra Panom etc.

In analysis of the governmental model of King Xayasetthathiraj and in creation of stability both sides of Khong River, it can be summarized that the King Xayasetthathiraj used the absolute monarchy, that is, the government system of the King as the chief and the absolute right to govern the country. In this governmental system, the King is the law, that is, all laws come from the Kings and all orders and the requirements are the results as laws. The Kings have the power to administer the land and population freely by not having any laws or any organizations can prohibit, but the things that effect on the governmental system of King Xayasetthathiraj in

creating the unity of people in that period was that he used people's belief towards the ghosts and Buddhism to build up the important spiritual center.

Keyword : the Governmental Model, King Xayasetthathiraj and a Creation, Stability in Both Sides, Khong River,

๑. บทนำ

รูปแบบการปกครองในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันและมีหลายระบบ ซึ่งแต่ละประเทศก็จะมีวิธีการบริหารจัดการที่ต่างกันไป เพื่อให้การปกครองประเทศทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี ซึ่งแต่ละยุคสมัยพูดได้ว่าการปกครองประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยหรือตามกระแสโลกาภิวัตน์ ข้อสังเกตคือการมีรัฐธรรมนูญที่หลายฉบับ เพื่อให้ทันกับการปกครองประเทศ ประเทศไทยเช่นกันถ้าจะพูดถึงในอดีตยาวมาจนถึงปัจจุบันก็มีการปกครองมาหลายรูปแบบเช่นกัน ดินแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือในอดีต มีประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องอยู่กับประเทศลาวและไทยอยู่ด้วยกันหลายตำนาน กษัตริย์หรือเจ้าเมืองในอดีตมีรูปแบบการต่อสู้เพื่อปกป้องดินแดนเพื่อความเป็นอยู่ของประชากรให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขในการปกครองในอดีตนั้นได้ใช้พระพุทธศาสนาผสมกับพราหมณ์ที่ประชาชนส่วนใหญ่ในนั้นนับถือมาเป็นการที่จะสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในคนหมู่มาก การเป็นหนึ่งเดียว กษัตริย์ในครั้งอดีตมีการปกครองแบบราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราช โดยสมบูรณแบบ คืออำนาจอยู่ที่กษัตริย์เพียงพระองค์เดียว โดยเชื่อถือตามคติพราหมณ์ตามแบบพวกเขมรว่ากษัตริย์เป็นผู้ได้รับอำนาจจาก สวรรค์ ฐานะของกษัตริย์จึงเป็น “สมมติเทพ” ทรงมีอำนาจที่จะกำหนดชะตาชีวิตของใครก็ได้จึงเรียกระบบการปกครองนี้ว่า “ระบบเทวสิทธิ์”(Divine Right) ลักษณะการปกครองเป็นแบบนายปกครองป่าว หรือ “เจ้าปกครองไพร่ ฐานะของกษัตริย์กับประชาชนจึงห่างไกลกัน ข้าราชการบริวารเป็นสื่อกลางระหว่างกษัตริย์ และประชาชน จึงเกิดเป็นระบบเจ้าขุนมูลนาย หรือศักดินาขึ้นระบบเจ้าขุนมูลนายหรือศักดินาเกิดขึ้น อยู่ในสภาวะสงครามตลอดเวลา จึงจำเป็นต้องให้พลเมืองทุกคนอยู่ในสังกัดของเจ้าขุนมูลนายเพื่อว่าเมื่อมี ศักดิ์สงครามพระมหากษัตริย์จะได้สั่งการ ให้เจ้าขุนมูลนายเกณฑ์ไพร่พลมาช่วยทำสงครามป้องกันบ้านเมือง

สมัยนี้ราชอาณาจักรไทยได้มีความสัมพันธ์ลาวอย่างแน่นแฟ้น ได้ร่วมมือกันเพื่อต่อสู้กับพม่า ได้สร้างเจดีย์ "พระธาตุศรีสองรัก" ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อเป็นอนุสรณ์ แห่งความเป็นพี่เป็นน้องกัน ของสองอาณาจักร

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ทรงย้ายเมืองหลวงจากเมืองเชียงทองมาอยู่ที่เวียงจันทน์ ได้ประดิษฐานพระแก้วมรกต และพระแซกคำ (พระพุทธสิหิงค์ หรือพระสิงค์) ไว้ที่เวียงจันทน์ เรียกว่าเวียงจันทน์ล้านช้างส่วนพระบางประดิษฐานไว้ที่เมืองเชียงทอง จึงได้ชื่อว่าหลวงพระบางมาจนถึงบัดนี้ บางครั้งก็เรียกชื่อว่่าล้านช้างหลวงพระบาง และได้สร้างวัดเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตขึ้นเป็นพิเศษ พระองค์ได้ทรงสร้างพระธาตุหลวง ซึ่งถือเป็นสถาปัตยกรรมชั้นยอดเยี่ยมของลาวเมื่อ พ.ศ. 2109 ซึ่งต่อมาได้ถูกพวกปล้นจากยูนนานทำลายเสียหายไปมาก

นอกจากพระองค์จะได้ทรงสร้างพระธาตุ อื่น ๆ และพระพุทธรูปสำคัญ ๆ อีกมากมาย เช่น พระเจ้าองค์ดื้อ ที่เวียงจันทน์ พระเจ้าองค์ดื้อ ที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พระเสริม พระสุก พระ

ใส พระอินทร์แปลง พระองค์แสน ทรงสร้างวัดพระธาตุ ที่จังหวัดหนองคาย และพระธาตุที่จมน้ำโขง อยู่ พระธาตุบังพวน อำเภอเมืองหนองคาย สร้างวัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย และพระประธานใน โบสถ์ นามว่า พระไชยเชษฐา พระศรีโคตรบูร ที่แขวงคำม่วน พระธาตุอิงรัง ที่แขวงสุวรรณเขต (สุวรรณเขต) พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม เป็นต้น^๑

การศึกษาประวัติพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ปรากฏในข้างต้นทำให้ต้องการศึกษาโดยละเอียด ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจและตระหนักถึงคุณค่าของวรรณคดี และประวัติพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เรื่องนี้มีเนื้อหาประกอบด้วย รูปแบบการปกครอง รูปแบบการทหาร รูปแบบการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา แนวคิดข้อคิดต่างๆรวมทั้งรูปแบบการสร้างควมสามัคคีให้เกิดขึ้นในยุคที่มีการ ปกครองไม่ใช่ระบบประชาธิปไตย รวมทั้งการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลายหมวดหมู่ด้วยกัน และหลักการสร้างความสามัคคีของคนในอดีต ที่สามารถนำมาพัฒนาบุคคลในสถาบันต่างๆ ของ สังคมไทยปัจจุบันให้เป็นผู้มีคุณภาพได้เป็นอย่างดี

๒. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช
๒. เพื่อศึกษาการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช
๓. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคงสอง ฝั่งโขง

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาจากเอกสารทฤษฎีการจัดการเรียนรู้ รูปแบบการจัดการเรียนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พุทธศาสนา พระไตรปิฎก เอกสารเกี่ยวแนวคิด การบริหาร การปกครอง การสร้างความสามัคคีทั้งแบบนามธรรมและรูปธรรม ที่มีความเกี่ยวข้องกับ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง หนังสือที่ผู้ทรงคุณวุฒิเรียบเรียงไว้และการ สัมภาษณ์บุคคลที่เป็นผู้เกี่ยวข้องในการวิจัยเช่น ผู้ดูแลพุทธสถานสำคัญทั้งทางการปกครองและทาง พระพุทธศาสนา ปราชญ์หรือผู้ที่มีความรู้ในพื้นที่นั้นๆ พระสงฆ์ที่มีความสัมพันธ์กับพุทธสถานในที่ ต่างๆที่มีการค้นพบตำนานร่องรอยสำคัญต่างๆของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง ทั้งประเทศไทยและลาว

๑. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

- ๑) การวิเคราะห์เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์การส่งเสริมการเรียนรู้การ สร้างความสามัคคีแนวพระพุทธศาสนา

^๑ สุรศักดิ์ ศรีสำอาง, ลำดับกษัตริย์ลาว, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ กรมศิลปากร, 2545), หน้า 245.

๒) การวิเคราะห์เอกสารทางประวัติศาสตร์ เรื่องราวต่างๆของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง การสร้างสถานที่สำคัญทางการปกครองทางพระพุทธศาสนา

๓) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นที่สำคัญ เช่น จุดประสงค์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ในด้าน การสร้างความสามัคคี สร้างพุทธสถานสำคัญทางการปกครองและทางพระพุทธศาสนา และประเด็นอื่น ๆที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และปัจจุบัน

๔) การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups Discussion) โดยดำเนินการสนทนากลุ่มย่อยระหว่างผู้วิจัย กับผู้ที่เป็นผู้ดูแลพุทธสถานสำคัญทั้งทางปกครองและทางพระพุทธศาสนา ประชาชนหรือผู้รู้ในพื้นที่นั้น พระสงฆ์ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับพุทธสถานสำคัญในสถานที่ต่างๆในดินแดนแม่น้ำโขงทั้งไทยและลาว

๕) วิธีการจดบันทึก (Field Note) และบันทึกเสียงโดยใช้แท็บบันทึกเสียง เพื่อบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย

๖) การวิเคราะห์ แนวคิดและรูปแบบการบริหาร การปกครอง การสร้างพุทธสถานสำคัญ การเผยแพร่ทางพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

๗) สังเคราะห์แนวคิดและรูปแบบกระบวนการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในด้านการสร้างพุทธสถานสำคัญในดินแดนแม่น้ำโขงทั้งประเทศไทยและลาว

๒. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์หลักการสร้างความสามัคคี การสร้างวัด เจดีย์ พุทธสถานต่างๆ หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง

๒) คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เอกสารทางประวัติศาสตร์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทั้งหนังสือของประเทศไทยและลาว

๓) คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นที่สำคัญ เช่น วัตถุประสงค์ของการสร้างพุทธสถานสำคัญของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ในด้านต่างๆ

๔) ดำเนินการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups Discussion) โดยดำเนินการสนทนากลุ่มย่อยระหว่างผู้วิจัย ผู้ดูแลพุทธสถานสำคัญที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้สร้าง ประชาชนหรือผู้รู้ในประวัติศาสตร์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระสงฆ์ที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และประชาชนในบริเวณพุทธสถานที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

๕) ดำเนินการจดบันทึก (Field Note) และบันทึกเสียงโดยใช้แท็บบันทึกเสียง เพื่อบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย

๖) คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ แนวคิดและรูปแบบการบริหาร การปกครอง การสร้างพุทธสถานสำคัญ การเผยแพร่ทางพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

๗) คณะผู้วิจัยดำเนินการสังเคราะห์แนวคิดและรูปแบบกระบวนการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในด้านการสร้างพุทธสถานสำคัญในดินแดนแม่น้ำโขงทั้งประเทศไทยและลาว

๔. ผลการศึกษา

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ใช้รูปแบบการครอบงำแบบบูรณาญาสิทธิราชย์ คือ ครอบงำปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ ในระบอบการปกครองนี้ กษัตริย์ก็คือกฎหมาย กล่าวคือ ที่มาของกฎหมายทั้งปวงอยู่ที่กษัตริย์ คำสั่ง ความต้องการต่าง ๆ ล้วนมีผลเป็นกฎหมาย กษัตริย์มีอำนาจในการปกครองแผ่นดินและพลเมืองโดยอิสระ โดยไม่มีกฎหมายหรือองค์การตามกฎหมายใด ๆ จะห้ามปรามได้ แต่สิ่งที่ส่งผลการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในการสร้างความสามัคคีของประชาชนในยุคนั้นได้คือ พระองค์ใช้ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อ ผี และพระพุทธศาสนาในการสร้างเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญ การปกครองในยุคนั้นเมื่อล่มสลายลงมีการแบ่งแยกดินแดนระหว่างไทยและลาว แต่ด้วยสิ่งที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้สร้างไว้ในช่วงนั้นเป็นการสร้างศูนย์รวมจิตใจของประชาชนทั้งของไทยและลาวไว้เรียบร้อยแล้ว จึงส่งผลให้เห็นในปัจจุบันว่า ชายแดนระหว่างไทยและลาวจะไม่มี ความขัดแย้งกันเหมือนกับชายแดนที่ติดกับประเทศอื่น และอีกประเด็นที่ค้นพบคือความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ของไทยและลาวก็มีการเชื่อมโยงกันทำให้เกิดความสัมพันธ์ในอีกด้านคือความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาที่ยาวนานด้วยปัจจัยหลายอย่าง รวมทั้งนโยบายระหว่างประเทศในปัจจุบันที่เอื้อต่อประชาชนทุกกลุ่มในการติดต่อในหลายด้าน

๕. บทสรุป

การสรุปผลการวิจัยนี้ผู้วิจัยจะสรุปเป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อความเข้าใจง่ายของการศึกษาและเป็นระบบ ซึ่งจากการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

ประวัติความเป็นมาและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระไชยเชษฐาธิราชก็เป็นกษัตริย์อีกองค์ที่ครั้งอดีตมีรูปแบบการปกครองทั้งสองประเทศทั้งประเทศไทยและประเทศลาว พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เป็นพระนามของพระมหากษัตริย์ลาวหลายพระองค์ มีที่มาจากพระนามของสมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช ผู้ทรงเป็นวีรกษัตริย์พระองค์สำคัญในประวัติศาสตร์ลาว นักประวัติศาสตร์ลาวระบุว่า มีจำนวนทั้งหมด ๓ พระองค์คือ

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒

พระไชยองค์เว้ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒

พระเจ้าอนุวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๓

ในหนังสือ "ลำดับกษัตริย์ลาว" ของสุรศักดิ์ ศรีสำอาง ได้ระบุจำนวนพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจากการพิจารณาข้อมูลในจารึกและพงศาวดารลาวฉบับต่างๆ ว่ามีทั้งสิ้น ๕ พระองค์ ดังนี้

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๑

พระไชยองค์เว้ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒

พระเจ้าสิริบุญสาร นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๓

พระเจ้าอินทวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๔

พระเจ้าอนุวงศ์ นับเป็น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๕

สมเด็จพระเจ้าอภัยพุทธบวร ไชยเชษฐาธิราช หรือที่รู้จักกันในพระนาม พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ถือเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดพระองค์หนึ่งของชาติลาว ทรงเป็นผู้นำแห่งอาณาจักรล้านช้าง ผู้สถาปนากรุงศรีสัตนาคณหุตให้เป็นศูนย์กลางอารยธรรม และเป็นศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ของ

อาณาจักรล้านช้างเข้าไว้ด้วยกัน ประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าพระไชยเชษฐาธิราช เป็นพระญาติหรือพระนัดดา ในพระนางจिरประภา เจ้าหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา

ในรัชสมัยพระเจ้าโพนสีราช(พ.ศ. 2063-2090) พระองค์เป็นผู้เคร่งครัดทางพระพุทธศาสนา เป็นอย่างยิ่ง ได้มีพระราชโองการให้พลเมืองเล็กน้อยสืบเสาะหา เลิกทรงเจ้าเข้าผีทั่วพระราชอาณาจักร ให้รื้อศาลหลวง ศาลเจ้าผีเสื้อเมืองทรงเมือง และให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาแทน ทรงสร้างวัดสุวรรณเทวโลกเพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากประเพณีการนับถือผีนั้นมีมาช้านาน และได้ฝังเข้าไปในจิตใจของประชาชนทั่วไป จึงยากที่จะเลิกอย่างเด็ดขาดได้

พระพุทธศาสนาในยุคของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับว่ามีความเจริญถึงขั้นขีดสุด ทรงได้สร้างวัดสำคัญมากมาย ที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างองค์พระธาตุหลวงขึ้นมาใหม่ให้ใหญ่โตมโหฬารสมกับที่เป็นปูชนียสถานคู่แผ่นดินพระราชอาณาจักร และได้สร้างวัดในกำแพงเมืองอยู่ประมาณ ๑๒๐ วัด และยังได้สร้างวัดพระแก้ว ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกต ที่นำมาจากเมืองเชียงใหม่ ในสมัยนี้ได้มีการแต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น สังสินชัย การเกิด พระลักพระราม เป็นต้น

สมัยนี้ราชอาณาจักรไทยได้มีความสัมพันธ์ลาวอย่างแน่นแฟ้น ได้ร่วมมือกันเพื่อต่อสู้กับพม่า ได้สร้างเจดีย์ "พระธาตุศรีสองรัก" ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อเป็นอนุสรณ์ แห่งความเป็นพี่เป็นน้องกัน ของสองอาณาจักร

นอกจากพระองค์จะได้ทรงสร้างพระธาตุ อื่น ๆ และพระพุทธรูปสำคัญ ๆ อีกมากมาย เช่น พระเจ้าองค์ดื้อ ที่เวียงจันทน์ พระเจ้าองค์ดื้อ ที่อำเภอบ้านผือ จังหวัดหนองคาย พระเสริม พระสุก พระใส พระอินทร์แปลง พระองค์แสน ทรงสร้างวัดพระธาตุ ที่จังหวัดหนองคาย และพระธาตุที่จมน้ำโขงอยู่ พระธาตุบังพวน อำเภอมืองหนองคาย สร้างวัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย และพระประธานในโบสถ์ นามว่า พระไชยเชษฐา พระศรีโคตรบูร ที่แขวงคำม่วน พระธาตุอิงรัง ที่แขวงสุวรรณเขต (สุวรรณเขต) พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม เป็นต้น

ประวัติความเป็นมาและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเมื่อนำมาวิเคราะห์ จะเห็นได้ว่าพระองค์ได้ใช้รูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ ในระบอบการปกครองนี้ กษัตริย์ก็คือกฎหมาย กล่าวคือ ที่มาของกฎหมายทั้งปวงอยู่ที่กษัตริย์ คำสั่ง ความต้องการต่าง ๆ ล้วนมีผลเป็นกฎหมายกษัตริย์มีอำนาจในการปกครองแผ่นดินและพลเมืองโดยอิสระ โดยไม่มีกฎหมายหรือองค์กรตามกฎหมายใด ๆ จะห้ามปรามได้ แม้องค์กรทางศาสนาอาจทัดทานกษัตริย์จากการกระทำบางอย่าง และองค์รัฐาธิปัตย์ (กษัตริย์) นั้นจะถูกคาดหวังว่าจะปฏิบัติตามธรรมเนียม แต่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ไม่มีรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายใด ๆ ที่จะอยู่เหนือกว่าคำชี้ขาดของรัฐาธิปัตย์ ตามทฤษฎีพลเมืองนั้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มอบความไว้วางใจทั้งหมดให้กับพระเจ้าแผ่นดินที่ตีพร้อมทางสายเลือดและได้รับการเลี้ยงดูฝึกฝนมาอย่างดีตั้งแต่เกิด ซึ่งนอกจากที่จะใช้อำนาจแบบเผด็จการแล้วพระองค์ยังใช้ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผีในการเป็นหัวใจหลักของการปกครองในครั้งนั้น

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช สามารถสรุปได้ว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้สร้างพุทธสถานที่สำคัญหลายแห่งในดินแดนที่ปัจจุบันเป็นของประเทศไทยและประเทศลาวในการเป็นหัวใจหลักในการปกครองประเทศ เพราะได้ดึงความเชื่อความศรัทธาของประชาชนใน

ยุคนั้นที่มีความเชื่อในพระพุทธรูปศาสนาและความเชื่อในเรื่องผี ที่มีความกลัวในการดำเนินชีวิตให้เกิดที่พึ่งทางจิตใจในการรักษาตัวที่อยู่กับตนเอง อันจะเกิดการปกป้องไม่ให้ใครเข้ามารุกรานได้ง่าย การสร้างศูนย์รวมจิตใจของประชาชนได้ให้เกิดความรักในสถาบันทางการปกครองคือสมมติเทพ เป็นคำนาม แปลว่า เทวดาโดยสมมติ ซึ่งหมายถึง พระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์ในคติความเชื่อของคนไทยและคนลาวตั้งแต่สมัยโบราณ เรามีความเชื่อกันว่าพระมหากษัตริย์คือเทพหรือเทวดาจุติลงมาเกิด เพื่อให้มาปกครองแผ่นดิน เพื่อความผาสุกและอยู่ดีกินดีของอาณาประชาราษฎร์ซึ่งจากความเชื่อดังกล่าวนี้ เราจึงเปรียบพระเจ้าแผ่นดินเป็นสมมติเทพ หรือ เป็นเทวดาลงมาเกิดนั่นเอง จะเห็นได้ว่าเป็นการสร้างประชานิยมของประชาชนในยุคสมัยนั้นที่มีความเชื่อความศรัทธาที่ไม่หลากหลายเหมือนในปัจจุบัน ที่มีหลายศาสตร์ ทั้ง ปรัชญาแขนงต่างๆ วิทยาศาสตร์ รวมทั้งศาสนา เป็นต้น

วิเคราะห์รูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง จึงสามารถสรุปได้ว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ใช้รูปแบบการครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ ในระบอบการปกครองนี้ กษัตริย์ก็คือกฎหมาย กล่าวคือ ที่มาของกฎหมายทั้งปวงอยู่ที่กษัตริย์ คำสั่ง ความต้องการต่าง ๆ ล้วนมีผลเป็นกฎหมาย กษัตริย์มีอำนาจในการปกครองแผ่นดินและพลเมืองโดยอิสระ โดยไม่มีกฎหมายหรือองค์กรตามกฎหมายใด ๆ จะห้ามปรามได้ แม้องค์กรทางศาสนาอาจทัดทานกษัตริย์จากการกระทำบางอย่างและองค์รัฐสภาธิบดี (กษัตริย์) นั้นจะถูกคาดหวังว่าจะปฏิบัติตามธรรมเนียม แต่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ไม่มีรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายใด ๆ ที่จะอยู่เหนือกว่าคำสั่งขาดของกษัตริย์ ตามทฤษฎีพลเมืองนั้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มอบความไว้วางใจทั้งหมดให้กับพระเจ้าแผ่นดินที่ดีพร้อมทางสายเลือดและได้รับการเลี้ยงดูฝึกฝนมาอย่างดีตั้งแต่เกิด ซึ่ง ในทางทฤษฎีกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะมีอำนาจทั้งหมดเหนือประชาชนและแผ่นดิน รวมทั้งเหนืออภิชนและบางครั้งก็เหนือคณะสงฆ์ด้วย การปกครองในสมัยนั้นประชาชนในยุคนั้นมีความเชื่อว่างษัตริย์เป็นสมมติเทพ "สมมติเทพ" หมายถึง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทพลงมาจุติเกิดเป็นมนุษย์ เพื่อประกอบคุณความดีและสะสมบารมี เมื่อเสด็จสวรรคตก็กลับขึ้นสวรรค์ เช่นในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้รับคติพราหมณ์มาจากขอม เรียกพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองว่า "สมมติเทพ" หรือ "เทวราชา" คือ ลักษณะการปกครองที่พระมหากษัตริย์เป็นคนเดียวที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครองแผ่นดิน โดยมีความเชื่อที่ได้รับบัญชาสวรรค์หรือเป็นตัวแทนสวรรค์ลงมาปกครองมวลมนุษย์ เราเรียกการปกครองแบบนี้ว่า "ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช" ความเชื่อของประชาชนในยุคนั้นส่วนมากเป็นความเชื่อที่มีความผสมระหว่างพระพุทธรูปศาสนาและความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นความเชื่อที่สนับสนุนในการปกครองในครั้งนั้น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในยุคนั้นจึงได้ใช้หลักการปกครองที่มีความผสมแบบพิเศษหรือบูรณาการการปกครองในแบบสมบูรณาญาสิทธิราชกับการปกครองเชิงพุทธ โดยการใช้ความเชื่อความศรัทธาของพระองค์และของประชาชนที่มีต่อพระพุทธรูปในการสร้างพุทธสถานสำคัญ และพระพุทธรูปสำคัญทางพระพุทธรูปศาสนาขึ้นหลายแห่งเพื่อที่จะเป็นการบอกถึงขอบเขตหรืออาณาเขตในครั้งนั้น การทำสงครามกับพม่าที่ได้รับชัยชนะ การสร้างพุทธสถานสำคัญ การสร้างพระพุทธรูปสำคัญในดินแดนสองฝั่งโขง ที่ปัจจุบันมีการแบ่งแยกดินแดนคือประเทศไทย และประเทศลาว ของพระองค์ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนเองในหลายด้านในยุคเริ่มต้น ยาวมาถึงปัจจุบันที่ทั้งสองประเทศต่างมีความเชื่อที่เหมือนกันในด้านพระพุทธรูป ซึ่งการวิเคราะห์รูปแบบการปกครอง

ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่การสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขงในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าพุทธสถานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

เอกสารอ้างอิง

สุรศักดิ์ ศรีสำออง. ลำดับกษัตริย์ลาว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๕.

กรมศิลปากร, วัฒนธรรมพัฒนาการของประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดหนองคาย , กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓.

กรมศิลปากร, วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดหนองคาย, 2546.

กนก วงษ์ตระหง่าน, “พระมหากษัตริย์กับประชาชน”, เทศกาลิบาล, ปีที่ ๘๕, ฉบับที่ ๑๒ (ธันวาคม ๒๕๓๓).

ภาคผนวก ค.

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑.ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ/ทุติยภูมิจากวัด/องค์กรที่เป็นกรณีศึกษา/พุทธสถานในพื้นที่ ที่มีความสัมพันธ์กับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช	ทำให้ทราบถึง ประวัติความเป็นมาของประวัติความเป็นมาของแต่ละพื้นที่ที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชนั้นสร้างมีจุดประสงค์ที่มีความแตกต่างกันและประวัติรูปแบบพระพุทธรูปของทั้งสองประเทศ	ข้อที่ ๑-๒	ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมีหลายองค์ แล้วแต่ละองค์มีการสร้างสิ่งต่างๆเพื่อปกครองประเทศหรือเมืองให้ประชาชนในการปกครองนั้นเกิดความสุขที่แตกต่างกันโดยใช้ความเชื่อของประชาชนเป็นที่ตั้ง
๒.การสำรวจพื้นที่กรณีศึกษา ๔ แห่งประเทศไทยและประเทศลาว/การสัมภาษณ์พระสงฆ์ในการลงพื้นที่	ทำให้ทราบความรู้ความเข้าใจของประชาชนในยุคปัจจุบันที่มีต่อพุทธสถานที่มีความสัมพันธ์กับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแต่ละองค์นั้นในแต่ละด้านมีความเชื่อที่เหมือนและแตกต่างกัน	ข้อที่ ๑-๒	ทำให้สามารถวิเคราะห์ปัจจัยของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศลาวได้ว่า เริ่มจากการที่ผู้นำประเทศทั้งสองประเทศในยุคนั้นต้องการที่จะสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันเพื่อที่จะได้ปกป้องประเทศของตนเองจากประเทศที่สามโดยการปลุกจิตสำนึกให้ประชาชนเป็นหัวใจที่จะช่วยกันในการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันโดยการสร้างพุทธสถานที่มีความสำคัญทางด้านจิตใจ เช่น พระธาตุศรีสองรัก เป็นต้น

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
<p>๓.ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ และข้อมูลออนไลน์ที่มีความสัมพันธ์กับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช</p>	<p>ทำให้ทราบประวัติและความเป็นมาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแต่ละองค์ที่มีบทบาทในการปกครองในดินแดนทั้งสองประเทศมาอย่างยาวนาน ซึ่งแต่ละองค์ก็จะมีบทบาทในกาปกครองและรูปแบบการบริหารประเทศที่มีความแตกต่างกัน</p>	<p>ข้อที่ ๑-๒-๓</p>	<p>ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่ารูปแบบของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศผ่านการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช โดยใช้ทางพระพุทธศาสนาของแต่ละท่านต่างมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะและมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนทั้งสองประเทศจนเกิดการยอมรับและศรัทธาในตัวบุคคลที่เกิดความสามัคคีของประชาชนในพื้นที่และเป็นวงกว้างตามลำดับ</p>
<p>๔.การสัมมนากลุ่มย่อย เพื่อสร้างองค์ความรู้การสร้างพุทธสถานที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กับการปกครองในดินแดนสองฝั่งโขง</p>	<p>ได้แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในหลายด้านของประชาชนและพระพุทธศาสนาโดยการที่แต่ละคนแสดงความคิดเห็นและเหตุผลของการสร้างพุทธสถานที่มีความสำคัญในการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช</p>	<p>ข้อที่ ๑-๒-๓</p>	<p>ทำให้เห็นข้อมูล ที่เป็นองค์ประกอบของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑)ด้านรูปแบบความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา ๒)ด้านการศึกษาความรู้ความเชื่อของประชาชนในยุคสมัยนั้น ๓) ด้านประเพณีและพิธีกรรมต่างๆทางพระพุทธศาสนา ๔)ด้านอื่นที่มีความสัมพันธ์กับการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุนิติประสงค์	โดยทำให้
<p>๖. ข้อเสนอแนะอื่นที่มีความสัมพันธ์กับการวิจัย</p>	<p>ทำให้ทราบประวัติและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทั้งข้อดีและข้อเสียในการปกครองที่โยงมาที่ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศไทยและประเทศลาวให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประเทศมาตามยุคสมัยจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่ารูปแบบการปกครองของทั้งสองประเทศจะมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่นโยบายการบริหารประเทศในปัจจุบันก็เอื้อต่อการสร้างความสัมพันธ์ในหลายด้านซึ่งก็เป็นอีกประเด็นที่การติดต่อของประชาชนในหลายด้านที่โยงมาตั้งแต่อดีตทำให้ในรูปแบบการปกครองของทั้งสองประเทศมีความสัมพันธ์ที่ดีไม่เกิดความขัดแย้งกันในทุกด้านของการปกครองทั้งสองประเทศ</p>	<p>ข้อที่ ๑-๒-๓</p>	<p>ทำให้ได้ข้อเสนอแนะสำหรับการบริหารการศึกษาโดยการเห็นตัวอย่างการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชว่าถึงแม้จะเป็นการปกครองแบบระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แต่พระองค์ได้นึกถึงความต้องการของประชาชนเป็นที่ตั้งในการสร้างความเข้มแข็งในการบริหารประเทศ โดยมีองค์ประกอบของการบริหารที่ประสบความสำเร็จ ดังนี้ คือ ๑.ปัจจัยหลักของความต้องการของประชาชน คือปัจจัย ๔ ๒.การปลูกจิตสำนึกหรือการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับประชาชนในการรักถิ่นฐาน</p>

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โตทำให้
รายงานฉบับ สมบูรณ์	<p>ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ</p> <p>๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและรูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช</p> <p>๒. เพื่อศึกษาการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช</p> <p>๓. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง</p>	ข้อที่ ๑-๒-๓	ได้รายงานการวิจัยที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษารูปแบบการปกครองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกับการสร้างความมั่นคงสองฝั่งโขง